ION ARAMĂ

CÎMPIA DE FOC

ROMAN

ION ARAMĂ

CÂMPIA DE FOC

— roman —

Editura Militară, București, 1978

Versiunea digitală 1.0 - ianuarie 2022

Copertă: N. Nobilescu

Cartea de față continuă acțiunea romanului „Trecătoarea de fier”, apărut în 1977.

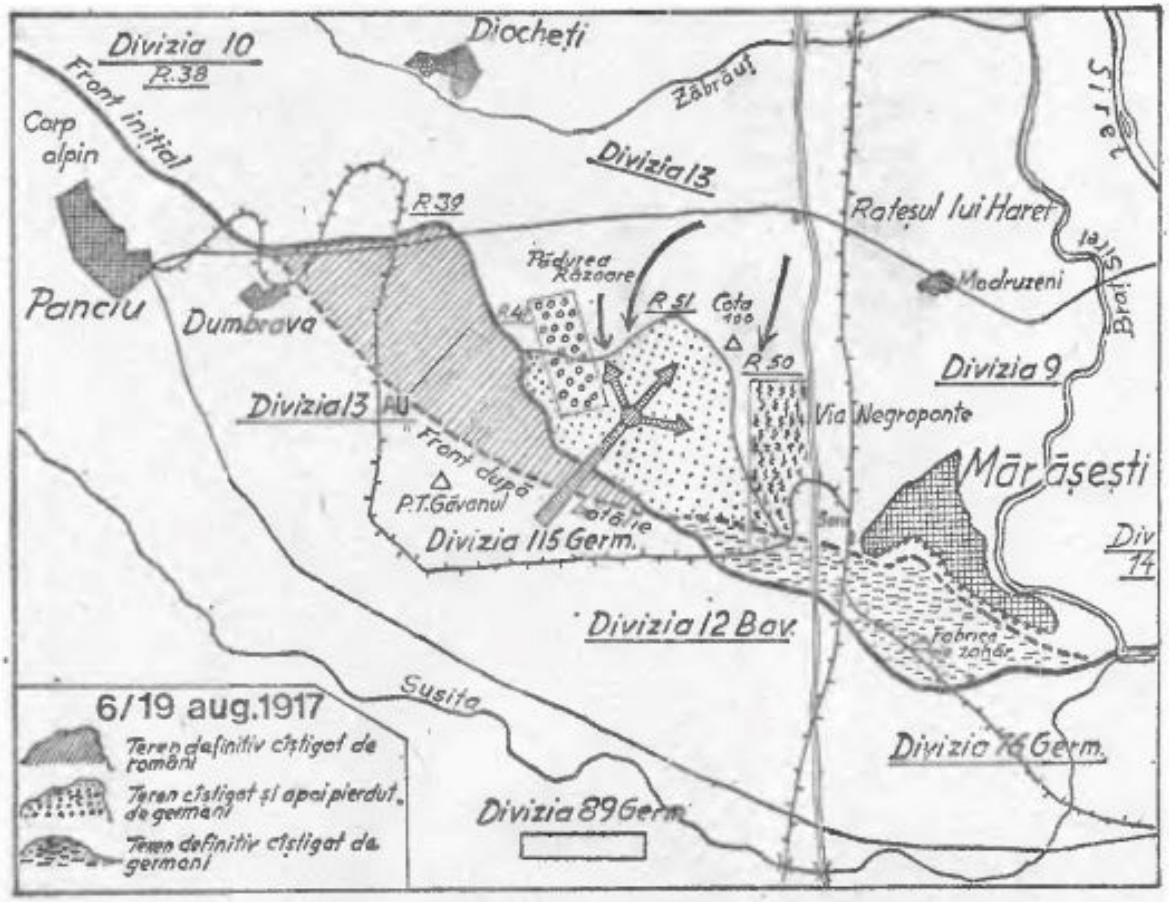

BĂTĂLIA DE LA RĂZOARE
(După Const. Kiriţescu : Istoria războiului pentru întregirea României)

CAPITOLUL I

1.

— Ești un monstru, spuse Fräulein Grete. Un monstru cu idei geniale.

Omul înalt, adus de spate, se ridică din fotoliu. În salonul larg, plin de lumină, cu mobile puține și joase, el părea și mai înalt. Se apropie de fereastra care dădea în stradă. Pe caldarâm duruiau surd roțile unor tunuri grele, trase de câte patru perechi de cai voinici. În câteva clipe, zgomotul deveni asurzitor; o vibrație profundă și egală stăpâni aerul din cameră; zgomotul descrescu, se auziră zornăind mărunt păhărelele de pe tava de argint. Omul adus de spate vorbi, fără să se întoarcă spre Fräulein Grete:

— Sunt un profesionist, păpușo. Înțeleg să-mi fac meseria cât mai bine. Dacă aș fi învățător, aș pregăti niște școlari model. Dacă m-aș face negustor, aș ajunge un om bogat.

— Nu te văd practicând altă meserie, râse ea. S-ar spune că ai fost creat pentru asta. Sau o faci din patriotism?

— Patriotism! Poveste bună pentru ziare. Într-o seară, după ce beau un pahar de coniac mai mult, o să-ți povestesc câte ceva din viața mea. Patria, în ce mă privește, e cel care plătește mai bine. Am lucrat pentru un țar și pentru doi cancelari; ba o dată mi s-a întâmplat să aduc unele servicii guvernului maiestății sale britanice. Dar astea sunt povești de spus după ce ies la pensie. Dacă apuc să ies la pensie…

Dansatoarea își clătină capul mic; buclele blonde jucară decorativ pe mătasea albastră, aruncată neglijent deasupra fotoliului în care ședea. Oftă, își examină unghiile îngrijite și spuse pe un ton voit indiferent:

— Nu-mi place starea dumitale de spirit. De fapt, te cunosc de-un an de zile și tot n-am izbutit să aflu ce gândești.

— Nici nu trebuie. Ar fi o inutilă pierdere de vreme. E război, drăguțo, și în război n-ai timp să gândești. Acționezi, asta-i!

Fräulein Grete ciuguli delicat câteva stafide de pe farfurioară și-și turnă în păhărel. Omul adus de spate se așeză din nou în fotoliu, își scoase ceasornicul din buzunarul vestei, îl privi gânditor o clipă, îl vârî la loc și lovi măsuța cu palma:

— Să-ți spun ce trebuie să faci. Te îmbraci în doliu și ieși pe stradă. Te duci în piață, în stațiile de tramvai, la brutărie... Oriunde vezi lume adunată, scoți batista, începi să suspini: „Săracii românii noștri!” Se va găsi cineva să te întrebe despre ce e vorba. „Cum, n-ați aflat? Am fost învinși la Mărășești...” Și plângi mai tare. După asta, te prefaci că ai văzut un polițist și o iei din loc.

— Și dacă apare într-adevăr un polițist?

— Mai bine să nu apară. Dacă e de-al nostru, o să te ia la zor că-i plângi pe români. Poate să te și aresteze. Avem instrucțiuni să reprimăm orice manifestări patriotice. Iar dacă polițistul e român, iar nu-i bine. O să te acuze că răspândești zvonuri.

— Frumoasă încurcătură, murmură ea.

— Ai ieșit tu din încurcături mai mari. Dacă te arestează, nu te apuca să faci scandal pe stradă. Mergi liniștită la secție, spui parola și într-un minut ești liberă. Dar până acolo, nicio vorbă, niciun protest, înțelegi? N-avem nevoie de manifestații. Bucureștenii abia așteaptă un prilej să-și verse necazul pe noi. Iar guvernatorul vrea liniște.

— Liniște, după ce le dau o asemenea veste?

— Tocmai pentru asta e bună vestea. Ca să-i cumințim. Aflând că e jale pe front, au să se îmblânzească și-au să-și lase nasul mai jos.

— Crezi, într-adevăr?

Omul adus de spate făcu o strâmbătură:

— Șefii noștri cred. Iar eu îndeplinesc ordinul lor. Nu-mi permit să am păreri personale. Se ridică, își netezi cu palma părul cenușiu: Ei, destulă conversație, să trecem la treabă. Toată ziua de azi, asta faci: umpli Bucureștiul cu vestea cea bună.

— Bucureștiul e mare.

— Ai impresia că ești singură? Colegii noștri au început să umble prin oraș de când s-a luminat de ziuă.

Dansatoarea gustă din coniac, respiră adânc, îmbujorată de tăria băuturii, întinse spre el mâna cu paharul.

— Și dacă lumea mă ia din scurt? Au să mă întrebe de unde am aflat, dacă e sigur, au să-mi ceară amănunte.

— Descurcă-te. Spune-le că știi de la un ofițer german găzduit în locuința ta. L-ai auzit vorbind la telefon. Că nu știi alte amănunte, că n-ai înțeles prea bine și așa mai departe. De ce nu

scrie în ziare? Păi atacul a fost dat azi-noapte și n-au avut timp să tipărească știrea. Totul e să-i pui pe gânduri și să nu spui mare lucru. Ne-am înțeles?

Ea încuviință din cap și duse iar paharul la gură.

— Lasă băutura, o mustră el. O femeie îndoliată nu miroase a rachiu.

Se ridică și plecă spre ușă. Dansatoarea îl conduse ca pe un musafir prețuit. Pe stradă se auziră pași cadențați, apoi un glas răsunător dând un ordin în limba germană. Soldații, năduși ți, cu fețele învăpăiate de căldură, începură să cânte cam fără chef. Omul adus de spate privi prin geamlâcul colorat care adăpostea intrarea casei.

— Se duc la Mărășești, murmură el. Nu par prea încântați, ce zici?

Fräulein Grete privi și ea coloana nesfârșită, chipurile anonime, uniforme, siluetele împovărate de arme, raniț e, lopeți, pături, cartușiere.

— Grăbește-te, spuse omul adus de spate. Războiul nu se face numai pe front.

2.

MARELE CARTIER GENERAL

COMUNICAT OFICIAL NR. 351
din 12 august 1917, ora 21[1]

Bătălia de la sud de Mărășești continuă cu înverșunare. Inamicul a atacat în tot cursul zilei cu forțe proaspete. Lupte crâncene corp la corp, atacuri și contraatacuri violente s-au succedat fără întrerupere. Un regiment rus, contraatacând, a luat peste 400 prizonieri. Luptele sunt în curs și se desfășoară cu înverșunare fără seamăn din ambele părți.

În zorii zilei de 13 august, la locuința generalului Eremia Grigorescu se prezentă un căpitan neras, prăfuit, cu ochii roșii

[1] Datele calendaristice sunt redate pe stil nou. Documentele reproduse sunt autentice.

de nesomn. Se adresă soldatului care scotea apă din fântână:

— Vreau să vorbesc cu domnul general.

— Doarme, să trăiți, dom' căpitan.

— Trebuie, insistă ofițerul.

— N-a închis ochii toată noaptea, spuse încet ordonanța. Abia acum un ceas s-a culcat.

— Dar e ceva urgent, măi, băiatule. Un ordin. Mai mult decât un ordin. O chestiune de viață și de moarte.

Soldatul se legănă, nehotărât, pe picioare. În spatele lui, fereastra înaltă a casei se deschise cu un pocnet. Capul generalului apăru printre florile uitate acolo de vechiul locatar.

— Ce este?

Căpitanul salută țeapăn:

— Am onoarea, domnule general. O telegramă de la excelența sa, generalul Ragoza. Altfel, nu v-aș fi stricat somnul…

— O să dormim după război, zise Eremia Grigorescu. Dă-mi telegrama!

Luă hârtia, o citi dintr-o privire, i-o restitui căpitanului, apoi își trecu palma peste obrazul palid, cu ochii la ordonanță:

— Băiete, adu-mi niște apă să mă spăl. Pe urmă hainele și o cafea tare. Domnule căpitan, într-un minut sosesc la punctul de comandă!

În drum spre comandament, generalul simțea că-și pierde răbdarea. Dădu pinteni calului care făcu un salt. Îl domoli, înciudat pe sine. Hotărî să-și țină firea, să judece lucrurile la rece. Telegrama generalului Ragoza, comandantul trupelor româno-ruse de la Mărășești, conținea un ordin laconic: Armata 1 română se va replia la 6 kilometri în spatele Mărășeștilor.

Scurt și dureros: să predea Mărășeștii. După ce rezistase eroic șapte zile, după ce batalioane întregi se topeau în câteva ore de bombardament, după ce contraatacuri desperate smulgeau din mâna inamicului un petic de pământ presărat cu cadavre…

Încercă să recapituleze evenimentele din ultimele zile. Atacul german pe direcția Focșani-Mărășești se dezlănțuise cu o violență ieșită din comun. Frontul rus cedase, în urma bombardamentului de artilerie și a atacurilor cu gaze toxice. Exista și o mare disproporție de forțe: germanii atacau cu șapte divizii împotriva celor trei divizii rusești care tocmai primiseră

ordin să pornească spre nordul Moldovei, urmând să fie înlocuite de trupele Armatei I române. Atacul i-a surprins pe ruși gata de plecare. Caii de la artilerie fuseseră uciși de gazele toxice și bateriile nu mai puteau manevra; pozițiile infanteriei, bătute o noapte-ntreagă cu tunurile, fuseseră distruse și dezorganizate, tranșeele năruite, rețelele de sârmă rupte... Atunci s-a cerut ajutorul armatei române. Comandamentul nostru a trimis peste Siret trupele Diviziei 5, care mărșăluiau spre front urmând să înlocuiască trupele ruse. Evenimentele cereau ca operația să fie făcută „din mers”: soldații intrau direct În luptă, pe un teren necunoscut, după ce parcurseseră în marș forțat zeci de kilometri... Dar atacul dușman a fost oprit. În zilele următoare, trupe inamice mereu reînnoite au căutat să dezvolte începutul plin de promisiuni ale ofensivei. La Doaga, pe valea Jugastrului, la Străjescu, la cotul Șușiței – au avut loc lupte îndârjite, în care românii celor patru regimente: 7, 32, 3 vânători și 8, au ținut piept, cu mari jertfe, loviturilor date de trei divizii germane.

După trei zile, în prelungirea frontului român, au venit și trupele Diviziei 9. Atacurile repetate, furioase, fuseseră oprite în fața liniei ferate Mărășești-Tecuci. La 10 august o contraofensivă română a fost zădărnicită de mitralierele și tunurile inamice, al căror foc înspăimântător a nimicit regimente întregi.

Generalul oftă, cu gândul la rapoartele pe care le primise în seara acelei zile tragice: din 3000 de oameni, Regimentul 34 Constanța rămăsese cu 200 de ostași buni de luptă, alte regimente rămăseseră cu un singur batalion; altele raportau că li s-a redus efectivul la jumătate... În ziua următoare, o nouă contraofensivă avusese aceeași soartă: sacrificii mari, dar câștig de teren neînsemnat... Numit la 12 august comandantul întregii Armate I române, generalul Eremia Grigorescu primea acum un ordin care-i contrazicea cele mai intime alcătuiri sufletești și profesionale. O retragere în plină luptă? se gândi el supărat. Ne-ar duce de-a dreptul la dezastru. Cum să oprești un inamic care te urmărește, îmbărbătat de succesul lui? Când să organizezi noua linie de apărare? Și – mai ales – să părăsești de bună voie Mărășeștii, după ce șapte zile-n șir l-ai apărat cu atâtea sacrificii? Cu alte cuvinte, să mă dau bătut când încă n-am fost bătut! Ciudată manevră...

Calul se opri în fața porții pe care acum o cunoștea bine.

Generalul răspunse la salutul sentinelei, descălecă, lăsă calul în grija soldatului și intră în casa care adăpostea postul de comandă. De afară auzi glasul cuiva care repeta „aliniamentul, raportați ali-ni-a-men-tul!”, țăcănitul mașinii de scris, zumzetul telegrafului de campanie. La intrarea generalului, cei aflați în încăpere se ridicară.

— Harta, ceru el în loc de salut.

Șeful biroului operațiilor desfășură harta pe masa mare din mijlocul încăperii. Eremia Grigorescu o cercetă dintr-o privire. În colțul din stânga, deasupra localității Panciu, frontul făcea un intrând. Erau pozițiile pe care în zorii zilei, printr-un atac neașteptat, germanii le smulseseră din mâinile Corpului VIII rus.

— Cum, nemții au luat Panciu?

— Acum o oră, domnule general. Au mutat acțiunea principală în sectorul din dreapta noastră. Au aruncat în luptă Corpul alpin. În zorii zilei au trecut de Panciu. Acum ne amenință din flanc.

— Asta-i explicația ordinului, murmură Grigorescu. Generalul Ragoza vrea să aducă frontul nostru la nivelul frontului rus. Teoretic, are dreptate.

— Ne-am apăra reciproc flancurile, spuse șeful biroului operațiilor.

— Și frontul ar avea continuitate, adăugă ajutorul său, un locotenent tânăr. Conform principiilor tactice…

— Ei bine, îl întrerupse Grigorescu, nu-i timp acum de principii tactice. Excelența sa vrea să cedăm fără luptă pământul de care ne-am agățat cu desperare timp de-o săptămână? Ne-ar blestema și pruncii din leagăn, domnilor! Să vedere aliniamentul ordonat de generalul Ragoza…

Șeful operațiilor începu să vorbească repede, ca un școlar care recită o poezie bine învățată:

— Ordinul este să ne retragem pe linia Irești-Diocheți-Modruzeni-Ionășești…

În timp ce dicta, ajutorul său muta pe hartă steguleţele care marcau linia frontului.

— Lățimea maximă, șase kilometri, domnule general, raportă el.

— Șase kilometri, spuse tăios generalul Eremia Grigorescu. Inclusiv Mărășeștii. Un sat al cărui nume a devenit simbolul vitejiei românești. În ruptul capului, domnule colonel. Nu putem

executa acest ordin.

Ofițerii din jurul mesei mari tăceau cu toții. Cuvintele generalului îi emoționaseră; bărbatul falnic, neînfricat și optimist, comandantul care nu pierduse nicio bătălie, trecea printr-o cumpănă grea. Tot el rupse tăcerea, după câteva clipe de gândire:

— Caporale, fă-mi legătura cu Marele cartier.

— Trebuie să răspundem generalului Ragoza, spuse timid locotenentul.

— O să răspundem, zise Grigorescu. Să presupunem că bombardamentul de azi-dimineață a stricat legăturile telefonice ale regimentelor. Să presupunem că trimitem curieri. Curierii ajung greu, unii cad pe drum loviți de proiectile. Să zicem că peste câteva ceasuri ordinul ajunge totuși la regimente. Când să mai execute oamenii mișcarea? Să lase pozițiile și să fugă? Manevra asta trebuia pregătită din timp, nu-i așa? În concluzie: raportăm că datorită condițiilor luptei, n-am putut da la timp ordin trupelor să execute retragerea. Rugăm ca excelența sa să ordone trupelor ruse din dreapta noastră să nu se retragă de pe poziții până la căderea nopții.

— Domnule general, vă asumați o mare răspundere…

— Răspundere? strigă generalul Răspunderea mea e una singură!

Lovi cu muchia palmei în hartă, pe locul unde se înfruntau cele două armate, la sud de Mărășești. Muchia palmei părea ea însăși o stavilă în drumul săgeților albastre care marcau ofensiva germană.

— La aparat Marele cartier, generalul Prezan, spuse telegrafistul.

Eremia Grigorescu se apropie de telegraf, ca și cum astfel putea da mai multă tărie vorbelor sale.

— Am primit ordin… să mă retrag… dincolo de Mărășești, dictă el rar. Consider… acest ordin… o inadvertență. Dacă s-ar executa, s-ar produce mari dezastre; în primul vând pierderea capului de pod de pe Siret și întoarcerea Armatei a doua comandate de Averescu.

Telegrafistul mânuia cu iuțeală butonul manipulatorului care țăcănea ușor, în timp ce banda îngustă se desfășura aproape fără zgomot. Când încetă, liniștea aceea încordată se înstăpâni

iarăși. După câteva minute aparatul începu să țăcăne și telegrafistul luă în mână panglica albă cu puncte și liniuțe, descifrând-o pe măsură ce se desfășura:

— Voi discuta... cu generalul... Scerbacev. Așteptați... noi ordine...

— Cum adică să așteptăm? mormăi Grigorescu. În fiecare minut se pierd vieți de oameni; ce să așteptăm?

Se întoarse lângă hartă. Făcu un semn și cineva îi întinse un creion roșu.

— Să așteptăm, repetă pe gânduri. Să așteptam, dar nu cu brațele încrucișate, oameni buni. Mai întâi, niște rezerve pe direcția principală a atacului. Ah, de-am avea mai multe rezerve! Divizia a zecea să dubleze sectorul Corpului VIII rus. Acolo se pare că inamicul va continua să preseze. Artileria diviziei să pornească spre front. Divizia a cincea să-și întărească pozițiile în pădurea Prisaca, în fața podului de la Cosmești...

Ordine grabnice porniră către unități. Telefoniștii începură să învârtească manivelele telefoanelor, furierii scriau de zor ordinele, ofițerii-curieri luau plicul sigilat, încălecau și porneau în goană spre pozițiile acoperite de fum și de praf...

Către prânz, telegraful prinse iarăși glas. Generalul aproape că smulse banda de hârtie din mâna operatorului, dar conținutul ei îl dezamăgi: Marele cartier cerea noi amănunte asupra situației, fără să comunice decizia cu privire la ordinul de retragere dat de generalul Ragoza.

— Transmite, caporale: inamicul trebuie împiedicat cu orice preț să dezvolte succesul. Propun să se țină frontul cu Armata întâi română și Armata a patra rusă, până vom putea manevra. Germanii nu sunt mai puțin obosiți și uzați decât noi.

Apoi generalul începu să dicteze, aproape fără să se mai uite pe hartă, schimbările intervenite și mișcările de trupe pe care le ordonase în urma noului atac inamic.

După altă oră de așteptare veni decizia: comandamentul româno-rus hotărâse să pună toate trupele de la Mărășești sub comanda generalului Eremia Grigorescu cu ordinul „de a opri cu orice preț dezvoltarea ofensivei inamice pe frontul actual”. Generalul răsuflă ușurat. Răspunse cu un zâmbet reținut felicitărilor pe care i le adresau ajutoarele lui și începu să se

gândească la contraofensivă.

3.

Soldatul, bărbos și gârbovit de oboseală, părea un moșneag în uniformă. Purta căciulă în loc de cască, iar de la veston îi lipseau doi nasturi. Dacă-i priveai numai ochii, îți dădeai seama că e foarte tânăr. El sfârși de împărțit apa, aruncă nepăsător marmida goală în căruță, își șterse cu mâneca nădușeala de pe frunte și-și puse iarăși căciula. Cătă în jur cu mulțumire, ca un om care a dus treaba la bun sfârșit. Căpitanul se apropie de el:

— Ce-a fost la voi, acolo, măi?

— Urgie mare, dom' căpitan. Acum patru zile am venit pe front, cu tot regimentul, în marș forțat. Nici nu ne-așezasem bine, începusem să săpăm mărști, când i-am văzut pe nemți. Veneau ca frunza și ca iarba. Trăgeau artileriile, și-a noastră și-a lor, de duduia pământul. Noi, batalionul trei, eram peste șină, în rezervă; când a văzut că e primejdie, dom' colonel Georgescu ne-a dat ordin să sărim în ajutor. Și-am pornit așa, ca furtuna. Ne-am năpustit cu baioneta, că nu mai era când să tragi. Dom' colonel Georgescu, eram lângă el, striga și dădea comenzi ca la manevre, fără pic de teamă. Nici nouă nu ne era teamă. Alergam înainte. Colonelul s-a poticnit. Îl loviseră la picior. Când m-am repezit să-l pansez, l-a fulgerat un glonț drept în inimă. După aia, un căpitan a strigat că ia comanda regimentului și iar: „înainte, flăcăi!" Am intrat în primul rând de șanțuri. Nemții fugiseră în linia a doua, și de-acolo trăgeau ca nebunii. Căpitanul nostru a murit tocmai când ieșise din șanț și ne îndemna să pornim. Am plecat toți ca unul, mânioși. Nemții au început să șovăie, prea erau crânceni și întărâtați ai noștri. I-am scos și din linia a doua. I-am alergat până peste vale. Am intrat în șanțurile lor și acolo am rămas. Pe urmă s-au pus cu tunul pe noi. Dar nu ne-au putut smulge din poziție… Seara, la apel, ne-am numărat: două sute de oameni cu opt ofițeri. Atât a rămas din Regimentul 36. Urgie mare, dom' căpitan.

— Urgie mare, repetă căpitanul. Și la noi, cam tot așa. N-au scăpat teferi nici jumătate din oameni. Atacuri după atacuri. Acuma aici, în pădure. Să avem grijă de pod. Ai văzut podul, ostaș? E întreg?

— E întreg, dom’ căpitan. Am trecut peste el acum două ceasuri, cu pâinea. Grozav pod: jos șosea, deasupra drum de fier. Le-ar prinde bine nemților…

— Păi de-aia nu-i lăsăm nici noi. Pe podul ăsta, într-o zi-două ar trece toată armata Kaizerului în Moldova.

Căpitanul oftă. Își aprinse o țigară, întinse tabachera către ostaș:

— Ia, camarade. Țigări „Mackensen”. Le-au lăsat nemții, pe când fugeau.

— Bine de ăi de și-au lăsat numai țigările. Alții și-au lăsat și oasele p-aici.

Soldatul pufăi adânc din țigară, tuși, cercetă locul în jur și spuse cu plăcere:

— V-ați gospodărit bine aici. N-o să le fie nemților prea ușor.

— Pământul e moale, spuse căpitanul. Se sapă ușor, dar se și dărâmă ușor. Aștepți să treacă ghiuleaua și nu știi când se surpă șanțul pe tine.

— Parcă la atac… mormăi soldatul. Alergam din răsputeri, răcneam ca nebunii, i-am văzut cu ochii mei cum fugeau din calea noastră. Dar mai încolo, după un mușuroi, începe o mitralieră să ne toace, într-un minut, juma’ de companie era la pământ. Metoda lor, cu mitralierele astea. În loc să iasă la luptă dreaptă… Nu-i așa că la luptă dreaptă i-am bate?

— I-am bate, încuviință căpitanul. Cum i-am și bătut. Cu câtă putere s-au năpustit ei peste noi, tot i-am ținut pe loc. Asta face cât o victorie… Mă tot gândesc la comandantul nostru. Om vesel, toată ziua într-un zâmbet. A murit tot așa, zâmbind… „Nu mă dați de rușine, fraților!” Asta-i un fel de jurământ, înțelegi?

— Păi da. Cuvântul de pe urmă al unui om. Tot ce are el pe suflet, tot ce gândește și ce-l doare, trebuie să spună într-o vorbă. Vorbă cu putere de blestem, dom căpitan.

Căpitanul încuviință din cap.

— Am ajuns să comand un regiment, spuse el cu amar. Aveam o companie când a murit comandantul de batalion. I-am luat locul. Alaltăieri, la Doaga, a căzut colonelul. Mi-au strigat ceilalți ofițeri, care mai rămăseseră, să iau comanda. M-am temut o clipă. Un regiment, atâta popor… Nu e glumă. De asta, să nu te superi că am țipat la dumneata. Mă gândeam că n-o să ne-ajungă nici apa, nici pâinea…

— Eram mai mulți, spuse soldatul. Două căruțe au fost lovite-n plin. Pe-un consătean de-al meu l-a rupt în bucăți un obuz greu. Ce mi-a fost dat să văd…

Plecă privirea și oftă. Un ostaș veni în fugă, se opri în fața cailor, salută grăbit:

— S-trăiți, dom' căpitan, soldatul Ispas de la a treia mi-a aruncat lopata peste picioare. Dacă nu era moletiera, mă lăsa șchiop.

— Ei, drăcie, vă arde de hârjoană? se supără căpitanul. Ia adu-l pe Ispas ăsta la mine!

— L-am adus, așteaptă colo, după pom.

— Cheamă-l încoace.

Ispas, o namilă cu față blajină, se apropie legănându-și mâinile mari, salută încercând să pocnească călcâiele cu bocancii lui enormi.

— Să trăiți!

— Tu ești Ispas? De ce-ai dat în el?

— Apăi, să trăiți, dom' căpitan, lucram amândoi la tranșee. Și-a zis că ne săpăm singuri mormântul. N-am răbdat vorba asta. L-am făcut cobe și am azvârlit lopata după el. Am greșit, să trăiți, dom' căpitan.

— Poate n-ai greșit, zise ofițerul încet. Să nu mai aud asemenea prostii. Gropile astea nu-s morminte. Le săpăm ca să ne apărăm viața, ai înțeles, soldat?

— Am înțeles, spuse cel care reclamase.

În clipa aceea pământul se cutremură. Apoi, pe deasupra copacilor trecură, cu foșnet rău-prevestitor, primele obuze de mare calibru. Explodară undeva, în lunca Siretului, și ecoul bubuiturilor hăui prelung pe maluri.

— Adăpostiiit! strigă prelung căpitanul, apoi se întoarse spre căruțaș: Du-te înapoi. Dacă vezi explozii pe drum, ia-o de-a dreptul prin pădure.

— Înțeles, să trăiți!

Căruța porni în goană. Căpitanul se vârî de bine de rău într-o groapă care-i ajungea până la piept. Privi prin binoclu spre pozițiile inamice. Deocamdată, nu se simțea nicio mișcare.

Salvele următoare căzură chiar pe pozițiile regimentului. Săreau în sus crâmpeie din acoperișul bordeielor, se prăvăleau taluzurile șanțurilor de comunicație, parii cu sârmă ghimpată

zburau în bucăți. Brazde întregi de pământ erau răscolite și azvârlite către cer și se prăbușeau cu un zgomot surd.

După vreo oră, pădurea Prisaca părea arată de un plug gigantic și lipsit de îndemânare. Resturi de sârmă se încolăceau în jurul copacilor cu ramuri frânte; stâlpii de la rețele ajunseseră pe fundul gropilor; de sub mormanele de pământ răsăreau o mână, un picior, un pat de pușcă. Dumnezeule, își spuse căpitanul, idiotul ăla a avut dreptate; ne-am săpat singuri groapa…

Încercă să se facă auzit prin infernul de bubuituri și de strigăte. Un gradat se apropie de el în fugă, mergând aplecat. Când fu mai aproape, căpitanul văzu că se ținea cu mâinile de burtă, iar printre degete îi șiroia sângele…

— Telefonul, dom’ căpitan…

Căzu, fără să-și sfârșească vorba. Căpitanul înțelese: nu mai aveau legătură telefonică. Era de așteptat, ce fire telefonice ar fi rezistat acestui uragan de foc?

În preajma lui se sparse cu zgomot sec un proiectil, fără să explodeze asurzitor, ca altele; în aer se răspândi un fum roșiatic. Gaze, își spuse căpitanul. Ăsta-i, într-adevăr, sfârșitul!

Își scoase batista, o udă în grabă și și-o puse la nas. O pală de vânt aduse valul de gaze spre el; o usturime arzătoare îi făcu să strângă pleoapele.

— Gaze lacrimogene, țipă el. Feriți-vă ochii!

Își acoperi fața cu dosul mâinii, încercând să îndepărteze usturimea care-i săgeta creierii. Știa că efectul acestor gaze nu ține mult. Dușmanul voia să-i orbească pe apărători, numai cât să dea timp coloanelor de asalt să se apropie. Curând artileria dușmană își lungi tirul, bătea acum departe, spre pod, împiedicând rezervele să vină-n ajutorul liniei distruse. Căpitanul deschise ochii, învingându-și durerea cumplită, se ridică pe marginea șanțului. Nu se vedea niciun ostaș inamic. Poate au renunțat la atac, își spuse. Ce speranță absurdă, să renunțe acum, când au făcut atâta prăpăd!

— Pregătiți-vă pentru luptă! strigă. Transmiteți la toate companiile: faceți apelul, dați ajutor răniților, puneți baioneta la armă!

Din șanțurile năruite se ridicară oameni albi de praf, scuipând și înjurând; apărură brancarde, sanitarii începură sa desfășoare

fețe, doi inși se trudeau să scoată mitraliera răsturnată într-un șanț – regimentul trăia încă…

— Dom’ căpitan, ne iau din spate!

Căpitanul sări în picioare, cu revolverul în mână. Dinspre Siret se auzeau împușcături dese.

— Regiment, ascultă comanda la mine! Către Siret, la atac, înainte!

Năuciți de explozii și încă orbiți de gazele toxice, ostașii alergau, clătinându-se, printre copaci. De undeva, din stânga, clămpăni lung o mitralieră; câțiva oameni loviți în plin se rostogoliră în gropile de obuz. Dar cei mai mulți continuau să alerge; în față apărură siluetele ostașilor inamici. Ai noștri traseră o salvă, apoi începură lupta corp la corp. Căpitanul zări printre sălcii terasamentul căii ferate; trebuia să ajungă acolo, să refacă linia de apărare; podul era la câteva sute de metri mai departe.

— Spre calea ferată! răcni el. Înainte, băieți!

Trase de câteva ori. Văzu nelămurit un dușman căzând. Un altul se feri din calea lui, întinzând carabina; trase iarăși, aproape fără să ochească, inamicul scăpă arma din mână; auzi alături răcnetul lui Ispas și-l văzu mânuind arma ca pe o ghioagă împotriva câtorva soldați dușmani care-l înconjuraseră. Mai încolo, doi erau încleștați într-o trântă desperată, cu mâinile goale, ca într-o joacă; alergă mai departe, pădurea se sfârșea brusc. Se aruncă spre tufele scunde din marginea terasamentului și înțelese că ieșiseră din încercuire.

— Staaai! strigă el. Culcat! Săpați măști!

Zgomotele luptei continuau cu îndârjire undeva, în lungul liniei ferate; pocneau des și sec puștile, țăcăneau mitralierele; grenadele detunau scurt și îndesat, fără putere parcă. De-a lungul terasamentului, căpitanul văzu mici trâmbe de pământ aruncate de lopețile ostașilor care-și săpau măști.

— Ai noștri rezistă pe șină, strigă un plutonier din capătul rândului. Se văd trupe venind dinspre pod, înseamnă că ne-au trimis ajutoare!

— Dar podul? Ce-i cu podul?

— Podul e întreg, răspunse un glas din stânga lui. Am trecut noi adineauri pe el.

— Care voi?

— Cei din Regimentul 55, spuse glasul. Eram la Satu Nou, și-am venit în pas alergător de-acolo pân-aici. E ordin să-i oprim pe nemți. Dumneavoastră care sunteți?

— Regimentul 8 Buzău, spuse căpitanul.

— Un regiment nici cât o companie, adăugă plutonierul apropiindu-se. Am făcut apelul, dom' căpitan. Nu suntem mai mult de-o sută.

— Dar podul, ai văzut podul? spuse căpitanul, triumfător de astă dată.

4.

Regimentul 32 „Mircea" fusese cea dintâi unitate românească intrată în luptă după declanșarea ofensivei germane. În seara zilei de 6 august, după un marș forțat de patru ore, el trecuse podul de la Cosmești, ocupase poziții între Moara Albă și Străjescu, sub focul mitralierelor dușmane; stăvilise un atac nocturn, a doua zi ținuse piept de la amiază până seara atacurilor furibunde ale unei întregi divizii germane. Între valurile de atac se dezlănțuia bombardamentul artileriei; rândurile apărătorilor se subțiau mereu... Un nou atac, spre seară, sfărâmase batalioanele 2 și 3 ale regimentului, care se retrăseseră spre podul de la Cosmești. Comandantul, încercând să organizeze un punct de rezistență în jurul postului de comandă, căzuse lovit de un glonț...

În zilele următoare, regimentul rămase în rezervă în pădurea Prisaca. La 9 august, maiorul Constantin Malamuceanu[2], comandantul batalionului 2 din Regimentul 7 Prahova, fu numit la comanda Regimentului 32 „Mircea", reorganizat într-un singur batalion. Sub focul inamic, maiorul adunase subunitățile răzlețe, reconstituise liniile de apărare și se îngrijise de legăturile telefonice. Greu încercat în lupte, regimentul trebuia să rămână totuși pe poziție, stăvilind atacurile necurmate pe care germanii le dădeau spre nord, pe linia ferată Mărășești-Cosmești. În dreapta și în stânga sa, regimentele 7 Prahova și 8 Buzău, la fel de împuținate și istovite, aveau același ordin: să reziste cu orice

[2] Documentele inedite și informațiile privitoare la cazul maiorului Malamuceanu mi-au fost puse la dispoziție de către fiul său, Dumitru Malamuceanu, căruia îi exprim și pe această cale vii mulțumiri.

preț pe poziții.

Maiorul Constantin Malamuceanu, un ofițer de 39 de ani, era originar din cătunul Malamuc, județul Prahova. Bunicul său, pasionat de istorie, descoperise că satul natal își trăgea numele de la litoralul Malamocco, din preajma Veneției, locul de baștină al coloniștilor romani ce se așezaseră după cucerirea Daciei în partea locului. Bucuros de descoperirea sa, hotărâse să-și schimbe numele din Rădulescu în Malamuceanu. Urmașii au păstrat tradiția cărturărească a familiei. Constantin fusese dat la școală la Ploiești, unde audiase prelegerile lui Dobrogeanu-Gherea; intrase în școala militară, pe care o absolvise în 1901 cu rezultate bune; avansat sublocotenent, în ceasurile libere se ocupa cu pictura și mica sa expoziție este remarcată într-un ziar local din 1904.

La începutul războiului era căpitan, comandantul companiei a 6-a din Regimentul 7 Prahova. Intrat în lupte din primul ceas al războiului, s-a distins prin curajul cu care-și conducea luptătorii. La 15 septembrie, s-a oferit voluntar să facă o recunoaștere către dealul Paloș, unde comandantul român bănuia că s-au infiltrat forțe inamice. Și-a ales din companie o mână de oameni și s-a avântat în zona care pe hărțile statului major reprezenta un semn de întrebare. Înaintând cu prudență dar energic, cercetașii au dat curând peste o tabără de infanterie inamică, apoi au localizat artileria pregătită să intre în acțiune și au identificat punctele obligatorii de trecere. Misiunea îndeplinită, s-a bucurat atunci ofițerul. Dar la întoarcere, o patrulă inamică a încercat să-i taie calea. O luptă înverșunată s-a încins acolo, pe stâncile golașe ale Perșanilor. Strecurându-se unul câte unul printre stânci, acoperiți de focul viu al celorlalți, cercetașii au izbutit să-și deschidă drum prin linia ocupată de inamic și au ajuns nevătămați în pozițiile românești. În urma acestor acțiuni, căpitanul Constantin Malamuceanu a primit „Coroana României” în rang de cavaler, iar mai apoi a fost înaintat la gradul de maior. La 9 octombrie, după manevra de la Flămânda la care participase și regimentul său, a fost numit comandant al Batalionului 2, „al doilea din 7”, cum îl numea generalul Razu, comandantul diviziei. Două zile mai târziu, la Ciocanul, batalionul a dat un contraatac căzând în spatele inamicului. *„Ziua de 11 octombrie este cea mai grozavă zi pe care am*

întâlnit-o în tot războiul – va declara un an mai târziu căpitanul Nicolau Ioan, vorbind despre comandantul batalionului. *Cu cel mai mare calm, cu cea mai mare abnegație și cu cel mai mare dispreț de moarte, l-am văzut sfidând – pentru reușita operațiunilor, deci pentru cinstea oștirei și a țării – pericolele cele mai mari și moartea...”* În cursul retragerii prin lupte grele în zona Dragoslavele, „al doilea din 7” primește misiunea să ia poziție pe Posada, să asigure retragerea diviziei 22; iar peste câteva zile, generalul Razu personal ordonă în scris: *„Înaintați prin luptă și respingeți inamicul care a ocupat muntele Căpitanul...”*

„Toate acestea le-am arătat ca să se vadă încrederea ce avea domnul general Razu în domnul maior Malamuceanu, căci de câte ori era o situație mai critică, „al doilea din 7” trebuia să salveze situația. Acestuia i se dădeau misiunile cele mai grele și mai frumoase, căci le merita și merita încrederea ce i se arăta și pe care o câștigase prin trecutul său” întregește căpitanul Nicolau declarația sa.

La 16 octombrie 1916, primind un batalion mixt din Regimentul 17/19 și încă trei companii din Regimentul 32 „Mircea”, maiorului Malamuceanu i s-a încredințat sectorul de la muntele Mateiaș până la Gura Pravățului. Câteva zile în șir, de pe crestele Mateiașului, ostașii acestui sector au ținut piept trupelor germane sprijinite de artilerie. La 18 octombrie, dimineața, pe când făcea o recunoaștere spre flancul stâng, maiorul a fost rănit la picior și evacuat în spatele frontului. După examenul medical, comisia l-a declarat „inapt pentru serviciul activ”, dar ofițerul a insistat sa se întoarcă la regimentul său. În refacere, la Guranda-Botoșani, ținând o perioadă de timp locul comandantului de regiment care era bolnav de tifos, a luat parte la instruirea militarilor și la reorganizarea regimentului.

...Și iată-l din nou pe front, cu „al doilea din 7” subordonat după reorganizare aceluiași general Aristide Razu, comandantul Diviziei 5. „Al doilea din 7” a intrat în luptă în toiul ofensivei lui Mackensen; a primit din nou botezul focului aproape pe neașteptate. Prin Ordinul de operații nr. 9 din 5 august 1917, divizia 5 ordona: *„Brigada 9 Infanterie cu Regimentele 7 și 32 pornește la ora 22 prin Drăgănești-Tecuci-Cosmeștii din Deal...”* Ordinul de operații nr. 10 precipită lucrurile: *„Pentru a restabili*

situația pe dreapta Siretului, între Siret și c.f. Mărășești-Focșani, Divizia 5 va ataca în ziua de 7 august având următorul dispozitiv: 1. Trupe de atac Reg. 8 și 32 Inf... 2. Reg. 7 Inf. va urma înapoia Reg. 32 Infanterie, având cele trei batalioane eșalonate spre înafară și înapoi, în scop de a putea interveni...”

Primele zile ale ofensivei germane au măcinat batalioanele Diviziei 5; atacuri după atacuri se loveau de rezistența dârză a ostașilor români hotărâți să nu dea niciun pas înapoi; fiecare atac inamic era urmat de contraatacuri impetuoase, în care românii, inferiori numericește, izgoneau din tranșeele proaspăt cucerite pe vrăjmașii siguri de victorie. Dar pierderile erau cumplite; termenul „decimat” revenea tot mai des în rapoartele unităților la sfârșitul fiecărei zile...

La 9 august, luând comanda Regimentului 32 „Mircea”, maiorul recapitulă întâmplările din ultimele zile. Regimentul atacase, la Străjescu, coloanele inamice în plină ofensivă, dăduse contraatacuri de noapte, fusese lovit cu artileria, plutoane întregi căzuseră în plin atac, sub focul mitralierelor.

În zilele de 10 și 11 august contraatacurile regimentului 32 „Mircea”, supranumite mai apoi „legendare”, au spulberat rezistența inamicului din valea Jugastrului și l-au împins înapoi, până în Iazul Morilor. Trupele s-au îngropat apoi la teren, în așteptarea unor noi acțiuni...

La 13 august, regimentul făcu o nouă dovadă a vitejiei sale. Lepădându-și ranițele, casca și hainele, după cum se menționează în documentele oficiale, ostașii *„au pornit la atac numai în cămăși, cu baioneta la arme, punându-l pe goană pe inamic”*. Între timp unitatea fusese completată cu un batalion de marș, format din ostași tineri, care nu primiseră încă „botezul focului”.

La 14 august, pe când Regimentul 8 Buzău se lupta din greu cu forțe inamice mult superioare, maiorul Malamuceanu se afla la postul de observație, aflat în fața punctului de comandă al brigăzii, și urmărea cu îngrijorare desfășurarea luptei din pădure. Deocamdată, în sectorul regimentului său era liniște – o liniște rău prevestitoare, căci atât în dreapta, pe calea ferată, cât și în stânga, spre Siret, vuietul luptei se auzea tot mai aproape. Legăturile telefonice cu bateria de artilerie a maiorului Hanganu, afectată în sprijinul regimentului, se întrerupeau

mereu; telefoniștii plecau să lege firele rupte, unii nu se mai întorceau, alții veneau răniți, raportau că linia a fost refăcută, dar după câteva clipe firul se rupea iarăși, în urma exploziei câte unui proiectil din miile care scormoneau pământul.

La ora 20, un agent veni din sectorul din stânga și raportă comandantului brigăzii că Regimentul 9 este în primejdie și are nevoie de ajutor. Locotenent-colonelul Cornea, comandantul brigăzii, trimise o companie din Regimentul 32 în sprijinul sectorului amenințat. Acum, la postul de comandă mai erau 80-100 de oameni, sub comanda maiorului Teodorian din Regimentul 7.

— Inamicul a intrat în pădurea Prisaca! raportă un ofițer de legătură.

Maiorul Malamuceanu ieși din punctul de comandă și porni pe câmpie spre stânga. În lumina palidă a amurgului văzu câteva grupuri de soldați români care se retrăgeau.

— Ne-au luat din spate! strigară ei. Ne-au înconjurat, domnule maior!

Maiorul alergă spre punctul de comandă. Acolo, puținii ostași rămași deschiseseră focul spre dreapta.

— Trageți spre pădure, strigă maiorul Malamuceanu. Vedeți că le lucesc căștile!

Caporalul Ghișoiu Neculai, telefonist la statul major, își amintește că aflând de încercuire, maiorul Malamuceanu a ieșit pe pod și și-a îmbărbătat ostașii, spunându-le să nu cedeze cu niciun preț, căci situația va fi salvată. În acest timp, două patrule inamice s-au apropiat de postul de comandă traversând dinspre pădurea Prisaca. Maiorul Malamuceanu a ordonat încercuirea lor, și ostașii inamici au depus armele.

Plutonierul Bouroșu Mihail, care distribuia munițiile pentru brigadă, se afla și el la postul de comandă. La orele 20,30 maiorul Malamuceanu l-a trimis în recunoaștere la stânga sectorului. Întors din recunoaștere, plutonierul l-a găsit pe maior încercând să-i oprească pe ostașii în retragere.

— Nu vă fie, frică, băieți! Trageți, opriți-i!

— Armele nu mai funcționează, strigau soldații. A intrat nisip la detunător, când s-au dărâmat tranșeele!

Locotenentul de rezervă Miciora Scarlat, ofițer de legătură al grupului de artilerie, s-a retras în ultima clipă, împreună cu

comandantul brigăzii și cu alți ofițeri. El își amintește că l-a văzut pe maiorul Malamuceanu luptând mai întâi spre pădurea Prisaca, organizând apărătorii și încurajându-i, iar mai apoi, în apropierea postului de comandă, alături de soldații adăpostiți în tranșeea dinspre haltă, încercând să se despresoare.

Maiorul Hanganu, comandantul artileriei de sprijin, a avut toată ziua legătura telefonică cu maiorul Malamuceanu. El menționează că de fiecare dată când inamicul se arăta în sectorul brigăzii, maiorul Malamuceanu îi comunica prin telefon punctele de reper, astfel că tirul precis al bateriilor zădărnicea atacul inamic. La ora 21,45 însă, legătura telefonică s-a întrerupt. Ultimul mesaj din linia întâi a fost cuvântul maiorului Malamuceanu: „Suntem înconjurați. Murim toți până la unul”.

Pe când se retrăgeau, își amintește sergentul Petrescu D. Tudor, fost secretar al Batalionului I din Regimentul 7, colonelul Cornea i-a dat ordin să se ducă înapoi la postul de comandă și să comunice maiorilor Malamuceanu și Teodorian să se retragă, luând numai actele rămase acolo. Când a ajuns la postul de comandă, maiorul Teodorian îmbărbăta soldații aflați pe poziție, iar maiorul Malamuceanu aflat sus, pe linia ferată, conducea tirul mitralierelor, încercând să spargă încercuirea în direcția haltei Siret. Dar inamicii năvăleau mereu dinspre haltă…

Caporalul Gheorghe Nicolae, telefonist, se afla la lucru de-a lungul firului de telefon. Cablul era rupt în mai multe locuri; l-a reparat pe o porțiune, până când a constatat că nu mai are cablu de rezervă. Atunci s-a întors la postul de comandă. Acolo s-a oprit văzând lupta care se desfășura în jurul podului. Inamicul venea din două părți, dinspre halta Siret și dinspre pădure. Caporalul și-a dat seama de primejdie, a renunțat să mai caute cablu și s-a retras spre pozițiile artileriei.

Plutonierul Grigore Gheorghe, furier, se afla la postul de comandă și rânduia documentele regimentului. Când dușmanul s-a apropiat, maiorul Malamuceanu i-a dat ordin să ia telefonul și documentele. Plutonierul a strâns corespondența într-o geantă de piele, iar comandantul regimentului a adunat hărțile și le-a ascuns la piept, sub haină.

Din „Memoriu asupra circumstanțelor în care am fost făcut prizonier” întocmit de maiorul Malamuceanu

Constantin.

„...Primeam împușcături din toate părțile și nu mai aveam cu cine duce lupta. Totuși, primii germani care s-au apropiat de noi au fost dezarmați și făcuți prizonieri. Încetul cu încetul, s-a încins o luptă turbată, oamenii se luptau piept la piept, se loveau cu grenade și cu arme, se mușcau cu dinții. Cercul se strângea mereu și mitralierele păcăneau în jurul nostru. Am auzit sau mi s-a părut că aud glasul d-lui lt-col Cornea care striga să distrugem actele. Am alergat sub pod și am luat dosarul de sector punându-l sub haină, iar furierul Gr. Gheorghe a strâns și restul hârtiilor, pe când soldatul telefonist Vasile Dumitru a distrus centrala telefonică lovind-o cu piciorul și cu patul puștii. În acest moment am văzut pe lt. Vasiliu Eftimie trecând pe lângă mine, ucigând cu baioneta un soldat german și dispărând apoi de cealaltă parte a podului către miază-zi. Împrejurul meu erau foarte mulți morți și răniții se văitau înspăimântător. Am fost lovit... O dată cu mine au căzut prizonieri 3 ofițeri și 40 oameni trupă, aceștia mai rămăseseră în viață la postul de comandă...”

Sub pod, în preajma postului de comandă, nemții adunaseră pe supraviețuitorii capturați la postul de comandă al brigăzii. În jurul lor instalaseră santinele cu armele gata de tragere; mai încolo, în luminile pâlpâitoare ale rachetelor depărtate, luceau armele prizonierilor, puse grămadă și păzite de santinele. Undeva, spre Cosmești, zgomotele luptei se auzeau tot mai slab.

— S-au potolit, spuse o voce tărăgănată. Dar podul tot nu l-au luat...

— Dacă mai rezistau cei din stânga o oră...

— Cine să mai reziste? Am fost să dreg firul de telefon. Toată pădurea era plină de morți...

Maiorul Malamuceanu asculta acest dialog, încă nevenindu-i să creadă că pentru el și pentru oamenii lui, luptătorii care ținuseră piept zile-n șir unei divizii întregi, războiul se terminase. Deznădejdea îi umplu deodată inima; oftă adânc, un oftat, mai mult un geamăt.

— Sunteți rănit, domnule maior? întrebă plutonierul Grigore.

— Ei, rănit! O zgârietură de baionetă. Mai rănit sunt la suflet,

băiete. Cum de s-a întâmplat asta? Nu-nțeleg nimic. Nici n-am avut vreme să văd harta.

— Eu am văzut-o, că treceam pe ea tot ce spuneau curierii. Noi ne-am ținut bine, domnule maior. Din față nu ne-ar fi dovedit ei așa ușor.

— Nu s-au apropiat nici la o juma' de kilometru, spuse o voce din întuneric. Cum se arătau în față, puneam mitraliera pe ei. Am tras de clocotea apa în rezervorul de răcire.

— V-ați ținut bine, băieți, spuse maiorul. Ați fi meritat altă soartă.

— Așa ne-a fost scris, zise ostașul cu resemnare. Măcar știu că le-am făcut destulă pagubă…

Santinela se apropie cu pas greu, le strigă să facă liniște. Plutonierul se apropie de maior:

— Domnule maior, ce fac cu documentele?

— Distruge-le cu orice preț. Vezi să nu te vadă nemții. Le-ar prinde bine hărțile și ordinele de la divizie.

Plutonierul se strecură în mijlocul celorlalți. Profitând de întuneric, se lăsă în genunchi, rupse în bucățele, foaie cu foaie, toate hârtiile din geantă. Bucățelele le îngropa cu piciorul în pietrișul de sub pod unde fuseseră opriți.

Într-un târziu, îmboldit cu strigăte brutale, tristul convoi al prizonierilor se puse în mișcare spre satul Paraipani. După o bucată de drum, o șoaptă trecu din gură în gură: maiorul Malamuceanu îl chema pe plutonier. Plutonierul se strecură de-a lungul șirului, ajunse lângă maior.

— Ce-ai făcut cu actele?

— Le-am distrus, cum mi-ați dat ordin.

— Fii atent, când n-or băga de seamă santinelele, ia și hărțile mele și fă la fel. Eu nu pot să fac o mișcare, nemții sunt cu ochii pe mine…

Plutonierul luă hârtiile, le ascunse sub veston, apoi se depărtă spre mijlocul convoiului. Începu să rupă iarăși, metodic, bucățică cu bucățică, prețioasele hărți. Șuvițele de hârtie cădeau în praful gros al drumului și pașii obosiți ai soldaților le îngropau adânc.

Din Buletinul de Informațiuni de la 23 august 1917
(anexă la Comunicatul oficial Nr. 352 din 13 august)

Faptele de avânt și eroism pe care le-au săvârșit trupele

noastre în cursul grelelor lupte ale bătăliei de la Mărășești întrec orice închipuire.

Fără a șovăi ele au rezistat celui mai intensiv bombardament de artilerie dezvoltat vreodată, iar atacurile în masă date cu o extremă violență de trupele bavareze și germane s-au sfărâmat toate de vitejia ostașilor noștri. Se citează cazul eroicului Regiment 32 Mircea, ai cărui ofițeri și soldați, ***în lupta din 31 iulie****[3], lepădându-și ranițele, casca și hainele, au pornit la atac numai în cămăși, cu baioneta la arme, punându-l pe goană pe inamic.*

5.

Spitalul de campanie era instalat într-o livadă. Drumul de căruțe dintre șirurile de pomi fusese presărat cu prundiș; de-a lungul lui se întinseseră corturile; între corturi, la umbra merilor, se odihneau răniții mai ușor, alungați din paturile lor de arșița amiezii de august.

Căpitanul Crivăț ieși și el din cort. O adiere de vânt mângâia frunzișul; de undeva, dinspre deal, se auzea o melodie tânguitoare, cântată din fluier de vreun cioban singuratic. Crivăț vru să vadă mai bine dincotro vine cântecul; se agăță cu mâna teafără de o creangă, dar durerea din umăr îl făcu să se lase păgubaș.

Se așeză pe bancă, la umbră. Începu să se gândească la întâmplările războiului. Mobilizarea, într-o seară de august, cu un an în urmă... Drumul precipitat la locuința unui cunoscut spion al Puterilor Centrale... Spionul fugise de câteva ore, prinzând de veste că se petrec evenimente importante. Agentul de poliție care-l însoțea pe Crivăț apucase să vadă un om înalt, adus de spate, cu părul cenușiu, care încercase să ia ceva din grădină. Cercetaseră grădina. Lângă gard erau îngropate niște eprubete ciudate, care se dovediseră a fi culturi de microbi...

Cu omul acela adus de spate avea să poarte un adevărat război în doi, un duel de lungă durată, al cărui epilog nu fusese încă scris. În lupta de pe Neajlov, la începutul lui decembrie,

[3] 13 august stil nou. Pasajul subliniat lipsește din reproducerile ulterioare ale documentului.

Crivăț fusese rănit și capturat de germani, împreună cu un locotenent. Trei zile zăcuse fără cunoștință; când își venise în fire, se afla în trenul care traversa Germania ducându-i spre lagărul din nord, de pe țărmul Balticii. Locotenentul îi spusese, plin de speranță, că un om i-a dat adresa unei gazde din Berlin, care putea să-i ajute în eventualitatea unei evadări. Căpitanul evadase, într-adevăr; ajunsese la gazda din Berlin și fusese capturat de patrulele germane. Reîntors în lagăr, aflase că binevoitorul care dăduse prizonierilor adresa gazdei din Berlin era omul adus de spate...

Se întâlnise față-n față cu el după ultima evadare, în Bucureștiul ocupat de dușman. Crivăț se ascundea în casa unui prieten, avocatul Dragomirescu, așteptând un prilej să fugă spre front. Într-o seară, un necunoscut bătuse la ușa avocatului și-l prevenise că din clipă-n clipă urma să primească vizita poliției militare germane. Crivăț înțelesese: era descoperit, trebuia să fugă. Ieșise prin dosul casei, într-o ulicioară, dar în capul străzii se ivise omul adus de spate: „Crivăț, stai!” Îi răsuna mereu în minte acest strigăt; pe patul de spital visa la nesfârșit același vis terifiant: omul adus de spate în capul străzii, iar el, Crivăț, apăsând zadarnic pe trăgaci pentru a curma strigătul acela triumfător: „Crivăț, stai!” În realitate, nu apăsase zadarnic pe trăgaci. Trăsese două focuri, omul adus de spate se prăbușise, dar în urma lui veneau soldații cu armele întinse... Crivăț se refugiase pe acoperișul unei maghernițe și asculta pașii soldaților dușmani. Atunci auzise chemarea salvatoare, din spațiul negru al unei uși deschise. Rodica – pe atunci nu știa nici cum o cheamă – îl îndemnase să intre-n casă, să urce treptele spre pod – apoi soldații cotrobăiseră casa, unul ajunsese la doi pași de el, cu o lanternă, examinase de mântuială hruba întunecată și vastă, și coborâse apoi mulțumit: „Nimic, domnule locotenent!”

Oftă, cu gândul la ce s-ar fi întâmplat de n-ar fi fost Rodica: iarăși în lagăr, iarăși scos din rândurile luptătorilor...

Rodica ieși în fugă dintr-un cort, cu o cutie strălucitoare în mână; îl văzuse și ea, căci întoarse capul și-i zâmbi vinovată: „Ce să fac? N-am vreme de tine...” A mai slăbit, constată el cu tristețe. Nu doarme destul. Noapte de noapte la căpătâiul răniților...

Fugiseră amândoi din Bucureștiul ocupat de dușman și ajunseseră, la capătul multor peripeții, în Moldova. Căpitanul evadat din lagărul de prizonieri își luase iarăși locul între ai lui, iar Rodica devenise soră la spitalul de campanie. Idila, atât de firească în zile de război, se închegase de la sine...

— Domnul căpitan Crivăț?

Tresări și ridică privirea. În fața lui se oprise un locotenent mic de statură dar spătos, între două vârste, cu sprâncene groase și față osoasă.

— Eu sunt. Mai degrabă pacient decât căpitan. Am avut o mică neplăcere acum câteva zile, pe Coșna, în timpul atacului.

— A fost luptă grea acolo. Am citit comunicatul. Multe pierderi.

— Da. S-ar putea spune că eu am scăpat ieftin...

— Îmi place că nu v-ați pierdut simțul umorului, spuse locotenentul și-și scoase chipiul, descoperindu-și fruntea înaltă cu un început de chelie. Of, căldura asta. Mă mir cum puteți suporta uniforma acum, în plină vară.

— Dumneavoastră cum suportați? îl întrebă Crivăț și se ridică de pe bancă.

— Încă nu m-am deprins.

— Ah, sunteți rezervist?

Locotenentul zâmbi enigmatic și-l luă de brațul sănătos:

— Așa ceva. Vă propun o mică plimbare, dacă nu aveți ceva mai bun de făcut.

— Până la masă, nimic important, spuse Crivăț pornind alături de el pe alee.

— Dar rana?

— E pe trecute. Am vrut să plec, însă doctorul...

— Noi l-am rugat să vă mai rețină câteva zile, spuse locotenentul. Să fiu mai explicit, domnule căpitan. De fapt sunt detectiv din poliția de siguranță; am fost detașat la armată numai temporar.

— Serviciul secret? ghici Crivăț.

— Întocmai. Ceva care-o să devină, cândva, serviciul secret. Deocamdată, avem un nume mult mai modest. Serviciul Special de Siguranță al Deltei Dunării. Dar indiferent de denumire, ne facem datoria, nu-i așa?

Zâmbi, scoase un pachet de țigări germane.

— Captură? întrebă Crivăț.

— Mai precis, cadou, zâmbi locotenentul și aprinse chibritul. Ne întâlnim uneori cu… colegii noștri inamici.

Trase cu coada ochiului, văzu nedumerirea din privirile căpitanului.

— Glumiți, spuse Crivăț.

— Ce rost ar avea glumele în jurul acestui subiect? Războiul secret are anumite reguli, pe care lumea nu le cunoaște. Domnule căpitan, să vorbim deschis. Sunteți o persoană cunoscută în serviciul nostru și vrem să vă propunem colaborarea. Tocmai de aceea n-am umblat cu ocolișuri. Vrem de la început să stabilim relații de încredere. Fără încredere, munca noastră nu valorează doi bani. Ce spuneți?

— Ce să spun? murmură Crivăț. Deocamdată, nu sunt disponibil. Arătă spre umărul bandajat. N-am mâinile libere, cum s-ar zice.

— Da, asta-i altă poveste. La noi se lucrează mai ales cu capul…

Se prefăcu că examinează o floare mică și ciudată, crescută chiar în marginea aleii. De fapt, Crivăț înțelese că interlocutorul său îi dă timp de gândire. Ce gândire? zâmbi în sine. Mi-a plăcut și m-am pregătit tocmai pentru asta, să lucrez în serviciul secret. Când m-am întors de la studii, am constatat că serviciul secret nu există. Acum, aflând că se naște ceva asemănător, de ce-aș refuza?

— Accept, domnule locotenent. Mai rămâne să cer aprobarea comandanților mei.

— S-a discutat și cu ei. Au fost de acord. Rămânea să avem părerea dumneavoastră. Din capul locului trebuie să vă spun că e o muncă grea și lipsită de spectaculos.

— Sunt soldat, spuse Crivăț. În general munca soldatului e grea.

— La „Intelligence Service” circulă o zicală: Dacă reușești, nu primești felicitări; dacă ești în primejdie nu primești ajutor.

— O zicală sau un adevăr? zâmbi Crivăț.

— Ați amintit mai înainte de rana dumneavoastră. Mă gândeam că v-ar face bine un mic concediu medical la București, nu-i așa?

— Mă uimiți, spuse Crivăț încet. Cum să ajung la București?

— Un mic aranjament cu cei cărora le fumăm acum țigările. Facem un schimb cu ei. Misiunea dumneavoastră e să aflați câte ceva despre activitatea poliției germane din teritoriul ocupat. Puteți pleca chiar mâine. Formalitățile ne privesc pe noi.

— Bine, dar pe front luptele sunt în toi…

— La Galați e liniște. Pe acolo am vrea să vă trecem. Cu forme în regulă, nu vă temeți. Știm că ați fost prizonier, e de presupus că și nemții știu. Dar vă vor lăsa în pace. Deși… am prefera să nu vă lase în pace.

— Cum vine asta? întrebă Crivăț mirat.

— Le dăm prilejul să stea de vorbă cu un ofițer de stat major, să capete ceva informații. Vrem să le dați informații despre front. Informații corecte, cu mici retușuri însă. Care să-i deruteze.

— Ca-n romane…

— Întocmai. Dacă vă plac romanele, sunt sigur că o să vă placă și unul al cărui erou să fiți dumneavoastră.

— O să-mi placă, într-adevăr, zâmbi Crivăț și întinse mâna teafără spre locotenent. Sunt omul care vă trebuie. Cel puțin așa sper.

— Și șeful nostru crede la fel. De asta m-a trimis aici.

— Cine-i șeful dumneavoastră?

— Nu-l cunoașteți. Nu e celebru prin isprăvile lui militare. Îl cheamă Moruzov și e din Tulcea. N-are studii peste mări și țări, dar e un profesionist înnăscut.

— Moruzov… murmură Crivăț. N-am auzit de el. Prin romane se spune că oamenii din serviciul secret ajung celebri abia după ce-și încheie cariera. Totuși, e un om iscusit, dacă s-a vârât în acest joc periculos…

Locotenentul din serviciul secret râse ca un om care știe multe dar le păstrează pentru el:

— O să judecați singur, după ce veți cunoaște mai bine acțiunile noastre. Trebuia mai întâi să aflăm dacă vreți să lucrați cu noi. Domnul Moruzov v-a studiat rapoartele din incursiuni și de la interogarea prizonierilor. Le-a apreciat la justa lor valoare. A stat de vorbă cu șefii dumneavoastră. Știe că ați fost în lagăr și ați izbutit să evadați. Crede că sunteți un om potrivit pentru noi…

— O să-ncerc să fiu, spuse Crivăț. Pe când plecarea?

— Cât mai curând. Sunt niște formalități de îndeplinit, și domnul Moruzov, deși nu-i plac hârtiile, vrea să fiți foarte bine acoperit. Veți pleca pe teritoriul inamic cu acte în regulă. Instrucțiuni veți primi între timp. Mai trec eu pe aici…

6.

Podul umblător de peste Jiu se legăna abia simțit pe apele line, învăluite în ceața zorilor. În barca din dreapta, zgribulit sub sumanul gros țărănesc, podarul moțăia în așteptarea celor dintâi mușterii. Deodată, în depărtare pocniră împușcături de carabină. Podarul zvârli haina de pe cap și se ridică încercând să distingă ceva în ceață. Pași înăbușiți răsunau spre dreapta lui, în luncă. Apoi o siluetă se înălță în preajma podului. Auzi o șoaptă grăbită:

— Hei, e cineva pe-aici?

— Este, spuse podarul.

Omul sări pe puntea de scândură veche, se apropie de podar și spuse iute:

— Mă fugăresc nemții. Trece-mă dincolo, că de nu…

Întinse un pistol turcesc cu cremene spre pieptul podarului.

— Lasă pușcociul jos, spuse podarul. Să te trec dincolo, spui? Păi dacă ne văd plecând, nemții au să tragă după noi.

— Asta-i drept, spuse fugarul încurcat. Dar nici să mă-nhațe așa, pe nimica… Ce să fac?

— Vârâ-te în apă, între bărci, sub pod. Poate ai noroc…

Strigăte și pași grei îl hotărârâ pe fugar. Se lăsă binișor în apă; tocmai atunci pe drumul care cobora spre vad apărură doi soldați germani cu armele întinse.

— Mâinile sus!

Podarul ridică mâinile. Soldații se apropiară, bănuitori.

— Nu-i ăsta, spuse dezamăgit unul dintre ei. N-are mustață.

— Căutați pe cineva? întrebă podarul naiv.

— Nu pe tine, se răsti neamțul în românește. Bandit. Văzut bandit înalt – arătă cu mâna – și are mustața?

— Nu, n-am văzut.

— Tu vorbești! strigă celălalt întinzând pușca amenințător.

— Vorbesc, dar nu știu, zise podarul liniștit.

— Strumpf, caută bine, porunci neamțul cu pușca. Dacă aude

căpitanul că l-am scăpat, s-a zis cu permisia noastră. O să-l ducem pe individul ăsta în loc.

Podarul se rezemă de parapet, având aerul că nu pricepe vorbele lor. Neamțul numit Strumpf cercetă bărcile, se aplecă să se uite sub pod: inima podarului se strânse, dar fața lui rămase liniștită. Își făcu repede socoteala: un brânci neamțului aplecat spre apă, un cuțit în spinarea celuilalt – dar căpitanul lor o fi pe-aproape și-atunci e jale!

— Nimic, spuse Strumpf. O fi fugit pe mal și noi pierdem vremea pe-aici.

— Dacă văzut ceva, spus la patrula! strigă primul neamț, către podar. *Banditen!*

Amenință cu pumnul și plecă în fugă. Celălalt îl urmă. Podarul așteptă să se depărteze, apoi vorbi încet:

— Au plecat. Mai ești pe-aici?

— Dar unde naiba să fiu? spuse fugarul ivindu-se de sub pod.

— Când s-a aplecat să se uite, crezui că s-a zis cu dumneata.

— Mă dădui de-a funda. De copil mi-a plăcut apa. Stăteam sub apă până număram la o sută. Îs născut-crescut pe malul Jiului, neică.

— Acum poți să ieși. Se duseră mai departe. Ce-aveau cu dumneata?

— Ei, necazuri spuse omul cățărându-se pe marginea podului. Ia te uită! Să trăiți, dom' sublocotenent!

Podarul întoarse capul, deși știa bine că nu-i nimeni altcineva prin preajmă.

— Cu mine vorbești? se miră.

— Da cu cine? Nu sunteți domn' sublocotenent Popescu de la a patra?

— Mă cheamă Frunză, spuse podarul.

Omul își șterse apa de pe frunte și de pe mustăți, scuipă peste parapetul podului și zâmbi:

— Ar fi bună o țigară. Fir-aș al mumii, dom'sublocotenent, eu vă știu bine de la regiment. Dumneavoastră nu ne țineți minte, că eram cu sutele, dar noi…

— Mă cheamă Frunză, spuse podarul mai apăsat.

— Pricep, râse fugarul. Vă temeți. Nicio grijă, nu-s de-al Kaizerului. Frunză vă cheamă? Să fiți sănătos. Dar să știți că nemții puseră cinci mii de lei pe capul dumneavoastră. Lipiră

afișe peste tot locul. Și porunciră primarilor să vorbească cu oamenii. Care aude de *banda* lui Victor Popescu să dea de veste.

— Și oamenii ce zic?

— Oamenii tac. Nu-și mânjește nimeni cinstea și sufletul cu banii Kaizerului. Kaizerul zice *bandă*, noi zicem haiducii lui Victor, nu vă supărați, dom'sublocotenent. Vuiește Oltenia de isprăvile dumneavoastră. Iar ei vă caută și-n gaură de șarpe. Bine făcurăți c-ați venit aici, la noi. N-au cum să vă dibăcească nemții. Mai cu seamă dacă vă cheamă Frunză... La noi, aici, e liniște.

— Văzui eu ce mai liniște, râse Victor Popescu. Nemții ăia se jucau de-a ascunselea cu dumneata, hai?

— Nu erau de-aici, de pe la noi. Cu ăștia de la noi mă am bine. Îs venit în sat de la Crăciun. Fugit din lagăr, cum ar fi. În casă la mine șade cogeamite plutonierul, și-și ține calul la mine-n grajd. Habar n-are că-s prizonier scăpat din mâna lor. Gutăntag în sus, Gutăntag în jos, dau mâna cu el, bem țuică... Și când pune ceva la cale, dau fuga la cumnatu-meu: „Mă Nae, alde Gutăntag ăștia or s-o ia mâine prin sat, după mălai!" Și Nae dă veste prin sate și oamenii pitesc mălaiul...

— Tot nu-nțeleg. Ce avuseră cu dumneata?

— Păi Gutăntag al nostru primi poruncă s-adune ceva găini și să le trimită la Tîrgu Jiu. Au o căruță specială, cu zăbrele, o cușcă pe roți, treabă nemțească de-a lor. Pân-la prânz o umplură cu găini și hai la drum. Gutăntag al nostru rămase în comună. Cum plecară ăi cu cușca, hop și eu cu Nae, pe potecă-n sus, și le tăiem calea. Erau doi cu căruța aia specială, și crezurăm că ăștia e toți. Îi miruirăm noi, și când să luăm căruța, hop alții din urmă, să-i păzească pesemne. Ne văzură de departe, aveau carabine, noi cu ghioage și-un pușcoci, ce să facem? Hai-napoi, Nae, că ăștia ne mănâncă coliva!... Nae, mai sprinten, scăpă. Da eu, beteag la picior...

— Ai fost rănit?

— De nu eram rănit, ajungeam în lagăr?

— Și-acuma cum mai dai ochii cu plutonierul?

— Dar cum să afle că noi eram? Îmi usuc hainele și mă duc la amiază spre casă, ca tot omul. Și-i spun Gutăntag și dau mâna cu el. Iar mâine o luăm de la capăt... Nu-i lăsăm așa ușor în

pace, dom'sublocotenent.

— Dar nu vă e teamă? întrebă Victor Popescu.

Omul își stoarse pălăria, tacticos, o bătu cu palmele ca s-o îndrepte și ridică deodată privirea:

— Dumneavoastră nu vă e teamă? Și vorba aia, vă făcură destul rău. Zece oameni împușcați într-o dimineață…

— Or să plătească pentru asta, scrâșni Victor Popescu. Răul trebuie plătit cu rău, cum spunea domnul Tudor. Dușmanul nu merită milă!

— Asta gândim și noi. Și vrem să luptăm. Dar nu prea avem cu ce. Și nici prea pricepuți la de-alde astea nu suntem. Țărani, de! Nu știm tactica. De-am avea o căpetenie, ceva… Un om ca dumneavoastră… Ori v-ați lăsat păgubaș?

— Nici mort, spuse Victor Popescu. Îmi risipiră nemții ceata. Unii îs morți, alții fugiră în pădure, alții la Moldova, spre front. Dar de-aș avea cu cine, aș lua-o de la capăt.

— Noi suntem gata, dom' sublocotenent, spuse țăranul încet.

— Câți sunteți?

— Puțini dar buni. Eu, cumnatu-meu Nae, dascălul de la biserică, mai este un soldat fugar din lagăr, pe care-l ascunde văduva lui dom' director de la școală. Dom' director plecă și el pe front, la artilerie. Și muri de lingoare, astă-iarnă. Soarta, de! Așa că ar fi patru, cu-mneavoastră, cinci.

— Om mai vorbi, spuse Victor Popescu. Nemții n-au ceva iscoade prin sat?

— Încercară ei să se ajute, cu unul, croitor, nițel neamț după tată. Dar vorbirăm cu el într-o seară, și-i arătarăm șomoioagele de paie cu catran gata pregătite: „Bă domnu Franț, că Franț îi zicea, te dăduși cu ei, da' o să arzi ca un șocâte într-o noapte…" „Păi, zice, mă siliră să le spun…" „Nu le mai spune, ori mai bine lasă-ne cu amarul nostru și du-te cu Dumnezeu…" Și se mută domnu Franț la Tîrgu-Jiu. Suntem un sat de oameni aprigi și-l cam băgarăm în sperieți. Așa că despre partea iscoadelor, stăm liniștiți.

— Și ce știe lumea despre execuția celor zece?

— Păi văzurăm afișul. Tipărit cu roșu, să ne spăimânte. Spunea acolo că zece inși, și-i dădea pe nume, au fost osândiți la moarte pentru trădare pe timp de război. Scria și pe nemțește, și pe românește. Un copil de scoală s-a apucat și-a

scris de-a curmezișul afișului, în dreptul numelor, cu cretă: „Cinste lor!” Să-l fi văzut pe plutonier! Alerga turbat de colo-colo prin sat și-i dădea zor cu *știraf*, adică pedeapsă. Până-l luarăm noi cu binișorul, la un pahar de vin, într-o seară: „Iartă-l, *Herr* underofițir. A greșit. Faci război cu copiii?” Greu sub putere străină, dom’ sublocotenent. Oare mai ține mult?

— Nu mai ține mult, spuse Victor Popescu. Ai noștri se țin tari la Mărășești, și după asta au de gând să înceapă ofensiva. Dar până atunci, trebuie să-l lovim și noi pe dușman cum putem.

— Păi asta zic și eu. Avem niște cartușe, pitite în grădină, și pușca soldatului, da e stricată. Dascălul are pistolul ăsta. Dac-am prinde o patrulă prin pădure, am mai agonisi o armă ori două.

— Bine, spuse Victor Popescu. Nu uita, mă cheamă Frunză. Vorbește cu ai tăi; spune-le că vreau să ne ajutăm…

— Știu, domnu Frunză, spuse țăranul și sări cel dintâi pe mal, să lege podul.

Pe la prânz, Victor Popescu se pomeni cu doi călăreți cu coifuri înalte. Îi însoțea un ins pirpiriu, cu costum negru și cravată. Nemții descălecară, se apropiară de pod și întrebară ceva. Podarul ridică din umeri spre translator:

— Ce vor vitejii ăștia?

— Întreabă dacă n-ai văzut pe cineva suspect pe-aici. Trece un general spre București, cu automobilul. Se tem de vreun atac.

— Cine îndrăznește să atace un general? spuse Victor Popescu.

Ofițerul ceru, nerăbdător, să i se traducă. Tălmaciul trase corect, cuvânt cu cuvânt. Apoi ofițerul spuse încet, în germană:

— A auzit de banda lui Victor Popescu?

Victor Popescu nu tresări. Se prefăcea că nici nu înțelesese întrebarea. Își învârtea în mână pălăria ponositǎ și aștepta să i se traducă ce spunea ofițerul.

— Cum să n-aud! zise. De el se teme generalul?

— Prostule, zise translatorul. Nu se teme. Domnul ofițer te-ntrebă atâta: dac-ai auzit de el.

— Toată Oltenia a auzit.

— Dar de văzut l-ai văzut?

— Păi ce, crezi că umblă-n văzul lumii, cu lăutarii după el?

Lumea zice c-a fugit în Moldova.

Neamțul ascultă traducerea și zâmbi ușurat. Podarul scoase punga cu tutun. Oferi mai întâi nemților, apoi translatorului.

— Cum te cheamă? îl întrebă.

— Dumitrescu. Sunt profesor de germană.

— Te plătesc bine ăștia?

— Ce să plătească? Mă luară cu sila. Școala e închisă, o făcură spital pentru răniții lor. Iar băncile le puseră pe foc, astă-iarnă, că lemnele din pădure ard prost.

— Ei, da. Băncile îs mai la-ndemână. Și ei poate nu știau la ce folosesc.

— Ai limbă ascuțită, omule. Dacă ofițerul știe românește, dai de belea.

— Ce-au să-mi facă? Dumneata cu ce te-alegi dacă le cânți în strună?

Ofițerul se răsti iarăși să-i traducă ce vorbeau. Victor Popescu ciuli urechea: translatorul inventa o poveste care n-avea nicio legătură cu ce vorbiseră ei. E de-ai noștri, se bucură.

— Și când vine generalul? Vreau și eu să mă bărbieresc, să-mbrac cămașă curată…

Nemții zâmbiră auzind. Aveau aerul că știu să-i prețuiască pe cei ce le erau binevoitori.

— Mâine, la patru după masă. Dumneata vorbești cu oamenii să fie liniștiți și cuviincioși. Comandantul de etapă s-a jurat că dacă se-ntâmplă ceva cât trece generalul, arde satul din temelii.

— A mai făcut de-astea, mormăi podarul. Spune-le să fie fără grijă. E un sat de oameni pașnici.

După plecarea nemților, se gândi la „haiducii” lui – unii s-au întors pe front, alții zac sub pământul dindărătul cazărmii Roșiorilor din Severin, alții în lagărele de peste Dunăre. Ce primire i-ar fi făcut generalului aici, la podul de peste Jii! Dar cu o pușcă stricată și cu pistolul vechi al dascălului, împotriva unui escadron…

Privi spre malul celălalt, unde se adunaseră oameni și căruțe. Oftă și îndreptă podul într-acolo.

7.

Din amintirile generalului-colonel în rezervă

Gheorghe Ionescu – Sinaia, fost comandant al companiei V din Batalionul Vânători de Munte

Eram pe atunci tânăr căpitan – abia sosisem în zona operațiunilor militare, după parcurgerea pe jos a celor peste 150 de kilometri, și vânătorii de munte, trecând Trotușul prin apa până la brâu, s-au avântat în contraatacul dat asupra infanteriei dezlănțuite pe crestele Grozeștilor. În strigăte de „ura!" ei au pătruns în dispozitivul atacatorilor, rărindu-le rândurile prin lupta curajoasă la baionetă. Apoi, luând pieptiș pantele abrupte, au pus stăpânire pe mult disputata înălțime cu cota 383...

Căpitanul Deciu Ioan, comandantul companiei a patra, privi mulțumit în jurul lui. Salva trecuse peste vârfurile copacilor, dar vânătorii nu se mai adăpostiră. S-au deprins de-acuma, își spuse căpitanul. Curios, cât de repede se deprinde omul cu primejdia morții...

Își aminti cum se născuse Batalionul vânătorilor de munte. Ziua aceea tristă de decembrie, când tunul bubuia la porțile Bucureștilor. În cazarma Regimentului 3 roșiori se adunau grupuri-grupuri recruții și gradații veniți de la alte unități pentru a închega batalionul. Unii aveau hainele de acasă; alții purtau uniformele uzate, zdrențuite, cu care începuseră războiul. Un sergent de infanterie șchiopăta încă. Deciu l-a oprit cercetător:

— Ce-i cu dumneata, sergent? Ce-ai pățit la picior?

— O rosătură, să trăiți dom' căpitan.

— Știi că ne așteaptă un drum pe jos până-n Moldova?

— Trece, a spus sergentul.

— A fost rănit, dom' căpitan, l-a dat de gol alt ostaș.

— Ce?

— L-a lovit din aeroplan, pe Neajlov.

— De ce n-ai spus, sergent?

— O zgârietură, dom' căpitan. Aici, în pulpă. M-a legat sanitarul și-am mers mai departe. Vreau să fiu vânător, asta-i.

Sergentul acela era acum comandant de secție în compania lui. Îl văzuse la Cireșoaia, acum patru zile: se cățăra din tufă-n tufă, din piatră-n piatră, pe stânca abruptă; ajunsese pe platou printre cei dintâi și-și îndemnase ostașii:

— Înainte, leilor!

„Leii" era numele companiei a patra. Toate companiile purtau

un nume, bun să încurce dușmanii: Tigrii, Leii, Șoimii, Balaurii, Pandurii… Era un fel de întrecere între ei. Și la trageri, în poligonul liniștit de la poalele Cetății Neamțului, unde toată iarna asudaseră din greu să învețe aspra meserie de vânător de munte…

— Am văzut luptând alpinii bavarezi, le povestea maiorul Bădulescu, comandantul batalionului, în clipele de răgaz. Știu să se cațere pe stânci, să tragă de departe, să umble pe schiuri și să se furișeze prin zăpadă. Asta știm și noi. Care nu știe, o să-nvețe. Cu ce-s mai grozavi munții lor decât ai noștri?

Ostașii râdeau. Cei mai mulți erau de la munte; ofițerii la fel. Aveau doi ofițeri pe nume Ionescu și-i botezaseră, ca să-i deosebească, după numele orașului lor: Ionescu-Breaza și Ionescu-Sinaia – amândoi din compania a cincea; soldații îi cunoșteau de acasă, erau ca-ntr-o familie…

Pe urmă, veniseră spre front, în zilele de arșiță de la începutul lui august. Femei cu dăsagi în spate și cu copii de mână, pe drumurile deznădăjduite ale refugiului.

— Unde vă duceți, maică, acolo e dușmanul.

— La el ne ducem, măicuță. Avem să-i spunem o vorbă.

— Alungați-l, dragii mamii, că ne-a pustiit casele și ne-a dărâmat bisericile cu tunul…

Vânătorii grăbeau pasul fără voie, îndârjiți și dornici să se înfrunte cu cotropitorii. Mergeau, neobosiți, pe cărările munților. Sus, pe piscurile din fața Tîrgului-Ocna, maiorul îi oprise și-i adunase în preajma lui. De pe vârf, se vedeau ca prin ceață șirurile albăstrui, depărtate, ale munților Oituzului…

— Acolo e dușmanul, băieți! Am primit ordin scris chiar de mâna generalului Averescu. Ne cere să grăbim marșul, să ajungem cât mai repede pe poziție. Mergem la luptă pe viață și pe moarte!

Cel din urmă popas, la poalele Cireșoaiei. De acolo, pe valea pârâului, urcaseră spre Cireșoaia, unde se auzeau tot mai clar zgomotele luptei. Urcușul, printre tufe, apoi deodată se iviseră ca din pământ în calea inamicului care ataca în trei valuri. Începuseră să bubuie armele; vânătorii s-au năpustit spre atacatori care s-au oprit, surprinși, încercând să ocolească prin stânga, dar și de acolo zburau către ei grenade și țăcăneau mitraliere… Pe urmă, din dreapta apăruseră câteva companii de

infanterie. Dușmanul era silit să dea înapoi; a coborât pe povârnișuri; a ajuns pe valea pârâului și a aruncat armele…

Trofeul dintâi al vânătorilor – cei patru sute de prizonieri inamici – le-a umplut inimile de speranță…

Vegheaseră toată noaptea pe Cireșoaia. A doua zi, spre seară, după ce săltaseră într-un atac scurt peste Măgura, venise ordin de retragere: o spărtură mare în dreapta primejduia flancul drept al regimentului vecin. Se întăriseră apoi pe Cuprianul, și patru zile rezistaseră atacurilor și bombardamentelor de artilerie cu care dușmanul încerca să-i alunge din pozițiile lor…

— Ce faci, Deciule?

— Mă gândesc așa, la război.

Căpitanul Vrînceanu, de la a doua, un bărbat voinic și rumen în obraz, își dădu chipiul pe ceafă:

— De-ar merge tot așa, s-ar zice că ne jucăm de-a războiul. Doi morți și câțiva răniți. Asta-i numai o încercare…

— Bucuroși le-om duce toate, vorba lui Eminescu. Ai tăi ce fac?

— Își curăță armele. Nu-i las să lenevească. Prea multă liniște pe-aici. Asta nu miroase-a bine, ce spui?

— Prea multă liniște, ai dreptate.

— Dincolo, la Sticlărie, a fost ieri bătaie mare. Grănicerii și-au luat înapoi pozițiile.

— Pe ploaia aia?

— Pe ploaia aia. Ba se mai și bucurau, că s-a muiat pământul și pot săpa mai ușor adăposturi…

— Săracul românul nostru. Găsește putere să mai și glumească…

8.

Victoria simți ca trenul încetinește. Deschise ochii. Plutonierul de honvezi își așează mai bine piciorul bandajat și mormăi:

— Am ajuns și acasă…

Privi pe fereastră. Zări, din fuga trenului, clădirea singuratică și ciudată de la intrarea unei mine, câteva barăci, vagonete înșirate pe o linie ca de jucărie, apoi cele dintâi case ale orașului. Își luă cu grabă legăturica din plasa de bagaje; văzând-o, nimeni n-ar fi ghicit că vine tocmai de la Toplița, că aici, în

orășelul de la poalele Apusenilor, nu cunoaște pe nimeni și singura speranță e o scrisoare scrisă de mâna surorii ei către soția avocatului Ciurdariu…

Îl ajută pe plutonier să-și ia cârja și să-și pună-n spinare ranița ponositâ. Era un om în vârstă, cu fața brăzdată de cutele suferinței. Omul ieși pe culoar, strigă spre peron cu glas gâtuit de emoție:

— Mariska!

O bătrână toată în negru se repezi cu lacrimile șiroind pe obraji, să-l ajute la coborâre. Îi sărută tâmpla căruntă și aruncă o privire plină de recunoștință către femeia tânără și frumoasă, bine îmbrăcată, care-l ajutase până-n scara vagonului. Victoria îi zâmbi și se depărta stânjenită, în timp ce bătrâna îi vorbea repede plutonierului – noutăți de pe acasă probabil.

Victoria traversă liniile spre peron. Era o dimineață senină, cu cer parcă spălat proaspăt; de fapt între șine stăruiau mici ochiuri de apă, semn că plouase peste noapte. Dimineața rece o înviorâ; mersese toată noaptea cu trenul, în câteva rânduri moțăise, zgribulită, alături de plutonierul de honvezi rănit și de ceilalți pasageri triști și tăcuți. Era sărăcie, multă lume purta doliu, împăratul făgăduise că va pune pace dar nu-și ținea cuvântul; prin gări pustii și anonime trenul oprise îndelung și fără explicații – explicația o aveau abia după ce, șuierând prelung, trecea pe lângă ei fără oprire o garnitură militară, cu tunuri pe platforme și cu soldați înarmați până-n dinți străjuind vagoanele.

Gara semăna cu un castel mic; avea turnulețe la colțuri, iar ornamentele de deasupra ferestrelor închipuiau creneluri. Păcat de pereții afumați; își aminti că singurul amănunt despre noul ei loc de viață era acesta: în preajma orașului se afla o mină, iar fabrica cea mai însemnată din împrejurimi era o mare moară de minereu.

Trecu prin sala de așteptare, cu oameni posomorâți moțăind pe valize și boccele, și ieși în stradă; i se explicase, în scrisoare, că e foarte ușor s-ajungă la casa avocatului Ciurdariu, aflată aproape de Turnul Breslelor, care se vedea bine de la gară. Porni pe strada dreaptă, bine îngrijită. Întâlni un jandarm imperial cu ținută strălucitoare, care-o măsură curios. Ea îi dădu bineț pe ungurește, aproape în șoaptă, și grăbi pasul, simțind

în ceafă privirea aceea cercetătoare. Pe lângă ea trecură mineri care zoreau la lucru, oameni cu fețe nerase, pământii, posace în ciuda dimineții strălucitoare; duceau cu ei trăistuțe cu mâncare și nu-și vorbeau. Se gândi că acești oameni au atât de puțin răgaz să se bucure de lumina soarelui…

Auzi în urmă tropăitul atât de propriu jandarmilor imperiali; nu se întoarse, se sili să nu se întoarcă, și nici să grăbească pasul, oricum jandarmul i-ar fi dat lesne de urmă, mai devreme sau mai târziu. Era mai bine acum, putea fi liniștită, n-avea nimic de ascuns.

— Unde mergi dumneata? îl auzi la un pas în urma ei.

Se opri să-i facă față liniștită, zâmbitoare chiar. Hotărâse să-i spună cât mai mult, pentru ca discuția să aibă cât mai puțin aerul unui interogatoriu.

— Mă duc la domnul avocat Ciurdariu, sunt învățătoarea copiilor lui. Doamna Ciurdariu e suferindă.

— Asta știm, o întrerupse jandarmul. Într-adevăr, doamna e bolnavă. Și de unde vii?

— De la Toplița. Sora mea a fost colegă cu doamna Ciurdariu. Doamna Ciurdariu i-a scris că are nevoie de ajutor pentru învățarea copiilor, și sora mea m-a recomandat doamnei…

— Ești româncă?

— Da.

— Ai ceva rude dincolo, în regat?

— Nu, toți ai mei sunt aici, în Ardeal. Un frate e pe front, umblă vorba că l-or luat prizonier în Galiția și l-or dus la Sibir. Dar nu știu dacă-i adevărat, că n-am primit carte de la el dinainte de Crăciun…

— Ia seama, femeie, spuse slujbașul împărătesc. Românii de pe-aici s-au înrăit. Și domnul avocat le stă în frunte și-i întărâtă. Dar noi suntem cu ochii pe ei. Nu cumva să te amesteci în politică. Învață-i pe copii scrisul și socotitul și învață-i să se supună împăratului.

— Așa voi face, spuse Victoria.

— Cine-i om cumsecade n-are nicio supărare din partea mea, reluă jandarmul. Dar ca slujbaș al imperiului, am datoria să veghez. Românii voștri or fugit de la regimente, alții s-or dus peste munți și de-acolo îl hulesc pe împărat. Dar împăratu-i tare și puternic și nu se teme de gazetele lor. Toate astea ți le spun

ca să știi cine-i domnul avocat Ciurdariu. Anul trecut a stat cinci luni departe de ai lui, la Sopot, în deportare. Dar nu s-a cuminţit.

— Sunt o biată femeie care-şi caută un rost, spuse Victoria. Gazetele nu le citesc şi în politică nu m-am amestecat niciodată…

— Eşti măritată?

— Am fost. M-am despărţit de bărbat, dar nu din pricina politicii…

— He, he, râse gros jandarmul. Nici n-am auzit pe cineva să desfacă o casă din pricina politicii. Politica nu-i pentru doamne. Doamnele să se iubească şi să facă băieţi pentru regimentele împăratului. Bună ziua!

Salută marţial, ducând două degete la chipiul înalt, apoi se întoarse milităreşte şi plecă tropăind pe strada care cobora uşor către gară. Victoria privi o clipă în urma lui, apoi îşi luă valiza şi porni spre Turnul Breslelor, al cărui acoperiş de ţiglă roşie se vedea printre frunzişul pomilor. Încercă să nu se gândească la discursul aspru şi încâlcit pe care i-l ţinuse jandarmul; se gândi doar la omul care-o acceptase în casa lui, omul care stătuse deportat la Sopot şi pe care-l vegheau slujbaşii împăratului.

Casa era frumoasă, luminoasă, şi avea aerul unei vile între căsuţele modeste din preajmă. Avocatul veni el însuşi să deschidă, auzind clopoţelul. Era un om înalt, nici slab nici gras, cu un început de chelie prelungindu-i tâmplele spre creştet.

— Bună ziua, spuse ea. Sunt Victoria din Toplița…

— Aha, poftim înăuntru, doamnă, mă bucur că aţi venit aşa de iute. N-aş vrea să întrerupă copiii învăţătura; după ce ne-au închis şcoala, o parte din elevi s-au mutat la liceul maghiar, dar e greu cu limba, şi o parte din cursuri diferă…

Vorbind, o conduse într-un salon spaţios, cu cămin, cu tablouri frumoase împodobind pereţii.

— Ştiţi, n-am diplomă de învăţătoare, îl preveni Victoria.

— Ca să înveţi pe copii să scrie şi să citească româneşte, îţi trebuie mai degrabă inimă decât diplomă, spuse el aşezând-o în fotoliu, lângă cămin. Să-mi daţi voie să aprind o ţigară şi să vă ofer o cafea.

Sună; o servitoare tânără şi îmbrăcată numai în dantele se ivi în pragul uşii, făcând o reverenţă.

— Mariţa, o cafea pentru doamna profesoară, porunci el.

Copiii s-au sculat?

— Nu încă, domnu' avocat, spuse fata tărăgănat. Cafea dulce, doamnă profesoară?

— Dulce, spuse Victoria. Mulțumesc.

Fata dispăru. Avocatul aprinse țigara, spulberă fumul cu palma și se rezemă de cămin:

— Mă simt dator să vă fac cunoscută viața familiei. Soția mea e cam suferindă. Am lipsit o vreme de-acasă... e o poveste mai lungă și neplăcută...

— Am aflat, îl întrerupse Victoria. Un jandarm m-a oprit pe drum, venind de la gară încoace; i-am spus ce caut în oraș și mi-a dat a-nțelege că ați fost arestat o vreme.

— Da, m-au luat pe mine și pe preotul de la biserica română. Ne-au mânat cu șpanga de la spate, ca pe lotri. Părintele Sava fiindcă a cântat slujba în românește; eu fiindcă am scris la gazetă despre închiderea școlii. Dreptatea împăratului și a contelui Apponyi...

Oftă, își trecu palma peste părul cărunt, rămas ca un smoc deasupra frunții. Victoria aștepta, cuibărită în fotoliu.

— Și-nainte de război o duceam greu. Gimnaziul l-am clădit din banii noștri, că primăria n-avea fonduri pentru școală românească. După ce-am strâns banii, n-or vrut să ne aprobe. Luptă și zbatere pentru fiece pas înainte, doamnă profesoară. Aici, pe pământul nostru, unde ne-am născut și unde ne avem obârșia de la Traian și Decebal, ei vor să ne simțim străini și să uităm cine suntem. Dar noi nu uităm. Aceasta doresc să-i învățăm pe copii. Cel dintâi lucru – că românii sunt la ei acasă pe pământul transilvan...

— O să-i învățăm, spuse Victoria. Cum ne-au învățat și pe noi alții. Am adus cu mine câteva cărți...

— Cărți am și eu, se învioră avocatul. Am operele lui Șincai și Samuel Micu, Istoria lui Bălcescu despre Mihai Vodă, am revista „Familia", colecția întreagă. Dar dincolo de litera scrisă e cuvântul spus din inimă. Vă chem în ajutor pentru aceasta. Nu știu ce mi se va întâmpla de-acum înainte, soarta omului e schimbătoare... Nu vreau să-mi știu copiii crescuți la voia întâmplării, fără duhul național pentru care am luptat și-am suferit o viață...

Se întrerupse. Slujnica revenise cu cafeaua și cu un găvan de

dulceață; Victoria îi mulțumi cu un semn din cap, neîndrăznind să tulbure cu o formulă banală de politețe ecoul cuvintelor care plutea încă în aer.

— Am doi copii, urmă avocatul. Vi-i încredințez, doamnă profesoară, să faceți din ei buni români!

CAPITOLUL II

1.

Era după-amiază, o zi toridă de august, care prevestea ploaie. Crivăț încercă să rămână în pat, dar n-avea răbdare, încercă să citească, dar după câteva pagini puse cartea deoparte. Aruncă cearșaful și coborî din pat străduindu-se să nu facă zgomot. Se îmbrăcă, ajutându-se stângaci cu mâna rănită. Abia când își încheia nasturii tunicii văzu că vecinul de pat îl privea printre gene. Îi zâmbi, stingherit că nerăbdarea lui avusese un martor.

— Vă invidiez, spuse aviatorul.

— De ce, domnule locotenent?

— Rănit ușor, după asta concediu, iar în concediu nunta.

— Cu nunta o las mai încet deocamdată.

— V-ați răzgândit?

— E război, spuse Crivăț încet. Pe front cad oameni în fiecare clipă, nu-i momentul să ne gândim la dragoste…

— Dacă nu ne-am gândi la dragoste, ce ne-ar mai ține în viață? Știți, domnule căpitan, încă n-am iubit niciodată cu adevărat.

— Ai vreme destulă.

— Am vreme! Locotenentul Ionescu se răsuci în pat, se strâmbă de durere. Cu un picior sfâșiat de schije, care se vindecă greu, și cu sufletul plin de tot ce-am văzut aici? Nu amânați căsătoria, domnule căpitan. Ziua de mâine e plină de surprize.

— Tocmai de aceea. De fapt, am primit ordin să plec pe front.

— Așa, nevindecat?

— Nu mă duc să mă iau la trântă. Am o misiune care nu cere prea multă forță fizică.

— Ea… știe?

— Astăzi m-am hotărât să-i spun. Mâine e plecarea…

— O să plângă.

— Dar o să înțeleagă.

Aviatorul închise ochii, ca și cum n-ar fi suportat imaginea unei despărțiri silite.

— Războiul, scrâșni el. Toate visele mele sfârșesc la fel. Un

pocnet de pușcă, o explozie, realitatea.

— Trebuia să-l facem, murmură Crivăț. Pentru speranțele atâtor oameni asupriți. Am fost în Ardeal, domnule locotenent. Printre primii. Oamenii ne sărutau și plângeau de bucurie. Fie și numai pentru ziua aceea a descătușării merita să ajungi acolo... Și aici. Arătă cu un gest larg cortul spitalului de campanie.

— Preferam să nu ajung aici, zise locotenentul și pipăi la capătul patului. Unde dracu-s prafurile alea?

Crivăț îl ajută să ia un calmant și ieși din cort.

Pe aleea largă, mărginită de pomi cu coroane bogate, văzu un grup de oameni în halate albe. Grăbi pasul. Îl salută pe medicul-șef care-i zâmbi fără să se oprească. Rodica încheia șirul. Îl văzu, se rupse de grup și se apropie de el:

— Te-ai plictisit?

— Vreau să stăm de vorbă.

— După contravizită, spuse ea. Am primit telefon de la Onești. Ne vin răniți mulți, trebuie să pregătim...

— E ceva important, insistă el.

Rodica îi aruncă o privire plină de dragoste și regret și fugi să ajungă grupul de oameni în halate albe.

Căpitanul se trânti pe iarbă, sub un cais. Se gândi la schimbarea bruscă pe care o adusese în destinul său apariția locotenentului din Serviciul special. Activitatea i se părea, deocamdată, destul de simplă. Va trece frontul și va îndeplini misiunile informative. Din timp în timp, va aduce materialul într-un loc stabilit, unde va primi noi misiuni... Rodica rămâne aici. Când o va mai revedea? Își aminti iarăși seara aceea. Omul adus de spate, în capul străzii, cu revolverul în mână: „Crivăț, stai!” Apoi chemarea ei, din întunericul protector al casei... O fată curajoasă. Demnă de tatăl ei, scriitorul refugiat din Ardeal, mort – de inimă rea, cum se spune – în ziua când trupele germane tropăiau pe Calea Victoriei... Apoi împreună, de-a lungul Bărăganului cotropit de dușman. Țăranul bătrân, care tușea mereu bănuitor și energic. „Dacă vrei să dai o mână de ajutor, s-o găsi o pușcă și pentru dumneata.” Flăcăul fără o mână, fost sergent, luptând mai departe cu dușmanul, și un bătrân călăuzindu-l pe o potecă de munte. Rodica, în tot acest răstimp, alături de el, inimoasă, fără să se plângă. Îi lipsea pianul, îi lipsea o oglindă, războiul nu-i pentru fete frumoase care cântă la

pian – și acum, seara, în spital, răniții ascultau vrăjiți când ea le mângâia sufletele, picurând din clapele albe și negre melodii alinătoare.

— La dispoziția dumneavoastră!

— Rodica!

Sări în picioare. O privi. Era frumoasă și suplă în halatul alb, bine strâns pe mijloc. Pornim alături pe aleea umbrită, pustie.

— Rodica, repetă el tulburat.

— Ce s-a întâmplat? Zilele trecute ai primit o vizită. Și de atunci, pari atât de schimbat... E vreo legătură între aceste două fapte?

— Este, Rodica. Trebuie să mă înțelegi. Mi s-a încredințat o misiune deosebită. Trebuie să plec.

— Azi?

— Da, azi.

— Știam. Mai bine zis, am presimțit. Era prea frumos totul. Războiului nu-i priesc lucrurile frumoase. Și... unde pleci?

— Ție pot să-ți spun. Știu că n-ai să vorbești niciodată mai mult decât trebuie. Plec... la București.

Ea se opri în loc și duse mâna la frunte. O sprijini de braț, punând în gest mai mult căldură decât forță. Rodica are destulă forță pentru asta, se gândi.

— Merg și eu, spuse ea repede.

Crivăț încercă să râdă:

— Ai mai spus o dată, exact pe tonul acesta, îți amintești? Atunci când am hotărât să trec dincoace. Te-am luat cu mine...

— Și? Ai regretat?

— Nicio clipă. Te-ai dovedit un om tare. Nu m-am îndoit de tine niciodată. Ești un tovarăș de drum ideal. Dar de data asta, nu pot. Pentru că nu se poate.

— Înțeleg, spuse ea. Trăiesc de-o jumătate de an printre soldați. Tu ești mai mult decât un soldat. O misiune, la București... Aproape de necrezut.

— Nici mie nu mi-a venit să cred. Dar asta-i situația.

— Iarăși ascuns, iarăși hăituit...

— Prefer să nu mă gândesc la asta, acum. E destulă vreme, când voi fi acolo.

— Puteai să refuzi?

— Cum să spun... E drept, m-au întrebat dacă accept. Dar

dacă n-aș fi acceptat, m-aș fi disprețuit. M-ai fi disprețuit și tu. Sau m-ar fi obsedat ideea că mă disprețuiești. Dar nici la asta să nu ne gândim. E de domeniul trecutului. Peste o oră plec. Am o oră ca să-ți spun niște lucruri esențiale. Te iubesc și-ți voi fi credincios cât trăiesc.

— Și eu la fel, șopti ea.

O bătrânică în halat alb veni în fugă:

— Soră Rodica, te cheamă rănitul de la patru. E pe moarte, săracul. Vrea să-ți vorbească.

— Vin imediat, spuse ea.

Femeia se depărtă grăbită. Crivăț o urmări cu privirea.

— Du-te, spuse. E război. În război aparținem mai mult altora decât nouă înșine.

O privi cum aleargă fără să se uite înapoi, cu pletele negre fluturând deasupra umerilor înfășurați în halatul alb. Oftă și plecă spre cortul său. Se gândi că trebuie să-și facă bagajele. Dar ce bagaje putea avea un ofițer rănit, trimis acasă ca un om inutil? „Bine că rana e autentică, zâmbise locotenentul de la serviciul special. Nemții ar putea fi curioși. Trebuie să-i convingem că totul e adevărat... până la un punct.” Și de la punctul ăsta mai departe? se întrebă Crivăț. Ce va fi mai departe?

2.

Declarația Mariei Drag Beșliu din com. Lopătari, jud. Buzău

„În primăvara anului 1917, după ocupația germanilor a țării noastre ne-am pomenit că vin ofițeri români, ce au fost prizonieri la inamic, care scăpau din lagărele de la Slatina sau din alte localități, și veneau să treacă în Moldova la armatele noastre... Ne-am pus în serviciul acestor fii ai Patriei și i-am ajutat așa cum am putut în acele timpuri, redându-i pe mulți armatei pentru apărarea și înălțarea țării. Pe la mine au trecut următorii: slt. Moloiu Nic., slt. Mihaiu, lt. Ricman, lt. Alexandru, lt. Urzică Aurel, slt. Păun, slt. Cosma și plut. Chiriac, precum și alții.

La acești ofițeri le dădeam hrana necesară, bani și haine pentru drum și îi dădeam în seama lui Ioan Ursu zis Moldoveanu,

care cunoscând la perfecție potecile prin munți și păduri, îi ducea în Vrancea, unde îi da în primire cuscrului meu Chilian, iar acesta le înlesnea trecerea frontului...

Vasile Chilian își întinse pătura pe cimentul rece al celulei și se așeză cu fața-n jos, cu fruntea pe brațe. Toți cei închiși alături de el tăceau, respectându-i durerea.

— O să răcești, bădie Vasile, spuse cu blândețe sergentul Găleteanu.

— Nu răcesc. Dimpotrivă, am fierbințeală. Mă gândesc cât sunt de ticăloși. Ce vor de la noi? Ne-au hărțuit cu întrebări, ne-au amenințat, ne-au judecat. Știau din capul locului cum a fost. De ce ne chinuiesc așa?

— Metodă nemțească, își dădu cu părerea Ștefan Secăluș fără să ridice capul de pe pernă. Procesul ăsta nu-i atât pentru noi, cât pentru lumea din afară. Când eram primar și certam vreun om care călcase strâmb, aveam grijă să fie și alții prin preajmă, să ia aminte. Asta-i și în mintea lor: ne judecă pe noi cu gând să ia aminte toată lumea, să nu li se mai împotrivească. Să rabde...

— Nu rabdă românașul nostru...

Celula din arestul central Focșani se cufundă iarăși în tăcere. De afară, prin ziduri, străbătu o frântură de cântec, curmată repede de pașii gardienilor.

— Domnișoarele cântă, spuse încet Secăluș.

— Își ține inima, săracele, oftă Vasile Chilian. Când mă gândesc cât de prostește am căzut în mâinile lor... Of, Doamne! Și doar l-am întrebat pe plutonier: „Omule, știi să înoți?" „Știu". M-am luat după vorba lui.

Dintr-un colț al celulei răzbătu un geamăt. Chilian sări în picioare, luă cana cu apă și se apropie de patul în care zăcea locotenentul Pîrîianu. Îl ajută să se ridice în capul oaselor. Ofițerul bău cu lăcomie, recăzu pe pernă. Vorbi cu greutate:

— Mulțumesc, bădie Vasile. Cred că s-a zis cu mine. Nu mai pot.

— Curaj, domnule locotenent. O să te faci bine, ai să vezi. Ai trecut dumneata alte praguri mai grele.

— Am trecut, dar eram zdravăn-sănătos. Beciul ăsta mi-a scurtat zilele. Nici nu trebuia să-mi schimbe pedeapsa. Mare milă li s-a făcut, în loc de moarte m-au condamnat la

optsprezece ani. Ca și cum aș putea rezista optsprezece ani aici!

— Sau ca și cum stăpânirea nemțească s-ar lungi optsprezece ani! râse Chilian

— Eu, fraților, mă gândesc la bietele domnișoare, spuse locotenentul. Fete subțiri, cu școală, frumoase și bune la inimă, să zacă-n temniți! Ce-au făcut ele decât să aline suferința bolnavilor și să dea de mâncare celor flămânzi?

— Până și asta e crimă în ochii nemților, mormăi Chilian. Din partea mea, chiar de-ar fi să mă omoare, nu-mi pare rău. Ați auzit ce spunea procurorul la judecată: din cauza noastră au pierdut mii de soldați. Și pe front de-am fi fost, cu pușca-n mână, tot n-am fi izbutit o ispravă ca asta.

— Vorbești așa ca să ne dai inimă, zise amar Secăluș. Orice-ai spune, bade Vasile, viața-i viață și ținem toți la ea. Am muncit de m-am spetit, am crescut zece copii, am adunat ceva stare și tocmai acum, când să mă bucur de rostul meu, vine neamțul și-mi citește sentința.

— Poate s-or îndupleca, murmură Toma Cotea. Nevastă-mea mi-a scris că l-au rugat pe Marghiloman să pună vorbă pentru noi.

— Marghiloman e omul lor, sări Chilian. Cum vrei să pună vorbă pentru noi?

— Nici bani n-au vrut să primească. Mai rău ca tătarii. Tătarii cereau răscumpărare și mai era o nădejde.

— Acuma, cum ne-o fi scris, spuse Chilian. N-avem ce face. Trebuie să ne mângâiem cu gândul că ne-am făcut datoria…

Tăcerea se așternu iarăși, întreruptă când și când de câte un oftat adânc. Cea din urmă ședință a Curții Marțiale a Diviziei 89 infanterie germană durase trei zile. Trei zile de proces, în jurul a patru dosare enorme, adunate de-a lungul celor două luni de anchetă. Faima procesului Chilian ajunsese până-n capitala imperiului. În fața Curții Marțiale apăruseră douăzeci și șapte de acuzați și un mare număr de martori. Din dosarele alcătuite meticulos se contura treptat vasta organizație condusă de Vasile Chilian, până mai ieri socotit om de încredere de către ocupanți. Șeful arestului le povestise că însuși comandantul militar din zonă, aflând de arestarea lui Chilian, exclamase: „Nu se poate! Trebuie să fie o eroare!” Toate acestea îi întăreau sufletește pe arestații șubrezîți de umezeala și frigul celulelor,

istoviți de interogatorii interminabile, frământați de spaima fără nume a zilei de mâine.

— Abia acum, spuse Toma Cotea, abia acum îmi dau seama cât de mare era ceata noastră. Fiecare își știa treaba lui: venea omul, spunea vorba stabilită, îl duceam mai departe. Dumneata, bade Vasile, ai avut singur în minte tot lanțul de oameni care ajuta prizonierii să treacă...

— L-am avut, încuviință Chilian. Gândul meu a fost să nu știe unii de alții, tocmai pentru asta; în caz de e prins cineva, să nu ne poată afla nemții toată alcătuirea.

— Și totuși, așa s-a întâmplat...

— Greșeala noastră. Ați văzut la proces: nemții au adus ca probă carnețelele unde erau notate numele gazdelor. De câte ori n-am spus: nu scrieți nimic, oameni buni. Băgați totul la cap și distrugeți hârtiile. Nevastă-mea, când au venit nemții să mă aresteze, și-a adus aminte de o schiță făcută după harta statului major nemțesc. A luat-o chiar în fața santinelei, a rupt-o bucățele. Nemții au lipit bucățelele la loc și au făcut din asta mare caz. A acuzat-o de trădare. Trădare, fiindcă a rupt hârtia aceea...

— Nu putem aștepta milă de la ei, zise locotenentul Pîrîianu. Mă tot gândesc, bade Vasile, că trebuie să mai facem o-ncercare. De-aș fi teafăr, eu unul...

— Au dublat santinelele, îl întrerupse Chilian. După proces ne păzesc și mai strașnic. Se gândesc și ei că vrem să ieșim de-aici.

— De-am avea o frânghie...

— Asta-i ușor, zise repede Chilian. Dar e vorba ce facem mai departe.

Începură să chibzuiască planul evadării.

3.

Generalul Eremia Grigorescu întrebă pentru a zecea oară în seara aceea:

— Ce e pe afară?

— Calm. Domnule general. Calm pe tot frontul.

— Calmul ăsta ascunde ceva...

Se ridică, se apropie iarăși de planul director la scară mică, unde putea distinge pozițiile fiecărei subunități. Încercă, după

metoda clasică a strategilor, să gândească în locul inamicului: treisprezece zile de atacuri parțiale când ici, când colo, de fiecare dată respinse cu pierderi grele. Mackensen se făcuse celebru prin loviturile sale răsunătoare, cu forțe multe. „Spărgătorul de fronturi” nu-și agonisise faima vârând în luptă regiment după regiment, ci atacând masiv, într-un anumit punct; spărtura era apoi lărgită cu forțe proaspete, care pătrundeau în spatele adversarului și-i dădeau toată apărarea peste cap.

Răsfoi buletinele de informații din ultimele zile.

…În sectorul Diviziei 9. *Mișcări de trupe în după-amiaza zilei de 15.VIII pe sub podul căii ferate – sub pădurea Călini; artileria noastră a executat tragere de baraj asupra lor…*

…În valea Șușiței, la fabrica „Carpați” s-au capturat trei prizonieri din Regimentul 204 rezervă german. Doi dintre ei declară că au venit cu încă 1500 oameni pentru completarea regimentului.

…Recunoașteri aeriene. *S-au observat mai multe coloane de infanterie îndreptându-se spre nord… O coloană de artilerie mergea din Panciu spre Străoani. În această zonă se observă foarte multe trupe îngrămădite…*

Generalul puse ușurel hârtiile la loc și se aplecă iarăși asupra hărții. Îi reveniră în minte proiectele Marelui Cartier pentru o contralovitură. Cu câteva zile în urmă, generalul Prezan îi ceruse și lui părerea. Rămăsese uimit auzind de acest proiect. Fără îndoială, bubuitul tunului nu se auzea pârâ la Marele Cartier. Și nici strigătele înverșunate ale ostașilor noștri care răspundeau fiecărui atac inamic cu un contraatac; cel mai adesea, în ciuda faptului că trupele germane erau mai bine înarmate și aveau superioritatea numerică, ostașii noștri izbuteau să le împingă iarăși, cu pierderi grele, pe pozițiile de unde plecaseră. Câmpurile din fața celor două tabere erau presărate cu cadavre; se auzeau vaietele răniților neridicați; tăvălugul de foc al artileriei nu cruța nici infirmeriile improvizate la adăpostul nesigur al unui dâmb, într-o pădurice, pe malul unei ape…

— Contralovitură, domnule general? Nu, nu cred că e momentul…

— Dar gândește-te, Grigorescule, mereu în apărare, asta scade moralul ostașilor. Toată iarna i-am hrănit cu ideea revanșei; ce-ar fi să încercăm o acțiune ofensivă?

— Acțiune ofensivă? Dar noi ce facem aici? Nu stăm nicio clipă în defensivă pură; în fiecare zi dăm contraatacuri, ne recâștigăm pozițiile pierdute, producem pierderi inamicului…

— Mă gândeam la un atac frontal, masiv!

— Nu avem mijloace. Astă-noapte am primit pe frontul unui regiment atacul unei divizii și jumătate; raportul actual de forțe ne dă prea puține șanse… Chiar dacă am avea un succes local, orientarea generală rămâne tot sud-vest, deci Armata a doua n-ar scăpa de primejdia încercuirii.

O pauză. Aparatul bâzâise câteva clipe în gol. Apoi, începuse iarăși să țăcăne mărunt, exasperant de încet pentru nerăbdarea generalului.

— Te las singur judecător asupra situației, spusese Prezan. Cunoști mai bine decât mine starea reală a frontului…

Starea reală a frontului, își aminti generalul Eremia Grigorescu cuvintele superiorului său. Asta e. Trebuie să știm cât mai bine ce se petrece…

Se îndreptă spre aghiotant care aștepta, în ușă, ordine.

— Inamicul pregătește ceva, asta-i sigur. Avem nevoie de informații cât mai exacte. Transmiteți unităților de pe front să organizeze incursiuni cu detașamente mici, care să sondeze tăria inamicului și să ia prizonieri…

Regimentul 47/72 comandat de locotenent-colonelul Radu Rosetti se afla în linia întâi, în fața pădurii La Răzoare, între Mărășești și Panciu, cu două batalioane în prima linie și al treilea în rezervă. Comandantul regimentului lua micul dejun împreună cu ofițerii din statul său major, când sosi un curier cu un plic sigilat. Colonelul puse furculița de o parte și desfăcu plicul. Citi ordinul laconic, apoi își ridică ochii spre ofițerii care încetaseră să mănânce și-l priveau întrebător.

— Domnilor, avem ordin să facem o incursiune la inamic.

Sublocotenentul Popa Iordan, adjutantul batalionului II, un tânăr voinic și mereu zâmbitor, se ridică:

— Domnule colonel, am onoarea să raportez.

— Ce este, Popa?

— Mă gândesc așa, că mă pricep la isprăvi de-astea. Am fost de-atâtea ori în patrulă… Dați-mi voie să plec eu în incursiune.

— Mai lasă și altora loc pentru glorie, zâmbi comandantul regimentului.

— Insist, domnule colonel, dacă-mi permiteți. Am câțiva băieți buni. O adevărată echipă. Mă-nțeleg cu ei numai din ochi…

— Pe cine vrei să iei?

Sublocotenentul se lumină la față:

— Vă mulțumesc. Pe sergentul Trașcă, pe caporalii Marinescu și Tudorache și doi soldați din compania șapte: Papeș și Niță.

— Îi știu, spuse colonelul. Dar să fii cu grijă. Vreau să veniți teferi înapoi. Cu toții, ai înțeles? Nu te aventura!

— Am mai încercat și altă dată și am avut noroc.

— La război norocul e schimbător. Îți dau oamenii pe mână. Dar îți ordon să-i protejezi. O incursiune pe timp de zi nu e joacă.

— Am înțeles, domnule colonel!

Sublocotenentul plecă voios spre linia întâi. Îl găsi pe comandantul de batalion într-un adăpost, cu harta alături, cercetând prin binoclu pozițiile inamicului.

— Am onoarea să raportez, spuse sublocotenentul Popa. Am primit ordin de la divizie să facem o incursiune.

— Incursiune… hm, bună idee, zise maiorul. Fac prinsoare că te-ai oferit dumneata.

Sublocotenentul încercă zadarnic să-și ascundă surâsul.

— Păi… ziceați și dumneavoastră că mă pricep.

— Cu cine te duci?

— Vechea echipă, în cap cu sergentul Trașcă.

— Cei mai buni oameni ai mei… bombăni maiorul. Fii atent, Popa. Soldații pe front sunt scumpi. Mai ales în situația de față. Toată noaptea s-a auzit mișcare la inamic. Din clipă-n clipă ne putem aștepta la…

— Tocmai de aceea, domnule maior. Să știm cu un ceas mai devreme ce au de gând. Sunt necesare informații exacte, așa spune ordinul diviziei.

— Știam asta și fără ordinul diviziei. Du-te, Popa, dar fii prevăzător. Ia-o pe calea ferată, n-am prea văzut patrule de-ale lor umblând pe-acolo. Poate dai de vreun observator de artilerie și ne alegem c-o hartă la zi. Luați-vă și grenade. S-ar putea să

vă trebuiască.

Sublocotenentul încuviință din cap și se întoarse spre tranșee, să-și adune oamenii.

— Trașcă din Teleorman!

— Prezent, să trăiți! răspunse un glas gros de după un cot al șanțului.

— Aici erai, sergent? Du-te la plutonier și cere niște grenade și cartușe.

— Mergem în ospeție, vasăzică? se bucură sergentul.

— Ia-i și pe ceilalți. În cinci minute plecăm. Numai arme, cartușe și pansament. Niciun bagaj!

— Înseamnă că nu stăm mult.

— Atât cât să capturăm vreo doi inamici și să-i aducem cu noi.

…Peste cinci minute micul detașament se punea în mișcare, petrecut de ironia voioasă a celor rămași pe poziție:

— Vezi, măi, județ, să nu-ți lași capela zălog prin șanțurile lor!

— Fraților, aduceți și ceva jurnal pentru țigări!

— Poate prindeți și-un bucătar, că al nostru s-a puturoșit de tot. N-a mai dat pe-aici de-alaltăseară.

— Gata cu vorbăria, spuse sublocotenentul zâmbind pe sub mustață. Lăsați aici acte, scrisori, tot ce-aveți. Dacă ne prind ei pe noi, să nu știe cu cine au avut de-a face.

— Păi pentru Tudorache nici nu trebuie acte. Când l-or vedea așa brunet…

Tudorache își arătă dinții albi și-și îndreptă cartușiera cu o mișcare neașteptată, care-l făcu pe glumeț să dea un pas înapoi.

— Te speriași, teteo? râse Tudorache încântat de hohotele celorlalți.

Sublocotenentul îi zori:

— Haideți, măi, că ne-apucă seara pe drum!

Porniră prin dreapta regimentului, pe drumul ce ducea spre calea ferată. Trecând pe lângă pozițiile de la Răzoare, din fața pădurii, sublocotenentul îi opri:

— Stați să fumăm o țigară și să ne sfătuim. Dincolo de vie se află o casă, o vedeți? Poate găsim în ea observatori de artilerie. N-avem vreme să vorbim pe drum. Să știți de pe acum: misiunea noastră nu e să dăm un atac, ci doar să prindem ceva nemți și să-i ducem la comandament. Nu ne încăierăm cu ei, nu

căutăm lupta. Trebuie să-i păcălim cumva. Dacă întâlnim o grupă ca a noastră, pe unul din ei îl iau eu, și mă retrag degrabă, iar voi acoperiți retragerea. Să nu care cumva s-o pățească vreunul, că nu mai stau de vorbă cu el!

Soldații râseră de această amenințare, privind încordați spre clădirea misterioasă dindărătul viei.

— Nicio mișcare, comentă Tudorache. Or fi la ceai dumnealor.

— Cu atât mai bine. Înseamnă că ne putem apropia. Haideți, hotărî sublocotenentul.

Porniră. Trecură de vie, nesupărați de nimeni. Se apropiară cu grijă de clădire. Sergentul scoase o grenadă, care în pumnul lui uriaș părea o jucărie. Ceilalți întinseră armele și țineau degetul pe trăgaci. Sublocotenentul Popa făcu un semn și caporalul Dobre, împreună cu unul dintre soldați, se apropiară, tupilându-se, de fereastra din stânga cu geamul spart de vreo explozie. Sergentul se apropie și el, dintr-un salt, și intră pe ușa deschisă, cu grenada ridicată. Reveni după o clipă, se opri în prag:

— Nimic, dom' sublocotenent. Niște cutii de conserve goale și cenușă-n mijlocul casei. Cenușă rece. N-au fost azi pe-aici.

— Mergem mai departe, hotărî sublocotenentul. Tot prin vie, de-a dreptul, spre clădirea cealaltă.

Porniră iarăși, împărțiți în două șiruri, mergând aplecați printre butucii de vie. La marginea plantației, se opriră. Sublocotenentul le făcu semn să se adăpostească și scoase binoclul. Clădirea, mai arătoasă decât prima, era înălțată pe o ridicătură. Nu mai avea nici ea geamurile întregi. În fața casei o porțiune de teren gol, unde probabil trăgeau căruțele venite după butoaie.

— De data asta ne mișcăm repede, băieți, spuse sublocotenentul. Ne apropiem din două părți, mai întâi târâș, după aia, când vă fac semn, tăbărâm înăuntru. Văd că n-au nicio santinelă. Caporale, rămâi pe loc și tragi dacă-i vezi că ies afară. Sergentul la ușă, ceilalți după mine!

Porniră târâș prin iarba măruntă, arsă de secetă. Când să ajungă la drum, pe ușa clădirii ieșiră în fugă câțiva militari germani, trăgând din mers. Sergentul făcu un salt spre ei și aruncă grenada, apoi se culcă la pământ. Inamicii se culcaseră și ei, cu o clipă înainte de explozie. După ce fumul se risipi, văzură cum alți soldați ies din clădire și fug spre copacii din

stânga.

— Vor să ne ia din flanc, strigă sublocotenentul. Nu-s mulți, câte doi de fiecare. Sergent, mai dă-le una! Tu, Dobre, ai grijă să nu ne taie retragerea. Ceilalți, înainte!

Sergentul aruncă grenada. Apoi săriră toți înainte. Sublocotenentul pusese ochii pe un soldat mai îndrăzneț, care se depărtase spre pâlcul de copaci din stânga. Alergă spre el, fără să se uite în jur. Știa că ostașii săi îl vor susține. Auzi în urmă armele lor trăgând de zor. Soldatul îndrăzneț trase spre el, nu-l nimeri, se ridică să facă față luptei corp-la-corp. Sublocotenentul se feri din calea baionetei, îndreptă pistolul spre ostașul inamic, care aruncă arma și ridică mâinile.

— Dom' s'lent, spre casă, repede! bubui glasul sergentului. Noi îi ținem nițel la pământ!

Sublocotenentul făcu semn prizonierului cu pistolul. Porni în urma lui spre via salvatoare. Câteva gloanțe îi fluierară pe la urechi, dar nu se opri. Fixa cu privirile ceafa proaspăt tunsă a soldatului inamic care alerga adus de șale, trăgând cu ochiul înapoi.

— Nu te uita, că nu scapi de mine, îi strigă sublocotenentul.

Neamțul clătină din cap și continuă să alerge. Ajunseră, în sfârșit, în colțul viei. Sublocotenentul se aruncă la pământ și-l sili pe prizonier să facă la fel. Din liniile noastre răsunară câteva rafale de mitralieră, apoi pașii soldaților din patrula sa, apropiindu-se în fugă:

— Am scăpat, dom' sublocotenent!

— Teferi toți?

— Dobre are-o zgârietură de baionetă la mâna dreaptă.

— Până se-nsoară îi trece, râse sublocotenentul. Hai, fuga, înapoi pe poziție. *Schneller*, flăcăule, îl îndemnă pe prizonier.

Când unul, când altul dintre ostași se întorceau să tragă spre dușmanii care încercau să-i urmărească.

Batalionul îi întâmpină cu urale. Însuși comandantul regimentului venise în linia întâi, să urmărească desfășurarea acțiunii.

— O să vă propun la decorare, spuse el. Duceți captura la divizie!

Prizonierii români fuseseră închiși în fosta cazarmă a Regimentului 10 Putna, din Focșani. Condițiile de viață erau mizerabile. Ofițerii dormeau pe scândurile goale, mâncarea era proastă și apa se dădea pe sponci. În prima noapte de captivitate, la Paraipani, într-un lagăr improvizat, un ofițer german îi iscodise în fel și chip, încercând să afle amănunte despre situația trupelor româno-ruse și despre intențiile comandamentului. În fața tuturor amenințărilor, ofițerii rămăseseră demni și nu trădaseră nimic din ceea ce îi interesa pe germani. După câteva ore de stăruință zadarnică, ofițerul care-i ancheta se lăsase păgubaș.

Escortați de o gardă numeroasă, fuseseră porniți spre Focșani pe jos. Nici oboseala drumului, nici tragedia trăită pe front, nici perspectiva întunecată a captivității nu reușiseră să le frângă moralul. Maiorul Malamuceanu, împreună cu alți ofițeri superiori din convoi, fu urcat apoi într-un automobil și dus la comandamentul corpului german, unde-și avea reședința generalul von Morgen. Aici, interogatoriile se repetaseră cu mai multă insistență; însuși șeful de stat major al corpului, care se prezentase cu funcția sa încercând să-i impresioneze pe ofițerii prinși, venise să le pună întrebări.

— Vă întreb pentru ultima oară, strigă el. Cunoaștem totul; vrem numai să ne confruntăm informațiile și să aflăm schimbările de ultimă oră. Așadar, enumerați trupele de la Siret spre vest!

Tăcerea prizonierilor îl umpluse de mânie pe ofițerul german. Dăduse câteva ordine unui aghiotant. Acesta revenise cu un alt ofițer, cu înfățișare de medic, cu ochelari, și cu un soldat care purta un mare sul de carton alb. Soldatul agățase cartonul pe perete și Malamuceanu văzuse cu uimire că era un plan-director, la scară mare, pe care erau trecute cu precizie pozițiile regimentelor de pe front și numele comandanților. Se străduise să-și ascundă tulburarea. Ofițerul german începuse să arate pe hartă pozițiile și să rostească cu glas tare numele unităților, în vreme ce ochelaristul stătea cu ochii la prizonier, căutând să-i surprindă expresia feței.

— Regimentul 8 infanterie... Regimentul 3 vânători... Regimentul 32 infanterie... Regimentul 7...

Se stăpânise să nu tresară: nemții știau până și numele ofițerului care ținea locul comandantului căzut în luptă! Își întorsese, privirea spre psihologul care, la semnul întrebător al superiorului său, răspunsese cu o mișcare neputincioasă din umeri: nu, de astă dată metoda psihologică nu dăduse rezultate...

Totuși au un spionaj desăvârșit, gândise atunci maiorul, tulburat. Cum de-au reușit să afle atâtea? Dar ei nu știu un singur lucru: puterea de rezistență a acestor regimente, capacitatea oamenilor de a rămâne neclintiți pe poziție, de a muri fără să cedeze un pas din pământul țării. Gândul că la această oră, pe podul de la Cosmești, încă neocupat de inamic, trec în goană întăririle pentru frontul de pe Siret, îl făcuse să zâmbească triumfător.

— Pentru dumneavoastră războiul s-a terminat, continua să strige ofițerul german. Înțelegeți că această împotrivire este inutilă. De răspunsurile pe care le dați depinde tratamentul pe care-l veți avea ca prizonieri...

— Vă pierdeți vremea, spusese Malamuceanu în cele din urmă. Nu voi răspunde la nicio întrebare, indiferent ce mi se va întâmpla.

— Sunteți ofițer superior, comandant de regiment. Cunoașteți bine situația militară. În Rusia e revoluție, soldații nu mai vor să lupte într-un război poruncit de țar. Care e rațiunea rezistenței dumneavoastră?

— Războiul nostru are alt sens decât războiul pornit de țar acum trei ani. Libertatea, asta e rațiunea rezistenței noastre. Nu suportăm ideea de ocupație străină...

— Dar populația din teritoriul ocupat o duce mai bine decât refugiații din Moldova. Organizarea germană...

— Organizarea germană e bună în Germania. Noi ne putem organiza și singuri.

— Va trebui să capitulați, spusese exasperat ofițerul german. Sau să cereți pace. Nu mai aveți nicio speranță.

— Speranța noastră este în baionetele soldaților.

— Vorbe mari, domnule maior. Este adevărat că aveți o armată excelentă, dar cât este ea de mare? Câte divizii ne puteți opune? De unde veți lua muniție pentru artilerie? Acesta nu este un război al baionetelor. Regele și guvernul

dumneavoastră…

— Nu accept o discuție politică, domnule colonel.

— Dar o discuție militară? Situația rezervelor, domnule maior. Cum se face că n-am găsit la dumneavoastră niciun document?

— Le-au luat ofițerii care au izbutit să se retragă.

— Trebuie să știți pe ce rezerve se bizuie Armata întâi.

— Le știu pe ale regimentului meu. Sunt încă intacte, probabil că acum se află în plină luptă…

— La dracu! Plecați, domnule. Dar să nu veniți la mine cu plângeri. Ca prizonier, veți avea ceea ce meritați!

— Ce nenorocire poate fi mai mare decât aceea că nu mai pot lupta alături de ostașii mei?

— Ca militar vă stimez, spuse colonelul. Purtarea aceasta vă face cinste. Dar vă repet, e un curaj inutil. Va salut!

Malamuceanu pornise spre ușă, unde-l aștepta escorta. Un alt ofițer prizonier venea pe coridor, însoțit de santinelă.

— Curaj și mai ales tăcere, domnule căpitan, îi spuse maiorul printre dinți. Nicio informație, vă conjur!

— Am înțeles…

De câteva zile, în cazarma devenită lagăr, ascultau bubuitul depărtat al tunurilor și încercau să ghicească ce se petrece pe front. Într-o dimineață, colonelul de la statul major veni în lagăr și ceru să se adune ofițerii. Era o zi noroasă, cu vânt pătrunzător. Noaptea plouase, în curtea cazărmii se făcuseră bălțoace. Ofițerul german pășea cu grijă, ca să nu-și murdărească cizmele lustruite ca oglinda; era proaspăt ras și uniforma îi strălucea.

— Cum vă simțiți, domnilor? întrebă el ironic.

Malamuceanu, ca mai vechi între ceilalți, se simți dator să răspundă:

— Ați avut dreptate că vom veni cu plângeri. Condițiile de viață sunt insuportabile, domnule colonel. Răbdăm de foame, dormim pe scânduri, peste tot e murdărie.

— Sunteți prizonieri, nu turiști, i-o întoarse ofițerul german. Cred că ați prefera să fiți acasă între ai dumneavoastră. Să faceți o baie caldă… Cine vrea să se întoarcă în Moldova?

— Cine nu vrea, mormăi careva din rândul prizonierilor.

— Vă dăm această posibilitate. Domnul general e gata să satisfacă cererile celor ce vor să plece.

Murmure, apoi glasuri distincte se auziră din rânduri:

— Asta-i culmea!

— Îi arde de glumă dumnealui.

— Cum să plecăm? în ce condiții?

— O singură condiție, răspunse colonelul german. Să duceți manifeste în rândul trupelor și să faceți propagandă pentru pace. România trebuie să capituleze.

— În ruptul capului! strigară prizonierii.

— Mai bine ne lăsam oasele pe-aici!

— Nu suntem trădători!

Colonelul ridică mâna cerând liniște.

— Mă așteptam la asemenea răspuns. Veți regreta cu siguranță. Dar la urma urmei vă privește. Altă chestiune: am ordin de la domnul general să trimit pe ofițerul cel mai vechi la București, la guvernul român provizoriu.

— În ce scop, domnule colonel? întrebă Malamuceanu.

— Ah, dumneavoastră sunteți cel mai vechi. Guvernul provizoriu, convins de dorința de pace a Germaniei, vrea să trimită un parlamentar cu o scrisoare către regele dumneavoastră.

— De ce nu trimite un parlamentar german?

— Dumneavoastră, ca ofițer superior și ca patriot, vă veți convinge de ce se petrece în teritoriul ocupat și veți putea confirma, *de visu*, guvernului de la Iași și majestății sale intențiile bune și comportarea prietenoasă a germanilor.

— Comportare prietenoasă? Am aflat de execuțiile care au avut loc. Cunoaștem nemulțumirile populației. Familiile ofițerilor, rămase în teritoriul ocupat, au fost maltratate, li s-au rechiziționat lucrurile și li s-au ocupat locuințele…

— Zvonuri, spuse repede colonelul german. Vă vom duce să vă revedeți familia. Veți sta de vorbă. Vă veți convinge că populația e mulțumită sub ocupație, în țară e liniște, oamenii își văd de munca lor… Va trebui ca mărturia dumneavoastră să convingă autoritățile de la Iași. Acum înțelegeți de ce nu trimitem un parlamentar german? Vă dau un sfert de oră să vă gândiți, să vă sfătuiți. De altfel, e inutil, odată ce s-a hotărât așa. Excelența sa generalul von Morgen nu e omul care să renunțe ușor la o hotărâre… Ne revedem peste un sfert de oră.

Plecă, scârțâind cu cizmele lui lustruite ca oglinda. Prizonierii

făcură cerc în jurul lui Malamuceanu. Aveau ochii roșii de nesomn, bărbile crescute, uniformele ponosite.

— Poate o vreo speranță... murmură unul. Ei au armată mai multă; cu toată vitejia noastră, nu putem rezista la infinit...

— Dacă au curajul să vă trimită, înseamnă că s-au purtat corect, spuse altul întrebător.

— Iar dacă s-au purtat rău, nu strică să informați la Iași despre viața sub ocupație.

— Oricum, domnule maior, trebuie să acceptați. E în interesul țării...

Malamuceanu îi privi pe rând. Citi în ochii lor același îndemn: să accepte.

— În fond, spuse un ofițer mai vârstnic, sunteți prizonier și deci în puterea dușmanilor. Nu vă călcați cu nimic jurământul dacă mergeți la București din ordinul lor...

— Atunci... o să mă duc, spuse Malamuceanu. Dar să nu-și închipuie nimeni că voi cânta în strună nemților.

— Suntem convinși de asta, spuse ofițerul mai vârstnic.

Auziră pași și scârțâitul acela de cizme elegante, care pentru prizonierii cu înfățișarea amărâtă părea o sfidare. Ofițerii se întoarseră cu fața la colonelul german.

— Ei, bine?

— Ei, bine, domnule colonel, la îndemnul camarazilor mei, accept!

5.

Omul înalt, adus de spate, cu părul cenușiu, care fusese căutat pe rând de toate polițiile Europei în diferitele faze ale bogatei sale cariere, își începu dimineața cu o partidă de gimnastică practicată cu sârguință și niciodată uitată. Un sistem de exerciții împrumutat din lupta corp la corp japoneză, combinat cu sărituri pe perete și alte mișcări la fel de spectaculoase, după care o frecție cu prosopul ud îi făcu brațele și pieptul să semene cu carapacea unui rac fiert. Grijuliu cu starea sa sportivă, care-l scosese din multe încurcături, omul adus de spate se așeză în fotoliu și căzu într-o admirație aproape mistică pentru propria sa persoană. Se descurcase admirabil de-a lungul unei întregi existențe, într-o profesie

căreia poți să-i spui oricum, numai monotonă nu. Își începuse cariera în periferia unui mare oraș din Europa centrală ca ajutor al unui detectiv particular. Îndeplinise la început însărcinări mărunte. Un negustor de arme de vânătoare voia să știe cu cine se întâlnește concurentul său în preajma deschiderii sezonului, pentru a afla cine-i mijlocește acestuia cumpărarea rapidă a celor mai moderne puști cu repetiție; un alt negustor, angrosist de brânzeturi, își bănuia nevasta de infidelitate și-l angajase să-i supravegheze cu discreție casa în timp ce el se afla plecat după contracte; un patron suspicios voia să știe cum își petrece timpul liber noul său angajat, care avea în gestiune sume importante…

Omul înalt, adus de spate, părea anume croit pentru asemenea misiuni. Figura sa comună, fără trăsături deosebite, îl ajuta să se strecoare neluat în seamă prin mulțime, să urmărească pe cineva de la doi pași păstrându-și cu măiestrie masca de trecător indiferent; în interesul profesiei își exersase auzul, memora la întâmplare nume de străzi, prețuri zărite din fugă în vitrine, detalii din îmbrăcămintea trecătorilor. Devenise celebru în rândul colegilor săi prin spiritul de observație și prin memoria sa; aceste calități nu scăpaseră nici recrutorilor serviciilor secrete, care-i încredințau misiuni de scurtă durată, uneori inexplicabile, cu scopuri misterioase. Potrivit obiceiurilor spionajului de la începutul secolului, mijlocul principal era să tragi cu urechea la o discuție, să memorezi un nume, să cuprinzi dintr-o privire dimensiunea unei fabrici sau să numeri rapid o coloană de artilerie în marș.

Un personaj oficial din coaliția Puterilor Centrale avusese ideea să-l trimită în România îndată după izbucnirea primului război mondial; încălcându-și tratatul secret încheiat cu Germania și Austro-Ungaria, bătrânul rege Carol fusese silit de opinia publică și de guvernul Brătianu să păstreze țara deoparte, în situația incertă și îngrijorătoare pentru Germania, intitulată „expectativă armată”; Puterile Centrale voiau să cunoască în orice moment perspectivele intrării României în război și de aceea împânziseră țara cu un mare număr de agenți secreți care, sub cele mai diverse acoperiri – ziariști, ingineri, oameni de afaceri – colindau orașele și adunau datele trebuitoare; omul adus de spate se alăturase acestei armate

clandestine, îndeplinindu-și misiunile cu sârg, mânat de cele două componente principale ale personalității lui: dragostea de bani și plăcerea aventurii.

Isprăvile lui fuseseră bine apreciate de patroni: izbutise să afle detalii despre fabricarea armamentului în țară, vizitase în câteva rânduri orașele unde aflase că se produc proiectile, își ținea la curent șefii cu soarta tunurilor din fortificațiile care înconjurau Bucureștiul și izbutise să afle cu aproximație dislocarea unităților „de acoperire a frontierelor”, masate la trecătorile spre Transilvania.

Ceea ce nu izbutiseră nici omul adus de spate, nici ceilalți colegi ai săi și nici diplomații Puterilor Centrale fusese tocmai chestiunea cea mai importantă: momentul intrării României în război. *„Nu se poate admira îndestul îndemânarea cu care până în ultima zi, până în ultima oră, reprezentanții imperiilor centrale, în ciuda abilității lor, au fost ținuți în totală ignoranță în ce privește hotărârile guvernului român”*, scria în 1919 Robert de Flers, directorul ziarului „Le Figaro”. Consiliul de coroană, mobilizarea armatei și declarația de război căzuseră pe rând, ca un trăsnet, toate în aceeași zi, în fața uimiților agenți ai spionajului advers. Omul adus de spate nu izbutise măcar să răspândească, conform unei dispoziții mai vechi, microbii de dalac aflați în eprubete speciale și îngropați în grădina lui Herr Iulius, alt agent, în aparență negustor de cereale; un oarecare căpitan Crivăț, din Biroul Informațiilor, însoțit de un agent de siguranță, ajunseseră la casa lui Herr Iulius odată cu el și era cât pe ce să-l surprindă dezgropând înspăimântătoarele fiole…

Amorul propriu al abilului spion fusese rănit adânc. Hotărâse să se răzbune pentru această înfrângere; mai ales că i se încredințase misiunea să rămână în continuare pe teritoriul României…

Omul adus de spate zâmbi satisfăcut cu gândul la activitatea sa: răspândea zvonuri alarmiste în rândul populației; trăgea de limbă pe funcționarii din gară cu privire la destinația garniturilor militare; făcea semnale avioanelor germane venite să bombardeze Bucureștii; dădea prizonierilor români adrese-capcană pentru a fi prinși în cazul unei eventuale evadări…

Căpitanul Crivăț, cel care-l întrecuse în „cursa microbilor”, căzuse el însuși victimă unei asemenea savante combinații;

fugar dintr-un lagăr din Germania, se aruncase drept în brațele jandarmilor Kaizerului, folosind o adresă pe care omul adus de spate i-o strecurase unui camarad de prizonierat. Mai apoi, căpitanul Crivăț izbutise să evadeze din nou. Era după ocuparea Bucureștilor, și Fräulein Grete, prietena omului adus de spate, care-l cunoștea pe căpitan, îi dăduse adresa unde se ascunsese Crivăț. Cu un fior, omul adus de spate își pipăi rana de la șold, amintire de la încercarea de a-l aresta pe căpitan. Prostia mea, se gândi, aveam ambiția să-l prind viu, să-l duc plocon excelenței sale guvernatorul general; trebuia să trag înainte ca el să fi pus mâna pe pistol... Își aminti pentru a suta oară noaptea aceea de ianuarie, pe o stradă îngustă și întunecoasă, plină de zăpadă murdară; mormanul de zăpadă amestecată cu noroi, strâns la marginea rigolei, fusese ultimul lucru pe care-l văzuse înainte de a cădea...

Dar după aia, ce viață... își spuse visător. Germanii atotputernici într-un oraș frumos și bogat, pe jumătate părăsit... Își puteau permite orice fantezie: confiscau covoare și piane pentru câteva zile de cartiruire în oraș; făceau petreceri de pomină, încheiate cu concursuri de tragere în paharele de cristal ale gazdelor; în numele războiului, învingătorilor li se cuvenea totul: paltonul de blană al unui fost ministru; ceasul străvechi de aur masiv, păstrat în sipetul unei bătrâne scăpătate; o locuință cât un palat; șampanie în fiecare seară, și... bani. Un mic tezaur, agonisit parte de pe statele de plată ale poliției secrete, parte din mijlocirea unor afaceri necurate – și afaceri se făceau destule, cu orice: țuică, săpun, lemne de foc, bocanci, medicamente...

Gândindu-se la afaceri, omul adus de spate se ridică hotărât din fotoliu, se mai uită o dată la ceas și se pregăti de plecare. Avea întâlnire cu un oarecare pierde-vară, pe care-l pusese cu multă ipocrizie să vândă trei carabine și niște cartușe, chipurile, sustrase dintr-un depozit german. Vagabondul primise cu plăcere însărcinarea, fără să-și dea seama ce face. Acroșat chiar pe stradă, el se arătase amator de o negustorie de ocazie, cumpăr-vând; nu făcea pentru prima oară comerț cu speculanți sau chiar cu militari din serviciile germane de aprovizionare, care vindeau, contra unor sume frumoase, bunurile luate de la locuitori. Tânărul ciulise urechea aflând că stă de vorbă cu un

comerciant de ocazie ca și el; tresărise numai la sfârșit, auzind că e vorba de arme. Omul adus de spate parcă-l auzea:

— Carabine, boierule? Să mă-ngropi dacă pun mâna pe așa ceva. Păi nu citești aisvaisurile astea de pe pereți? Nimeni n-are voie să țină arme. Eu sunt negustor cinstit; dacă ai niște săpun, sau șocolată, sau gaz de lampă, mai treacă-meargă…

— Cum treacă-meargă? Cu astea e voie să faci comerț?

— Nu e voie, dar dacă te prinde dai ștraful, mai împingi ceva pe deasupra și scapi. În schimb cu armele… ajungi repede la dama cu coasa.

— Dacă te prinde, a spus omul adus de spate. Dumneata pari băiat deștept. Nasul meu nu mă înșală…

— Asta așa-i, mă descurc, a zâmbit modest vagabondul. Și… cât pică la afacerea asta?

— Pe cinstite: juma'juma'. Recunoaște că n-ai făcut niciodată negustorie atât de bună.

— Recunosc, nene. Da' mi-e frică al dracului.

Omul adus de spate a ridicat din umeri:

— Mă duc la altă firmă. Nu pot să țin la infinit trei carabine și o traistă cu cartușe sub saltea.

— Stai-stai-stai! Parc-am auzit eu pe cineva care căuta așa ceva…

— Cine este? Dă-mi adresa, să mă duc singur dacă ți-e frică, l-a zgândărit omul adus de spate.

— Mă crezi prost? Spuneai juma'-juma'. Acuma te-ai răzgândit? Cum să las așa ciolan din mână, cu măduvă cu tot?

— Atunci…

— Atunci, mâine, pe la ora asta, vin și v-aduc răspunsul.

— Și dacă nu găsești persoana?

— Găsesc alta. Mulți ar vrea să aibă o armă așa, pentru zile negre. Aud că împărații ăștia cam dau iama prin prăvălii, fără ordin de rechiziție. Alții intră peste oameni prin case… La câte nu-i bună o carabină? Mâine mă prezint tot aici.

— Și dacă nu vii?

— Pentru un câștig ca ăsta ar trebui să alerg trei săptămâni, cărând de colo-colo o traistă cu cartofi sau cu mălai…

Îl lăsase să plece, încrezător, ca totdeauna, în flerul lui. Se uită la ceas. Ieși pe ușă mormăind un străvechi marș militar. Dogoarea amiezii de august îl izbi în față, ca și cum ar fi deschis

ușa unui cuptor. O să plouă, își spuse. Dar mai întâi, o să plouă cu felicitări de la *Oberkommando*...

Vagabondul îl aștepta, rezemat de un felinar nu departe de poarta bisericii Sfântul Spiridon. Omul adus de spate îl zări de departe și rămase dezamăgit: era singur; ar fi preferat să vadă la față persoana amatoare să cumpere trei carabine cu muniție cu tot. Tânărul, cu mâinile-n buzunar, cu pălăria trasă pe ochi, îi veni în întâmpinare:

— S-a făcut, patroane, rânji el. Diseară vin să iau marfa. Dacă-ți spun cine-o cumpără... rămâi țuț.

— S-auzim, mormăi rezervat omul adus de spate. Un negustor? Un avocat? Un fost ofițer rănit și dat disponibil?

— Aș! Nu ghicești nici pân-la anul.

— Spune odată, omule!

— O soră de la spital.

Omul adus de spate rămase cu gura căscată.

— O soră de la spital? De unde și până unde?

— Asta m-am mirat și eu. Și m-am mai mirat de ceva: o interesează mai mult aracii decât fasolea. Ai înțeles, nu?

— Îmi place că vorbești codificat, rânji omul adus de spate. Înseamnă că are fasole, dar n-are araci.

— Cam așa ceva.

— Unde lucrează fata?

— Aici, peste drum. La „Brâncovenesc”.

— Cum o cheamă?

— Prea multe întrebări, spuse vagabondul. M-am jurat că țin secret. Și nu ne-a fost vorba așa? Eu să mă ocup de toată chestia. Altfel o las baltă și n-ai decât să-ți ții sănătos marfa.

— Da, sigur, spuse omul adus de spate. Ai dreptate, respectăm înțelegerea. Atunci... cum facem?

— Păi o să vin cu un cărucior cu lemne, ca să le ascund. N-ai vrea să mă plimb prin București cu ele-n spinare, ca vânătorii.

Omul adus de spate încuviință tot planul. Rămase vorba ca la căderea nopții tânărul să se prezinte cu căruciorul cu lemne în fața Cișmigiului...

Dar veni zadarnic. Omul adus de spate nu mai apăru. Era ocupat în altă parte: însoțit de o grupă de geniști, cerceta pereții spitalului, încercând să afle unde sunt ascunse armele. Le găsi zidite în coșul unei sobe dărâmate, în spălătorie. Tencuiala, mai

proaspătă în acel loc, se desfăcuse cu ușurință. Erau două puști Manlicher model 1885 și câteva mii de cartușe. Omul adus de spate puse o santinelă la ușa spălătoriei, apoi discută cu comandantul gărzii spitalului. Surorile din pavilionul respectiv fură chemate pe rând și interogate. Una dintre ele părea foarte neliniștită; când o întrebă de coșul spălătoriei, se albi la față.

Omul adus de spate se adresă subofițerului, comandantul gărzii:

— Fă rost de-o trăsură. Mergi cu noi la *Oberkommando*, să depui mărturie. Femeia e arestată. Vom continua cercetările acolo...

Făcu semn unui soldat să ia cele două arme. Molozul căzut din ascunzătoare trosni ușor sub cizmele soldatului.

6.

În observatorul său de pe faleza înaltă, în preajma satului Cosmești, generalul Eremia Grigorescu cerceta cu binoclul valea Siretului. Ceața zorilor odată risipită, vederea pătrundea până departe, de-a lungul căii ferate, până spre Mărășești. Era 19 august 1917, dimineața. Generalul puse binoclul de o parte, ceru aghiotantului harta.

— Liniște... murmură el. De trei zile, liniște și mișcări mari de trupe. Pe undeva pe-aici Mackensen vrea să ne dea lovitura. Asta ține mai mult de psihologie decât de tactica militară: mareșalul nu e omul luptelor mărunte, de hărțuială. După două săptămâni de încercări zadarnice, va încerca un mare atac. Iar noi... noi trebuie să-i facem față!

Se aplecă asupra hărții. Frontul dintre Siret, Mărășești și Panciu era o linie aproape dreaptă, de la nord-vest spre sud-est, făcând în fața Mărășeștilor un ieșind ca un arc de cerc. Dincolo de calea ferată, via Negroponte, apoi pădurea Răzoare, iar între ele, o măgură cu pante domoale, cota 100, care domina împrejurimile. După obiceiul lui, generalul întoarse harta și o privi întocmai cum un șahist contemplă timpul de joc din punctul de vedere al adversarului. Ce-ar gândi el în locul comandantului german? Peste Siret nicio speranță, așa cum e malul înalt și căptușit cu artilerie. Tot înainte deci. De la Siret spre vest, cel dintâi obstacol – Mărășeștii. Dar satul devenit celebru fusese

atacat zi și noapte, fără rezultat. Atunci cum? Firește, prin învăluirea localității. Pe la est nu se poate, e brațul Siretului, apoi lunca. Numai pe la vest, dincolo de calea ferată, unde frontul e încă de pe acum mai avansat. În zona asta, mai întâi cota 100: cine-o are în mână, acela ține sub focul artileriei toată valea. Șoseaua aproape, calea ferată la fel… pe scurt, locul ideal pentru o lovitură „stil Mackensen”, sfârși generalul cu un zâmbet.

Privi harta, se dădu mai aproape să deslușească scrisul mărunt de pe desen, îmbrățișa iarăși cu privirea vasta întindere din fața lui. Deodată pământul se cutremură surd. După câteva clipe mugetul primei salve, trasă de sute de guri de foc inamice, durui ca un tunet depărtat. Mai apoi, pe pozițiile noastre pâlpâiră lumini portocalii, care se spulberau îndată în trâmbe de fum și pământ azvârlite spre cer.

— Era de așteptat, spuse generalul și duse îndată binoclul la ochi. Astea nu mai sunt tragerile obișnuite, ci un bombardament în toată regula.

Se uită la ceas. Era șapte punct.

— Și-au început slujba ca niște funcționari conștiincioși, spuse generalul. Transmiteți artileriei de pe tot frontul: trageri de contrabaterie. Regimentelor de infanterie din zona frontului: identificați bazele de plecare la atac ale inamicului și comunicați-le bateriilor de sprijin, să le bombardeze. Bateriile grele – foc asupra artileriei inamice de la Panciu și Satul Nou. Și-acum, să studiem puțin intențiile mareșalului Mackensen.

Binoclurile ofițerilor din statul major se îndreptară către front.

O oră mai târziu, intențiile inamicului începură să fie evidente. Exploziile țâșneau pe toată întinderea brăzdată de liniile subțiri, șerpuitoare, ale șanțurilor de apărare ale infanteriei – și totuși, o anumită zonă părea să atragă în chip deosebit loviturile artileriei germane. Un ofițer arătă cu mâna în direcția pădurii Răzoare, abia vizibilă prin fumul și praful stârnit de explozii. Un telefon sună în preajma comandantului; cineva răspunse; cuvinte scurte, întretăiate, repetate – omul de la celălalt capăt al firului, asurzit de exploziile din apropiere, nu înțelegea ce i se spune – apoi un ofițer veni grăbit la postul de comandă:

— Ați avut dreptate, domnule general. Ni se transmite că bombardamentul e mai violent în zonele nord-est Panciu și

Mărășești.

— Legătura cu generalul Istrate, spuse Eremia Grigorescu fără să se întoarcă. Cred că diviziile sale vor duce greul zilei de azi...

La punctul de comandă al Regimentului 9 vânători, colonelul Rasoviceanu urmărea cu îngrijorare desfășurarea pregătirii de artilerie. Pozițiile regimentului, aflate în fața fabricii de zahăr de la Mărășești, erau bătute metodic cu sute de guri de foc. De la o vreme colonelul băgă de seamă că proiectilele grele trec peste fabrică și peste sat, undeva departe, în spate. Un observator comunică prin telefon că „greaua" inamică lovește satul Modruzeni. Fără-ndoială, nemții își închipuie că acolo avem rezervele, își spuse colonelul. Hm, rezervele! Dac-ar ști ei...

Regimentul său participase la război din prima zi. Plătise tribut greu de sânge la Topraisar, stăvilind pentru o vreme ofensiva inamică din sudul Dobrogei; când forțele austro-germane se apropiau de București, fusese adus în Vlașca. Izgonise cavaleria inamică din Clejani, apoi la Cartojani și Tămășești luase două sute de prizonieri; atacase un detașament german care înainta spre Gorneni și apărase eroic podul peste Neajlov. După declanșarea ofensivei germane la sud de Mărășești primise misiunea să restabilească frontul pe Șușița Seacă. Rasoviceanu își aminti cu groază ziua aceea scăldată-n sânge; inamicul înainta victorios, precedându-și atacurile cu bombardamente intense de artilerie; dispozitivul ruso-român fusese străpuns, nu era vreme să se facă recunoașteri pentru a stabili situația exactă; regimentul primise ordin să atace podul de peste râpă, să atace *imediat*...

— Dar acolo sunt mitraliere, încercase Rasoviceanu să explice. Ar trebui mai întâi lovite cu artileria.

— N-avem vreme să aducem artileria, strigase stat-majoristul de la celălalt capăt al firului. Atacați imediat!

Maiorul Vîrtejanu urma să atace cu batalionul său în direcția podului. Maiorul era un ofițer viteaz, făcuse de nenumărate ori dovada curajului său; de astă dată, auzind ordinul, spuse scurt „am înțeles", apoi se apropie de colonel și-i spuse confidențial:

— Domnule colonel, tot malul râpei e garnisit cu mitraliere.

— Știam, zise colonelul. Am raportat mai sus. Dar nu avem altă cale.

Maiorul plecă. Se auziră trompeții sunând atacul. Batalionul lui Vîrtejanu porni cu strigăte puternice, cu arma-n cumpănire, spre pod. Mitralierele germane deschiseră focul toate deodată; îndemnați de pilda comandantului, care alerga în fruntea lor, vânătorii nu se opriră. De sus, de peste râpă, mitralierele trăgeau mereu; oamenii începură să cadă, unul câte unul. Sublocotenenții din fruntea primului val de atac căzură printre cei dintâi; sergenții le luară locul, apoi caporalii. Maiorul Vîrtejanu muri și el, în preajma podului; de sus mitralierele continuau să tragă, mii de gloanțe șfichiuiau pământul galben, uscat...

Când ordonă retragerea, colonelul Rasoviceanu văzu că din viteazul batalion mai rămăseseră câțiva zeci de oameni teferi, și o lacrimă de deznădejde se prelinse pe obrazul său ars de soare...

Regimentul, împuținat, trecu în rezerva diviziei. Dar în ziua următoare, veni ordinul generalului Ragoza de retragere; trupele ruse din vecinătatea Mărășeștilor începură să execute manevra, în timp ce generalul Eremia Grigorescu se străduia să găsească soluția pentru a salva Mărășeștii de la dezastru.

Generalul Scărișoreanu, comandantul diviziei, îl chemă la telefon pe Rasoviceanu:

— Îmi pare rău de regimentul tău. Ai pierdut mulți oameni.

— Cinci sute, spuse Rasoviceanu trist.

— Știu. Mi s-a raportat. Dar nemții au ocupat fabrica de zahăr și se apropie de gara Mărășești. Numai tu poți salva situația, n-am alte trupe disponibile. Oamenii s-au odihnit?

— Are vreo importanță?

— N-are, spuse generalul. Trebuie să contraatacăm prin surprindere. Acum. Fără nicio întârziere. Până n-ajung nemții la gară.

— Am înțeles, spuse Rasoviceanu.

Obișnuia să-și îmbărbăteze oamenii înaintea luptei. Dădu ordin să se adune regimentul. Inspectă cu o privire rapidă plutoanele aliniate riguros, ca la paradă. Câți s-or mai întoarce din ei? se întrebă cu amar. Respiră adânc, ascunzându-și oftatul. Vorbi cu glas puternic și limpede:

— Ostași, în spatele nostru sunt Mărășeștii, cheia Moldovei. Nemții vin încoace. Au trecut de fabrica de zahăr și n-are cine

să-i oprească. Am fost cu voi tot războiul. Merg și acum, în fruntea voastră. Urmați-mă, să biruim sau să cădem împreună pentru țară!

Își scoase sabia și o ridică deasupra capului. Lama sclipi alb în soarele puternic. O îndreptă, ca pe-un fulger al răzbunării, spre fabrica înfășurată în ceața dimineții:

— Înainte! Pentru țară!

Ceilalți ofițeri își scoaseră și ei săbiile. Regimentul porni în fugă. Tremura pământul sub pașii săi grei, și tremura văzduhul de strigătul sutelor de glasuri:

— Înainte! Pentru țară!

Surprinși în câmp deschis, între fabrică și gară, dușmanii nu rezistară acestui atac înfricoșător. Cei din primele rânduri traseră câteva focuri, apoi o rupseră la fugă înapoi, urmăriți de vânătorii îndârjiți; panica se întinse și în subunitățile care urmau; începu o goană deznădăjduită pe câmpia scormonită de obuze. Urmărirea continuă până la fabrica de zahăr. Ostașii noștri spulberară slaba rezistență opusă de inamic. Germanii fugiră spre sud-vest, peste calea ferată, și se pierdură în viile Negroponte. Colonelul Rasoviceanu hotărî să-nceteze urmărirea; regimentul, înaintând prea mult, putea îi atacat pe flancuri și înconjurat. Opri deci elanul vânaturilor și le dădu ordin să se consolideze pe poziții, în fața fabricii de zahăr. Era de presupus că inamicul va încerca la rândul său un contraatac, sau va dezlănțui focul răzbunător al artileriei…

…De atunci, vânătorii rămăseseră de strajă în fața fabricii de zahăr; își săpau, sub focul artileriei, tranșee și șanțuri de comunicație; așteptau în miez de noapte să li se aducă apă și merinde, pentru că ziua sectorul lor era ținta artileriei dușmane; respingeau patrulele inamice care încercau incursiuni, rezistau eroic…

În această dimineață de 19 august, când soarele abia risipise ceața dimineții, răsunaseră cele dintâi lovituri de tun. Colonelul urmări cu îngrijorare exploziile proiectilelor care izbucneau tot mai aproape de pozițiile regimentului. Ceru legătura cu comandamentul diviziei:

— Domnule general, inamicul bombardează intens linia întâi, fabrica și satul Mărășești. Am impresia că vor ataca în sectorul nostru.

— Voi veni acolo, răspunse generalul Scărișoreanu. Rezistați cum puteți, în spatele vostru sunt Mărășeștii, e Moldova toată…

— Știu. Le-am spus-o și oamenilor. Ne vom face datoria!

Colonelul puse receptorul deoparte și luă iarăși binoclul. Loviturile artileriei se mutaseră deodată mult în spate, ostașii din prima linie începură să ridice capul dintre dărâmături, să-și scuture armele de pământ, să-și îngrijească răniții. Dar colonelul știa că acest răgaz nu va dura prea mult. Se întoarse spre telefoniștii din colțul adăpostului:

— Transmiteți către toate companiile, ordonă el. Gata de luptă!

Telefoniștii repetară ordinul, chemând companiile din prima linie. Dinspre sud începură să vină în pas alergător valurile inamice de asalt. Tranșeele românești începură să arunce fier și foc; din flancuri răpăiau pe întrecute mitralierele, rândurile dușmane șovăiră o clipă, dar erau împinse înainte de alte valuri. Artileria de sprijin din spatele sectorului amenințat începu un foc de baraj în calea atacatorilor, dar pe alocuri, pâlcuri de ostași inamici izbutiră să treacă prin tăvălugul de foc și se apropiară de tranșee. Vânătorii aruncară grenade și atacatorii se aruncară la pământ, apoi începură să se târască înapoi. Din adăposturile românilor se auziră exclamații victorioase.

— Nu vă bucurați, strigă colonelul, ca și cum l-ar fi putut auzi cineva prin vacarmul acela. Urmează obișnuitul atac pe flancuri…

Într-adevăr, din porumbul înalt din dreapta, țâșniră deodată grupuri de soldați cu căști strălucitoare.

— Nemții, mă!

Armele începură iarăși să tragă. Grenade zburară către valurile de atac. Dar dintr-o coastă și din spate țăcăneau mitraliere inamice; câteva grupuri de atacatori se strecuraseră în flancuri și amenințau să-i împresoare. Colonelul Rasoviceanu înțelese situația: prima linie nu putea rezista acestui atac, dat cu forțe mult superioare. Dădu ordin de retragere pe linia a doua, în marginea satului. Fabrica deveni un sângeros câmp de luptă; ariergărzile încercau să stăvilească puhoiul dușman până când avea să se organizeze apărarea pe linia a doua; sub zidurile pe jumătate dărâmate se dezlănțui o luptă crâncenă la baionetă; românii reușiră, pentru moment, să oprească atacul,

apoi se retraseră pe marginea de sud a Mărășeștilor.

Colonelul Rasoviceanu, întristat, privea resturile bravului său regiment și se gândea că totuși Mărășeștii continuă să reziste.

La începutul atacului, trupele Diviziei 13 se aflau dispuse la vest de Mărășești, împărțind aliniamentul până către Panciu cu Divizia 10. Erau trei regimente în prima linie: 47, 50 și 51. Pădurea Răzoare și cota 100 erau o tentație continuă pentru comandamentul german; asupra acestui sector el se hotărî să îndrepte lovitura principală.

Lovite năpraznic de tirul artileriei, tranșeele liniei întâi fuseseră distruse în întregime. Rețelele de sârmă ghimpată fuseseră rupte pe distanțe de zeci de metri; în spatele apărătorilor, pădurea Răzoare ardea, aprinsă de exploziile proiectilelor…

Regimentul 47 întâmpină atacul inamic cu focuri de mitralieră și trageri de artilerie. La început atacatorii șovăiră, dar ofițerii lor, cu revolverele în mână, îi îndemnară cu strigăte amenințătoare să continue înaintarea. O jumătate din divizia 13 austriacă se năpustise asupra pozițiilor încă neterminate ale regimentului. Prin brețele deschise de artilerie, cele șase valuri inamice țâșniră înainte, la joncțiunea dintre regimentele 47 și 51, și le întorseseră flancurile. Rezervele săriră în ajutor; lupta era din ce în ce mai aprigă. În cele din urmă supraviețuitorii români se retraseră, luptând, spre linia a doua.

Un nou elan cuprinse trupele atacatoare: se apropiau de mult râvnita cotă 100, care ar fi însemnat împresurarea Mărășeștilor pe la nord și distrugerea trupelor care apărau celebra localitate.

Generalul Ioan Popescu, comandantul Diviziei 13, dădu ordine grabnice: rezerva de divizie – două batalioane – aflată la Rateșul lui Haret, în spate, va interveni în cel mai scurt timp, dar până atunci, trupele noastre să reziste!

Din pădurea Răzoare coloanele inamice se scurgeau spre cota 100. Compania de mitraliere a Regimentului 51 primi ordin să țină pe loc inamicul cu orice preț, până la sosirea rezervelor. Tranșeea în care se organizase linia de mitraliere fu reperată de artileria dușmană și bătută cu șrapnele. Oamenii cădeau unul câte unul…

Din amintirile colonelului în rezervă Grigoriu Teodor, fost sublocotenent comandant de pluton în compania de mitraliere a căpitanului Grigore Ignat

Compania noastră se găsea instalată în pădurea Răzoare. Pe direcția noastră atacau în valuri soldați germani din regimentele 27 bavarez și 171 prusac. Când au ajuns în zona bătăii eficace a mitralierelor, căpitanul Ignat a ordonat foc de secerare. Și mitralierele au început să facă ravagii în rândurile dușmane. Dar se apropiau mereu alte și alte grupuri de asalt. Stopat de focul bine ochit al bravilor noștri mitraliori, inamicul a descărcat peste noi un adevărat potop de obuze. Aveam pierderi serioase. Atunci, Ignat a introdus în luptă rezerva. Cu forțele împrospătate, compania a continuat să-și îndeplinească misiunea ordonată.

...Alte explozii și multe arme automate au amuțit. Rămas fără niciun servant, am sărit la cea mai apropiată mitralieră, pe care am îndreptat-o spre atacatorii ce se apropiau tot mai mult de noi. Același lucru l-a făcut și căpitanul Ignat. O fracțiune de secundă l-am văzut cât de înverșunat descărca plumbii în invadatorul ce ne pângărise vatra strămoșească. Apoi n-am mai văzut nimic. Un proiectil m-a amestecat cu mitralieră cu tot în mormanul de cadavre. De acolo, după câte am înțeles mai târziu, m-au ridicat brancardierii germani... Din 180 de oameni mai trăiam eu și un sergent din părțile Bârladului.

La ora 11 inamicul ocupase marginea de sud a pădurii La Răzoare și surprinse din spate batalionul 1 din Regimentul 47, care rezista atacatorilor din fața pozițiilor. Îndârjiți, infanteriștii batalionului luptară până la ultima picătură de vlagă. Intervenția companiilor de rezervă îi împiedicară pe dușmani să înainteze în spatele batalionului 2, vecinul din stânga. Locotenent-colonelul Radu Rosetti, comandantul regimentului, se afla la punctul de comandă, în zona batalionului 3, aflat în rezervă. El dădu ordin acestui batalion să contraatace, izgonind inamicul de pe linia întâi a trupelor noastre. Batalionul, luând un dispozitiv de luptă ofensiv, cu secții de mitraliere pe flancuri, deschise mai întâi focul asupra inamicului din pădure; surprinși, infanteriștii germani încercară să se ascundă printre copaci, să reziste acestei lovituri neașteptate. Dar ostașii batalionului porniră

vijelios înainte, atacând la baionetă. Inamicul începu să se retragă. Când ei ajunseră pe vechea linie întâi a trupelor noastre, batalionul 2, care rămăsese pe poziție, porni și el la contraatac, iar batalionul vecin, din Regimentul 39, înflăcărat de acest succes, se prăvăli asupra inamicului aflat în adăposturile din fața sa.

O goană infernala se dezlănțui pe câmpia frământată de explozii. Printre sutele de morți sau răniți, care căzuseră în primele clipe ale atacului, nemții, înspăimântați de contralovitura neașteptată, fugeau aruncându-și echipamentul, căștile, armele chiar.

Aproape doi kilometri ținu această goană nebună. Cei urmăriți aveau în spate spectrul morții neîndurătoare; urmăritorii trăiau clipele de măreață beție a victoriei. Grav rănit, colonelul Rosetti căzu în toiul contraatacului; acest eveniment înteți elanul ostașilor care înaintau în fugă strigând: „Răzbunare!” și spulberând orice rezistență inamică din calea lor. Ostașii din prima linie de atac ajunseseră pe liziera de est a satului Dumbrava; în urma atacatorilor, pâlcuri de ostași inamici, dezarmați, pășeau cu fruntea plecată spre centrul de adunare a prizonierilor.

De la postul său de comandă, generalul Eremia Grigorescu urmărea cu înfrigurare evenimentele. Rapoartele de la divizii soseau clipă de clipă, tot mai îmbucurătoare: trupele noastre înaintau. Curând frontul căpătă o configurație curioasă, cu pătrunderi importante pe direcțiile de atac ale regimentelor în dispozitivul inamic.

— Unde se duc? întrebă uimit colonelul Samsonovici, șeful statului major. Au început să se amestece batalioanele, vârfurile de atac au pierdut legătura cu rezervele…

— Trebuie să oprim înaintarea, spuse Eremia Grigorescu. În elanul lor, se aventurează prea mult și riscă să fie încercuiți. Au pierderi mari, și n-avem destule rezerve ca să-i sprijinim. Pe când nemții… Poftim, coloane inamice înaintează pe șosea dinspre kilometrul 15. Un contraatac asupra unor ostași care au luptat toată ziua și au rezistat unui bombardament masiv de artilerie… Așadar, trupele să se oprească și să-și consolideze pozițiile cucerite! Vreau rapoarte exacte cu privire la poziții,

situația regimentelor, pierderile suferite...

Spre seară, de la Divizia 10 veni știrea că *„toate atacurile inamicului au fost respinse cu pierderi mari, iar centrul și stânga diviziei au înaintat cam vreo 500 metri spre inamic, pe un front de aproape 4 km.”* Divizia 13 raportă că trupele sale s-au oprit *„pe o linie ce trece la flancul drept – 500 metri înaintea vechii poziții, la centru – cam 1 km înainte, iar către flancul stâng tinde a se apropia de vechea poziție.”* Divizia 9, la rândul ei ocupa poziția *„de la gară, după calea ferată Panciu-Mărășești, pe la liziera de sud-vest și sud-est a satului Mătrășești până la unirea Siretului cu viroaga Șușița...”*

ARMATA I

ORDIN DE ZI Nr. 90

Ostași!

Dumnezeul părinților noștri ne-a ajutat, aproape după un an de luptă, să trăim zilele cele mai mari, cele mai războinice (...) La Panciu, Mărășești și Cosmești s-a dezlănțuit cea mai măreață și groaznică bătălie ce a purtat vreodată țara românească.

În lupte crâncene și vijelioase, inamicul întreit în număr, în pofta lui nesățioasă de a cuceri și restul din bogatul trup al scumpei noastre Românii, năpustindu-se furios, s-a izbit 12 zile și 12 nopți de vitejia voastră ca de o stâncă neclintită.

La Șușița și Siret ați năruit sforțările groaznice ale sălbaticului dușman, dovedind lumii odată mai mult că „nici pe aici nu se trece”. Aici cunoscu generalul german Mackensen ce este înfrângerea.

Mărășeștii fu mormântul iluziilor germane...

Dat la Cartierul general al Armatei I, astăzi 21 august 1917
Comandantul Armatei I
General E. GRIGORESCU

7.

În trenul care-l ducea de la Brăila spre București, căpitanul Crivăț încă nu era încredințat că nu visează. Trecuse linia frontului într-o noapte ploioasă, vegheat de oamenii lui Moruzov care-i indicaseră locul cel mai potrivit pentru „fuga” lui; pe

celălalt mal fusese arestat și dus la comandamentul german local. Un ofițer de informații suspect de politicos îi oferise cafea, țigări și avusese cu el o conversație care nu semăna nici pe departe cu un interogatoriu.

— Cum v-ați rătăcit pe-aici, domnule căpitan?

— Sunt rănit... Mi-au dat drumul din spital, dar mâna nu e nici pe departe vindecată. Doctorul spunea că s-ar putea să rămân infirm pe toată viața...

— Avem un chirurg bun, din întâmplare mi-e prieten, spuse ofițerul german. Trimit chiar acum să-l cheme, să vă examineze rana.

— Nu vă osteniți, protestă Crivăț. Mai pot rezista până mâine.

Ofițerul german insistă și chemă plantonul; acesta se întoarse curând cu medicul, un bătrânel care mirosea a băutură și fuma pipă. Sub privirile atente ale ofițerului de informații, el desfăcu cu grijă pansamentul și examină rana; curăță locul, puse un pansament curat și se retrase, fără să dea un diagnostic exact.

— Cred că sunteți mulțumit acum, spuse Crivăț.

— Eu? De ce spuneți asta? se miră ofițerul german cu naivitate.

— Apreciez gestul umanitar, dar nu cred că umanitarismul a fost singurul motiv care v-a îndemnat să chemați doctorul. Credeați că simulez, fiți sincer.

Celălalt zâmbi, îi oferi iarăși o țigară.

— Ei bine, domnule căpitan, spuse el, suntem în război. S-au văzut lucruri și mai ciudate decât un fugar care trece linia frontului bandajat peste o rană inexistentă.

— Lipsa rănii nu înseamnă că omul e spion.

— Prezența rănii nu înseamnă că nu este spion.

Era rândul lui Crivăț să zâmbească, privindu-l în ochi:

— Domnule maior, lupt din prima zi a războiului.

— Suntem egali, atunci. Prima mea zi de front a fost tot aici, pe frontul românesc. Mi-e foarte greu să pătrund cugetul poporului dumneavoastră. Am anchetat câteva cazuri interesante. Toți vinovații aveau niște aparențe foarte nevinovate. Între altele, am avut zilele trecute un dosar foarte dificil. Băieți de liceu care se jucau, la Brăila, cu niște sticle. Le lăsau să plutească pe Dunăre spre Galați. În sticle erau informații destinate armatei dumneavoastră. Ingenios, nu?

— Ingenios, spuse Crivăț. Bieții copii. Se jucau de-a războiul. Și ce s-a întâmplat cu ei?

— Cazul a fost adus la cunoștința opiniei publice. Cei cinci băieți vor fi executați.

Crivăț își stăpâni tresărirea. Cunoștea cazul, dintr-un buletin de informații al marelui cartier. Adversarul său îi pândea expresia feței.

— Urâtă poveste, domnule maior. Independent de sentimentele mele față de război, nu pot să nu deplâng moartea unor copii…

— Copii, spuneți? Acești copii s-au făcut vinovați de spionaj. Suntem în război, domnule căpitan. Iar niște elevi de liceu nu mai sunt chiar copii.

— E drept. În divizia noastră avem zeci de subofițeri luați de-a dreptul din liceu și aduși pe front. Abia știu să țină arma-n mână.

— Serios? întrebă neamțul. Nu-i instruiți deloc?

— Nu e vreme de instrucție. Frontul cere oameni. În fiecare zi cad sute, trebuie înlocuiți.

— Eu îmi închipuiam că-i folosiți la fortificații…

— La fortificații lucrează mai ales femeile. N-au putere prea multă, dar sunt harnice și se pricep să sape.

— Dar cu muniția cum stați?

— Deocamdată bine. Nu sunt semne de lipsă. Probabil că există rezerve… Nu cunosc. Sunt infanterist, nu prea mă pricep la artilerie.

Neamțul se ridică:

— Mai stăm de vorbă și mâine. Poate vă mai amintiți câte ceva, între timp. V-am spus din capul locului: de memoria dumneavoastră depinde culoarea *ausweiss*-ului pe care vi-l eliberez. Și destinația spre care veți pleca: București sau un lagăr din Balcani…

— Prefer Bucureștiul, zâmbi Crivăț. Dar trebuie să vă gândiți că memoria oamenilor are și limite.

Neamțul zâmbi și el și-i ură noapte bună.

Rămas singur, Crivăț rememoră dialogul și rămase mulțumit. Până acum își jucase bine rolul. La plecare, cei din Serviciul special îl instruiseră amănunțit, îl puseseră să memoreze frază cu frază ceea ce avea să „destăinuie” agenților germani.

Trebuia să se lase greu, să strecoare cu dibăcie informațiile false, să pară frământat de gândul trădării, să oscileze, să se contrazică uneori. Până acum izbutise...

— Iată *ausweiss*-ul, spuse neamțul, a doua zi. Cei de la biroul operații nu sunt prea încântați de relatările dumneavoastră; se pare că ne-ați spus multe lucruri deja știute. Dar ne-ați confirmat unele informații, și asta e ceva. Comandantul personal mi-a ordonat să vă cer părerea despre starea de spirit a ostașilor, despre starea combativă a trupei care n-a intrat încă în luptă.

— Răspunsul meu n-o să placă comandantului dumneavoastră. De la general la soldat, armata din Moldova repetă un singur cuvânt: „răzbunare”. Oamenii sunt fanatici, exasperați de război, din zona ocupată primesc vești proaste; vreți să întâmpine atacurile cu flori? Mă tem că dimpotrivă, vor lupta până la ultimul cartuș...

— Înțeleg, spuse ofițerul german. Asta s-a văzut la Mărășești. Vă fac o confidență, domnule căpitan: am avut pierderi neașteptat de mari. Maiestatea sa împăratul este profund nemulțumit.

— Vă fac și eu o confidență: nu avem unde ne retrage. Moldova este înțesată de trupe și de refugiați, orice pas înapoi înseamnă o îndesire a populației și armatei, orice pierdere de teritoriu este o problemă de viață și de moarte. Rezistența pe poziții este singura noastră speranță. Orice ofensivă a dumneavoastră va fi întâmpinată cu toată puterea.

— Da, spuse neamțul. Nu era greu de ghicit. Voi raporta toate acestea comandanților mei. Încă o mică formalitate, domnule căpitan. Trebuie să semnați o declarație că nu veți mai lupta împotriva Puterilor Centrale.

— Și dacă nu semnez?

— Înseamnă că nu vă putem da *ausweiss*-ul, ci vă considerăm prizonier de război și vă trimitem în lagăr.

— Și dacă semnez și n-o respect?

— Suntem în război, domnule căpitan. Legile sunt aspre cu cei care nu se supun.

Crivăț juca iarăși, cu măiestrie, frământarea. Se știa la Iași că agenți plătiți de germani colindă lagărele de ofițeri prizonieri și-i

îndeamnă să semneze declarația trădătoare; foarte puțini erau aceia care, cedând chinurilor îndelungate ale captivității, cădeau de acord să semneze...

— Mă tem că o asemenea semnătură m-ar exclude din rândul ofițerilor. Am jurat credință regelui...

— Regele? spuse cu un zâmbet superior ofițerul german. Regele dumneavoastră are adversari chiar în rândul românilor; căderea lui e o chestiune de timp și de împrejurări. Împăratul nu va renunța ușor la România. Numai naivii mai speră într-o răsturnare a situației.

Crivăț ezită iarăși, dar în cele din urmă semnă declarația, în schimbul prețiosului *ausweiss*...

Bucureștiul îi oferi un tablou dezolant, mai trist decât se așteptase. Înțelese din prima privire că tot ce spuneau germanii despre ordinea și liniștea instaurate în teritoriul ocupat erau simple lăudăroșenii; văzu în gară patrule alergând, cu pistoalele în mână, după un tânăr bine îmbrăcat, probabil student; citi din fugă ordonanțele guvernatorului general care avertizau populația și se încheiau cu inevitabila amenințare cu pedepse grele; alături, afișe în limba germană anunțau spectacole germane; când porni spre centru, văzu câteva dintre frumoasele clădiri ale Bucureștiului păzite de santinele și înțelese că acolo se instalaseră diversele servicii ale autorităților de ocupație: la Universitate, la hotelul Bristol, la palatul societății „Generala”... În birje și automobile vedea pretutindeni uniforme germane; pe străzi, la cozile uriașe din fața băcăniilor, brutăriilor, măcelăriilor, patrule înarmate, cu ochi bănuitori, vegheau „liniștea și ordinea”...

La un colț de stradă, doi agenți în civil, cu pălăriile trase pe ochi, se străduiau să rupă de pe zid un afiș tipărit pe hârtie proastă, cu litere mărunte și neregulate. Grăbi pasul, ajunse la celălalt colț, găsi același afiș intact și-l citi în fugă:

Frați români!

Acum, în timpul de grea încercare prin care trece țara, când dușmanul se străduiește să-și verse veninul până în adâncul sufletului nostru, ...acum e timpul să vă luați drept pildă pe cei care atât de vitejește se jertfesc pentru țară și să luptați și voi

cu tărie pentru cauza sfântă a onoarei României...

Liniște și ordine, își spuse. Ăsta-i un titlu bun pentru revistele ilustrate germane, ai căror cititori n-au trecut pe-aici!

Se îndreptă spre Calea Moșilor, spre vechea lui locuință. Sună la ușă cu o strângere de inimă. Gazda veni ea însăși să-i deschidă. Când îl văzu, izbucni în plâns și-i făcu repede loc să intre:

— Domnule căpitan... Ce nenorocire... Am avut până mai ieri un neamț în gazdă... Când a plecat v-a luat cu el toată biblioteca.

— Nu-i nimic, doamnă.

— Ați scăpat, slavă domnului, bine că v-ați întors sănătos, că de scris știu că nu v-a ars să-mi scrieți, prin câte-oți fi trecut pe-acolo, dar ce este, vai de mine, sunteți rănit...

— E pe trecute, spuse Crivăț liniștitor. Acuma am isprăvit cu războiul; m-am dat pe o listă de refugiați și m-am întors acasă.

— Definitiv?

— Măcar până mă fac bine; pe urmă îmi caut o slujbă, ceva. Nu vă fie teamă, nu sunt fugar, iată, am *ausweiss*...

Vederea hârtiei o făcu să plângă și mai tare:

— Ce-am ajuns, domnule căpitan, să ne legitimăm în propria noastră casă! Cât a stat blestematul ăla aici am avut santinelă la ușă, cine venea la mine trebuia să-i arate documentul, ne-a trădat vecina de vizavi, ne certasem acum cinci ani pentru un amărât de cearșaf azvârlit de vânt în curte la noi, era o băltoacă, pisica a călcat peste el, l-a murdărit, ne-am certat și ea... dar vai de mine, luați loc, v-o fi foame, să vă fac o cafea, și cum vă spun, m-a pârât la comandatură că am casă mare și am borcane cu dulceață... Cine n-avea dulceață în casă, spuneți și dumneavoastră! Au venit blestemații și-au încărcat-o cu camionul...

Vorbind, pregătise o spirtieră și ibricul, gesticulă cu chibriturile în mână, continuând să se vaite:

— Cafea veritabilă n-am băut de luni de zile, ne dau un fel de tărâțe arse, erzaț, cum spun ei, și pâinea e-n două cu tărâțe, și untul nu mai e unt și pentru o ciosvârtă trebuie să stai jumătate de zi la coadă, să vă spun ce-am pătimit astă-iarnă cu frigul, făceam foc cu revistele răposatului, pe urmă m-am dus ca toată

lumea în colț la biserică și-am luat scânduri din gardul bisericii și popa ne blestema, iar când au prins de veste nemții au venit și ne-au gonit de-acolo și au luat ei gardul, l-au încărcat în camioane, uite-așa am dus-o... Dar dumneavoastră?

— Eu... dădu Crivăț să vorbească.

— Au pus prizonierii la muncă, îi văd când repară strada, amărâți și slabi ca niște umbre, le mai dă lumea câte-o coajă de pâine, dar nici pâine nu prea avem, și uite-așa ne e dat să pătimim de când cu dușmanii-n țară, arză-i focul, că rău ne mai chinuiesc...

8.

În cele câteva zile de când venise, Victoria își atrase simpatia atât a soției avocatului cât și a lui Ciurdariu însuși. Îi învăța pe copii cântece și poezii; le recită versurile lui Goga – le avea în minte, căci poetul durerii celor din Ardeal devenise o adevărată sperietoare pentru guvernanți, care-i înscenaseră un proces și-l condamnaseră la moarte în lipsă, ca dușman al monarhiei; cărțile lui erau interzise, poeziile lui circulau prin casele românilor scrise de mână, dar și aceasta era primejdios; oamenii învățau versurile pe dinafară, apoi distrugeau hârtiile ca să nu devină „corpuri delicte” în mâna jandarmilor împărătești... Copiii avocatului începuseră s-o îndrăgească, iar avocatul binecuvântă împrejurarea care-o adusese în casa lui pe această femeie de ispravă.

Într-o seară, ea zăbovi mai mult ca de obicei în oraș; se dusese la un negustor să cumpere caiete, se hotărâse de la început să lucreze după un program care să semene cât mai mult cu cel dintr-o școală adevărată; plănuise lecții de gramatică, de lucru, de socoteli și de istorie, simțind că cei doi băieți, unul de zece și celălalt de opt ani, aveau dragoste de învățătură.

— Mai dați-mi două caiete cu pătrățele, ceru ea. Și faceți-mi o notă totală, să văd dacă am bani destui.

Negustorul se apucă să socotească, dar se întrerupse, se ridică de pe scaunul înalt de la casă și porni spre ușă ploconindu-se:

— Bine-aci venit, domnule Rudi. E o cinste pentru mine să-mi

calci pragul.

— Sara bună, zise jandarmul. A, văd că mai ai clienți, domnule Ferencz. Sara bună, doamna profesoară.

— Bună seara.

— Văd că te-ai pus pe lucru, nu glumă. Să-ți ajut eu să duci cumpărăturile.

— Nu-s grele, protestă Victoria.

— Dă-mi voie să fiu cavaler. Îmi umblă vorba că mă port rău cu românii. Poate-și schimbă lumea părerea, he-he!

Negustorul râse slugarnic, imitându-l: „he-he!”

Victoria trebui să accepte. Afară se întunecase; mergând alături de el, simți într-un târziu că jandarmul mirosea a băutură și se gândi că trebuie să se descotorosească repede de el.

— Să ne odihnim puțin, propuse el când ajunseră în parcul din fața Turnului Breslelor. Sau domnul avocat te ține de rău ca pe prunci să te-ntorci devreme acasă?

— Nu mă ține de rău.

— Stai jos o țârâ.

— E târziu.

— Stai jos, stărui el oprindu-se lângă bancă.

— E o poruncă?

— Nu-i poruncă. Cum să poruncesc eu unei doamne ca dumneata? Doamnele să poruncească ele, așa-i rânduiala cea nobilă. Eu numai te rog.

Victoria se așeză, de voie de nevoie. Jandarmul se vârî în ea.

— Mândră ești, doamnă profesoară. Prost a fost bărbatul acela al dumitale de te-o lăsat să pleci. Dac-ai fi fost a mea, nu te lăsam nici mort.

— Ce știi dumneata… spuse Victoria.

— Umbli mereu singură, urmă jandarmul. Păcat, că ești frumoasă și tânără. Te ofilești fără de dragoste…

Încercă să-i pună mâna peste umeri. Victoria îl îndepărtă cu blândețe.

— Nu mi-e gândul la dragoste, domnule Rudi. Am prea multe necazuri ca să mă gândesc la asta.

— Necazuri are toată lumea. Dar asta nu-i împiedică să se bucure de-o clipă…

Dădu s-o îmbrățișeze. Victoria se smulse și se ridică, hotărâtă:

— Domnule Rudi, dă-mi pace. Nu numai pentru astăzi. Vorba

aceasta este pentru totdeauna. N-am inimă pentru dragoste, nici cu dumneata, nici cu altcineva. Și să nu mai cutezi altă dată. Riști să te faci de râs.

— Mă rog, spuse el stăpânindu-și furia. Gândeam că putem fi prieteni, dar văd că n-am cu cine. O să-ți pară rău, doamnă profesoară. Nu-s răzbunător din fire, dar ia seama cum calci și ce vorbești.

— Câtă vreme sunt cinstită n-am de ce mă teme, îl înfruntă Victoria. Doar dacă nedreptatea... De nedreptate am fugit. Se vede treaba că nu-i scăpare nicăieri.

— Eu apăr dreptatea, mârâi jandarmul. Însuși împăratul mi-a dat decorație și mi-a trimis vorbă bună pentru slujba mea. Dar de-i călca strâmb, să nu tragi nădejde că te-oi ocroti! Bună seara!

Plecă furios, lăsând pachetul cu cărți pe bancă, lângă ea. Victoria ridică pachetul și porni agale spre casă. „Păcat că ești frumoasă și tânără. Te ofilești fără dragoste...” Pe-o parte, așa este, gândi ea. Se gândi la singura ei clipă de dragoste adevărată, o dragoste scurtă ca un fulger, întâia și poate cea din urmă din viață. Era acasă, la Miercurea Ciucului. Soțul ei, negustor de vază în oraș, fugise cu primarul și cu ceilalți fruntași, de teama armatei române care trecuse munții și înainta spre inima Transilvaniei. Trupele s-au oprit pentru scurtă vreme în oraș; nu departe de locuința ei, la școală, se instalase un comandament. Iar de acolo a venit, cu bilet de cartiruire, un căpitan tânăr și chipeș, înalt ca bradul, cu privire ageră și vorbă plăcută... Crivăț, ce nume frumos. I se potrivea, numele; și-l imagina pe căpitan în iureșul bătăliei, cu sabia-n mâna, iute precum crivățul de la care-și împrumutase numele, făcând fapte de bravură în bătălii victorioase...

De cum l-a văzut, a simțit o tresărire a inimii. Și-a învăluit ceea ce simțea într-o platoșă de politețe rece; i-a dat de mâncare mai întâi ordonanței care-l însoțea, mâncare și băutură, și poate fără niciun gând ascuns i-a dat din vinul cel mai bun și l-a îmbiat stăruitor să bea, că e destul; simțise o adevărată ușurare când soldatul, doborât de oboseală și de vin, și-a făcut culcușul în tindă, în fața camerei unde avea să doarmă căpitanul; dar căpitanul, după ce-a stat de vorbă cu ea și i-a ascultat păsurile, păsurile tuturor românilor aflați sub stăpânirea

Dublei Coroane, i-a mulțumit frumos și s-a dus la culcare. Poate-i ostenit, și-a spus ea pândindu-l, sau poate nu mă place… Dar l-a auzit frământându-se în așternut târziu, când s-ar fi cuvenit să doarmă; poate că nu-ndrăznește, poate se rușinează la gândul că ar putea fi respins; dar dacă ea însăși, dându-i un semn încurajator, se va simți la rândul ei respinsă?

Blestema această opreliște fără nume, care nu îngăduie omului să-și dea pe față gândul cel adevărat, dar l-a surprins, la masă, uitându-se în câteva rânduri la ea cu o uitătură anume, care spune mai mult decât vorbele cele mai aprinse… Atunci de ce n-a îndrăznit? De ce? S-a gândit atunci că el, ca ostaș primit cu flori și cu cinste, vrea să-și ferească cinstea de vreun gest care-ar putea fi rău privit; așa și era, i-a povestit el mai apoi, nu îndrăznea de teamă să nu fie socotit brutal și abuziv; îl auzea foindu-se în așternut, frământat fără-ndoială de aceleași gânduri ca și ea; atunci, cu inima cât un purice, a îndrăznit ea cea dintâi, a deschis ușa, și a făcut, înspăimântată și fericită totodată, acel pas dintâi spre fericirea scurtă hărăzită oamenilor în vreme de război…

Și tu vii acum, cu mersul tău apăsat de jandarm vechi, cu mirosul tău de mahorcă și de băutură, cu vocea ta răstită chiar când spui vorbe dulci, cu îmbățoșarea ta de stăpân căruia i se cuvine totul fiindcă are în mâini puterea, vii să întinezi această amintire dureros de frumoasă, și-mi oferi protecție în schimbul unei dragoste silite? Îmi poți dărui tu oare o dragoste ca aceea, frumoasă și curată și fără nădejde, de pe urma căreia nu m-am ales decât cu lacrimi și dor neostoit în inimă? Știi tu că noaptea aceea, chiar de-ar fi singura, îmi poate fi de ajuns pentru totdeauna? Știi tu că am riscat, pentru ea, totul? Fostul meu soț, om aprig și mândru din fire, m-a alungat din casă numai pentru că am cartiruit militari români; de-ar fi știut adevărul până la capăt, m-ar fi ucis fără-ndoială. Îmi poți tu da o dragoste care să merite mai mult decât acest risc de viață și de moarte, și care să-mi rămână ca hrană pentru suflet toată viața?

Își aminti amenințarea rău ascunsă din vorbele jandarmului. Îl înfruntase; ce va fi mai apoi? Orice-ar fi, mai bine așa decât să trădeze noaptea aceea unică, de la începutul războiului, fericirea aceea scurtă dar intensă, a cărei amintire o durea și-acum…

Ajunse acasă. La ușa de la intrare se opri o clipă, să-și tragă răsuflarea și să-și compună o expresie neutră, pentru ca nimeni din casă să nu-i poată citi pe față frământarea, dorul pentru un om pierdut pentru totdeauna, dezgustul pentru altul respins pentru totdeauna. Intră și dădu bună seara cu vocea ei de toate zilele. Și nimeni nu-i ghici furtuna din suflet.

9.

— Hai, băieți, mai cu viață, se auzi glasul vioi al căpitanului Pălăgeanu. Ne așteaptă bucătarii!

Vânătorii râseră scurt, gâfâit. De două ceasuri urcau și coborau colinele împădurite ale Măgurii, apropiindu-se de locul de odihnă. După cinci zile și cinci nopți de hărțuială neîntreruptă, li se îngăduise acum să treacă în rezerva sectorului, în pădurea Aur, aproape de Tîrgu-Ocna. Acolo aveau să întâlnească bucătăriile și întreaga zestre a batalionului.

— Abia aștept să mă vâr în Trotuș, cu haine cu tot, mormăi sublocotenentul Dodani, comandantul plutonului patru. Ce ziceți, dom’ căpitan, de-o baie pe cinste?

— După atâta arșiță... încuviință căpitanul. Pe vremea asta Prahova noastră e numai bună pentru scăldat. Acum se scaldă-n ea bavarezii.

— Ce-o fi pe-acasă, oftă sublocotenentul. Aud că au depistat familiile celor plecați pe front. Mă gândesc la maică-mea. Bolnavă de inimă cum e... atâta i-ar mai lipsi, să-i facă și nemții necazuri.

— Nu te lua după vorbe, spuse căpitanul. Doar n-au ajuns să se lupte cu femeile.

— Am întâlnit un soldat care-a fugit din lagăr. Spune că-i scot pe prizonieri la lucru, la sonde. Se luptă de luni de zile să le desfunde. Ai noștri nu se prea omoară cu firea. Au aruncat în sonde tot felul de lucruri și-acuma le e greu să le mai scoată. Nemții înjură, amenință, dar degeaba.

Căpitanul râse încet și-și șterse nădușeala de pe frunte.

— Păi cine se grăbește să le dea petrol? spuse el. Ca să zboare mai mult cu aeroplanele peste capul nostru? Nu-s ei românii noștri așa de naivi!

Maiorul Bădulescu, comandantul batalionului, se opri o clipă

să consulte harta, apoi îi căută din ochi pe comandanții de companii.

— Ne apropiem, spuse tare. Dar trebuie să umblăm tot ferit. Nemții trag cu greaua până-n oraș, în Tîrgu-Ocna. Spuneți oamenilor să fie cu băgare de seamă.

Măgura fusese învinsă, în sfârșit! Printre copaci se zăriră mai întâi pereții de stâncă ai crestei, iar la adăpostul lor, corturile și bucătăriile de campanie. Ostașii grăbiră pasul de la sine; îi așteptau câteva ceasuri de răgaz, o masă caldă, apă din belșug și mai ales liniște…

Își găsiră adăpost îndărătul stâncilor, printre copaci. Unii se grăbiră să-și schimbe cămășile, alții dădeau târcoale bucătăriilor, sau fumau, sau scriau o scrisoare acasă…

Deodată, un obuz greu se sparse sus, pe creastă, venit ca din senin.

— Adăpostit! strigară sergenții.

Dar nimeni n-apucă să facă o mișcare. Al doilea obuz căzu chiar în mijlocul taberei. Când fumul se împrăștie, săriră cu toții în ajutorul celor loviți. Doi dintre ei erau morți, alți zece, răniți. Ostașii înjurau de mama focului.

— Cum de ne-au ghicit tocmai pe-aici?

— Ce-nseamnă soarta omului! Scăpăm teferi din linia-ntâi și ne lovesc aici obuze rătăcite!

— Semn rău, flăcăi, dac-au început să bombardeze spatele, spuse sergentul care luptase și pe Neajlov.

Într-adevăr, peste câteva minute din cortul comandantului se auzi sunând telefonul. Maiorul Bădulescu, care fuma o țigară cu micul său stat-major, alergă spre cort. Larma din tabără se potoli deodată; ostașii auzeau glasul întretăiat, monosilabic, al maiorului vorbind la telefon:

— Da… Am înțeles… Cireșoaia… Cunoaștem drumul, am mai fost pe-acolo… Da, am spus că-l cunoaștem. Odihniți, neodihniți, asta e. Sunt băieți voinici, rezistă ei, n-aveți grijă… Am înțeles, domnule colonel. Plecăm chiar în clipa asta. Am onoarea!

Gornistul, care se ținea prin preajma comandantului, sună „Atențiune”. Ostașii săriră în picioare, se apropiară fiecare de compania și de plutonul lui.

— Fraților, spuse maiorul cu glas răsunător, inamicul a dat un atac și a reușit să ocupe Cireșoaia. După ce-am luptat atâta

pentru ea... Divizia ne ordonă să contraatacăm și să-l izgonim de pe culme... Adăugă coborând puțin vocea: Odihna ne-a fost scurtă, precum vedeți. Dar trebuie să ne facem datoria. Să ne gândim la camarazii noștri care-au căzut prin aceste locuri. Cireșoaia e a noastră, inamicul n-are ce căuta acolo!

Batalionul își luă iarăși ranițele, armele, sacii cu cartușe și grenade. Erau cu toții băieți tineri, deprinși cu greul marșurilor de-a lungul lunilor de instrucție din Munții Neamțului; străbătuseră pe jos aproape 200 de kilometri de la Neamț până aici, pe front; cu câteva zile înainte, comunicatele oficiale duseseră vestea în toată țara despre vitejia lor...

Porniră în formație de luptă, spre Cireșoaia. Două companii în prima linie, alte două în linia a doua, mai răsfirate, iar ultima, rezerva, în urmă. În față și pe laturile formației, patrule de oameni ageri scotoceau terenul, urcau și coborau stâncile din preajmă, cercetau crestele pe care urma să ajungă batalionul, pentru a semnala din vreme prezența dușmanului.

Un aeroplan bâzâi pe deasupra munților. Soldații se ascunseră pe după copaci, ferind luciul armelor să nu licărească-n soare; totuși, inamicul izbuti, după câteva treceri, să-i surprindă în mers pe o pajiște golașă; pesemne că dădu de veste alor săi, căci în curând, pe când batalionul se apropiase de poalele Cireșoaiei, artileria dușmană se dezlănțui asupra lor.

Maiorul Bădulescu îi chemă în preajmă pe comandanții de companii.

— Pantazi, dai atacul pe Cireșoaia. Eu mă duc spre stânga, pe Cuprian, unde văd că au pornit nemții atacul; probabil că ai noștri au suferit mult de pe urma artileriei...

Un soldat plin de noroi se arătă printre copaci și se apropie de maior:

— Să trăiți, sunt ștafeta din partea Regimentului cincisprezece.

— Ce se-ntâmplă la voi? întrebă maiorul.

— Pe Cuprian, în stânga, par să ne atace... Artileria lor ne-a îngropat de vii... Ne-au stricat barajele și tranșeele... Am rămas puțini...

— Raportează că venim îndată în ajutor, spune-le să reziste. Dar păzește-te. Caută să ajungi teafăr.

— Au încercat și alții să vină la dumneavoastră. Eu sunt al

treilea. Ceilalți au murit pe drum…

Plecă grăbit printre copacii ciumpăviți de obuze.

Maiorul duse binoclul la ochi. Încercă să vadă, prin frunzișul pădurii, ceva din culmea primejduită.

— Compania a cincea merge cu mine într-acolo, hotărî el. Luăm și mitralierele lui Săulescu. Bieții oameni, cred că nu mai au cu ce să tragă… Pentru atacul frontal, mi-ar trebui două companii. Una va fi a lui Pantazi, că a avut mai puține pierderi.

— Cealaltă a mea, zise căpitanul Pălăngeanu. Compania întâi, vă rog să îngăduiți aceasta. Eu cunosc poziția, dați-mi voie să atac și să-mi iau înapoi vechile șanțuri din mâna inamicului.

— Bine, încuviință maiorul. Dumneata vei ataca de front, iar la stânga va ataca Deciu, căutând să ia dușmanul din flanc și din spate…

Cu sublocotenenții în frunte, plutoanele se înșirară pe două linii și porniră să urce prin pădure, spre coastă. Cunoșteau bine locurile; după panta abruptă, odată ajunși sus, li se deschidea în față platoul întins, fără copaci, fără adăposturi. Deocamdată, urcară în formația obișnuită, iar în preajma crestei, câteva ordine șoptite îi desfășurară în formație de luptă – mai întâi grenadierii, apoi pușcașii și în urmă curățitorii de tranșee.

Sub creastă, ostașii inamici izbutiseră să-și improvizeze avanposturi. Luați prin surprindere, abia traseră câteva gloanțe și trebuiră să arunce armele.

Dar sus, pe platou, vânătorii dădură piept cu un adevărat uragan de foc. Mitraliere băteau din flanc; din față, grenade zburau spre ei aruncate parcă de mâini nevăzute; gloanțele șuierau cu sutele prin văzduhul încins. Vânătorii se adăpostiră, surprinși la rândul lor de această rezistență. Căpitanul Pălăngeanu își făcu repede socoteala: fiecare clipă de întârziere dădea curaj inamicului; retragerea ar fi însemnat distrugerea companiei pe povârnișul urcat cu atâta trudă. Nu era decât un singur drum:

— Înainte! strigă ridicându-se.

Compania prinse deodată viață; din iarba înaltă se ridicară deodată două sute de oameni vânjoși, întinzând armele cu baionete sclipitoare; peste capetele lor grenadierii aruncară grenade care se spărgeau cu trosnet asurzitor în șanțurile dușmane; primul val sări în șanțuri, începând lupta la baionetă;

căzură cei dintâi luptători...

Grenadierii înaintară, la semnul căpitanului, spre șanțurile din linia a doua. De acolo, alte guri de foc risipiră moartea în rândul atacatorilor. Dar adăpostiți în șanțurile proaspăt cucerite, vânătorii răspunseseră cu foc.

Câteva minute se înfruntară astfel, într-o veritabilă luptă de poziție. Apoi deodată țâșniră rachete luminoase arătând locul unde se adăpostiseră vânătorii. Artileria inamică, aflată undeva peste dealuri, deschise focul asupra cotei...

Între timp, compania căpitanului Deciu, ocolind poalele Măgurii prin stânga, se îndreptase spre Slănic. Împotrivirea dușmanului din față o opri; în același timp răsunară focuri aprige din stânga. Prelungindu-și frontul ca să facă față atacului din două părți, vânătorii se năpustiră voinicește înainte.

— Băieți, acolo să vă opriți unde m-oi opri eu! strigă sergentul Ionescu Ion avântându-se înainte.

Căzu ca fulgerat, lovit de mai multe gloanțe deodată. Mai găsi puterea să le spună ostașilor:

— Nu vă lăsați, măi!

Sublocotenentul Medianu, comandant de pluton, simți arsura glonțului în braț, dar își ignoră durerea și continuă să alerge în fruntea ostașilor săi. Soldatul Vlad Constantin, de la flancul stâng al companiei, puse în bătaie pușca-mitralieră și începu să tragă cu desperare. Două mitraliere dușmane își îndreptară snopii de gloanțe asupra lui. Rănit la umăr și la braț, soldatul Vlad fu înlocuit de Dincă, ajutorul său. Care reduse la tăcere armele dușmane.

Goana turbată pe urmele dușmanilor se potoli abia după ce dealul Stânca fusese curățit de inamic. Atunci căpitanul Deciu dădu semnal de adunare. În poiana cu iarbă înaltă, la adăpostul copacilor seculari, ostașii începură să se numere să-și cheme camarazii. Căpitanul urmări cu durere această numărătoare. Din două sute de oameni, compania pierduse mai mult de jumătate. Sublocotenentul Victor Roșescu, comandantul unei secții de mitraliere, murise vitejește; sublocotenentul Mihăilescu fusese grav rănit și sanitarul se străduia să-i oprească sângele care-i șiroia din rana adâncă; zeci de soldați zăceau morți în poiana acum liniștită, aurită de soarele amiezii...

Sus, pe platou, lupta continua. Urmând direcțiile indicate de luminile rachetelor, artileria inamică dezlănțuise un bombardament aprig. Șrapnelele se spărgeau cu sunet sec deasupra șanțurilor, împrăștiind sute de așchii fierbinți de oțel; obuze de mortier bubuiau jos zdruncinând pământul; din șanțurile apropiate săltau fără veste grenade…

Din dreapta începură să apară pâlcuri de ostași scăpați din încleștarea nevăzută de dincolo de platou, din dreapta cotei 764.

— Ne-au dovedit! strigau ei. Ne-au pisat cu artileria… Regimentul 27 se retrage… Unde-i punctul sanitar?…

Căpitanul Pantazi, care rămăsese cu compania sa de rezervă sub cotă, înțelese primejdia: inamicul, care presa puternic în dreapta, ar fi putut cădea, printr-un contraatac masiv, în flancul celor două companii aflate sus, pe platou. Trebuia să atace înainte ca inamicul să-și pună în practică intențiile…

— Baioneta la armă! comandă el. Vom trece barajul de artilerie. În linia întâi plutoanele lui Berceanu și Constantinescu, mitralierele în dreapta… La atac, înainte!

Compania se năpusti prin ploaia de proiectile. Sus, pe creastă, căzură primii răniți. Dar avântul vânătorilor era de nestăvilit. Zadarnic lătrau pe întrecute mitralierele dușmane; ostașii români atinseră linia celorlalte companii, prelungiră frontul spre dreapta, încurajându-i pe soldații Regimentului 27 care se opriră din retragere cu fața la dușman. Secțiile de mitraliere își luară și ele locul, întărind poziția.

Sub ploaia de gloanțe, sub bombardamentul necontenit al artileriei vrăjmașe, vânătorii rămaseră stăpâni pe poziție. Jumătate din platoul Cireșoaiei era în mâinile lor. Contraatacurile inamice nu izbutiră să-i clintească. Dar rândurile li se răriseră și mai mult. *„Ziua de 19 august,* își amintește maiorul Radu Teodor, *a fost o zi sângeroasă pentru vânătorii de munte: 3 ofițeri morți, 8 răniți, 147 trupă răniți și 42 morți…”*

Istoviți de lupte, nedormiți, sângerând din plin, vânătorii rămaseră pe poziții, fără să știe că lupta lor contribuise la zădărnicirea marelui atac pe care comandamentul german îl dezlănțuise simultan la Mărășești și Oituz, încercând – pentru a câta oară? – să sfarme rezistența armatei române care apăra porțile Moldovei.

CAPITOLUL III

1.

Trenul se puse, în sfârșit, în mișcare. Maiorul Malamuceanu își aruncă privirea spre însoțitorii lui. Ofițerul-translator flutura mâna spre un camarad din gară, iar santinela, pe culoar, vorbea însuflețit cu o femeiușcă blondă, bine îmbrăcată, probabil din personalul auxiliar cu care ocupanții împânziseră țara.

— O să vă bucure întâlnirea cu familia, spuse translatorul.

Maiorul ridică din umeri:

— Nu cred până nu văd. Ca să fiu sincer, mă surprinde atâta bunăvoință din partea șefilor dumneavoastră.

— De ce să vă surprindă? Nu e un gest de bunăvoință, ci un mijloc de a vă convinge. Excelența sa pune mare preț pe misiunea dumneavoastră. Și cred că nu acționează după bunul său plac. Acest demers a fost ordonat mai de sus.

— Mă îndoiesc de reușită, spuse maiorul. Ca soldat, îi consider pe oamenii la care mă trimiteți colaboratori ai inamicului.

— Dar vă sunt compatrioți, domnule maior.

— Nu-mi plac politicienii. În țara noastră, militarii se țin departe de politică.

— Acuma nu sunteți militar, ci parlamentar.

— Prizonier, replică Malamuceanu. N-aș fi acceptat de bună voie această misiune. Nu-mi plac oamenii aceia, v-am spus.

Ofițerul german schiță un zâmbet.

— Aveți despre ei o părere falsă, domnule maior. De ce nu acceptați ipoteza că ei sunt adevărații reprezentanți ai României?

— Vă arde de glumă?

— Nicidecum. Dacă ne raportăm la teritoriu, ei conduc partea cea mai importantă a țării. Inclusiv capitala. Deci, majoritatea populației.

— Dar sentimentele acestei populații?

— Sentimentele mulțimii sunt schimbătoare. La noi, acum câțiva ani, se vorbea despre război ca despre viața imperiului. Au fost suficiente câteva luni de coadă la pâine pentru ca gloata să înjure războiul. Dă pâine mulțimii și vei fi aclamat. Asta o știau și romanii, acum două mii de ani…

— Mulțimea din teritoriul ocupat stă prost cu pâinea!

— Mă-ndoiesc. Priviți, domnule maior. Țăranii își culeg recolta…

Pe fereastră se vedeau lanuri întinse, în care bărbați în cămăși lungi, albe, și femei cu baticuri negre munceau cu mișcări repezi, automate. De după un pâlc de copaci apăru un convoi de căruțe militare păzite de santinele. Maiorul clătina trist din cap și arătă spre geam:

— Iată și stăpânul recoltei. Armata germană. Credeți că acești țărani, care cară grâul în hambarele armatei de ocupație, sunt mulțumiți de soarta lor?

— O să vedeți că sunt. Le-am adus o organizare superioară, am pus ordine peste tot. Vă veți încredința singur, discutând cu familia.

— Tot mai insistați cu basmul ăsta? Adică mă voi putea duce acasă, ca un soldat venit în permisie?

— Acasă?… Sunteți prea pretențios. Vă veți vedea soția în gară la Ploiești. Din ordinul excelenței sale a fost invitată printr-o telegramă…

— E ceva și asta. Nu ne-am văzut de opt luni de zile. Tot ce știu despre familie este că n-o duce pe roze. Autoritățile dumneavoastră s-au răzbunat pe familiile ofițerilor de pe front.

— Exagerări, domnule maior. Propagandă. Generalului nu-i plac exagerările. De aceea v-a aranjat întrevederea cu familia.

— În gară, între două trenuri? râse amar maiorul.

— Sunt mulți oameni care s-ar mulțumi și cu mai puțin. Suntem în război, domnule maior…

Maiorul simți brusc dorința de a abandona această discuție. Sigur, neamțul putea spune orice. El trebuia să-l aprobe sau să tacă. Pentru orice părere diferită de a sa, translatorul avea pregătită fraza care-i amintea maiorului situația lui amară, de captiv în mâna inamicului.

Închise ochii. Se gândi iarăși la împrejurările capturării. Toată ziua de 11 august fusese un calvar. Atacurile dușmane alternau cu bombardamentele de artilerie; după încetarea fiecărui bombardament, maiorul punea mâna pe telefon, să fie sigur că mai are legătura cu artileria de sprijin. Glasul maiorului Hanganu, de la celălalt capăt al firului, îi dădea o anumită certitudine. Într-adevăr, bateriile lucrau admirabil. Îndată ce

trupele inamice se masau pentru asalt, Malamuceanu completa rapoartele observatorilor cu propriile lui constatări și transmitea artileriștilor pozițiile bazelor de plecare la atac. După câteva clipe, peste tranșeele germane începeau să plouă proiectilele. Toată ziua durase acest duel și infanteriștii germani nu izbutiseră să se apropie de liniile Regimentului 32. Seara însă, după un bombardament cu gaze, valuri masive de infanterie inamică năvăliseră la punctul de legătură dintre două regimente ale brigăzii vecine, spărseseră frontul și – după cum reconstituise întâmplarea cu prizonierii din alte unități – se împărțiseră în trei coloane: una către podul de la Cosmești, alta care căzuse în spatele căii ferate, înconjurând halta, iar a treia de-a lungul Siretului. Așadar, regimentul său fusese luat din spate și din flancuri, deci nu putea învinovăți pe niciunul dintre soldații care de-o săptămână întreagă dormeau în tranșee, respingeau câteva atacuri pe zi, iar noaptea refăceau tranșeele și îngropau morții…

Oftă, cu gândul la sutele de oameni care mureau în fiecare zi – mureau cu fața la dușman, cu satisfacția amară de a se fi împotrivit din răsputeri, până-n cea din urmă clipă. Chiar faptul că primii soldați germani pătrunși în punctul de comandă fuseseră făcuți *mai întâi ei* prizonieri îi îndulcea întrucâtva amărăciunea.

Gândul că peste câteva ore își va revedea soția începu să-l frământe. Încercă să și-o imagineze cum o văzuse ultima oară, într-o după-amiază de toamnă târzie; în ziua aceea urma să se prezinte la comisia medicală, dar rana era încă nevindecată și unul dintre medici propusese să-l opereze; ea l-a petrecut până la poartă, i-a întins bastonul, el l-a luat cu un zâmbet trist.

— De nu m-ar opera…

— Ba mai bine să te opereze, să fii sigur că scapi, a spus ea.

— Ce știi tu! Batalionul… Ce-or să zică oamenii? Aparent e o nimica toată, un glonte în laba piciorului, alții au pățit-o mult mai rău și s-au întors pe front, pe mine vor să mă dea la serviciile auxiliare, asta ar însemna să mă scoată din rânduri, înțelegi?

Ea l-a îmbrățișat tăcută. Îi înțelegea numai pe jumătate frământarea.

— Important e să te faci bine, Telu!

Copilul asculta mirat și trist; maiorul a tresărit el însuși, auzindu-se chemat cu acest nume de alint, rămas din primii ani de căsnicie.

— Românul are șapte vieți, a încercat el să glumească. Nu te teme, draga mea, o să mă refac repede. Cu sau fără operație, trebuie să mă-ntorc pe front. Am făcut și raport scris pentru asta. Nu-mi dau eu așa ușor sabia pe un amărât de baston.

S-a aplecat să-l sărute pe băiat, i-a șters cu degetul arătător o lacrimă de pe obraz, l-a certat în glumă:

— Așa voinic ești tu? Și mai ziceai că te faci cavalerist! Să fii cuminte, puiule, și s-o asculți pe mama…

Soldatul de pe capra trăsurii a tușit cu înțeles: era târziu. Soția s-a ridicat pe vârfuri să-l sărute.

— Să vii sănătos, i-a șoptit ea și acestea au fost cele din urmă cuvinte…

Oftă adânc. Însoțitorul său zâmbi, se aplecă spre el.

— Vă înțeleg nerăbdarea, domnule maior.

— Ce spuneați?

Cuvintele acestea prefăcut blânde îl readuseră de la despărțirea aceea romantică, retrăită în gând de-atâtea ori în timpul războiului, la realitatea de acum: era prizonier, omul cu zâmbet fals era gardianul său, unul ca el plănuise, într-o cazemată, năvala din flancuri asupra regimentului istovit, un altul îl lovise cu patul armei peste umăr, în încleștarea aceea scurtă și grăbită, pe viață și pe moarte, care însemnase sfârșitul lui ca soldat…

— Ce spuneați? repetă cu răceală.

Zâmbetul neamțului se șterse la fel de rapid cum apăruse.

— Spuneam doar așa, că vă înțeleg nerăbdarea. Suntem soldați, dar înainte de toate suntem oameni. Vă veți încredința că armata imperială este mai umană și veți ajunge, sunt sigur, la sentimente mai bune.

— Rămâne de văzut, spuse Malamuceanu rezervat. Am patruzeci de ani, domnule căpitan, și am văzut multe lucruri în viața mea. M-am deprins, între altele, să dau mai multă crezare faptelor decât vorbelor.

— Nu văd legătura, făcu înțepat translatorul și-și întoarse privirile spre fereastră.

Până la sosire nu-și mai schimbară nicio vorbă. Malamuceanu

recunoscu de departe suburbiile familiare, turlele înalte ale rafinăriei, o barieră cu câteva mașini militare așteptând. Căută să-și ascundă emoția. Ofițerul german își luă valijoara din plasa de bagaje, îl îndemnă pe maior să facă la fel și-l invită, cu un gest, către platforma din capătul vagonului. Santinela se ivi îndată lângă ei, cu cureaua armei petrecută peste cot, ca să-i fie mai la-ndemână.

În gară, sute de soldați și lucrători de la rafinărie luară cu asalt vagoanele, râzând și glumind. Malamuceanu privi mai întâi nedumerit spre civilii care vorbeau nemțește; își dădu seama că erau meșteri germani, aflase din ziare că administrația de ocupație se trudea să repună în funcțiune sondele și rafinăriile distruse în cursul retragerii. Se opri o clipă pe scara vagonului, emoționat, cercetând cu privirile mulțimea de pe peron.

— Trebuie să coborâm, spuse ofițerul german. Cred că doamna ne așteaptă la comandatura gării.

Malamuceanu sări de-a dreptul pe peron, fără să mai atingă scara vagonului. Santinela sări în aceeași clipă, fără-ndoială, temându-se să nu-l scape prin mulțime. Ultimul coborî translatorul, afișând un aer nepăsător. Parcurseră astfel peronul lung și plin de lume. Un ofițer român într-o gară unde mișunau oameni în uniformă germană stârni curiozitatea tuturor. Oamenii se dădeau deoparte din calea prizonierului și a escortei, dar după un pas se opreau în loc să-i privească. Malamuceanu înfruntă strângând din dinți privirile curioase, pentru o clipă regretă că acceptase această călătorie, dar în clipa următoare se gândi la soția lui și grăbi pasul.

La ușa comandaturii gării se opri, îl lăsă pe ofițerul german să intre primul. Avu vreme să vadă, în semiîntunericul încăperii, o siluetă feminină. Intră fără să mai aștepte permisiunea cuiva. Femeia sărise și ea în picioare, dar rămăsese locului, parcă împietrită de emoție. Malamuceanu făcu un pas spre ea, și abia atunci o văzu aruncându-se spre el, fără să scoată un cuvânt. Se îmbrățișară, puțin stingheriți de prezența translatorului și a unui ofițer masiv, probabil comandantul gării, care rămăsese pe scaunul lui dindărătul biroului și se uita la ei printre gene. În cele din urmă, la rugămintea șoptită a translatorului, acesta se ridică greoi și ieși din încăpere, aprinzându-și o țigară. Fără să ia în seamă ce se petrece în jur, femeia își săruta soțul pe frunte, pe

obrajii arși de soare, îi mângâia umerii, parcă nevenindu-i să creadă că-l are în fața ei.

— Cum s-a întâmplat, Telu? Lasă, nu-mi povesti. Bine că ești teafăr. Am fost așa de înspăimântată… Cum te simți cu piciorul?

— Bine. N-a mai fost nevoie de operație, ți-am scris doar.

— Mi-ai scris, dar n-am crezut. Mă gândeam că vrei doar să mă liniștești. Am visat într-o noapte…

— E drept că se inflamase într-o vreme, dar m-am tratat la Iași. Ce fac copiii? Ce e pe acasă?

Ofițerul german făcu un pas spre ei:

— Domnule maior, spuse el în românește, nu uitați pentru ce ne aflăm aici.

Soția maiorului îl măsură cu o privire îngrijorată:

— Despre ce este vorba?

— Doamnă, v-aș ruga să spuneți soțului dumneavoastră dacă ați avut de suferit de pe urma armatei imperiale.

— Ciudată întrebare. Toată lumea a avut de suferit, domnule. E război, apoi ocupația… Mă iertați, domnule ofițer, dar ăsta-i adevărul.

— Nu despre asta e vorba. Unii susțin că familiile ofițerilor români aflați pe front sunt obiectul răzbunării armatei germane. Noi vrem să combatem această idee. Spuneți dacă dumneavoastră, personal, ați avut necazuri din partea autorităților de ocupație.

Ochii lui albaștri-cenușii o fixau cu răceală; vorbele, corect articulate, răsunaseră tăios și oarecum amenințător. Femeia șovăi o clipă:

— Ei bine… cum să vă spun? Personal nu pot spune că…

— Ați fost arestată? Vi s-a percheziționat locuința? insistă neamțul.

— Nu. Niciuna. Nici alta. Doar atâta, că lângă casa noastră e un depozit. Mitică s-a jucat cu chibriturile…

— Ce-i cu Mitică? întrebă sufocat maiorul.

— Nimic, liniștește-te, băiatul e bine. A intervenit un plutonier și l-a scos din mâna santinelei…

— Cine-i Mitică? întrebă ofițerul german.

— Băiatul nostru. Are șase ani. Era să-l…

Nu mai putu să continue. Își acoperi fața cu mâinile. Maiorul o atrase la pieptul lui.

— Liniștește-te, draga mea, și ia-o de la capăt. Ce s-a întâmplat cu băiatul?

— Era să-l ucidă, spuse ea printre hohote de plâns. Îndreptase baioneta spre el, noroc că l-a văzut plutonierul…

— Nu-mi ascunde nimic. De ce nu l-ai adus cu tine?

— E cam răcit. Dar nu are nimic, îți jur. Câteva zile am fost îngrijorată; noaptea sărea din somn țipând, a trecut și asta…

— Poznele copiilor, interveni translatorul. O întâmplare neplăcută, dar prea măruntă pentru ceea ce discutăm noi.

— Aveți copii, domnule? îl întrerupse ea.

— Nu, dar n-are importanță. Vreau să spun că acest incident nu este o dovadă că ne răzbunam pe familiile ofițerilor aflați pe front. Mai aveți alte plângeri de formulat?

Ea evită privirea aceea înghețată și precisă.

— Nu am alte plângeri, șopti.

Translatorul se îndreptă spre Malamuceanu:

— Domnule maior, acesta este adevărul. Noi nu ne războim cu femeile și copiii. Zvonurile pe care le-ați auzit sunt, evident, niște calomnii la adresa armatei imperiale germane. Asta am vrut să vă dovedim prin această întâlnire. Și acum, trebuie să vă luați rămas bun de la doamna.

— Așa de repede? tresări ea.

— Regret, doamnă, timpul ne presează. Peste câteva minute avem tren spre București. Dar dacă lucrurile merg bine, vă veți revedea foarte curând…

— Rămâne de văzut, spuse trist Malamuceanu.

— De ce sunteți pesimist, domnule maior? Știți bine că misiunea dumneavoastră…

— Ce misiune? vru ea să afle.

Malamuceanu ridică din umeri, cu ochii la însoțitorul său.

— Deocamdată nu știu prea multe. O să aflu la București. Dar mai spune-mi despre voi. Cât mai multe. Orice.

— Ce să-ți spun mai întâi? Suntem bine cu toții. Nu ne purta de grijă, ne descurcăm. Ne ajutăm între noi… O singură veste proastă. Nașul tău, Tache Lăzărescu, s-a prăpădit acum două săptămâni. S-a chinuit mult, în ultima vreme rămăsese numai pielea și osul.

— Ai fost la înmormântare?

— Domnule maior, interveni translatorul, trenul intră în gară.

Maiorul depărtă brațele într-un gest deznădăjduit:

— Trebuie să plecăm, vezi bine. O să-ți dau veşti…

— Ai grijă de tine, spuse ea. Mi-e frică…

— Fii curajoasă. Și cu copiii, bagă de seamă…

Sub privirile reci ale translatorului care-i aștepta la ușă se îmbrățișară stângaci, ca doi actori fără talent. Ea îl însoți până la ușă, ținându-l de mână; când dădu cu ochii de soldatul cu baioneta la armă, se dădu deoparte, înspăimântată.

De pe scara vagonului care se punea în mișcare, maiorul întoarse pentru ultima oară privirea spre ea; o văzu nelimpede printre lacrimile care-i împăienjeniseră ochii…

Trenul intră încet în Gara de Nord. Îi veni în întâmpinare o mulțime agitată și tristă; mai mult bătrâni și femei, mulți în doliu, alții cercetând cu priviri dezamăgite fețele călătorilor în căutarea celui așteptat; printre lume treceau în cadență patrule germane; ici și colo, câte-un agent secret supraveghea călătorii care se scurgeau încet pe peron…

Cei trei ieșiră din gară. Santinela se repezi către o trăsură în care tocmai se urcaseră două femei în vârstă; strigă ceva, femeile coborâră îndată, birjarul le ajută să-și descarce bagajele – totul, ca într-o piesă bine regizată.

— E firesc ca armata de ocupație să aibă prioritate, se simți neamțul dator să explice. Totuși e război, domnule maior.

Se instalară amândoi pe bancheta din spate a trăsurii, iar santinela pe strapontină, cu fața spre ei, cu arma pe genunchi.

— Unde mergem? întrebă birjarul în nemțește.

— Hotel Bratu, răspunse translatorul și se întoarse triumfător spre maior: Vedeți ce-nseamnă superioritatea noastră? Nimeni nu l-a silit pe acest om să învețe germana…

Văzu că maiorul nu-l ascultă, preocupat de aspectul străzii. Strada oferea, într-adevăr, un spectacol ciudat, de neînțeles pentru ochii unui nou-venit. Pe Calea Griviței, lumea formase o coadă lungă în fața unei brutării, la ușa căreia o santinelă germană veghea impasibilă și marțială; mai încolo, în fața cinematografului, doi ofițeri germani stăteau de vorbă cu o doamnă elegantă, purtând o rochie vaporoasă și pălărie cu voaletă care-i ascundea trăsăturile; pe cheiul Dâmboviței, o patrulă târa un tânăr care încerca zadarnic să opună rezistență;

mai apoi, trecură pe lângă un șir de furgoane sanitare încărcate cu răniți.

— Războiul își urmează cursul, spuse ofițerul german. Un convoi de răniți nu e cel mai potrivit spectacol pentru un om abia întors de pe front, dar asta-i legea vieții. Cad și de la noi mulți: războiul nu cruță pe nimeni. Înțelegeți insistența șefilor noștri pentru acest demers nobil, umanitar. Sunt convins că veți pleda pentru pacea cu Germania, domnule maior.

— Pacea depinde de atâtea lucruri…

— V-ați dat seama că excelența sa vă apreciază foarte mult. Are o părere bună despre armata dumneavoastră. Dar l-ați auzit ce spunea: rezistența aceasta este fără rost și fără sorți de reușită. Vom pătrunde în Moldova, oricâte sacrificii am face. Nu aveți destule divizii ca să ne țineți piept. Cât privește aliații… v-au cam lăsat singuri.

Trăsura se opri în fața unei clădiri mari, frumoase, de pe cheiul Dâmboviței, cu balconașe împodobite cu bazoreliefuri de gips, în stilul specific sfârșitului de secol. Firma, scrisă cu litere de metal, în relief, fusese ștearsă; abia se mai vedea conturul literelor: „Hotel Bratu”. La ușa principală, în locul portarului, străjuia o santinelă cu coif țuguiat. În hol, un plutonier așezat pe scaunul patronului scria ceva într-un registru mare. Pe fotolii, în preajma vitrinei, ședeau câțiva ofițeri germani care-i cercetară cu curiozitate pe noii veniți. Translatorul spuse ceva subofițerului și acesta desprinse cu grabă o cheie de pe panoul din spatele lui și i-o întinse, apoi făcu semn unei santinele să se apropie.

Translatorul luă cheia, șovăi o clipă, apoi o întinse maiorului:

— Sunteți aici mai puțin prizonier și mai mult oaspete. Vi s-a rezervat o cameră; santinela are ordin să nu vă deranjeze. Își face datoria de ostaș, atâta tot. Probabil veți sta mai multe zile. Misiunea mea a fost să vă aduc până aici. Mi-a făcut plăcere compania dumneavoastră.

Îl salută țeapăn și se depărta urmat de santinelă. Soldatul chemat de subofițerul-majordom făcu un pas înainte.

— Poftiți sus, spuse subofițerul. Santinela va sta cu dumneavoastră. Vă cerem scuze, așa sunt dispozițiile…

Urcă scările acoperite cu pluș roșu. Se încrucișa cu câțiva ofițeri germani, care sporovăiau veseli coborând cu cheile în

mână. Santinela îl urma; când ajunse la etaj îl îndrumă pe culoar spre dreapta. Privi cheia cu numărul camerei și se opri la o ușă. Descuie cu gestul unui turist proaspăt sosit. Intră. Santinela îl urma ca o umbră. Camera era spațioasă, bine mobilată, cu perdele groase la ferestre filtrând lumina. În încăpere domnea un semiîntuneric răcoros, în contrast cu zăpușeala străzii. Maiorul privi în jur. De la dormitorul comun, ticsit de oameni, murdar și cu aer înăbușitor, la o cameră confortabilă…

— Vreau să fac o baie, îi spuse santinelei.

Ostașul ridică nepăsător din umeri. Ținea arma într-o mână, toropit de căldură. Maiorul intră în baie, o cercetă dintr-o privire și înțelese indiferența santinelei: în afară de ușă, baia nu avea altă comunicare cu lumea de afară…

— Bună seara, spuse un glas.

Maiorul sări de pe pat, încheindu-și nasturii vestonului cu un gest reflex. Santinela ședea pe un scaun, cu arma între genunchi; abia se uită la noul venit, un bărbat cu chelie și cu o barbă mare care-i ajungea până la jumătatea pieptului.

— Sunt Lupu Kostaki, girant la Ministerul de Interne, se prezentă el, apoi făcu un semn santinelei care dispăru îndată dincolo de ușă. Domnule maior, am ținut mult să te cunosc și să stau de vorbă cu dumneata. Îmi dai voie?

— Mă rog, spuse rece Malamuceanu. Pentru asta am fost adus aici.

— Ei, nu, nu așa, zâmbi Lupu Kostaki mângâindu-și barba. Nu vreau să te socotești o victimă a împrejurărilor. Dumneata ești comandantul unui regiment din linia întâi, un ofițer viteaz, decorat încă în prima parte a campaniei. Un om însemnat ca dumneata, cu judecată matură, cu vechime în oștire, are un cuvânt greu, pe care te poți bizui. Aș vrea să știu mai întâi care este starea de spirit a armatei de pe front.

— Armata noastră e animată de cel mai puternic spirit combativ. A și dovedit-o, de-a lungul luptelor de la Mărășești. Nu știu cât de informat ești dumneata despre aceasta.

— Cunosc, spuse repede Lupu Kostaki. Soldatul nostru e viteaz. Rămâne să vedem pentru ce își varsă sângele.

— Singura dorință a soldatului român este să elibereze teritoriul ocupat, alungându-i pe germani.

— Cum, acolo lumea mai crede în victorie?

— Cu toții credem cu tărie în victorie.

— E frumos din partea dumitale, ca militar, să speri acest lucru. De fapt, e o obligație să vorbești de bine armata. Dar nu înțelegi realitatea, domnule maior. Cum o duce populația în Moldova? Care este starea de spirit? Care este atitudinea poporului față de dinastie?

— Maiestatea sa e comandantul de căpetenie. Poporul și oștirea îl urmează, strâns uniți, convinși de succesul cauzei noastre.

Lupu Kostaki începu să vorbească repede; atât de repede, încât barba lungă îi flutura ca un evantai:

— Ei bine, regele ne-a adus în situația asta. Hotărând intrarea în război, l-a supărat cumplit pe Kaizer. Nu-ți dai seama că el nu mai poate domni? În țară e o puternică mișcare împotriva dinastiei. Aceasta va fi cu siguranță detronată și înlocuită cu un vlăstar al familiei imperiale germane. Se lucrează la înființarea unei armate naționale cu armament german, care va schimba soarta țării.

— Stimate domn, spuse maiorul încet, am stat de vorbă cu soldați fugiți din captivitate, care s-au întors la trupele noastre. Ei au cu totul altă părere. Armata de care vorbești dumneata există numai în planurile unor politicieni.

— Ascultă-mă pe mine, colonelul Sturza se ocupă personal de recrutarea oamenilor. Îl cunoști pe colonelul Sturza?

Maiorul își simți deodată mușchii rigizi; o amorțeală ciudată îi furnica buzele. Vorbi cu greutate:

— Nu-l cunosc și nici nu vreau să-l cunosc pe acest trădător.

— Trădător? Dimpotrivă, patriot. Un om clarvăzător, care a înțeles cu un ceas mai devreme porunca istoriei…

— Pentru noi, rămâne un trădător. A fost condamnat la moarte în lipsă. El nu mai există pentru noi, deci e inutil să mai vorbim despre el.

Lupu Kostaki își pocni palmele:

— Domnule dragă, un ofițer cu vechime ca dumneata să se lase convins de vorbele aruncate pentru plăcerea mulțimii? Colonelul Sturza e izbăvitorul neamului. De altfel, o să vină personal să stea de vorbă cu dumneata.

Maiorul sări de pe scaun. Încerca să-și stăpânească furia, să

dea glasului o tonalitate cât de cât firească:

— Îți închipui că aș putea, chiar prizonier fiind, să stau de vorbă cu un comandant care și-a părăsit soldații și a fugit la inamic?

— Inamicul ne poate deveni prieten. Istoria e schimbătoare, domnule maior. Nemții sunt puternici, ai să vezi că nu peste mult timp ajung la Iași și atunci vom sta altfel de vorbă. Gândește-te bine la viitorul dumitale. Fii prevăzător și ia o hotărâre înțeleaptă.

— Hotărârea mea e luată de mult. Din ziua în care am îmbrăcat uniforma și am jurat pe drapel…

Lupu Kostaki oftă, se mișcă pe scaunul care scârțâi neplăcut.

— Îmi pare rău că nu izbutesc să te conving, Dar Sturza îți va vorbi ca militar.

— Refuz să stau de vorbă cu un asemenea om.

— Ei, nu așa. Eu ți-l trimit și-ai să vezi că…

— Inutil. Dacă vine, ori sar la el, ori mă arunc pe fereastră.

— Îmi pare rău, spuse Lupu Kostaki ridicându-se. Credeam că ești om de înțeles. O să regreți amar. Îți mai dau timp de gândire. Nu te grăbi…

Se îndreptă spre ieșire. Deschise ușa, santinela se arătă îndată. Ministrul-girant se întoarse încă o dată, să-i spună confidențial:

— Aștept să-mi dai de veste ce-ai hotărât. Oricum, o să mai stăm noi de vorbă. Poate te răzgândești. O să mai vin pe-aici.

— Rezultatul va fi același, spuse Malamuceanu.

— În orice caz, eu îți spun la revedere…

Maiorul se înclină în tăcere. Ușa se închise. Santinela răsuci cheia în broască.

2.

Când intră în casă, Victoria distinse în penumbră chipul palid al Ilenei Ciurdariu și se opri uimită.

— Ați coborât, doamnă? Vă simțiți mai bine azi?

— Nădăjduiesc că da, spuse soția avocatului cu glas slab. Mi-a fost de-ajuns cât am zăcut. Acuma i-am trimis pe cei mici la culcare, iar eu stau și aștept…

— Domnul avocat nu-i acasă?

— Nu. L-or chemat la subprefectură. Sunt tare îngrijată, dragă doamnă. De când l-au luat tot așa, într-o seară, și l-au dus în pustă, toată viața mea e o spaimă. Nu poți fi sigur de nimica; legi nu-s ca să te apere, iar soțul meu nu-i omul care să rabde și să tacă…

— Tocmai de asta îl iubesc oamenii. Am discutat cu câțiva mineri, cu femeile lor… Îl vorbesc de bine cu toții.

— Păi, e drept că s-a luptat pentru ei și s-a pus rău cu stăpânirea. Ce-a mai stăruit pentru gimnaziul acela. Iar când l-au arestat pe preot, s-a dus la subprefect să protesteze. A fost și la Oradea, la episcopie. După aceea a-nceput poliția secretă să ne pândească ușa, să vadă cine intră, cine iese. Împăratul și-ai lui se tem de comploturi, tare se mai tem… Și ce mai spuneau minerii aceia? Iar plănuiesc vreo grevă?

— Vor să facem un comitet al femeilor. Să grijească de trebuințele școlii, să gospodărească ajutoarele pentru copiii rămași orfani de pe urma războiului. Mai spuneau că am putea alcătui un cor, să învățăm cântări noi, de-ale noastre…

— Asta-i bine, spuse Ileana Ciurdariu. De-aș fi sănătoasă m-aș înscrie și eu în acest comitet…

Avocatul intră voios, cu haina descheiată, ștergându-și nădușeala de pe frunte. Soția lui încercă să-i iasă în întâmpinare; izbuti doar să ridice mâinile către el:

— Te-ai întors, dragule. Am stat cu grijă…

— O mică discuție cu domnul subprefect. Nu-i place că m-am vârât în proces, că-i apăr pe copiii aceia.

— Dacă nu te astâmperi, îl mustră ea blând. Măcar de-ar folosi la ceva. Dar se zice că judele are sentința pregătită dinainte, și orice apărare e-n zadar.

Avocatul își trase scaunul lângă fotoliul ei, se așeză, punându-și pălăria jos, pe covor, și își aprinse o țigară.

— Cel puțin să vadă că ne ridicăm glasul, spuse el cu tărie. Nu ne dau drepturi, dar dacă n-am deschide gura în fața nedreptăților, am păți și mai rău.

— Tot despre copiii aceia se vorbea și la adunarea minerilor, spuse Victoria. Ne gândim să facem o demonstrație, poate izbutim să-i scăpăm de năpastă.

— Cât vom fi în puterea imperiului, nu vom scăpa de năpastă, oftă avocatul. Nici Memorandumul n-a izbutit să schimbe

lucrurile.

— Tata a fost memorandist, spuse Victoria cu ochii-n jos. Dar în familia bărbatului meu nu era îngăduit nici să aduci vorba despre asta. Se adunau prietenii lui, se sfătuiau despre prețul grâului, despre credit la bancă, și-l vorbeau de bine pe împărat. Iar eu mă gândeam în clipele acelea la tata, mort între zidurile temniței. Dar nu cutezam să dau glas gândurilor... Mă gândesc că generațiile cele noi aproape că au uitat de această încercare a românilor de a-și cuceri dreptatea.

— Sunt lucruri care nu se uită, spuse avocatul. Tatăl meu, fiu de țăran din Câmpie, i-a scris un cuvânt de salut învățătorului său, care era memorandist și se întorsese din temniță după trei ani. De unde să știe bietul om că memorandiștii erau urmăriți pas cu pas după ce fuseseră eliberați? Li se cercetau, firește, și scrisorile. Așa i-au dat tatii de urmă și l-au condamnat la o lună închisoare numai pentru că îi scrisese învățătorului...

— La Toplița jandarmii caută pricină școlarilor care vorbesc românește pe stradă, spuse Victoria.

Avocatul încuviință energic din cap.

— Nu numai la Toplița. Cred că nu se află pe lume neam mai asuprit decât românii din Ardeal. Anul trecut, un prieten de-al meu, preot, a fost adus în fața judecătorului pentru că i-a îndemnat pe copii să nu-și uite limba strămoșească și să meargă la școala deschisă pe lângă biserică. Trebuie să știi că altfel de școli românești nu se află. Statul nu îngăduie și nu dă bani pentru învățământul românesc. În satele noastre sunt putini știutori de carte și tot mai puțini dintre copii ajung să învețe la școli înalte. Stăpânirea îi ține în întuneric și le poruncește să se supună. Asta doresc ei de la noi: supunere. Să ne uităm obârșia și să fim credincioși drăguțului de împărat. Dar românii nu se vor supune în vecii vecilor.

Victoria ridică ochii aprinși spre avocat:

— Asta-i drept, nu se vor supune. Atâția români trimiși pe front au trecut munții cu arme cu tot. Pe care-i prindeau îi pușcau. Și din părțile noastre s-or prăpădit mulți de gloanțele împărătești.

— Anul trecut, povesti avocatul, când s-a aflat că România a intrat în Ardeal să ne elibereze, tinerii au urcat un steag tricolor pe turla bisericii. Jandarmii au prins târziu de veste, când lumea

începuse să se adune și să cânte „Deșteaptă-te române”. Au scos din cazarma un escadron de husari și i-au luat pe bieții oameni în piepturile cailor.

— Povestește-i cum te-au luat pe tine, îl îndemnă Ileana Ciurdariu.

— Mă pândeau demult. Jandarmul pe care l-ați întâlnit când ați venit aici îmi ajunsese un fel de prieten. Poate că anume îl pusese pretorul, să mă înduplece; scrisesem în tinerețe la gazetele din Budapesta și Viena, luam parte la adunări, acum vreo zece ani am cercat să facem aici, în oraș, o reuniune de cântări, un cor unde se adunau în fiece săptămână românii, bărbați și femei, ca să învețe cântecele noastre și să vorbească slobod limba noastră. Curând profesorii au fost opriți prin porunci strașnice să mai ia parte la această reuniune. După aceea, negustorii ale căror soții cântau în corul nostru nu mai primeau marfă de la angrosiști, băncile le retrăgeau creditele. Pe copiii de școală i-au amenințat, jandarmii au vorbit părinților, i-au certat; sala unde ne adunam a fost luată de primărie; și tot așa, până ce asociația a trebuit să se desfacă. Mai apoi, corul s-a mutat la biserică, unde nădăjduiam să nu pătrundă jandarmii împăratului. Dar ne-am înșelat; iscoadele pretorului stăteau la ușa bisericii, îi scriau pe toți cei ce luau parte la slujbă și s-au pomenit oamenii pedepsiți cu zece coroane amendă și o zi de arest pentru că au cântat românește. Am făcut plângere împotriva unei atari samavolnicii, iar pretorul a strigat la mine și mi-a spus că nu sunt patriot, că am idei primejdioase. Așa am ajuns pe lista suspecților. Când a intrat România în război, m-au luat împreună cu alți fruntași și ne-au dus în lagărul din pustă… Asta-i dreptatea lor, asta-i legea cu care imperiul ne făgăduiește zile mai bune. Am spus-o sus și tare: cât trăiește acest imperiu nedrept, va trăi și asuprirea.

— Mă gândesc, spuse Victoria, că de copii am început s-o simțim, fără să știm. Aveam la liceu un coleg pe care-l chema Ionuț, dar profesorii îl strigau Johan sau Janoș; în anul următor așa i-au trecut numele în cataloage, și așa i-a rămas. Altuia pe care-l chema Toacă, i-au spus Takács; după ani de școală în limba maghiară, nu-l mai dovedeai că e român…

— Și ei ne cer supunere, repetă avocatul pe gânduri. Nu ne vom supune, doamnă profesoară. În 1904, guvernul a modificat

legea școlară. Ni se cerea să predăm în școlile românești o serie de obiecte în limba maghiară. Partidul Național Român s-a ridicat împotriva acestei legi, s-au făcut adunări în orașe și sate, s-au trimis guvernului moțiuni de protest. Ziarele care publicau aceste moțiuni au fost amendate; jandarmii împrăștiau adunările cu amenințarea armelor, cei care conduceau adunările au fost socotiți „agitatori periculoși”. Și trebuia ca românii să-și facă înțeleasă atitudinea. Noi nu ne ridicam împotriva poporului maghiar, voiam, dimpotrivă, să trăim în bună înțelegere și să lucrăm împreună pentru progres; lupta noastră era împotriva stăpânirii, a guvernanților care voiau să ne supună cu orice preț. Stăpânirea s-a străduit să ne învrăjbească cu poporul maghiar. A trebuit să răspundem, să le dovedim că în lupta noastră doream prietenie cu poporul maghiar. Am aici, în dosarul acesta, adunate mărturiile acestei lupte. Aruncați-vă o privire, doamnă profesoară, și veți înțelege mai bine gândurile și idealurile noastre...

Îi întinse un dosar mare, cu tăieturi din gazete și file scrise de mână, cu sublinieri și însemnări pe margine. Victoria luă dosarul, se dădu mai aproape de lampă și începu să citească:

„Telegraful român” din 26 ianuarie 1907 (cuvântul unui deputat la ședința Dietei):

Naționaliștii nu identifică politica guvernului cu maghiarimea: ei sunt dușmani ai politicii guvernului, nu ai națiunii maghiare.

„Telegraful român” din 26 ianuarie 1907 (de la ședința Dietei):

Politica brutală de maghiarizare a guvernelor n-a făcut din noi nici dușmani ai poporului maghiar și nici ai statului, pentru că noi vedem că guvernele și partidele maghiare nu au avut consimțământul poporului maghiar când s-au încumetat a se atinge de cele mai sfinte comori ale sufletului nostru.

„Ziarul Dietei” (declarația deputatului Teodor Mihali din 1 iunie 1906):

În scopul apărării drepturilor și intereselor poporului vom sta deasupra guvernului. Și vedem înainte apropiindu-se vremea când noi, naționalitățile, de mână cu poporul maghiar, umăr la umăr vom lupta pentru drepturile popoarelor țării.

„Tribuna” din 28 noiembrie 1906 (declarația deputatului

Ștefan C. Pop):

Deputații români naționaliști țin la poporul maghiar ca la poporul lor, știind bine că numai frățietatea poate produce o conviețuire fericită...

Ridică privirea din hârtii. În lumina lămpii, părul încărunțit de timpuriu al avocatului căpătase o aureolă. Parc-ar fi un arhanghel, gândi ea. Un arhanghel al unei credințe laice, tăinuite în dosarul acesta care cuprinde nebănuite dureri și speranțe...

— Amarnic ne-a fost destinul, murmură ea. Dureros că românii de peste munți n-au izbutit să ne scape...

— Scăparea tot de la noi înșine va veni, doamnă profesoară. Întreg Ardealul se mișcă; n-au destule temnițe pentru toate sufletele românești care ard de dorința libertății.

— De aceea vrem să-i învățăm pe copii, să-i creștem în credința noastră față de neam, interveni Ileana Ciurdariu. Toți românii gândesc la fel ca noi; poate că de aceea s-a petrecut întâmplarea cu elevii aceia...

— Toată lumea vorbește, încuviință Victoria. De fapt ce acuzație li se aduce?

— Au copiat poezii naționale și le-au răspândit prin oraș. Subprefectul a dat porunci strașnice. Jandarmii mișunau peste tot, au luat școlile clasă cu clasă, bancă cu bancă, au cercetat caietele copiilor și au găsit asemănarea scrisului. Au arestat patru tineri – doi băieți și două fete, acuzați de a fi transcris de câte zece ori poezia aceea; deci patruzeci de exemplare, trecute din mână-n mână – face cât o gazetă, nu-i așa?

— Sărmanii copii! Din fragedă vârstă să cunoască rigorile arestului...

— Da, doamnă profesoară. Am cerut să-i apăr la proces. Am stat de vorbă cu pretorul. A încercat să mă liniștească. „Domnule avocat, nu vom face niciun proces. Duceți-vă liniștit acasă.” „Bine, dar ce se petrece cu copiii aceia?” „Au minte destulă ca să nu-i mai socotim copii. Dacă i-a dus capul la această acțiune răuvoitoare față de guvern...” „O poezie, asta numiți acțiune răuvoitoare?” „Și poezia e o armă, domnule avocat”. „Bine, dar gândiți-vă că-i veți îndârji și mai tare...” „Domnul prefect, căruia i-am raportat cazul, e de părere că

dimpotrivă, copiii se vor învăța minte.” „Și cât o să-i mai țineți la arest? E împotriva legii, știți bine…” „Câteva zile doar, să se liniștească…” Ei bine, tinerii aceia sunt luptătorii de mâine pentru cauza noastră, doamnă profesoară. Păstrăm sus steagul luptei din tată-n fiu…

Avocatul clătină din cap, întărindu-și parcă ultimele cuvinte. În tăcerea nopții, aceste cuvinte sunau ca un legământ.

3.

— Chiar Frunză zici că te cheamă?

— Frunză. Îți spusei o dată când mă luași cu simbrie. Dumneata ești stăpânul; cum să te mint?

Năstase, țăran și fiu de țăran, deprinsese obiceiul să judece pe-ndelete. Se uită spre soare, mijind ochii, apoi își dădu pălăria pe frunte cu un bobârnac. Îndreptă căpăstrul calului, care era și așa foarte bine pus. Se scărpină la ceafă. Făcu un pas încoace și-ncolo, nehotărât.

— Neică, spuse el, oamenii de pe-aici zic altceva. Duminică, în târg la Drăgășani, îmi cunoscu unul căruța și te văzu și pe-mneata mânând calul. Veni ieri și-mi spuse, că tot trecea p-aci: zice că nu ești cine zici că ești.

Victor Popescu îl privi pe sub sprâncene:

— De-ai pleca urechea la vorba oricui…

— Nu plec urechea. Da omu-ăla mă puse pe gânduri.

— M-o fi asemuit cu cineva.

— Să-ți spun eu cu cine te-a asemuit. Cu haiducul Victor. Cu sublocotenentul Victor Popescu.

— Știi bine cum mă cheamă.

— Ai *aisvais* că te cheamă Frunză? râse Năstase biruitor. N-ai. Ești voinic și tânăr, numai bun de ținut calea bavarezilor prin codri. Și ai o uitătură așa, dreaptă și deloc blândă. Asta nu-i uitătură de slugă. Și nu vorbești niciodată de dumneata, de satul unde-ai crescut, de neamuri. Ce zici?

— Ce să zic! spuse Victor Popescu. Zic așa, că dacă nu ești mulțumit de slujba pe care-o fac, dă-mi restul de simbrie și s-auzim de bine.

— Nu, dom’le Frunză. Nu merge-așa. Păi eu fusei la Doi Dorobanți, sergent, leatu nouă sute cinci. Și dacă ești

sublocotenent, ești superiorul meu. Iar dacă faci pe sluga, e ca să nu te simtă nemții. Eu nu te vreau slugă, te vreau tovarăș. Ia-mă și pe mine între haiducii dumitale.

— Care haiduci?

— De care zice lumea. Zice că umbli îmbrăcat în popă și faci semn asupra nemților, după aia vin haiducii și le dau la mir și dumneata le cânți „Veșnica pomenire”.

— Vorbe.

— Or fi. Mai zice lumea că dărâmași închisoarea din Severin și de nu veneau nemții puhoi, i-ai fi scăpat pe toți ostaticii. Că te lovi un glonț în picior și de-atunci mergi nițel șchiop. Asta, nu te supăra, am băgat și eu de seamă.

Victor Popescu zâmbi. Erau ei doi, singuri în pădurea ruginită de secetă. Aruncă o privire în lungul drumului care ducea spre sat. Nici țipenie de om.

— Ciudat loc ți-ai găsit pentru povești, spuse el rar.

— L-am găsit anume. Dacă-ți vorbeam în sat, poate te-ai fi temut de iscoade. Sunt vremuri grele și tot omul trebuie să-și apere capul. Mai ales dumneata, care ai niscaiva socoteli cu Kaizării. Da’ despre partea mea, n-ai nicio teamă. N-o să te vând nici de m-ar arde cu fier roșu. Vreau să te ajut. Oamenii mei așteaptă un semn, o vorbă de la mine. Am trei voinici și-o carabină ascunsă-n livadă. Nu-i mare lucru, dar de-i punem la socoteală și pe haiducii dumitale…

— Nu-i mai am, zise Victor Popescu. Se risipiră care-ncotro. Nemții ne luau tot mai din scurt, prindeau oamenii de prin sate și-i duceau legați cobză la Severin, să spuie ce știu. Pe urmă, de mânie că nu aflau nimica de noi, le dădeau foc la case. Prinseră niște fârtați de-ai mei și-i împușcară la Severin, lângă cazarmă. Atunci m-am gândit să nu mai sufere lumea din cauza mea. Și-am plecat…

— Da’ pe drum tot mai făcuși niște isprăvi. Știm noi, de unde, de neunde. Și nemții te tot caută. Cică dau zece mii de lei cui le dă vreo veste despre dumneata.

— Eu știam de cinci mii…

— Măriră prețul. Dar stai liniștit, nu te-or vinde românașii noștri. Vrem să intrăm în ceată. Spusei, suntem trei și avem o carabină. Mă gândeam așa, de-o încercare, să tăiem telefonul nemților, că trece p-aici, prin pădure. Eu aș fi încercat cu flăcăii

mei, dar nu ne pricepem la *corent*. Dacă greșim și ne ia aghiuță?

— N-ai ce să greșești. Telefonul n-are curent atât de mare.

— Văzuși? Dumneata, că ești ofițer, te pricepi mai bine. Eu am vorbă cu ei să vină-ncoa pe la chindie. Meșterim telefonul și fuga acasă, să nu ne prindă noaptea pe drumuri și să nu bage de seamă patrula din sat.

Trei zile-n șir, nemții scotociră zadarnic pădurea, satul, casele și curțile oamenilor, doar-doar vor găsi bucata mare de sârmă de telefon care lipsea. Noii „haiduci” ai lui Victor Popescu tăiaseră firul în două locuri și păgubiseră comandatura de o sută și ceva de metri de sârmă. Câteva zile după isprava lor, se pomeniseră că nemții cheamă satul la primărie, cu mic cu mare. Bărbați șchiopi și bătrâni, femei guralive, unele cu prunci în brațe, fetișcane, copii de școală se grămădiră în fața primăriei, să asculte vorbele unui ofițer german fălos și încheiat la toți nasturii, rău de căldură, dacă judecai după basmaua mare cu care-și ștergea mereu nădușeala de pe ceafa bine rasă. Lângă el tâlmaciul, un civil slăbănog, privea pe deasupra capetelor mulțimii. Neamțul răcni câteva vorbe în legea lui, apoi făcu un semn tâlmaciului care o dădu pe românește:

— Domnul maior vă cere pentru ultima oară să spuneți care din voi a tăiat cablul telefonic. Mărturisind de bună voie, făptașii vor fi judecați mai cu milă. În loc de pedeapsa cu moartea, câțiva ani de închisoare.

— Tot un drac, mormăi un țăran cu picior de lemn, care purta o bluză militară ponosită. Cam știm noi ce-nseamnă închisoarea nemțească.

— Ce vorbit? strigă ofițerul ațintind cu degetul spre invalid. Tu știe ceva? Dacă tu spune, *Kommandatur* dat bani.

— Ce să știu? mormăi omul. S-o fi rupt de vânt.

— Care *wint*! Nu fost *wint*, țipă ofițerul asudând și mai tare. Adăugă câteva cuvinte nemțești și civilul de lângă el traduse iarăși:

— Domnul maior are ordin de la comandament să amendeze tot satul, dacă nu spune nimeni.

— Amendează-l, spuse invalidul batjocoritor. N-ai să găsești nicio lețcaie. Avuseră ai voștri grijă să ne ia și cenușa din vatră.

— Care ai voștri? zise plângăreț translatorul. Mă luară cu sila,

oameni buni. Sunt funcționar și slujba mea e să spun oamenilor ce poruncește comandatura.

— Ja, Ja, *Kommandatur*, încuviință ofițerul și-și scoase iarăși batista.

Plutonierul de lângă el, care cerceta pe sub sprâncene mulțimea adunată lângă prispa primăriei, arătă cu degetul spre Victor Popescu și spuse ceva translatorului. Acesta întrebă cu glas tare:

— Cine este acest om? Nu face parte din comună.

— Ba da, spuse liniștit Năstase, făcând un pas înainte. E omul meu, slugă pe lângă casă.

— Domnul plutonier spune că nu l-a văzut până-n ultimele zile.

— A fost la socru-meu, peste Olt, să-l ajute la cules prune.

Maiorul, pe care intervenția plutonierului îl cam supărase, îi făcu semn să înceteze și plutonierul luă poziția de drepți, înghițind mustrarea. Apoi translatorul ascultă ce spunea maiorul și traduse cam în silă, căutându-și cuvintele:

— Până mâine la prânz, domnul maior vrea să știe cine-i făptașul și vrea să primească cablul înapoi; de nu, tot satul va avea de suferit pedeapsă grea.

— Mai pedeapsă decât asta, care-o fi? zise invalidul.

Neamțul înțelese mai mult tonul decât sensul cuvintelor. Făcu un semn. Cei doi ulani care-l însoțeau se repeziră la invalid și-l înșfăcară.

— Bună ziua, om bun.

Căruțașul domoli mersul cailor și se întoarse. În fața lui era o țărancă tânără, cu testemel înflorat și cu o legăturică sub braț.

— Bună ziua, spuse el.

— Caut pe cineva, zise femeia. De trei zile pribegesc prin părțile astea și-ntreb din om în om și nimeni nu vrea să-mi dea vreo deslușire. S-au înrăit oamenii, de când cu războiul…

— Așa-s timpurile, ce să-i faci? Dar după vorbă nu pari a fi de prin partea locului.

Femeia roși ușor.

— Ai dreptate. Sunt din Galiția. Mama e poloneză. Când a venit frontul pe-acolo, ne-am refugiat către Buzău, unde are tata un neam, cantonier. Dar nici acolo n-am fost feriți de război. Am

venit încoace, în Oltenia, și-aici am rămas.

— Și pe cine cauți dumneata?

— Ei… caut un bărbat voinic, așa ca dumneata. Șchioapătă nițel de piciorul drept. Vreau să mă ajute pe mine și pe ai mei.

— Măcar îi știi numele?

— Numele de acum nu i-l știu. Îl știu doar pe numele lui adevărat. Îl cheamă Victor Popescu, spuse brusc femeia privindu-l drept în ochi.

Victor Popescu nici nu clipi.

— Aha! Am auzit de el. I-am citit numele la primărie, pe-o tablă. Cine-i prieten cu el, îi pun nemții funia de gât.

— Știu asta, spuse femeia. Dar are prieteni mulți, care-i ajută pe oameni. Am vrea să ne scape și pe noi de nevoie. E un om bun, poate-l înduplec…

— Întreabă în altă parte, spuse Victor Popescu. Pe-aici n-am auzit să fi călcat. Nici el, nici prietenii lui.

Femeia continua să meargă alături de el, pe marginea drumului, potrivindu-și pasul după mersul agale al căruței încărcate cu lemne. O pală de vânt îi smulse de sub testemel o șuviță de păr blond; cu o mișcare iute, ea își îndreptă basmaua. Victor Popescu o privea cu coada ochiului. N-are mâini de țărancă, gândi. Și vorba-i e prefăcută.

— Când te-am văzut de departe, m-am bucurat, reluă femeia. Mă gândeam că dumneata ești…

— Hă-hă! Pe mine mă cheamă Frunză și-s căruțaș la unul Năstase, din Vulturești. Astă-iarnă, când tăiam lemne la pădure, mi-a căzut un buștean peste picior. Ce-am mai tras! Până-n primăvară am stat cu picioru-n scândurele. Stăpânul era să mă alunge, că-i mâncam pâinea de pomană. Noroc cu nevastă-sa, femeie blajină…

— Suntem necăjiți tare, îl întrerupse femeia. Dintr-un nimic. Stă un ofițer neamț la noi, în casa unde ne-am refugiat. În odaia din față, cum se spune. Are acolo tot felul de registre și hărți, toată noaptea citește și scrie-n ele. Or fi secrete, că le-ncuie strașnic când pleacă undeva.

— Toate hârtiile militarilor sunt secrete.

— Asta nu-i treaba mea, zise femeia. Necazul e că aveam și noi o mașină de cusut, tot ce ne-a rămas din boarfele cu care am plecat în refugiu. Neamțul a pus ochii pe ea, a luat-o și a-

ncuiat-o la el în casă. Mă gândesc că Victor Popescu sau alt om curajos, cu doi-trei frați de-ai lui, ar putea să ne scape și de neamț, să ne dea și mașina de cusut. Iar el s-ar alege cu hârtiile alea secrete. Nu-l păzește decât o santinelă, un soldat gras care stă la poartă seara și-i mai dă tata câte-un pahar de votcă. Să-ți spun unde e casa?

— Te-am întrebat eu unde e? Poate fi colea, la doi pași, ce-mi pasă mie?

— Hai, omule bun, nu te mai preface. Vrei să spui că îi iubești pe nemți așa de tare?

— Da cine-i iubește?

— Atunci poate te gândești și ne faci și nouă un bine. Cum intri-n Drăgănești, a treia casă pe mâna stângă. Acolo stăm. E o laviță la poartă, unde moțăie santinela.

— Femeie, dacă te iau de mână și te duc la unterofițir?

— Care unterofițir?

— Neamțul de la noi din sat. Seara mai beau cu el câte un păhărel, ca oamenii. Mă cunosc cu el și dacă-i dau pe mână o pasăre rară ca dumneata, mă pupă.

— Îți încarci sufletul de păcate, zise femeia. Credeam că ești de-al nostru. Când colo, auzi: prieten cu unterofițirul… Ori te prefaci? Dacă te prefaci, atunci ține minte: a treia casă pe mâna stângă. Seara, după ce se-ntunecă, tata bea cu santinela un pahar de votcă… Rămâi cu bine, omule. Și fă cum te-o lumina cugetul.

Victor Popescu ajunse la Drăgănești când nu se luminase bine de ziuă. Văzu de departe casa – mare, arătoasă, cu livadă-n spate. O luă pe vale și se ascunse în porumbul din spatele grădinii. Nu avu mult de așteptat. Doi soldați germani, cărând o marmidă cu mâncare, intrară în livadă pe furiș și se apropiară de casă. Sublocotenentul socoti, după mărimea marmidei, că ar putea fi hrană pentru opt-zece inși. Frumoasă capcană, își spuse. O jumătate de pluton, cu carabinele încărcate, așteaptă să le pice plocon Victor Popescu. Înseamnă că m-au dibuit, iar țăranca cu mâini de domnișoară era o iscoadă de-a lor…

Plecă grăbit spre Vulturești. Se simțea hăituit, nemții strângeau tot mai mult cercul în jurul lui. Va da instrucțiuni noilor săi haiduci de pe malul Oltului și va încerca apoi să se

apropie de linia frontului. Știa că-l așteaptă multe primejdii. Dar era timpul să se întoarcă la ai săi. Aici, în teritoriul ocupat, aruncase sămânță bună. În urma lui, „haiducii” vor continua micul lor război cu marea armată a cotropitorilor.

— M-ai pus pe drumuri degeaba, se răsti dansatoarea de cum îl văzu pe ușă.

Omul adus de spate intră, își scoase tacticos pălăria elegantă.

— Mai întâi bună ziua, spuse el. Știam că n-ai avut succes. Veștile proaste umblă repede. Comandatura de etapă s-a plâns guvernatorului că am ținut degeaba soldații o săptămână-ntreagă. Îți dai seama, jumătate de pluton vârât într-o casă, în loc să umble prin păduri după haiduci. Așa că paguba a fost mai mare decât crezi.

— Informatorii dumitale nu fac doi bani, reluă dansatoarea. Zeci de kilometri am mers pe jos. M-a prins ploaia, m-a ars soarele…

— Iar pe mine m-a scuturat însuși excelența sa, spuse omul adus de spate. Și vreau să-ți intre bine-n cap: ai stat de vorbă cu Victor Popescu, asta-i lucru sigur.

— Prostănacul ăla, Victor Popescu! strigă ea. Dacă l-ai fi văzut la față, n-ai mai fi spus asta. Avea o mutră bleaga și vorbea gângav. Numai a căpitan de haiduci nu semăna.

Omul adus de spate se trânti în fotoliu, își aprinse o țigară și-și tamponă delicat fruntea cu o batistă imaculată. O aștepta pe dansatoare, care se plimba furioasă de colo-colo prin cameră, să se astâmpere. Abia după aceea vorbi, cu un surâs ironic:

— Să-ți spun ceva, fetițo. Victor Popescu te-a păcălit. A fost mai deștept ca tine, dacă te-a convins că e prost. O dată s-a întâlnit cu o patrulă și l-a încredințat pe ofițer că el e preot și au băut împreună la masă; altă dată s-a strecurat, în chip de baborniță, prin cordoanele de călăreți din jurul ascunzătorii lui. Ca podar, a primit o țigară de la comandantul unei divizii germane…

Dansatoarea îl asculta cu gura căscată. Se trânti în celălalt fotoliu, cu mâinile pe genunchi, într-o atitudine care exprima deopotrivă spaimă și dezolare.

— Să fi fost chiar el? E drept, m-a ghicit că nu-s din partea locului. Cu toate că purtam haine țărănești.

— Dar vorba, vorba te-a trădat.

— I-am spus că-s din Galiția, că ne-am refugiat cu familia.

— Nu-i el omul care să înghită pe nerăsuflate asemenea povești. De aproape un an, comandaturile de etapă îl hăituiesc prin trei județe. Omoară patrule, le ia armele și dispare. Ba mai lasă-n urmă bilețele, ca să se știe că el a fost. Iar tu îi spui că ești din Galiția!

— Altă dată să nu mă mai trimiți, se supără dansatoarea.

— Te-am trimis acolo unde alții n-au izbutit. Nu-i nimic, vom încerca pe altă cale. Trebuie să-i venim de hac, nu se mai poate. Un sublocotenent oarecare, cu o mână de soldați și de țărani, să facă ce vrea în spatele trupelor noastre! Îți dai seama ce sfidare? Unsprezece oameni, complici de-ai lui, au fost prinși și executați. Alții sunt la închisoare. Și totuși lumea de prin sate continuă să-l ajute. Guvernatorul e supărat foc. Ne-a dat ordin categoric să terminăm odată cu această poveste umilitoare pentru armata germană.

— E ușor să dai ordine, murmură dansatoarea. Numai un mare actor m-ar fi putut păcăli așa. Îți jur, părea un prostănac.

Omul adus de spate ridică din umeri:

— Să trecem la lucruri vesele, spuse el. Ni s-a încredințat o misiune. Mulți oameni din București continuă să ascundă arme și muniții. Trebuie să aflăm cine sunt aceștia.

— Asta numești dumneata „lucruri mai vesele”? oftă dansatoarea și întinse mâna spre sticla cu băutură.

4.

Nr. 012185

Iași, 26 august 1917

BRAVELOR TRUPE DE PE FRONTUL ROMÂN!

Luptele de pe frontul nostru au început în luna iulie. Luptând cot la cot cu vitejii noștri aliați, noi am putut, în luptele de la 24-27 iulie, să distrugem unitățile austro-germane între râurile Cașin și Putna, luându-le peste 4000 prizonieri și până la 145 tunuri...

De la 6 august pe frontul nostru s-a dat una dintre cele mai

mari lupte ale acestui război. Băgând în luptă trupe mereu proaspete, inamicul a desfășurat în sectorul Focșanilor 12 divizii dintre care 10 germane, sub comanda celor mai buni generali germani.

Curs de 3 săptămâni, neținând cont de pierderi, comandamentul german a ținut să spargă frontul nostru și a avea un succes hotărâtor.

Dar speranțele lor s-au spulberat.

Trupele noastre și cele române au pecetluit încă o dată frăția lor de arme, prin luptele victorioase duse împreună.

Trupele frontului român nu numai că au oprit pe inamic, dar trecând la contraatac l-au gonit din pozițiunile ocupate luându-i prizonieri.

Au luat parte în lupte și reprezentanții bravelor armate aliate – franceze și engleze. (...)

Admir vitejia trupelor aliaților noștri români și felicit pentru strălucitoarea respingere a ofensivei inamicului atât cadrul ofițeresc cât și soldații unităților cari au luat parte la luptă...

ȘCERBACEV

Generalul Eremia Grigorescu urmărea cu înfrigurare mișcările inamicului, încercând să-i ghicească la timp intențiile. În primele zile de după eșecul lui Mackensen la Mărășești, se părea că adversarul, descurajat, a renunțat pentru o vreme la planul său temerar. Pe front se dădeau numai lupte locale, incursiuni de patrule, menite mai mult să determine tăria trupelor aflate pe front. Curând însă, apărură semnele unei pregătiri înfrigurate pentru ofensivă. Buletinele de informații aduceau vești neliniștitoare. Pe șoseaua Focșani-Găgești, înaintează spre nord coloane masive de infanterie inamică, raporta observatorul balonului captiv nr. 4. Artileria inamică a bombardat pădurea la Răzoare; sectorul din stânga al Diviziei 13 a fost atacat cu obuze lacrimogene; patrulele constataseră că la nord de Soveja se organizaseră centre de rezistență cu mitraliere; în zona Oituz, aviatorii văzuseră convoaie de chesoane de artilerie…

Fără-ndoială că Mackensen pregătește iarăși o „lovitură de berbece”, își spuse generalul. Întrebarea este unde anume? Hotărî să raporteze Marelui Cartier concluziile sale, cerând ca

frontul să se păstreze în stare de alarmă, iar proiectatele mișcări de trupe și mutarea unor baterii de artilerie să fie amânate până se va contura exact direcția acestui atac…

La 28 august, „lovitura de berbece” se produse. Obișnuita pregătire de artilerie, dezlănțuită de dimineață, avea o intensitate deosebită în sectorul Muncelu, la nord-vest de Panciu. Apărarea antiaeriană dezlănțui focul împotriva avioanelor care reglau tirul artileriei. Cele patru baloane din dotarea Armatei I se înălțară, pentru a supraveghea desfășurarea luptei.

Generalul Grigorescu înțelese repede intenția inamicului: văzând că la Mărășești frontul nu poate fi străpuns, el va încerca să lovească în punctul socotit mai slab, dintre Armatele I și II române. Sectorul atacat era apărat de unități ruse; grav lovite de pregătirea de artilerie, ele nu rezistară atacului infanteriei și părăsiră pozițiile. În spărtura creată, germanii introduceau noi și noi trupe…

Regimentele 18 Gorj și 2 Vânători fură trimise în grabă spre a stăvili înaintarea inamicului, care punea în primejdie flancul Armatei a 2-a.

Când ajunseră pe culmea dealului unde urmau să pornească la contraatac, gorjenii se opriră o clipă să răsufle. Sergentul Merin, comandantul plutonului, se uită în preajmă după Negreanu, prietenul lui nedespărțit din prima zi a războiului:

— Unde ești, vere?

— Aici, dom’ sergent.

— Ia nu mă mai domni, se supără Merin. Mai bine uită-te, că ai ochi mai ageri, și caută un loc pentru pușca-mitralieră.

În spatele lor se înălțau, la nesfârșit parcă, dealurile cu coame lungi; în față, o vale lungă și cu pantă repede, acoperită cu copăcei și cu tufișuri dese. Prin frunziș se zăreau, ici și colo, sclipind armele și căștile infanteriștilor dușmani.

— Mă, bine-i spuseră Dealul Rotunda, se miră Negreanu. Parcă-i o gogoașă.

— Găsiși, mă, loc de tragere?

— Ho, Merine, că pân-ajung ei aici avem vreme și de-o țigară.

Se lungi totuși îndărătul unei movilițe și începu să-și sape locașul de tragere. Ceilalți din pluton făceau la fel, glumind și

hârjonindu-se. Mai văzuseră ei atacuri; mulți cunoscuseră războiul de la început, în bătăliile inegale de la Vulcan și Tîrgu Jiu; și mai mulți trăiseră în cea de-a doua parte a campaniei zilele de triumf ale ofensivei de la Mărăști. E drept, căzuseră dintre ei destui, dar tot mai erau mulți care să ducă mai departe steagul luptei neînfricate.

Locotenentul Firoiu se apropie de poziția lor:

— Ai grijă, Merine. Vârful ofensivei inamice este chiar în dreptul nostru. Spune băieților să nu facă Oltenia de râs!

— Tot oltenii, sireacii... făcu mucalitul plutonului, un răcan venit de la batalionul de marș după pierderile suferite la Mărăști.

— Oltenii și moldovenii, și toți, îl îndreptă Firoiu. Avem în companie și doi voluntari ardeleni, iar eu îs pe jumătate dobrogean. Păzea!

Se culcă la pământ, odată cu ceilalți. Obuzul fâlfâi greu prin aer și se sparse în urma lor, pe povârnișul dealului.

— Mă și speriai, fir-ar al boalei, zise mucalitul scuturându-și vestonul de praf. Ce-or bubui așa tare drăciile-astea?

— Companie, ascultă comanda la mine! strigă locotenentul. Asupra inamicului, foc de baraj...

O răpăială de împușcături îi acoperi ultimele cuvinte. Din dreapta, pușca-mitralieră clănțăni de câteva ori, scurt, răspicat. O acompaniau mitralierele de la flancul stâng. Atacatorii se ridicaseră și veneau în fugă printre copaci. Focurile armelor îi doborau rând pe rând. Din urmă veneau alții însă, mai numeroși.

— Foc! Foc! striga locotenentul. Grenadieri, fiți gata!

În dreapta, de după un pâlc de pomi, țâșniră vreo zece nemți cu baioneta la armă. O grenadă zbură într-acolo și le poticni avântul. Pușțile continuau să răpăie într-o cadență îndrăcită. Deodată, nemții se întoarseră și porniră în fugă înapoi, spre pozițiile lor.

— Văzuși, vere, cum fug? râse Negreanu. Ce-ar fi s-o luăm după ei?

— Se ascund în șanțuri și-ți trimit un glonț în scăfârlie, îl domoli sergentul. Acuma nu-i de contraatac. Așteaptă să-i mai speriem nițel...

Se întrerupse. Parcă ascultând de un semnal tainic, toți infanteriștii dușmani pieriseră în adăposturi. Povârnișul cu tufe sărace, răsărite ici și colo printre copaci, rămăsese pustiu. În

clipa următoare, pământul și aerul începură să vibreze.

— Adăpostit! strigă locotenentul.

— Adăpostit! strigau sergenții.

Soldații se pitiră care cum puteau, în gropile săpate la repezeală.

Salva sosi țipând în aerul proaspăt al pădurii. Trăsnete scurte se iscau ici și colo în preajma gropilor. Zbârnâiau, fumegând, bucăți de fier. În urma lor, bolovani de pământ azvârliți spre vârful copacilor cădeau cu zgomot surd. Răsunară cele dintâi strigăte de ajutor. Sanitarii alergau printre copacii mutilați de schije. La postul de prim ajutor al regimentului începură să sosească răniții...

Bombardamentul ținu până către seară, împiedicându-i pe apărători să-și consolideze pozițiile. Oamenii își săpau adăposturi între două salve, stând culcați; la căderea obuzelor își fereau pieptul și capul cu lopata, folosind-o ca pe un scut. Avioanele se învârteau pe deasupra tranșeelor, veneau și plecau. De undeva, din stânga, un tun răzleț încercă zadarnic să le alunge, trăgând lovitură după lovitură. Mai apoi se arătară două avioane de-ale noastre, trăgând aprig din mitraliere, și alungară păsările dușmane.

La căderea serii, bombardamentul încetă deodată. Dinspre Dealul Porcului, din spatele pozițiilor apărate de olteni, începură să se apropie căruțele cu merinde. Dar santinelele din linia întâi dădură semnal de primejdie; obosiți și nemâncați, ostașii își luară armele și se pregătiră să întâmpine dușmanul. Patru valuri de asalt numărară, prin ceața înserării; nemții veneau în fugă, aliniați; la glasul mitralierelor șovăiră o clipă, dar poruncile ofițerilor și strigătele celor ce porneau din urmă îi făcură să meargă iarăși înainte.

— Dom’ sergent! striga Cernăianu.

Lăsă obrazul pe patul puștii și sergentul se repezi spre el:

— Cernăiene, ce făcuși Cernăiene?

Dar Cernăianu nu-i răspunse.

Sergentul luă arma din mâna lui, îi puse baioneta și începu să tragă și mai înverșunat.

Și de astă dată, comandantul german dădu semnalul pentru încetarea atacului. Niciun soldat vrăjmaș n-apucase să pună piciorul în șanțurile românilor; în schimb, nu departe, între cele

două linii, rămăseseră morți și răniți câteva zeci de oameni.

După respingerea atacului, ostașii se apucară să-și îngroape morții și să-și întărească poziția. În întunericul opac al pădurii izbucneau când și când reflexele rachetelor lansate din pozițiile dușmane, de teama vreunui atac.

— Merine!

— Ce-i, vere?

— Mă, eu am o presimțire. Visai așa, azi-noapte, un vis rău. Și mă gândesc că-mi rămân copiii pe drumuri.

— Lasă prostiile, soldat. S-a dat stingerea. Culcă-te și nu mai cobi.

— Eu nu cobesc. Prin câte-am trecut noi amândoi, Merine? Călcarăm cei dintâi peste graniță, la Merișor. Luni de zile ne băturăm și pe dealuri și pe văi. Scăparăm și din încercuire. Mă gândesc la dom' sublocotenent Popescu. Ăi de-au venit în urmă, fugiți de prin lagăre, povesteau că și-a făcut o ceată de-i lovește pe nemți prin păduri, pe drumuri depărtate. Cică puseră nemții premiu pe capul lui.

— Păi așa cap merită premiu, vere.

— Da, vere. Da' te gândești câte îndură omul și te cutremuri. Uite, și noi, ăștia. Plecarăm din sat cu plutonul. Câți mai rămaseră teferi dintr-un pluton?

— Păi eu, tu, dom' majur, da îl dădură la partea sedentară, că suferea cu inima, și… cam ăștia-s toți.

— Văzuși? Și mâine e ordin să atacăm.

— Ți-e frică, vere? Ești deșcă bătrână. Ține-ți firea!

— Eu nu-mi țin firea? Păi m-aș năpusti la atac cu mâinile goale. Da mă gândesc așa, la copii. Și când mă gândesc la ei, mi se pune un nod în gât…

Tăcu, se cuibări mai bine sub mantaua subțire, uzată, și rămase cu ochii-n sus. Merin oftă și el și se duse spre flancul stâng, să cerceteze santinelele…

Atacul începu a doua zi, 29 august, la ora 8. Misiunea regimentelor 18 infanterie și 2 vânători era să bareze valea Șușiței și să restabilească frontul spart cu o zi înainte prin atacul german.

La semnal, vânătorii și infanteriștii porniră în valuri dese, chiuind și trăgând din mers. În urma lor, patru baterii de câmp

susțineau atacul, trăgând spre cuiburile de mitralieră inamice. Dar după primii trei sute de metri izbucniră mitralierele. Un infern de foc și fier se abătu deodată asupra atacatorilor. În prima clipă căzură zeci de morți și răniți; comandanții dădură ordin de oprire și cerură ca artileria să lovească punctele de foc ale inamicului.

Dar trupele germane erau superioare și în oameni, și în tunuri. Artileria începu să tragă pe întrecute. Patru atacuri încercară românii până seara și de patru ori se întoarseră în poziție, cu rândurile rărite.

La cel din urmă atac, Negreanu căzuse printre primii. Sergentul îl văzuse, se aruncă spre el:

— Te-au lovit, vere?

— Ce-ți spusei eu aseară… Visul ăla… Copiii mei…

Atât izbuti să șoptească. Sergentul își înghiți lacrimile și puse arma în poziție de tragere chiar acolo, la căpătâiul prietenului său. Începu să tragă cu furia deznădejdii. Vedea nelămurit umbrele negre ale ostașilor inamici care izvorau mereu din ceața înserării.

Căzu și el, câteva clipe mai târziu, în lupta la baionetă, după ce doborâse trei inamici. Mai avu vreme să audă vestea purtată din gură-n gură, că pe front sosiseră întăriri.

Din „Notițe zilnice din război”
de mareșal Alexandru Averescu

30 august. Acum pare că inamicul a fost în fine fixat; toate atacurile lui au fost respinse. Regimentul 18 infanterie din Armata a II-a s-a distins prin soliditatea lui, respingând patru atacuri din cele mai violente pe un spațiu întins (aproape 2 km) și având și un gol în dreapta lui, care a fost umplut foarte târziu cu 2 plutoane și o secție mitraliere. De-abia seara, la ora 9, au sosit două batalioane din Regimentul 34 infanterie, pentru a umple golul…

5.

— Tu? se miră Dragomirescu.

— Parcă ai fi văzut un strigoi, râse Crivăț în întuneric.

— Intră repede. Poliția secretă mișună peste tot.

Crivăț se strecură în casă. Auzi cum gazda încuie ușa cu grijă, răsucind cheia de două ori și controlând apoi dacă s-a închis bine.

— Să mergem în biroul meu. Nu se vede lumină din strada. Mă ierți că o iau înainte...

Îl conduse pe bâjbâite prin salonul încărcat cu mobile, îl trase pe o ușă laterală și, în sfârșit, aprinse lumina. Îl invită într-un fotoliu.

Crivăț privi în jur. Încăperea largă, cu ferestre înalte, cu biblioteca întinsă pe un perete întreg, îi părea o oază de liniște și de spiritualitate într-o lume încleștată sălbatic în luptă. Pe birou, între două suporturi de marmură albă, se aflau, frumos aliniate, cărți de drept legate în piele roșie. Pe colțul din stânga al biroului, o mașină de scris cu capacul desfăcut.

— Te-am întrerupt de la lucru.

— Ce mai lucru! spuse cu dispreț Dragomirescu. De aproape un an de zile legea o fac nemții, cu ordonanțe lipite pe ziduri. Juriștii se duc la tribunal mai mult de formă. Greu, foarte greu... Și tu, ia spune. Văd că ești rănit. Ai terminat cu războiul?

— Încă nu. Aștept să termine el cu mine...

— Vrei să treci dincolo?

— De-acolo vin, spuse Crivăț.

Dragomirescu făcu ochii mari.

— Vrei să spui că...

— Da. Am trecut la ai noștri, după ce-am plecat de la tine.

— Credeam că te-au prins atunci. Nu pricep cum de-au aflat că ești la mine. Când am auzit împușcături, iartă-mă, mi-am zis că...

— Eu am tras. Am scos din luptă pentru o vreme un vechi agent inamic. Pe urmă m-am adăpostit într-o curte, în spatele casei tale. De-aici, fiica lui Bistrițeanu m-a luat în casă și m-a ascuns în pod. Nemții au percheziționat casa, dar am scăpat.

— Și pe-aici au scotocit. Un subofițer de-al lor îi tot trăgea că ascund un inamic. Probabil că agentul tău n-avusese vreme să-i spună clar despre ce este vorba. Dacă știa, acum m-aș fi aflat pe țărmul Balticii, în pensiunea împăratului... I-am spus că nu te cunosc, că ai venit la mine ca un împricinat oarecare, că nu-ți știu numele și n-am idee încotro ai plecat. Vreo două săptămâni, după aceea, unde mă duceam se ținea un tinerel după mine. L-

am plimbat prin tot Bucureștiul. Până la urmă s-a lăsat păgubaș…

— Nici n-am avut vreme să-ți mulțumesc că m-ai ajutat atunci. Când am auzit bătăile în ușă, mi-am dat seama că pentru mine au venit și am șters-o. Îmi pare rău că te-am expus la acest risc. Nici nu știu dacă am dreptul să te solicit în continuare.

— Lucrezi cumva în serviciul secret?

— Cam așa ceva.

— Ce pot să fac pentru tine?

— Multe. Dar gândește-te întâi la riscuri.

— De ce trebuie să mă gândesc? Pe front n-am mers din cauza inimii; nici măcar la partea sedentară n-au vrut să mă ia. Procese nu prea am, de când nemții și-au luat și tribunalele în seamă. Cele mai multe plângeri sunt împotriva autorităților și cetățenilor din țările Puterilor Centrale. Iar cazurile acestea sunt, după ordinul lui Mackensen, de competența tribunalelor germane.

— Justiția lupului, murmură Crivăț. Să mai spui că fabuliștii n-aveau dreptate…

— Oricum, asta nu mă-mpiedică să primesc toată ziua pe oamenii necăjiți care vin după ajutor. Cu mare greutate am obținut dreptul de a apăra pe cetățenii români în asemenea procese. Unul dintre magistrații germani mi-a râs în nas: „Fii serios, domnule! Vei deveni celebru ca apărător al cauzelor pierdute!” Dar am insistat. Cineva trebuie să-i ajute și pe amărâții care încap pe mâna *Gericht*-ului…

Crivăț încuviință trist din cap. Impresia de apăsare care-l stăpânise de când păși în teritoriul ocupat nu-l părăsea nicio clipă.

— Trebuie să luptăm prin toate mijloacele.

— Așadar, ce misiune îmi dai? Date secrete nu pot să-ți procur, n-am de unde.

— Treaba asta las-o altora. Mie-mi trebuie date nesecrete. La Iași va lua ființă o comisie care urmărește purtarea ocupanților pe teritoriul țării. Acum adunăm material…

— Material îți dau pentru două comisii. Câte am văzut și-am aflat într-un an de zile…

— Pe de altă parte, judecătorii germani colaborează cu poliția.

Iar de la poliție până la serviciul secret...

— Doar n-ai de gând să iei legătura cu serviciul lor secret? Cred că este cea mai strașnică dintre toate instituțiile germane de aici...

— Tocmai de aceea.

— Înțeleg. Treburile voastre militare. Ei bine, deocamdată, îți pun la dispoziție ce-am izbutit să adun de prin ordonanțele germane și din hotărârile tribunalelor. Mai am și tăieturi din ziare și reportaje scrise de ziariști străini. Îți voi face câte-o copie după aceste documente. Până aici, nimic grav. Mai departe.

— Să-mi faci cunoștință cu colegii germani din tribunal. Prin ei sper să ajung la serviciul secret. Sunt ofițer trecut în retragere datorită rănii, așa să le spui. O să-i intereseze un ofițer român proaspăt venit de pe front.

— Nu ți-e teamă?

— Am acte în regulă, spuse Crivăț. Și-apoi, sunt în țara mea. De ce să-mi fie teamă?

— Ascultați-mă pe mine, domnule căpitan.

— Nu mai sunt căpitan.

— La noi în Germania oamenii țin mai mult la gradele militare. Dacă un om a ajuns pe o anumită treaptă în armată, lumea îl tratează ca atare tot restul vieții. Suntem o națiune de militari. Așadar, domnule căpitan, dorința noastră este să ne înțelegem cu romanii, să trăim în pace, să facem comerț... Unii dintre politicienii dumneavoastră de aici au înțeles această intenție; păcat că la Iași se mai persistă în greșeala ai cărei autori sunt toți, în frunte cu regele...

Crivăț aștepta, răbdător. Era convins că la sfârșitul acestei introduceri toarte ocolite, ofițerul german va pune în discuție problema care constituia de fapt obiectul întâlnirii. Trimisul lui Moruzov îl pusese la curent cu tactica folosită în serviciul secret german, unde domina concepția că unui bun psiholog nu-i poate rezista nimeni, că poți obține orice de la oricine, cu condiția să-i afli punctul sensibil și să acționezi cu finețe.

— Nu e minunat, domnule căpitan, că stăm aici și ciocnim un pahar, în loc să încercăm să ne ucidem reciproc pe o câmpie scormonită de explozii?

— Este, într-adevăr, spuse Crivăț.

— Rezistența dumneavoastră în Moldova este eroică, dar fără perspective. Ziariștii din țările adverse proorocesc că în curând vom termina resursele și vom încheia pacea. Teoria aceasta este inexactă. Dorim pacea, dar nu de nevoie. Imperiul este încă puternic, avem armament, dominăm oceanele cu submarinele noastre… Ce rost are să rezistați?

— Ce perspectivă ni s-ar oferi încheind pacea? întrebă Crivăț. Am intrat în război mânați de un ideal național care vă este străin. O buna parte din poporul nostru se afla sub stăpânirea Austro-Ungariei. Idealul nostru a fost să-l eliberăm, să restabilim granițele firești ale țării. Soldații noștri continuă să nădăjduiască; ei speră că prin forța armelor vom izbuti ceea ce nu s-a realizat prin făgăduielile casei de Habsburg. Încheind pacea, vom fi oare mai aproape de acest ideal?

— Acum, în niciun caz. Dar vi se oferă o alianță puternică. Mulți dintre compatrioții dumneavoastră s-au exprimat pentru această alianță; colonelul Sturza…

— Ca soldat, înțelegeți, vă rog, sentimentele unui fost soldat și evitați numele colonelului Sturza din discuția noastră.

— O, îmi place, sunteți un sentimental. Dar recunoașteți că colonelul Sturza este un clarvăzător…

— Domnule căpitan…

— Înțeleg, domnule căpitan. Să vorbim atunci de oamenii politici din București. Domnii Marghiloman, Carp și ceilalți…

— Cunoștințele mele în domeniul politic sunt limitate…

— Atunci, dragă domnule, să intrăm mai de-a dreptul în subiect. Nu vă vorbesc în calitate oficială, dar sunt împuternicit să afirm că am dori ca guvernul de la Iași să cunoască intențiile noastre. Oferim, în acest moment, condiții mai bune decât în viitor. Orice rezistență atârnă greu în bilanțul războiului. Ce-ați spune dacă v-am încredința misiunea de mesager – nu oficial, se înțelege – ci pentru a face să parvină colegilor noștri de peste Siret unele vederi ale comandamentului Mackensen?

— Mi-aș primejdui capul, domnule căpitan.

— Credeți? Oare domnul Moruzov să fie atât de naiv?

— Nu știu despre cine vorbiți.

— Ei, cum, despre eminența cenușie a serviciului secret român. Credeam că este un personaj familiar ofițerilor

dumneavoastră.

— Aud pentru prima oară acest nume.

— Nu vă contrazic, deși sunt surprins. Spuneam, dar, că Moruzov nu e omul deciziilor pripite. El nu vă trimite la închisoare, pentru simplul motiv că i-ați putea fi de folos. El va afla unele lucruri care-l interesează, în ce ne privește…

— Domnule căpitan, sunt un simplu ofițer de infanterie. Subtilitățile serviciilor secrete sunt ceva nou pentru mine…

— Aa, vreau să spun că ați putea face niște servicii prețioase atât domnului Moruzov cât și nouă. El vrea să știe ce e pe la noi, noi vrem să știm ce e pe la Iași…

Crivăț duse cu el informații mai numeroase decât cele încredințate de serviciul secret german. În primul rând, făcu o relatare despre starea zonei petrolifere, unde lucrători mobilizați pe loc și soldați prizonieri, sondori de meserie, fuseseră siliți să repună în funcțiune sondele de petrol și rafinăriile. În planurile germane, motorul războiului dus de Puterile Centrale trebuia să funcționeze cu petrol românesc, iar brutăriile să folosească grâu românesc. Trenuri nesfârșite, convoaie de șlepuri cărau fără pauză cereale din depozite; pe de altă parte, autoritățile germane siliră pe agricultorii români să folosească orice petic de pământ pentru a scoate din el recolte pentru armatele de ocupație. Între altele, un amuzament tragic a stârnit în rândul poporului folosirea aleii centrale a Cișmigiului pentru cultivarea unor impresionante cantități de varză roșie. Pentru valorificarea legumelor și fructelor armata de ocupație înființase o întreagă industrie. La moara Assan se extrăgea ulei din germeni de porumb. Uleiul era transformat în margarină. Autoritățile de ocupație expediau în Germania 2000 kg de margarină pe zi; morile fuseseră închise, porumbul populației se măcina numai la morile mari, prevăzute cu instalații de extragere a uleiului, astfel că mălaiul primit în schimbul porumbului era lipsit de valoare nutritivă…

Toate aceste date aveau să ajungă la Iași, odată cu „bunele intenții” ale împăiatului în ceea ce privea viitorul României. Crivăț porni la drum hotărât să împlinească cu zel misiunea încredințată de serviciul secret german.

6.

D.R.Q. 18.VIII.1917

SENTINȚĂ

În chestia instrucției contra lui Chilian și consorții, pentru spionaj, se face cunoscut sentința Curții Marțiale (Feldgericht) din 11.VIII.1917 cum urmează: soția lui Chilian este condamnată pentru trădare în timp de război la 10 ani închisoare corecțională.

Pentru președinte, care este în concediu și absent, semnează.

RABEL căpitan
(semnat) PINZGER
Consilier al Curții Marțiale și judecător de instrucție

SCHILLER
conducător al procesului verbal

Confirm sentința de față Anei Clemansa Chilian
Semnat de primpreședintele Jus
MELIUS

În celula comună a arestului central se aflau unsprezece oameni condamnați la moarte. Pe la ora prânzului, în ziua de miercuri 29 august, când paznicul le aduse de mâncare, în ușa celulei se arătă Feldwebelul arestului, beat ca de obicei. Se opri în tocul ușii, clătinându-se. Translatorul, în urma lui, aștepta.

— Victorie, spuse neamțul bâlbâindu-se puțin. Victorie v-a trebuit. Toată ziua împachetăm și despachetăm. La fiecare contraatac de-al românilor, punem arhiva în căruțe. Dar voi să nu vă bucurați. N-o să-i întâmpinați cu flori.

— Ce tot vorbește? mormăi Vasile Chilian.

— Iar s-a îmbătat, spuse încurcat translatorul. Altfel e om cumsecade, dar când ia un șnaps…

— Șnaps, înțelese neamțul. De silă, șnaps. Mi-e scârbă de război. Mai bine de voi, că scăpați. Mâine în zori, gata. Pac-pac și s-a terminat cu toate.

— Domnule tâlmaci, strigă Vasile Chilian, ce se întâmplă? Dac-am înțeles bine, vor să ne execute?

— Nu știe ce spune, îl liniști translatorul.

— Totuși, dacă spune adevărul? Duceți-vă și aflați despre ce e vorba. Sunt vieți de oameni la mijloc... Nu se poate așa, deodată...

— Vă aduc răspunsul cât pot de repede, făgădui translatorul și-l luă binișor de braț pe Feldwebel.

Nimeni nu se atinse de mâncare. Palizi cu toții, condamnații își ștergeau sudoarea rece de pe frunte și se fereau să se privească în ochi.

— Nu se poate, izbucni Chilian. Sentința a fost un teatru, ca să-i înspăimânte pe oameni. Ce le-ar folosi o crimă ca asta?

— Sunt întărâtați și vor să se răzbune, spuse Ștefan Secăluș. Ai auzit ce spunea procurorul: din cauza noastră au pierit mii de oameni...

— Trebuie să vorbim cu ei, să stăruim...

Translatorul se întoarse curând:

— Domnilor, am vorbit la telefon cu președintele. Fiecare să-și arate ultima dorință. Mâine, la patru dimineața...

Se întrerupse și își plecă privirea. În încăperea întunecoasă se auzea doar gâfâitul oamenilor.

— Ultima dorință! izbucni Vasile Chilian. Ultima mea dorință e să mai vorbesc odată cu președintele. N-au dreptul... Domnule, spune-le că vrem să fim ascultați pentru ultima oară de Curtea Marțială.

Translatorul dispăru iarăși.

— Măcar câțiva dintre noi să scape, spuse Chilian. Cum să facem?

— Dacă izbuteau ai noștri, oftă Secăluș. Acum două săptămâni, când i-am văzut pe nemți adunându-și calabalâcul...

— Ne-ar fi luat cu ei, spuse Chilian. Frații lor, țineți-vă inima. Eu v-am spus de la bun început ce primejdie ne paște... Cu toții m-ați ajutat de bunăvoie.

— Și nu ne pare rău, zise Toma Cotea, care fuma țigară de la țigară și se învârtea fără astâmpăr prin cameră.

— Nu ne pare rău, încuviință ceilalți.

— Ne-am ajutat țara...

— Mulți soldați mor pe front La urma urmei, și noi suntem tot soldați...

Se auzi zăvorul de la ușă. În prag se arătă translatorul. Peste umerii lui văzură coifurile a doi soldați germani.

— Curtea Marțială a admis să-l asculte numai pe Vasile Chilian, inculpatul principal, spuse el. Mergem la tribunal.

Chilian se ridică în tăcere și ieși pe ușă, aruncând priviri tăioase santinelelor.

Când se întoarse, avea lacrimi în ochi.

— Nimic de făcut, spuse el înăbușit. Vor fi executați cinci inși: eu, Toma Cotea, Secăluș, Pantazică și sergentul.

— Copiii mei, spuse Secăluș izbucnind în plâns. Zece copii și nevasta bolnavă. Ce s-or face ei, oameni buni?

— Măcar să fi avut vreme să-mi povățuiesc nevasta, spuse Toma Cotea. Când știu că-i închisă colea, la doi pași de mine…

— Am cerut răgaz să ne facem testamentul, spuse Chilian. N-au aprobat. Ne-au dat doar preot, să ne spovedim…

Înnegurați, cu frunțile sprijinite-n palme, ascunzându-și unul altuia durerea din priviri, așa-i găsi Feldwebelul arestului un ceas mai târziu. Avea o hârtie în mână. Citi, ferindu-se să se uite la oameni:

— Chilian, Pantazică, Secăluș, Cotea, Gălățeanu. Luați-vă lucrurile și treceți în odaia din fund. Dracu să-l ia de război. V-am adus câte-o lumânare, să vă faceți priveghiul.

Radu Macovei, cumnatul lui Chilian, își amintește că după vestea execuției, cei cinci se frământau la gândul familiilor rămase fără sprijin. Vasile Chilian și-a scris avutul pe o hârtie și i-a încredințat-o lui Radu Macovei, dându-i instrucțiuni cum să-i gospodărească bunurile. L-a mai rugat să aibă grijă de trupul lui, să fie dus la Vidra, chiar mai târziu.

Alexe Vasilescu, confesorul și preotul capelei militare din Focșani, declară că a primit de la Tribunalul Militar german însărcinarea să se prezinte la penitenciarul din str. Comunei Centrale, întrucât deținuții condamnați la moarte ceruseră ca înainte de execuție să fie însoțiți de un preot ortodox care să îndeplinească serviciile religioase cuvenite. La ora 3 dimineața, oră fixată de tribunal, s-a prezentat la penitenciar…

Soția bucătarului închisorii, Neculai Zaharia, povestește că s-a ascuns din vreme în cimitir, nu departe de locul execuției.

Gropile fuseseră săpate de cu seară; în preajma lor, cinci pari erau înfipți în pământ. Cei cinci condamnați au sosit însoțiți de preot și de gardă. A venit apoi plutonul de execuție. Dar doctorul și procurorul întârziau. După o oră de așteptare, au sosit și aceștia. Condamnații au fost legați la ochi și întorși cu spatele. Chilian a cerut să fie împușcat din față, spunând că moare pentru țară. La prima salvă au căzut toți, dar Chilian a rămas în viață, strigând: „De aceea nu m-au nimerit, că nu e drept să ne omoare!” A răsunat a doua salvă și Chilian s-a prăbușit...

7.

În ciuda presiunilor care se exercitau asupra lui, maiorul Malamuceanu rămase statornic în atitudinea sa. Acum înțelegea că misiunea de „parlamentar” către guvernul de la Iași nu era decât o manevră născocită de Sturza ca să-l atragă în „armata” lui. După o săptămână petrecută în Hotel Bratu în completă izolare, nemții își schimbară brusc atitudinea. Într-o dimineață, un subofițer bătrân veni și-l anunță laconic să se pregătească de plecare.

— Încotro? întrebă Malamuceanu.

Subofițerul ridică din umeri.

— Avem foaie de drum până la Rîmnicu-Sărat. Trebuie să vă predau garnizoanei de-acolo. Mai departe, e treaba altora...

Maiorul își strânse obiectele de toaletă și fu gata de drum în câteva minute. Coborî scările, însoțit, ca de obicei, de paznicii săi. În holul hotelului, un alt prizonier, păzit și el, aștepta.

— Veți călători împreună, spuse subofițerul german.

Maiorul Malamuceanu se prezentă, află din câteva cuvinte povestea tovarășului său de suferință. Se numea maiorul Ghițescu din regimentul 40 Călugăreni. Fusese prins în aceeași perioadă, luptaseră în sectoare vecine; aceeași „strategie” folosiseră nemții pentru a-i determina să trădeze.

— Le-am dat răspunsul care se cuvenea, spuse Ghițescu. Am luptat în Dobrogea și pe Neajlov, puteam să-mi pierd viața de zece ori până acum. Nu mi-a fost teamă nicio clipă. Eu nu-mi vând conștiința, domnule maior.

Aruncă o privire subofițerului care fuma, plictisit, uitându-se

pe fereastră. Malamuceanu îl întrebă încet:

— Ce au de gând cu noi?

— Presupun că ne trimit în lagăr în Germania. Dar orice-ar face, nu mă pot schimba. Nu vreau ca urmașii mei să lase-n jos privirea când va veni vorba de război. Am suferit și-o să mai sufăr, dar fruntea nu mi-o plec!

Malamuceanu îi strânse mâna în tăcere. Subofițerul se apropie de ei, spuse în germană.

— Vă rog, domnilor ofițeri. Pierdem trenul.

În tren, maiorul reluă discuția întreruptă. Subofițerul nu părea interesat de discuțiile lor; ieșea pe culoar să fumeze, doar când trenul se apropia de vreo gară îi supraveghea atent.

— Interesantă povestea cu acest Sturza, spuse maiorul Ghițescu. În teritoriul ocupat nu se prea știe despre trădarea lui, nici despre proces. Am stat de vorba cu soldați fugiți din lagăr; nemții au lansat varianta lor, deformând laptele. Ei îl prezintă pe Sturza ca pe un izbăvitor, fac propagandă printre prizonieri; agenții sturziști cutreieră lagărele, cer ofițerilor declarații de fidelitate făgăduind, în schimb, întoarcerea acasă.

— Trebuie să le arătăm adevărul, spuse hotărât Malamuceanu.

— Crezi că nemților o să le placă?

— Cred că o să-i scoată din minți. Tocmai de aceea trebuie să alegem bine momentul, să le vorbim prizonierilor înainte ca paznicii să ne poată împiedica.

La Rîmnicu-Sărat, în loc de lagăr fură duși într-o casă păzită de santinele germane. O casă pustie, cu curte, unde stătea pregătită o căruță cu doi cai. Nici un alt om în afara paznicilor – patru santinele și doi soldați de gardă în preajma căruței. Rămaseră zece zile în această izolare; santinelele nu știau românește și cei doi ofițeri nu prea aveau ce să discute cu niște simpli ostași puși de pază. Tăcerea comandanților germani îi intriga însă…

În a zecea zi după întoarcerea de la București, un alt subofițer veni și le ceru să se pregătească de plecare. La întrebarea lor fu mai laconic decât predecesorul său:

— Unde să plecăm? Deocamdată, la gară…

Abia în tren aflară destinația: lagărul de la Stralsund.

— Călătorim în străinătate, încercă să glumească Malamuceanu.

— Acolo s-au prăpădit mulți de-ai noștri, oftă tovarășul său de suferință. Dacă ne-au rezervat soarta asta, înseamnă că nemții sunt tare supărați pe noi și vor să se răzbune.

— Au și de ce, domnule maior. Sturza și Lupu Kostaki își puneau oarecari speranțe în „convorbirea” noastră…

Declarația maiorului Gheorghiu Gh., din Regimentul 7 Prahova, fost prizonier în lagărul de la Stralsund:

Pe la 18-19 septembrie 1917 au fost aduși în lagărul Stralsund, unde mă găseam, maiorii Ghițescu Dumitru și Malamuceanu Constantin. Acești doi ofițeri ne relatau cu indignare presiunile și propaganda ce o făceau agenții fostului colonel Sturza pentru a-și recruta partizani din ofițerii capturați în faza a doua.

Cei doi ofițeri mai sus arătați au fost expediați fără de veste într-un alt lagăr de represalii. Plecarea a fost așa de neașteptată, încât comitetul ofițerilor prizonieri români nu a putut nici măcar a le da ceva ajutor în alimente…

Malamuceanu oferi subofițerului o țigară dintre cele strânse de tovarășii lui din lagăr în minutele dinaintea plecării.

— Unde mergem?

— Bad Stuer, spuse subofițerul.

— N-am auzit de acest lagăr.

— Nici nu figurează pe listele Crucii Roșii, interveni maiorul Ghițescu. Ce fel de lagăr de prizonieri este acesta?

Subofițerul îi măsură cu o privire compătimitoare:

— Nici nu e lagăr, mai degrabă o pușcărie. Sunt duși acolo numai anumiți oameni. Unul din ei este un general belgian. A fost condamnat la moarte de tribunalul nostru, dar a cerut grațiere și maiestatea sa împăratul i-a schimbat pedeapsa în muncă silnică pe viață.

— Pe viață! spuseră îngroziți ofițerii.

— Da. V-am spus, e mai degrabă o închisoare. Inițial clădirea a fost sanatoriu, dar din cauza umezelii oamenii nu mai voiau să vină acolo și a rămas în părăsire de mulți ani. E ridicată pe un teren nisipos și bogat în izvoare.

— Și de ce ne duc tocmai acolo?

Subofițerul ezită. Maiorul Ghițescu stărui:

— Dacă știi ceva, spune. Fii încredințat că n-o să trăncănim. Ar fi spre răul nostru.

— Nu știu mai nimic, spuse subofițerul. Știu doar atâta, că domnul comandant, când mi-a semnat azi ordinul de deplasare, vorbea cu ajutorul lui. Spunea că dacă serviciul secret și domnul colonel Sturza insistă, el nu-și ia nicio răspundere…

— Ah, acum am înțeles, spuse Malamuceanu încet. Domnul colonel Sturza se răzbună…

— Și odată cu el, serviciul secret german, adăugă Ghițescu.

8.

Plutonul unu din compania a șaptea mărșăluia zorit, în lunga coloană a Regimentului 43/59. În capul plutonului, cu ranița-n spate, cu pușca în bandulieră, mergea voinicește un tânăr firav, cu trup subțirel.

— Duduie sublocotenent, mai dați-mi și mie ranița!

— Nu se poate, caporale. N-am obosit. Și-apoi fiecare trebuie să-și ducă povara…

— Bine, dar dumneavoastră…

— Eu ce? Să-ți iasă din cap gândul că femeile sunt mai slabe. Și-ți mai spun un lucru, caporale. La cel dintâi răgaz ne întrecem la trageri cu pușca. Știu că ești cel mai bun țintaș din companie.

Caporalul râse, păstrându-și pasul alături de Ecaterina.

— Oi fi eu cel mai bun țintaș, dar cu ’mneavoastră nu mă pun. Trageți mai bine decât mine.

— Treaba ta, râse Ecaterina. Dar să nu-mi mai ceri ranița, asta-ți spun.

— Măcar sacul cu cartușe… murmură caporalul.

— Treci în front, băiete, că mă superi!

Caporalul micșoră pasul și se alinie cu grupa lui. Plutonul continua să meargă în pas întins.

— Unde mergem, duduie sublocotenent?

— La Muncelu, băieți. Acolo e bătălie mare. N-auziți tunurile?

— Intrăm în foc, vasăzică…

— Intrăm. Am să vă văd. La teorie ați fost buni, nici la trageri nu m-ați făcut de râs. Dar acolo, în fața inamicului…

— Nu ne temem, duduie sublocotenent. Cu dumneavoastră mergem și-n iad.

— Nu-i prea departe de iad acolo unde mergem, murmură sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu.

Era prima femeie care, prin încălcarea regulamentelor militare și a prejudecăților înrădăcinate, fusese înaintată sublocotenent. Mărșăluind în fruntea plutonului, tânăra își aminti episoadele vieții ei de ostaș, începută odată cu prima zi de război. Era membră a legiunii de cercetași „Domnul Tudor” din Tîrgu Jiu. Când a început războiul, lucrase mai întâi ca infirmieră la spitalul orășenesc; în luna octombrie, ceruse să rămână pe front, între ostașii companiei a 8-a din Regimentul 18 Gorj, unde fratele ei, Nicolae, căzuse în luptă. I s-a aprobat să rămână ca soldat voluntar. În nopțile reci și umede de octombrie, stătea de veghe în avanposturile companiei, cu arma-n mână… Într-o luptă de pe șoseaua Pește ana – Tîrgu Jiu, supraviețuitorii companiei a 8-a fuseseră aproape înconjurați. Din pădurea învecinată se furișau mereu soldați inamici. Era o singură potecă pe unde s-ar fi putut salva. Atunci Ecaterina a pus arma la ochi și a-nceput să tragă, acoperind retragerea grosului companiei. Alți câțiva ostași rămăseseră în această „grupă de sacrificiu”. Copleșiți de numărul mare al dușmanilor care veneau din toate părțile, cei din „grupa de sacrificiu” au fost siliți să depună armele…

Noaptea, pe când santinelele germane duceau prizonierii spre comandament, Ecaterina a scos un revolver, a ucis santinela cea mai apropiată și a fugit, împreună cu alți ostași. În urmă răsunau focurile santinelelor. O loviseră ușor două gloanțe la piciorul drept. Dar scăpase de soarta hărăzită prizonierilor…

Câteva zile mai târziu, la Filiași, lupta cu arma în mână și ajuta răniții. Un proiectil greu a explodat chiar în preajma ei. Mai simțea și acum suflarea bruscă a exploziei, apoi durerea ascuțită a cărnii sfârtecate de schije. În urma rănii, primise „Virtutea Militară” de război clasa a II-a. Mai apoi fusese înaintată la gradul de sublocotenent…

Dună însănătoșire, a fost repartizată la Regimentul 43, care după refacere fusese contopit cu Regimentul 59. Regimentul făcea parte tot din Divizia 11, divizie care luptase în toamnă la Jiu. Mă-ntorc, într-un fel, la ai mei, se bucurase tânăra. Muncise

cu sârg pentru ea și pentru ostașii plutonului unu, pe care-i instruia. Un camarad de regiment, sublocotenentul Gheorghe Mănoiu, pe care-l cunoscuse în spital, a ajutat-o să învețe repede problemele de tactică și-i dăduse noțiunile necesare unui comandant. Soldații o stimau și o iubeau; comandantul de pluton le era și șef, și infirmieră, și confidentă în clipele încărcate cu gânduri negre.

Și cum se întristaseră când în regiment se zvonise că duduia sublocotenent este cerută la Crucea Roșie din Iași!

— Nu vă speriați, băieți, nu vă las eu, îi consola ea. Cum să plec dintre voi? Am vorbit de-atâtea ori despre vitejie, despre jertfele de pe front, ca acuma, când se apropie lupta, să mă retrag?

— Dar dacă-i *orden*? mormăise plutonierul companiei.

— Atunci o să ies la raport! se sumeți se Ecaterina.

Soldații se uitaseră unii la alții, impresionați. A ieși la raport nu era lucru de glumă, mai ales pentru un ofițer! Dar Ecaterina se ținuse de cuvânt. Stăruise, își pledase cauza, dăduse explicații, impresionase, izbutind, în cele din urmă, să convingă. Rămăsese în regiment…

Și nu-mi pare rău, gândi ea mergând pe drumul plin de praf care-i apropia de front. Ieși din rând, așteptă ca plutonul să treacă prin fața ei. Văzând-o, ostașii își îndreptau umerii, mergeau mai țanțoș, încercau să alunge de pe chip urmele oboselii. Zâmbetului ei îi răspundeau cu zâmbete. Apoi în urma plutonului, un recrut pirpiriu trecu șchiopătând.

— Ce-i cu tine, te roade bocancul?

— Nu, domnișoară sublocotenent, mi-am scrântit piciorul când trecurăm apa.

— Dă-mi mie arma, să-ți vină mai ușor.

— Cum se poate? I-o ducem noi, strigară doi ostași din coada plutonului, auzind discuția.

Și se repeziră să ia ranița și arma celui pirpiriu.

— Putea să vă vină mai curând gândul ăsta, zâmbi ea.

— Păi dacă el nu spune, se dezvinovăți ostașul. De ce nu spuseși, mă?

— Mi-era rușine, zise recrutul. Să mă vait ca o babă? Ce-ar fi zis duduia sublocotenent?

— Te-aș fi ajutat, spuse ea simplu.

— Încântat să vă cunosc, domnișoară sublocotenent. Sunt căpitanul de stat-major Dumitrescu. Despre dumneavoastră se vorbește cu admirație în toată armata.

Ecaterina îi strânse mâna, fără să se mire că ofițerul îi întinsese mâna stângă. Războiul nu însemna numai moarte. Însemna și multe infirmități, care schilodeau deopotrivă trupul și sufletul.

— Mai aveți loc și pentru oltenii mei? zâmbi ea.

— Loc e destul. De patru zile asta facem: completăm locurile goale. În fiecare ceas apar locuri goale. Avem echipe speciale care nu fac altceva decât să sape morminte…

— Sunteți pesimist din fire? Sau numai astăzi?

— Dac-ați fi în locul meu… Seara centralizez pierderile. Cifrele mă impresionează totdeauna. Cândva m-am ocupat cu poezia. Îndărătul acestor cifre, îmi imaginez oamenii. Zece răniți… o sută de răniți… Sânge, mizerie, cămăși sfâșiate pentru pansament… Ieri, pe Dealul Porcului, au bătut cu artileria grea. Acolo, în dreapta, era o pădure: nu mai este. Să razi o pădure cu artileria… Iar printre copaci erau tranșeele noastre. Oamenii erau îngropați de vii. Rețelele de sârmă, pulverizate. Pe urmă au venit la atac. De unde-au mai avut putere ai noștri să reziste, nu pricep. Răsăreau de sub pământ, din gropile năruite peste ei. Aruncau grenade și contraatacau la baionetă. Am păstrat poziția. Astăzi au început din nou în zorii zilei. Tot acolo, pe Dealul Porcului. Un loc blestemat. Douăsprezece atacuri, domnișoară. Pe la prânz ni l-au luat, dar au pornit ai noștri iarăși. A venit și-un batalion rusesc, am mai dat și noi din rezerva de sector… l-am gonit până-n vale. Dar regimentul dumneavoastră are altă destinație. Vedeți acolo-n stânga, dealul acela care-ncepe din marginea satului? Acolo e o „pungă de foc”, cum se numește în tactică. Nemții au înaintat pe creastă, s-au îngropat la teren, cu mitraliere și tunuri. Ieri i-a atacat Divizia a 9-a. De fapt, umbra diviziei a noua, ce-a mai rămas din ea după Mărășești, Au plecat frumos, ca la manevre. Bătuse artileria mai înainte, dar fără rezultat. Pozițiile nemților erau intacte. Ne-am oprit în marginea satului, cu mitralierele și artileria. Ne-am adăpostit chiar sub nasul lor. Unele poziții sunt la o sută de metri depărtase unele de altele. Soldații se pândesc

reciproc, cu armele gata. Care cum scoate capul poate primi un glonț. Nu îndrăznim să le trimitem nici apă.

— Înțeleg, spuse Ecaterina. Acum să vorbim despre misiunea noastră.

— Regimentul dumneavoastră va ataca de la nord la sud. Am vorbit cu comandantul, e optimist. Mai optimist decât mine, zâmbi. Păcat că n-avem artilerie destulă.

— Avem baionete, spuse încet Ecaterina Teodoroiu.

— Plutonul dumneavoastră va face legătura între companiile 5 și 7. E greu, că trebuie să atacăm înspre deal, și pământul e moale după ploaia de alaltăieri. Oricum, misiunea este să distrugem „punga de foc” de pe Dealul Secului.

Sublocotenentul Ecaterina Teodoroiu își îndreptă umerii:

— O vom distruge!

Armata I Punctul de comandă Tecuci
Serviciul de stat major 3 septembrie 1917
Biroul operațiilor

ORDIN DE OPERAȚII NR. 43
pentru ziua de 4 septembrie 1917

1) În cursul zilei de astăzi 3 curent, Grupul de divizii general Popescu a atacat pe frontul Șușița – cota 406 – cota 461, dealul Secului-Muncel. Atacul infanteriei a fost dezlănțuit la ora 8, după o pregătire de artilerie care a început la ora 6,30. După un ultim atac dat la ora 14,45 și care a ținut până la căderea nopții, trupele au ocupat o parte din tranșeele inamice și au ajuns pe frontul: est Varnița-cota 406—100 metri nord cota 437 – 50-60 metri nord cota 461 – originea văii Secului – Dealul Secului – colțul nord-est al satului Muncel (s-au ocupat câteva grupuri de case pe liziera de nord-est a acestui sat).

Comandantul Armatei I Șeful de stat major,
General GRIGORESCU Colonel N. SAMSONOVICI

După atacul din 3 septembrie, în care trupele noastre înaintaseră câteva sute de metri în dispozitivul inamic, ostașii din linia întâi primiră ordin să-și întărească pozițiile și să organizeze apărarea.

În zorii zilei următoare, Dealul Secului era tăiat în curmeziș de o tranșee lungă și adâncă, cu lăcașuri de tragere și rețele de protecție. Ostașii se cuibăriră pe fundul tranșeelor, să fure câteva minute de somn. Rămăseseră, la posturi, santinelele care vegheau ca inamicul să nu se apropie neobservat.

Până seara, nicio mișcare importantă în pozițiile dușmane. Patrulele mici, ce se furișau prin pădure, erau întâmpinate neîntârziat cu focuri de santinelele agere din prima linie. Când și când bubuiau tunurile, apoi liniștea se așternea iarăși…

La ora 21, pe neașteptate, din tranșeele inamice începu să plouă cu grenade. Nu mai era nevoie de ordinul ofițerilor; în câteva clipe, pe marginea tranșeelor apărătorii erau gata să întâmpine atacul.

Și atacul începu. Valuri parcă nesfârșite de umbre se desprindeau din întunericul pădurii și porneau la vale. Din adăposturile lor, românii trăgeau cu înverșunare.

Inamicul, oprit, se adăposti pe coastă. Continua însă să tragă spre tranșeele apărătorilor. Văzând ezitarea dușmanului, comandanții noștri găsiră că e momentul potrivit să contraatace. Ordinul trecu din gură-n gură.

Ecaterina Teodoroiu se afla printre ai săi, pe poziție. Cum primi ordinul, se ridică pe marginea tranșeii, strigându-și ostașii:

— Înainte, băieți! După mine, nu vă lăsați!

O mitralieră lătră prelung din flancul dușmanilor. „Eroina de pe Jii” se prăbuși, lovită mortal. Ostașii o înconjurară îndată. Ea mai găsi puterea să comande:

— Înainte! Înainte…

CAPITOLUL IV

1.

ÎNCEP SA NE CUNOASCĂ…

(titlul unui articol din ziarul „România”)

Primul ministru rus Kerenski: *Țin să proclam admirația ce o deșteaptă printre noi vitejia armatelor române în apărarea pământului lor natal.*

Președintele S.U.A., Woodrow Wilson: *Poporul Statelor Unite a urmărit cu sentimente de caldă simpatie și admirație lupta curajoasă a Majestății voastre și a poporului român pentru apărarea integrității teritoriale și a libertății României de sub dominația militarismului german.*

Președintele Franței, Raymond Poincaré: *Ecoul succeselor cucerite de vitezele trupe românești a făcut să tresalte cu bucurie inima mulțimii...*

Regele Marii Britanii, George V: *Popoarele britanice urmăresc de aproape mersul acestei mari bătălii care-i în toiul ei și au încredere că vitejia trupelor românești și rusești de sub comanda Majestății voastre va zădărnici sforțările dușmanului.*

Primul ministru englez, Lloyd George: *Reconstituirea armatei române și rezistența încăpățânată – rezistența atât de prețioasă pentru cauza comună – pe care această armată o opune dușmanului în acest moment, în condiții de o greutate excepțională, prezintă un exemplu măreț de tărie pe care libertatea o inspiră unui popor liber.*

Comandantul corpului expediționar american în Franța, generalul Pershing: *Admir splendidul eroism al armatei române, care și-a apărat cu îndârjire pământul patriei sale. Să nu vă temeți de nimica! Îl va recuceri și-și va vedea visul împlinit. În America toată lumea crede ca mine.*

Generalul Kurt von Morgen, comandantul Corpului I rezervă german: *Rezistența dușmanului, în special a românilor, a fost neobișnuit de dârză și s-a manifestat prin 61 atacuri (pe frontul Corpului I) în decursul celor 14 zile de luptă.*

Ministrul de externe al Austro-Ungariei, contele Czernin: *Ultimul atac al trupelor germane la Mărășești s-a*

terminat cu o înfrângere a germanilor, ridicând mult moralul armatei române.

Șeful misiunii militare franceze în România, generalul Berthelot: *Soldații români luptă admirabil. Ei sunt la înălțimea celor mai viteji apărători. Sunt cei mai buni soldați din lume.*

2.

— Raportați că începem ofensiva la data proiectată, spuse Averescu. Vreau să știu dacă trupele au intrat în dispozitiv.

— Totul e gata, spuse șeful biroului operațiilor. La Cireșoaia s-au instalat liniile telefonice. Batalionul de vânători de munte a sosit și el.

— Păstrați-l pentru dezvoltarea succesului, îl sfătui generalul. După ce linia întâi sparge frontul, intervin vânătorii și atacă spre cotă. În același timp, vom încerca învăluirea Cireșoaiei pe la sud...

Se aplecară asupra hărții. Vârful Cireșoaia domina văile învecinate; în cursul ultimei luni pantele lui abrupte fuseseră aprig disputate între adversari.

— Dacă reușim, reluă Averescu, atunci Divizia a șaptea va ataca la Coșna, și deschidem Valea Oituzului spre frontieră.

— Ar fi prea frumos, zise sceptic unul dintre ofițerii de stat major. Inamicul s-a întărit zdravăn aici...

— Distrugem întăririle cu artileria, domnilor. Oricum, trebuie să încercăm ceva. Momentul e prielnic; germanii sunt slăbiți de lupte și o parte din trupele lor de rezervă au fost trimise pe frontul de vest...

Atacul începu la 9 septembrie, cu obișnuita pregătire de artilerie. După trei ore de bombardament, trupele din linia întâi porniră la atac. Dar înainte de a se apropia de întăriturile inamice, ofițerii constatară îngroziți că pozițiile erau aproape intacte. Mitralierele de pe coastă începură să tragă, rândurile atacatorilor se culcară la pământ.

— Târâș, marș! ordonară comandanții de companii.

Porniră să se târască spre rețelele de sârmă. Când ajunseră mai aproape, văzură că erau instalate pe trei rânduri de pari, cu șirurile de sârmă ghimpată strălucind amenințător. Tăietorii de

rețele, cu foarfeci mari, se avântară înainte. Asupra lor, inamicul retras în linia a doua de apărare dezlănțui un foc ucigător. Mulți dintre curajoșii ostași rămaseră răstigniți între sârmele tăiate, încolăcite în jurul lor ca niște șerpi de oțel.

Comandantul hotărî să oprească atacul, iar ostașii să-și sape măști individuale; urmau să primească întăriri, dar până atunci să reziste…

Întăririle se împărțiră în două grupuri, învăluind dealul pe la nord-est și sud-est. Din grupul de nord-est făceau parte și vânătorii de munte. Cu comandanții de companii în frunte, vânătorii se apropiată, înfruntând moartea pe terenul descoperit. În preajma rețelelor de sârmă izbucniră primele explozii – locul fusese minat… Sus, între copaci, erau întinse alte rețele… Din adăposturi, mitralierele inamice trăgeau de zor… Oamenii cădeau unul după altul.

Primiră apoi ordin să se retragă puțin, și artileria trupelor române începu iarăși bombardamentul asupra dealului. Obuzele explodau prin pădure, dărâmau copaci, spulberau pământul moale, dar la următoarele atacuri ostașii văzură că nici de astă dată punctele de rezistență, prevăzute cu cuiburi de mitralieră, nu fuseseră distruse.

A doua zi bombardamentul reîncepu. Trei ore detunară prelung bateriile de tunuri și obuziere, apoi patrule de recunoaștere fură repezite înainte, să cerceteze efectul tragerii.

— Domnule general, rețelele sunt aproape intacte…

— Mă așteptam, spuse generalul Văitoianu, care conducea lupta. Artileriștii n-au vizibilitate și nu-și pot dirija tragerea. Trebuie să instalăm observatori pe poziții cât mai înaintate, cu telefoane… Cercetați locul și căutați poziții bune pentru observatori!

În cursul nopții care urmă, patru grupe de voluntari din Regimentul 31, însoțiți de grenadieri, se apropiară de rețele și începură să taie sârmele. Dar inamicul prinse de veste; se înălțară rachete luminoase și se dezlănțuiră rafale lungi de mitralieră. Forfecașii cădeau unul după altul, în vreme ce grupele de acoperire încercau să zădărnicească tirul dușmanului.

Dimineața, artileria trase iarăși asupra rețelelor, apoi infanteria porni la atac. O companie din Regimentul 17 găsi o

spărtură în rețele în partea de sud a Cireșoaiei și pătrunse în tranșeele inamice. O luptă aprigă se încinse, luptă grea și inegală, la sfârșitul căreia compania se opri între tranșee și rețeaua de sârmă. Îi veni în ajutor altă companie și astfel primul pas în dispozitivul inamic fusese făcut. Curând veni vestea că la cealaltă extremitate a frontului de atac Regimentul 37 a pătruns în spărtură făcută la nord de Cireșoaia și s-a oprit în fața celui de-al doilea rând de rețele.

Compania a 7-a din Regimentul 17 porni cel de-al treilea atac al zilei, târziu după-amiază, în sunetul goarnelor, și izbuti să pătrundă în liniile inamice. Dar dușmanul contraataca cu putere. Încercând s-o ajute, companiile vecine se loviră de un nou obstacol: șiruri transversale de sârmă compartimentau zonele de front, astfel că mișcarea laterală nu era posibilă. Ostașii asistau neputincioși la luptă, trăgând cu furie asupra rezervelor inamice. Dar viteaza companie a 7-a trebui să se retragă după o oră de luptă crâncenă...

Pe înserat, veni ordinul de la comandament: să se înceteze lupta, iar trupele să se consolideze pe pozițiile câștigate.

3.

— Nu-mi vine să cred că mă aflu între ai noștri, mărturisi Crivăț. Că nu trebuie să-mi ascund gândurile, să-mi supraveghez până și somnul. Nemții sunt foarte bănuitori, au avut grijă să mă culce într-o cameră cu un personaj misterios. Omul se văita că nu mai poate de oboseală; credeam că îndată ce stingem lumina o să adoarmă tun. M-am culcat, m-am prefăcut că dorm. A început să sforăie, dar mi-am dat seama că se prefăcea. Respira prea des pentru un om care doarme profund. Atâta lucru știam și eu. Pe urmă, când am început și eu să sforăi, omul meu s-a sucit în pat și s-a ridicat într-un cot. Îi vedeam umbra profilându-se pe geam. Era în patul de la fereastră. Se temea probabil să n-o șterg... Toată noaptea a stat treaz individul. Ca să-i fac plăcere, mă zvârcoleam din când în când și bolboroseam ceva fără înțeles, îl simțeam cu respirația oprită, trăgând cu urechea...

— O metodă de-a lor, zâmbi locotenentul din Serviciul de siguranță al Deltei Dunării. Să scoată informații până și de la

oamenii care vorbesc în somn. V-am mai spus, ei consideră psihologia drept o armă de bază. Oricum, v-ați jucat bine rolul. Domnul Moruzov e mulțumit de raportul dumneavoastră. Mi-a ordonat să vă întreb: vreți să vă mai întoarceți acolo?

— Ce-aș putea face altceva? Oare misiunea mea s-a rezumat la atât?

— Nu silim pe nimeni. Concepția domnului Moruzov este ca oamenii noștri să lucreze din convingere, nu din ordin. E o muncă primejdioasă; știți bine ce s-a petrecut cu Chilian și ai săi.

— O pierdere grea, oftă Crivăț.

— Trebuie să-i înlocuim. Să le continuăm acțiunea. Avem informații că inamicul va încerca o lovitură dinspre sud. În același timp, pe fronturile de la Mărășești și Oituz presiunea continuă. Nu putem să luăm diviziile de pe frontul Moldovei până nu suntem siguri că această amenințare din sud e reală. Domnul Moruzov se ocupă personal de această problemă. Vrem să știm cu precizie intențiile dușmanului în zona Dunării și Deltei…

— Înțeleg, spuse Crivăț.

— Acolo nu-i lucru de glumă. Regiunea din preajma frontului nu face parte din teritoriul ocupat, ci din zona de operații. Satele sunt împânzite de patrule, spioni, polițiști. Informațiile ajung foarte greu. Fiecare mișcare e supravegheată. Ați auzit de comisarul Popovici, din Brăila. Nemții ucid fără milă. Și totuși, trebuie să acționăm.

— Domnule locotenent, în ce mă privește…

— Știu. Vă asumați riscul. Vom încerca să vă dăm o mână de ajutor. Într-un sat de lângă Brăila există un preot, memorați-i numele. Ne-a transmis acum câteva săptămâni date prețioase despre amplasarea bateriilor germane pe țărmul Dunării. Așteptam continuarea acestor informații, dar deocamdată omul tace. Poate i s-a luat posibilitatea de comunicare. Sau poate… Locotenentul tuși, privi în jos, continuă cu glas coborât: Sau poate l-au prins. Oricum, trebuie să știm ce se petrece. Dacă inamicul concentrează baterii pe Dunăre, înseamnă că se pregătește să treacă fluviul. În Brăila este un tâmplar, are atelierul chiar în fața pieții. Lui îi încredințați mesajul preotului. Sau… al dumneavoastră. După ce ne trimiteți datele despre

zona Brăila, vă duceți la București. Rămâneți acolo. Vom pregăti între timp un sistem de legătură. Ne informați cu tot ce se petrece în teritoriul ocupat. Vă lăsați prins de nemți.

— Au să mă descoasă iarăși.

— Asta și vrem. Am pregătit niște informații proaspete pentru ei. Iată plicul. După ce le memorați, ardeți hârtia.

Crivăț luă plicul, îl privi cu un zâmbet reținut:

— Sunt... veritabile?

— Aproape. Atât cât să se potrivească cu ce mai știu ei. O capcană pregătită de domnul Moruzov personal.

— Și dacă vor să mă trimită iarăși în Moldova?

— Refuzați-i. Spuneți că vă e teamă de Curtea Marțială, că atmosfera s-a înăsprit, că lumea nu vrea pace cu Germania iar în armată sunt suspectați ofițerii fără situație clară. Prezentați-le lucrurile în negru, vrem ca Mackensen să știe că nu ne împăcăm cu starea actuală... Făcu o pauză, oftă: Cam multe însărcinări, domnule căpitan.

— O să mă descurc. Sau, oricum, încerc. Când urmează să plec?

— Chiar în noaptea asta.

— Aveam o cunoștință...

— Da. Rodica Bistrițeanu. Am invitat-o aici, la Galați.

— Sunteți grozav. Vă mulțumesc.

— Nu aveți de ce să-mi mulțumiți. O măsură în interesul serviciului. Știam că veți dori s-o vedeți, dar n-ați fi avut vreme să vă duceți până acolo. Am cerut spitalului s-o trimită încoace pentru o zi.

— Apreciez gestul, spuse Crivăț.

— Vă las acum, domnule căpitan. Logodnica dumneavoastră trebuie să sosească. Are adresa de aici. Recunosc, nu e cadrul cel mai potrivit pentru o revedere...

Arătă cu un gest încăperea austeră, mobilată sumar cu un birou improvizat.

— Nu-i nimic. Cred că o să fac o plimbare cu ea pe malul Dunării.

— Asta voiam să vă propun și eu. Ar fi o ocazie să cunoașteți de cu ziuă locul pe unde veți trece. La Țiglina, cam în dreptul bateriilor Marinei. Pe malul opus, ceva mai la vale, sunt bateriile germane. Ar fi bine să nimeriți chiar în zona lor. Observare

directă. Simplu.

— La toate v-ați gândit, se miră Crivăț.

— Nu sunt începător, explică locotenentul. Pe diseară, domnule căpitan. Am onoarea!

Plecă, închizând ușa fără zgomot. Crivăț privi în urma lui cu un zâmbet. Începuse să-l îndrăgească, în ciuda asprimii și exactității cu care agentul Serviciului special încerca să-și mascheze adevărata fire...

Ușa cămăruței se deschise tot așa, fără zgomot. De astă dată, din alte motive: o deschisese, timid, o mână de femeie.

— Rodica!

— Tu, dragule! Credeam că nu mai ajung. Am făcut șapte ore pe drum!

Se îmbrățișară. Crivăț îi simți, prin rochia subțire, slăbiciunea. O trase spre lumină, o privi atent:

— Rodica, ai cam slăbit.

— Toată lumea îmi spune același lucru, se văită ea. Nimeni n-o duce pe roze. Masă pe apucate, somn... ce să-ți mai spun? De zece ori pe noapte sar să văd ce se întâmplă cu bolnavii mei.

— Ar trebui să fii mai atentă cu tine.

— Acum? Dac-ai vedea spitalul... Am întins corturi și pe mijlocul drumului. Am început să ducem răniții în casele sătenilor. Și nici acolo nu mai e loc. Au fost lupte grele. Răniți cu miile. Mulți foarte grav. Cu mai multe răni. Cu zeci de schije risipite prin trup. Chirurgii sunt îngroziți. Și tu îmi dai sfaturi să mă menajez...

Un acces de tuse o făcu să se întrerupă din vorbă. Crivăț o luă de umeri, o așeză pe scaunul șchiop dindărătul biroului, îi oferi un pahar cu apă. Ea încercă să zâmbească:

— Nu te speria. Am schimbat aerul și-atâta tot. Se vede că m-am deprins cu clima de acolo. E aproape ca la munte... Plus că nu mi-am luat siropul la timp.

— Rodica, tu ești bolnavă!

— Poate n-ai văzut un bolnav adevărat. Ce am eu e floare la ureche. Iar siropul pe care mi l-a dat medicul-șef face minuni. Cu condiția să-l iau la timp...

— Atunci ia-ți siropul și hai afară, la aer curat. O mică plimbare ți-ar face bine, sper.

— Da. Dă-mi geanta, te rog.

— Ăsta-i tot bagajul tău?

— Mi s-a spus că vin pentru câteva ore. Între două trenuri. La noapte plec înapoi. Iar tu…

— Plec și eu, spuse Crivăț. Avem, într-adevăr, numai câteva ore de stat împreună. Îți făgăduiesc însă că după război…

— După război… spuse ea visător. Nici nu-ndrăznesc să mă gândesc…

Noaptea, pe faleza înaltă de la Țiglina, Crivăț își luă rămas-bun de la locotenent. Purta vechea lui uniformă, fără grade, avea la brâu un revolver mic și o pungă de gutapercă în care ținea un *ausweiss* dat de serviciul secret german, cu porunca să nu-l arate decât în cazuri extreme. „De preferat, spusese ofițerul german, să nu faci uz de el. Un căpitan cu vechime va găsi mijloace să se descurce și fără acte”. Metoda psihologică, zâmbise Crivăț în sinea lui. Vrea să-mi trezească orgoliul; de fapt îi e teamă să dea în vileag acest târg. Treaba lui…

Se aruncă în apa călduță la acest început de toamnă, începu să înoate economisindu-și forțele. În urma lui pocniră câteva împușcături și țâșni o rachetă luminoasă de sus, din poziția bateriilor Marinei. Se ține de cuvânt locotenentul, gândi înotând voinicește. Nemții de vizavi trebuie să știe că s-a întâmplat ceva pe Dunăre…

De pe malul opus, din satul cufundat în întuneric, detună răgușit un tun. Proiectilul șuieră înalt și explodă undeva, în malul abrupt al Țiglinei. De la bateriile Marinei porniră, drept răspuns, câteva salve, apoi totul se cufundă în tăcere…

Când ieși pe mal, de după sălcii ieșiră vreo cinci soldați cu baioneta la armă:

— *Hände hoch!* Mâinile sus!

— Domol, spuse Crivăț. Sunteți șapte și eu unul singur. Nu vă fac niciun rău.

— Pune mâinile la ceafă și ia-o înainte, rosti un glas poruncitor. Dacă faci un pas alături de cărare, tragem toți odată.

— Nu-mi place rolul de țintă vie, spuse Crivăț. Duceți-mă la comandant.

Comandantul se instalase într-o căsuță mai răsărită, lângă biserică, probabil casa parohului. În întuneric lucea stins baioneta ostașului de gardă. Șeful patrulei vorbi cu santinela,

apoi intră în curte și ciocăni la ușă. Când ușa se deschise, dinăuntru răzbătu, incredibil, o frântură de vals de pe o placă de gramofon. Crivăț fu introdus în încăpere. Comandantul german, cu vestonul descheiat, cu tocul pistolului azvârlit pe pernă, stătea tolănit pe patul tare, acoperit cu o cuvertură făcută din blănuri de oaie, și bea pe-ndelete dintr-un pahar cu vin negru.

— Un ofițer inamic, exclamă el bine dispus. Pasăre rară. Ești liber, băiete, spuse către șeful patrulei. Poți pleca. Vorbiți germana, domnule ofițer?

— Da, spuse Crivăț. Sunt căpitan demobilizat din cauza rănii.

— Cum de ați îndrăznit să treceți linia frontului? Nu știați că aici e gardă germană?

— Știam, domnule comandant. Dar ce rău poate pricinui un invalid? Am aici certificatul de ieșire din spital.

— Am mai văzut certificate de-astea. Mai alaltăieri, un plutonier cu un asemenea certificat a dat foc fânului pentru caii de la artilerie. Nu cred în certificate, domnule căpitan. Am ordonat oamenilor mei să fie cu ochii-n patru. Vreau liniște în zona asta. Sper să mă întorc acasă cu divizionul intact. Bei un pahar cu mine?

Crivăț nu refuză, mai ales că aflase o noutate prețioasă: dispoziția comandantului divizionului de pe malul Dunării nu era prea războinică…

A doua zi îl trimiseră la comandamentul diviziei. Îl luă în primire, după obicei, un ofițer de informații. Încredințându-se că nu-l aude nimeni altcineva, Crivăț dădu la iveală *ausweiss*-ul.

— Am fost rugat de un coleg de-al dumneavoastră să-l ajut într-o problemă delicată, spuse. Ar trebui să aveți încredere. Mă pot întoarce la București și fără escortă.

Ofițerul german întoarse hârtia pe toate părțile, o examină în lumină și i-o înapoie.

— E autentică, spuse în cele din urmă. Mă surprinde. Ai noștri nu prea eliberează asemenea hârtii. Poate-o fi o nouă dispoziție de la înaltul Comandament. Mă văd obligat să respect acest act. Deși, personal, am alte păreri…

Crivăț ridică din umeri.

— Părerile personale, la război… spuse el indiferent.

Nu voia să insiste, pentru ca ofițerul german să nu devină bănuitor. Se prefăcea că-și acceptă cu resemnare soarta.

Neamțul se gândi puțin, mai citi o dată hârtia și i-o întinse:

— Sunteți liber, domnule căpitan. Dar vă sfătuiesc să părăsiți cât mai repede această zonă. Nu-mi plac persoane străine, chiar înarmate cu hârtii în regulă.

Crivăț salută și porni spre ușă, fără să mai adauge vreun cuvânt. Ofițerul de informații făcu semn plictisit santinelei, care aștepta afară:

— Condu-l până la marginea satului. Acolo îi dai drumul.

Soldatul pocni călcâiele.

Pe drum, Crivăț începu să-l descoasă. Bătrânul soldat vorbea încet, prudent, uitându-se mereu în jur:

— Abia așteptăm să plecăm acasă... Kaizerul ne-a făgăduit că încheie pace. În Germania nu e pâine, nu sunt cartofi, în loc de unt se mănâncă margarină. Avem dreptul să trimitem o lădiță de 5 kilograme pe lună, dar familia mea nu se poate hrăni o lună-ntreagă din ce trimit eu.

— Ce vârstă ai? întrebă Crivăț.

— Aproape cincizeci. Am trei copii. Doi au murit în vest, al treilea luptă în Italia. Pe noi ne-au trimis aici să facem garda depozitelor și comandamentelor; e nevoie de tineret pe front...

— Măcar de-ai scăpa cu viață după ofensiva asta...

— Care ofensivă! exclamă soldatul. Am auzit eu, când a venit generalul în inspecție. O să cădem la pace cu rușii. N-avem cu ce să pornim ofensiva...

Cătunul, cu casele risipite în lunca Dunării, părea pustiu. Crivăț trecu încet de-a lungul ulițelor tăcute. Prin curți nu se vedeau găini, oi, vite; doar câte un câine, ici și colo. Le un colț întâlni un bătrân în zdrențe, bărbos și cu un ochi roșu.

— Bună ziua, tăticule. Dar unde-s oamenii din satul ăsta?

— Au fugit, taică. S-au speriat de front și s-au dus care-ncotro, pe la neamuri, pe la Brăila. Care-au rămas, îs la muncă. Îi ia caraula dis-de-dimineață și-i duce.

— Unde-i duce?

— Unde are neamțul nevoie. La pietruit drumuri, la săpat tranșee, la cărat fân pentru caii armatei...

— Dar părintele unde-i? Doar nu l-au luat și pe el la muncă?

Moșul scoase o batistă mare, cocoloșită, cu o gaură în mijloc. Își șterse nasul, întorcându-se puțin într-o parte. Vârî batista din

nou în buzunarul surtucului pe care-l purta de-a dreptul peste cămașă.

— Părintele, zici? Ce treabă ai dumneata cu părintele?

— M-a îndreptat o inimă miloasă la el. Am nevoie de ajutor.

— N-o să te poată ajuta, zise încet bătrânul. L-au ridicat nemții.

— De ce l-au ridicat?

— Cică era *spion*. L-au luat între baionete și l-au dus la Brăila, la judecată. L-o fi pârât vreo iscoadă. Că nemții pun iscoade și la privată, să ierți dumneata vorba.

— Și când l-au ridicat?

— Ieri săptămâna. Da'mneata cine ești, de mă iscodești atâta?

Crivăț zâmbi trist, scoase la iveală un pachet de țigări:

— Nu te teme, tăicuțule, nu sunt iscoadă nemțească. De-aș fi fost, aș fi știut de pățania părintelui. Aveam o vorbă cu sfinția-sa.

— Ce vorbă?

— M-a trimis cineva să iau de la el niște scrisori.

— Cine te-a trimis?

— Vărul Eremia. Așa mi-a spus, așa spun.

— Vărul Eremia… zise gânditor bătrânul. Se schimbă socoteala. Mi-a șoptit mie părintele, în vreme ce nemții îl duceau la dubă, despre niște scrisori.

— Păi vezi? Unde sunt scrisorile?

— La loc bun, zise moșul clipind din ochiul sănătos. Mai întâi să mă încredințez că nu mă duci cu vorba. Unde șade vărul Eremia ăsta care te-a trimis încoace?

— La Tecuci, unde să stea?

— Ești de-ai noștri, se bucură moșneagul. Scrisorile se află chiar la biserică, sub saltarul unde ținem banii de lumânări. Au scotocit nemții peste tot. Numai acolo nu le-a dat prin minte să cate…

În seara următoare, Crivăț bătu la ușa tâmplăriei de lângă piață. Un om dădu ușor oblonul de o parte:

— Cine-i?

— Din partea vărului Eremia, din Tecuci, șopti Crivăț repede.

Auzi zăvorul tras de o parte. Ușa se deschise tot așa, cu

fereală, și căpitanul se strecură înăuntru.

— Așteptam pe altcineva, zise tâmplarul privindu-l drept în ochi.

— Pe părintele?

Omul păru să răsufle ușurat:

— Da, pe părintele.

— L-au ridicat nemții acum opt zile.

— Și pe-aici prin oraș, e cercetare mare. De când cu comisarul Popovici și cu bieții băieți…

— De comisar am auzit. Dar ce-i cu băieții?

— Erau niște elevi de liceu care-l ajutau. Jucau mingea pe lângă cazărmile nemților. Trăgeau cu ochiul, numărau tunurile, spuneau tot comisarului și comisarul pregătea scrisorile. Nemții au cam luat urma băieților. Pe comisar l-au împușcat, apoi și pe bieții băieți… Nu se mai satură de sânge, oftă tâmplarul. Dar nici noi nu ne lăsăm.

— Nu ne lăsăm, spuse Crivăț.

— Ai adus ceva?

— Niște scrisori. Știu că dumneata te pricepi să ajungă unde trebuie.

— Am pe cineva, un cumătru, pescar. El le duce la marginea portului și le pune într-un loc. De-acolo vine altcineva să le ia. Cine vine, nu știu. Nici nu trebuie. Cu cât știm mai puțin, cu atât mai bine. Nemții se pricep să smulgă mărturii de la arestați. Aud că au călăi anume, cum au bucătari și căruțași. Organizare, domnule!

— Cu toată organizarea lor, spuse Crivăț, nu ne pot veni de hac. Cade unul, se ridică alții-n locul lui. N-au închisori pentru toți luptătorii noștri.

— Ei, greu tare. Vremuri cumplite. Ia spune, domnule, ce se mai aude? Scăpăm de ei sau ne pun pielea pe băț?

— O să scăpăm, îl asigură Crivăț. Dar trebuie să punem cu toții umărul.

4.

Tg. Jiu 9 septembrie 1917

ÎNCUNOȘTIINȚARE

Sublocotenentul Victor Popescu, din Fărcășești, și-a format și lucrat în iarna anului 1916-1917 cu o bandă de răufăcători, în județele Mehedinți, Gorj, Dolj, cu intenția de a face pagube armatelor germane și aliate.

Cu tot concursul populațiunei române, faptul nu i-a reușit. În căutarea acestei bande, s-au executat doi membri: Ion Popescu și Ion Prunescu.

În baza dispozițiunilor de pedepsire, au fost condamnați de Tribunalul militar al comandamentului de etapă Turnu Severin:

1) pentru că au fost membrii bandei, locuitorii: Nicolae Marcu – din Drăgutești; Ion Bancu, Petre Vălceanu, Const. Cojocaru – din Negomiru, toți condamnați la moarte.

(...)

Tuturor primarilor și notarilor se atrage atențiunea asupra acestei încunoștiințări și a pune în cunoștință aceste grele pedepse tuturor locuitorilor.

Totodată se atrage atențiunea și se reamintește că toți acei dezertori ce se țin ascunși și nu sunt vestiți să se raporteze imediat comandamentului de etapă 234 din Tîrgu Jiu.

Pentru prinderea și arestarea lui Victor Popescu sau vreo comunicare importantă asupra faptelor lui, care ar putea ține arestarea lui, s-a fixat un premiu de 5000 lei.

Comandantul etapei,
Maior SAUER

Trecătorul neras, cu haine ponosite, citi până la capăt afișul tipărit cu litere mari, negre, și-și scoase încet pălăria. Se gândi la un alt afiș, cu conținut asemănător, care fusese răspândit în toată Oltenia cu o lună în urmă. Mult ne e dat să îndurăm, își spuse.

La răspântie se arătă un om între două vârste, cu un ciomag la subțioară. Se apropie de străinul care, cu pălăria-n mână, rămăsese neclintit în fața afișului:

— Cu ce treburi prin satul nostru, om bun?

Drumețul tresări. Își puse pălăria pe cap, se întoarse încet spre cel care-l întrebase.

— Nicio treabă. Sunt doar în trecere. Mă duc încolo, spre București, la niște neamuri.

— De unde vii?

— De-acasă, de peste Jii, da’ de ce mă-ntrebi?

— Sunt vătăjelul comunei. M-au lăsat nemții să-mi fac slujba mai departe.

— Te-mpaci bine cu ei?

— Împacă-se dracu. Da așa-mi spuse dom’primar. „Măi Costache, zice, noi doi o să rămânem aici, la comună, să apărăm lumea cât om putea.” „Să fac slujbă la dușmani, dom’ primar?” „Înțelege, omule, slujba o faci pentru satul tău, nu pentru dușmani. De n-om fi noi, or pune unul de-al lor și-atunci e mai rău.”

— Și n-avea dreptate?

— Avea. Acuma, dom’ primar e bine și cu ei, și cu lumea. Când vin alde Friț și Franț, mă pune să adun satul. Vin oamenii în fața primăriei, dom’ primar ascultă ce vor nemții, pe urmă iese pe prispa și spune: „Auziți care-i porunca, oameni buni. Să dea fiecare casă trei găini și o sută de ouă pentru armata împărătească. Avem noi atâtea ouă?” „N-avem! strigă oamenii. Nu le mâncară tot ei?” Dom’ primar se uită la neamț, ridică din umeri: „Nu putem, zice. Ați auzit ce spune satul. Fiți și voi mai cu milă, nu luați și pielea de pe om!” Poporul face larmă în bătătura de la primărie, nemții se sfătuiesc în șoaptă și o lasă mai moale: „Cincizeci de ouă!” „Două-ș-cinci, zice dom’ primar. Eu cu mâna mea le adun, cât beți dumneavoastră o gură de vin!” Nu stă s-asculte răspunsul, îi cinstește pe nemți cu vin, oamenii aduc în pas alergător ouăle și scapă de nevoie. Ăsta odată primar!

— Dar ceva nemți aveți în sat?

— Nu e. Pe nemți îi cauți dumneata?

— Nu-i caut. Mai degrabă mă caută ei pe mine.

— Eah! Pe câți nu caută ei! Da nu-i găsesc totdeauna. Îi mai ajută oamenii, care e oameni!

— Dacă nu-s nemții-n sat, de ce ați pus afișul ăsta?

— Dom’ primar mă puse să-l pun. Zise că pune-l acolo, pe perete, la școală, și ai grijă să nu-l rupă careva. Lasă să afle lumea ce pătimesc ai noștri de pe urma dușmanului. Să se-ndârjească oamenii și să afle cum pierim de mâna neamțului; și să nu ierte…

— Moșule, m-ai putea găzdui la noapte? Plătesc după

cuviință.

— Care plată? Îmi fac o pomană, că te văd om năcăjit. Dac-acuma, la nevoie, nu ne-om ajuta…

— Și-n asta ai dreptate, moșule. Ai citit afișul?

— Ba bine că nu. Îl știu pe de rost, că mă puse dom primar să-l spun oamenilor, cu toba. Mai e unii fără știință de carte. Mă dusei prin sat, pe la răspântii, băteam cu toba și spuneam ce spune-n afiș. Când ziceam „Victor Popescu”, apăsam cuvintele, ca să știe oamenii. Rumân de-al nostru, odată om! Și când spuneam de cei *izicutați*, lungeam vorba ca popa-n biserică. Tot așa, ca să-i țină minte lumea. După aia, cântam „veșnica pomenire” pentru bieții creștini omorâți de dușman. Mă auzi o iscoadă nemțească. Mă spuse nemților când veniră-n sat; ei glonț la primar, că să-mi puie lațul de gât „Lasă-l, domnule unterofițir, că-i bătrân și cam într-o ureche. A rămas așa din tinerețe, că voia să se facă popă și l-a lăsat femeia cu care voia să se-nsoare și de-atunci e-ntr-o ureche.” Nemții ascultară de primar, om *sirios*, cu vorba-nțeleaptă, și mă lăsară-n pace. Da tot le-oi face eu una, să mă pomenească.

— Da ce-ai cu ei?

— Ce-au ei cu noi? întoarse vorba bătrânul. Că veniră peste noi și deteră cu tunu-n case și-acuma ne mănâncă gâștele și untul și ne iau velințele de pe paturi.

— Moșule, eu fui prizonier la ei. Nu ți-e teamă să adăpostești un fugar?

— Păi ce, ești cel dintâi? La curte, la coana Smărăndeasca, se ascund vreo cinci. Au și-un gradat cu ei. Da nemții nu trebuie să știe că-s soldați. Slugi la moșie, atât.

Se opri în fața unei căsuțe vechi, cu geamuri cât palma. Ridică cercul care ținuse închisă portița șuie.

— Ăsta-i castelul meu, râse. Aud că nemții au case mari, cu etajuri, mai dihai ca-n oraș la Craiova. Așa o fi?

— Așa e moșule. Fusei pe-acolo și le știu.

— Atunci, dacă au, de ce râmnesc la sărăcia noastră? Când trecu frontul pe-aici, un reghiment făcu popas în sat pe-o noapte. În casă la mine se nimeri un unterofițir fălos și cu nasturii lună. Mă întrebă prin semne dacă n-am păduchi. Tu ești păduche, era să strig la el… Da poftim în casă. Păduchi n-am avut de când mă știu.

Drumețul intră plecându-se pe ușa joasă a căsuței. În tindă îl izbi mirosul de busuioc și de pelin. Își scoase pălăria și căută din ochi găleata cu apă.

— Poftim înăuntru, spuse bătrânelul. Aduc acuși apă proaspătă de la puț. Ți-o fi foame?

— Nu cine știe ce, râse drumețul.

— Le-om rândui pe toate. Stai fără grijă, aici nu te caută nemții.

— Moșule, lasă apa rece că sunt treburi mai însemnate. Poți să faci un drum până la curte, la doamna Smărăndeasca?

— Ce să caut acolo?

— Să vorbești cu gradatul de care ziceai. Să-i spui să vină-ncoace, am de vorbit cu el.

— Dar cine ești dumneata?

— Victor Popescu, zise simplu drumețul.

Se furișau, la câțiva pași unul de altul, pe poteca bine bătătorită. Drumul urca ușor; Victor Popescu se opri de câteva ori să-și șteargă nădușeala și să-și tragă sufletul. Oamenii din urma lui se opreau și ei, dar cel din față, gradatul, care cunoștea bine locurile și le era călăuză, îi zorea mereu:

— Haideți, fraților, că apune soarele!

Ajunseră curând pe o muche de deal, despădurită, de unde șoseaua se vedea ca-n palmă.

— De aici vin să ia lemne pentru bucătării, spuse gradatul. Noi le tăiem și ei vin de le-ncarcă. Au căruțe luate de la oameni, de prin sate, cu cai cu tot. Nea Gheorghe, vorbiși cu căruțașii?

— Păi, zise un țăran scund, ars de soare, îndreptându-și cureaua carabinei pe umăr, apoi lămuri: Vorbii, dom’căprar. Le spusei să se țină mai într-o latură, că avem o treabă cu nemții.

— Nu ne-or da de gol?

— Îs amândoi neam cu mine. Unuia i-am botezat și copilul. Cum să ne vândă?

— Nu ne vând ei, spuse al doilea țăran.

— Atunci sa ne pregătim, spuse Victor Popescu. Luați-vă poziții bune. Trageți ochit și nu risipiți cartușele.

— Dacă izbutim, o s-avem și cartușe destule, zise Gheorghe.

— Dacă, făcu sublocotenentul culcându-se pe burtă cu arma lângă el.

După vreun sfert de ceas, pe drumul care urca, nevăzut, printre copaci, auziră strigătele căruțașilor. Își îndemnau caii la deal. Făceau mai multă larmă decât era nevoie, și Victor Popescu zâmbi: oamenii se ținuseră de cuvânt, le dădeau astfel de veste că sunt pe-aproape. Într-adevăr, de după dâmb apărură căruțele goale, cu oamenii pe lângă cai. În urma lor, călări, patru soldați cu coifuri lucitoare. Victor Popescu trase închizătorul armei. Auzi, în dreapta și-n stânga lui, clănțănitul sec, familiar, al închizătoarelor. Puse pușca la ochi, țintind pieptul subofițerului care mergea în frunte. Trase. Din dreapta și din stânga detunară și armele celorlalți. Căruțașii se azvârliră în lături; nemții, surprinși, întinseră carabinele dar n-apucară să tragă niciun foc. Se prăbușiră unul câte unul, loviți de moarte.

— Ăștia e toți, strigă unul dintre căruțași. Noi n-am văzut, n-am auzit.

Întoarseră, se urcară în căruțe, și porniră în goană la vale, spre sat. În urma lor, Victor Popescu și ai săi se repeziră să ia armele, cartușele și documentele inamicilor doborâți.

A doua zi, pe zidul primăriei, vătășelul, ajutat de un soldat german, lipi un afiș mare, scris de mână, prin care comandantul etapei cerea să-i fie predați cei care omorâseră patrula germană. În caz contrar, spunea afișul, toată comuna va avea de suferit. Pentru informații se oferea un premiu de 500 de lei.

Dar făptașii erau departe. Porniseră de cu noapte, în cap cu sublocotenentul, pe drumul Buzăului, plănuind să treacă frontul în Moldova.

Și izbutiră.

5.

Jandarmul sună îndelung la ușa avocatului. Ciurdariu era acasă, tocmai citea „Adevărul”, ziarul socialist care-și reluase de curând apariția. Puse cu regret ziarul deoparte pe măsuță și se duse să deschidă.

Jandarmul îl salută cu politețe:

— Bună ziua, domnule avocat.

— Bună ziua.

— Am o vorbă cu domnia-ta, dacă nu-i cu supărare.

— Poftim înăuntru, spuse avocatul

Jandarmul intră, își scoase chipiul și-și roti privirea prin salon:

— Mă bucur că sunteți singur. Putem sta de vorbă în liniște.

— Ocupați loc, spuse avocatul.

Jandarmul se așează cu plăcere în fotoliu, puse alături de el, pe covor, frumosul chipiu cu pană; dădu cu ochii de gazeta frumos împăturită.

— Citiți „Adevărul”? se miră el.

— E oprit? întoarse vorba avocatul.

— Nu e oprit. Tot ce se scrie în el apare cu aprobarea cenzurii. Dar e un ziar al lucrătorilor și un intelectual ca dumneavoastră…

— Înainte de a fi intelectual, sunt român, spuse avocatul. Ziarul dezbate problemele românilor din Monarhie, e firesc să mă intereseze. Așadar, cu ce vă pot fi de folos?

Jandarmul își drese glasul.

— Domnule avocat, se află la dumneavoastră o doamnă profesoară. Avem informațiuni că a găzduit militari români în casă, când or intrat valahii în Transilvania. Cunoșteați acest lucru?

— Cunoșteam. Dar nu mi s-a părut ceva nefiresc. În război se petrec tot felul de întâmplări.

— Domnule avocat, guvernul nostru socotește vinovați pe cei care ajută armatele dușmane. Avem poruncă s-o urmărim pe doamna profesoară. Avem informații că de când se află aici, în oraș, ar fi vorbind cu femeile valahe, să facă un comitet.

— Nu-i împotriva legii.

Jandarmul zâmbi și-și răsuci mustața:

— Depinde de ținta pe care-o urmărește acest comitet. Domnule avocat, ne cunoaștem de mici copii. Am trăit pe aceeași stradă. Eu personal nu caut vrajbă românilor din oraș. Dar misiunea mea este să apăr legea și să mă supun poruncilor stăpânirii. Domnul subprefect nu vrea să existe acest comitet de femei românce. Una dintre doamnele care vor fi în comitet a primit o scrisoare de la poetul Octavian Goga. Acest poet este un dușman al imperiului, a fost judecat în lipsă și condamnat. Un comitet format din doamne care primesc scrisori de la dușmanii imperiului… Doamna profesoară ar trebui să fie cu luare-aminte.

Avocatul ascultă liniștit cuvintele jandarmului. Bănuia pentru ce venise și avea un răspuns dinainte pregătit.

— Domnule jandarm, cunoașteți bine sensul luptei românilor

de sub puterea coroanei imperiale și regale. E o problemă de conștiință pe care fiecare om o rezolvă după cum îi poruncește cugetul său. Eu voi vorbi cu doamna profesoară și-i voi arăta primejdia care-o pândește. Dar n-o să-i cer să renunțe.

— Mai e o problemă, spuse încet jandarmul. Doamna profesoară are un frate deportat la Sopot. În casa dumneavoastră au venit scrisori de la acest domn. Scrisori în care se vorbește despre viața celor strămutați…

— Nu știam că autoritățile au vreme să citească scrisori particulare, zâmbi avocatul. Oare astfel nu se încalcă legea?

— Nu e căderea mea să judec, domnule avocat. Am primit poruncă să vă atrag atențiunea asupra acestor fapte. Sunteți om de lege, știți ce se cuvine și ce nu. Domnul subprefect nu dorește să se iște tulburări prin locurile noastre. Eu nu fac decât să vă avertizez…

— Am luat act, spuse ceremonios avocatul. Dar asta nu înseamnă că pot făgădui liniștea pe care o dorește domnul subprefect…

Victoria veni cu obrajii învăpăiați, cu ochii strălucitori.

— Domnule avocat, vești bune. Comitetul femeilor începe să trăiască. Am hotărât să strângem fonduri pentru liceu. Vrem să facem și o manifestație pentru pace…

Avocatul ascultă cu bucurie noutățile. Erau o rază de lumină în cenușa veștilor proaste din ultimele zile. Ministrul de culte și instrucție publică, contele Apponyi, hotărâse ca „în interesul asigurării securității statului împotriva încolțirii oricărei simpatii față de statul român”, să preia în mâinile guvernului educația în școală; așa-numita zonă culturală, unde școlile românești nu aveau voie să funcționeze, zonă care cuprindea județele Brașov, Făgăraș, Sibiu, Târnave și o parte din județul Hunedoara, fusese completată cu județele Bistrița-Năsăud și partea de sud a județului Caraș-Severin. De asemenea, comisarul guvernamental, baronul Petriescrich, anunța că s-a anulat cota dată de către stat învățătorilor greco-catolici. Aceste măsuri, care îngrădeau și mai mult posibilitățile de culturalizare a populației românești, îl umpluse de indignare pe avocat.

— Trebuie să-i ajutăm pe românii din zona culturală, spuse el. Mă gândesc să facem un internat pe lângă liceu. Copiii din zona

culturală ar veni aici să învețe carte românească. Comitetul dumneavoastră ar putea sprijini această acțiune…

— Vom face tot ce este de folos românilor noștri, spuse Victoria.

— Luați seama însă, spuse avocatul, că autoritățile sunt cu ochii pe noi. La cea mai mică greșeală, putem zădărnici totul. Se vor prevala de legi – și imperiul e bogat în legi – ca să ne împiedice.

— Dar nu cerem decât dreptul de a trăi sub soare, cu fruntea sus, spuse Victoria.

— Ni s-a răpit acest drept de multă vreme, doamnă profesoară. De aceea spun, să fim cu luare-aminte. Voi vorbi și cu părintele protopop. Biserica are de gând să protesteze. Dar alături de acest protest, internatul ar fi un ajutor efectiv pentru copiii românilor. Voi încerca să scriu și un articol, dar mă-ndoiesc că domnii cenzori vor accepta să fie tipărit. Să ne salvăm viața culturală, dar cred că nici măcar asta nu e cu putință. Știți că din patru copii doi nu merg la școală? Știți că bibliotecile n-au cărți românești? Știți că românii nu izbutesc să-și trimită copiii ucenici la diferite meserii?

Avocatul tăcu, își îngropă fața-n palme. Victoria îl cercetă o clipă, încercând să-și refacă starea sufletească cu care intrase pe ușă. Dar nu izbuti.

6.

Ajuns iarăși la București, Crivăț făcu cel dintâi drum la Dragomirescu. Acesta îi relată ultimele evenimente din teritoriul ocupat: nemții întețiseră campania pentru răsturnarea dinastiei, care trădase interesele austro-germane; oameni politici cumpărați cu bani grei încercau să încropească o „mișcare” filogermană, care să vorbească în numele poporului și să ia hotărâri dictate de la Berlin, Viena și Budapesta; prin lagărele de prizonieri colindau agenți sturziști care încercau să recruteze ofițeri și soldați…

— Dar poporul? îl întrerupse Crivăț nerăbdător. Ce face poporul? Se mulțumește cu stăpânirea străină? Îi e indiferent cine va ocupa posturile ministeriale și chiar tronul?

— Poporul… altă poveste, spuse Dragomirescu. Poporul nu se

lasă păcălit. Și nici… cumpărat. Mereu se afișează înștiințări de-ale nemților: o patrulă ucisă de autori necunoscuți; un fir de telefon tăiat; împotrivirea țăranilor la corvezi; protestul preoților; manifestația femeilor; arme ascunse… Poporul se împotrivește în fel și chip. Știu că vrei date exacte; știu și de unde le poți obține. Am un prieten ziarist; a stat închis la Comandatură aproape o jumătate de an; acuma nu profesează fiindcă nu acceptă ideile presei filogermane, iar presă independentă nu există.

— Dar… „Lumina”?

— „Lumina” lui Stere se proclamă, într-adevăr, ziar independent. Dar independența presei este o iluzie într-o țară ocupată de inamic, sub foarfecă cenzurii autorităților de ocupație.

— Și-atunci ce face acest gazetar?

— Ce fac toți ca el. Niciodată în țara asta ziariștii profesioniști n-au fost niște bogătași. Poate că asta i-a făcut pe nemți să creadă că pot să-i cumpere foarte ușor. Dar n-a ieșit după gândul lor. Petrea ăsta, de care-ți spun, a refuzat de trei ori să scrie la gazetele nemților. De aceea a și fost arestat. Când a ieșit din închisoare, nici atât. Era mai îndârjit ca oricând. Dar fiindcă n-a fost niciodată un bogătaș, i-a fost ușor să reziste.

— Du-mă la el.

— Oricând dorești. Poate că ar fi bine, totuși, să te duci singur, e mai puțin suspect. Îl găsești în fiecare seară la bodega din Piața Națiunii. Întrebi de el, chelnerii îl cunosc bine. După ce intri în vorbă cu el, poți să-i spui deschis cu ce treburi ai venit. Este un om pe care poți să te bizui…

Petrea, ziaristul rămas fără gazetă, fusese unul dintre susținătorii intrării României în război de partea Antantei, pentru înfăptuirea marelui deziderat național – întregirea. Când o parte a redacției, în frigurile retragerii armatei de pe Neajlov și Argeș, hotărâse să urmeze guvernul la Iași, el refuzase să plece.

— E primejdios să rămâi aici, încercase să-l înduplece secretarul de redacție.

— De ce? Nu reprezint pentru inamic o amenințare atât de mare. Ce pot să-mi facă?

— Bine, în niciun caz. Vor căuta să se răfuiască cu adversarii

lor. De ce să te vâri singur în gura lupului?

— Vreau să-i înfrunt. Mă simt oarecum soldat. Și-apoi, nu uita că strămoșii mei au trăit peste munți. Am militat pentru acest război.

— Tocmai de aceea. Nu te temi de răzbunarea lor?

— Nu, deloc, zâmbise atunci Petrea. Îmi asum toate riscurile…

Riscase, într-adevăr. Și autoritățile germane nu ezitaseră să se răfuiască cu el. Fusese solicitat să scrie la gazeta „independentă”, de fapt filogermană, pe care nemții se pregăteau s-o publice în București. Refuzase în termeni atât de categorici, încât dăduse pretext poliției secrete să-l aresteze. Stătuse închis toată iarna, până în vara lui 1917, fără proces, fără o condamnare după lege; când discuta cu prietenii acest aspect al problemei, zâmbea:

— Ce proces, domnilor? La ce mi-ar fi folosit un petic de hârtie cu o sentință? Nemții m-ar fi închis, cu sau fără sentință. Se tem de noi, asta e! Sufletul oamenilor nu se poate ocupa cu forța armelor!

Socotindu-l „pocăit”, îl puseseră în libertate fără scuze, fără explicații. Primind vestea în cămăruța de la mansarda Cercului militar, de unde auzea cântecele batalioanelor germane pe Calea Victoriei, Petrea ridicase din umeri:

— Libertate, ? Și dacă mâine i se năzare iarăși vreunui detectiv să mă aducă aici?

Șeful arestului plescăise din limbă, nerăbdător.

— Nu trebuie să te temi, dacă respecți legea.

— Care lege? Aceeași lege după care am fost arestat acum zece luni? S-a schimbat oare ceva?

— S-a schimbat, declarase polițistul cu emfază. Populația a prins încredere în noi. În țară e liniște, viața se desfășoară normal. Numai când se apucă anumiți indivizi să facă propagandă… Abține-te, domnule Petrea. Nu face propagandă împotriva noastră și vei trăi liniștit.

— E un avertisment?

— Un sfat dacă vrei. Comportarea dumitale de după eliberare va continua să ne intereseze, nu-ți ascund acest fapt. Dacă nu vrei să ai neplăceri, respectă regimul instaurat de autorități.

Ieșise, aproape nevenindu-i să creadă că e iarăși liber. Pe stradă văzuse patrulele de poliție – *Militärpolizei* – un soldat

german cu armă, alături de un sergent de stradă român, firește neînarmat. Dacă le e teamă până și de polițiști și n-au încredere să le dea arme… gândise atunci.

Viața de toate zilele a orașului îi oferise un joc de contraste mai accentuat decât își închipuise din povestirile deținuților nou veniți la Cercul militar. Pe de o parte, câțiva inși în slujba ocupanților – politicieni cunoscuți încă din anii neutralității ca filogermani, din convingere sau prin stipendiile încasate pe diferite linii de la emisarii spionajului imperiilor centrale; negustori puși pe căpătuială, care intrau în grațiile ocupanților pentru a căpăta mult râvnitul *ausweiss* – binecuvântarea autorităților pentru a putea desfășura specula lor cumplită, neîngrădită de nimic; femei dornice de petreceri, care învățaseră rapid câteva fraze uzuale în germană și fredonau valsuri vieneze, la braț cu mândrii funcționari în uniformă de la *Militär-Verwaltung in Rumänien*, pe de altă parte, grosul populației, suferind de foame, stând la cozi interminabile în fața prăvăliilor, protestând împotriva samavolniciilor la care se dedau cotropitorii.

În primele zile de după eliberarea sa, citise cu lăcomie publicațiile, avizele și înștiințările cu care M.V.R. dirija viața orașului și a teritoriului ocupat. Interdicții peste interdicții, toate pedepsite cu amenzi și închisoare: să nu te urci în compartimentele de tramvai destinate militarilor germani; să nu fabrici săpun; să nu tai vite sau păsări de curte; să nu folosești trăsură fără autorizație specială; să nu lași câini slobozi; să nu jignești pe supușii militari sau civili ai Puterilor Centrale; să nu răspândești zvonuri; să nu adăpostești dezertori din armata *inamică*…

Mai apoi începuse să-și însemneze întâmplările zilnice, scenele la care asista, dovezile că „ordinea” cu care lăuda M.V.R. ascundea de fapt o revoltă mocnită, ale cărei izbucniri sfâșiau când ici, când colo, pojghița de calm și echilibru. Rând pe rând, din însemnările ziaristului începu să se închege o mică istorie a rezistenței poporului român împotriva invadatorilor.

Acesta era omul la care veni Crivăț într-o după-amiază de toamnă. Auzind de înființarea Comisiunii guvernamentale pentru inventarierea abuzurilor Puterilor Centrale în teritoriul ocupat, ziaristul își arătă dorința de a ajuta comisia, punându-i la

dispoziție materialul adunat. Crivăț citi însemnările ziaristului, extrasele din presă, fragmentele de înștiințări ale administrației germane, sentințele date de tribunal... Toate se înșirau într-un uriaș act de acuzare.

23 martie 1917. Ordin al Comandamentului etapelor Rîmnicu Sărat: Este dovedit că mulți lucrători din oraș care pot lucra se retag de la lucru, fugind dis-de-dimineață de la locuința lor și se ascund de poliție... Ordonăm că fiecare om valid n-are voie a părăsi locuința până după ora 7 dimineața. Acei care nu se vor supune, vor fi aspru pedepsiți.

9 august 1917. 1. Amendez comuna Bertea cu suma de 10 000 lei pentru faptul că locuitorii ei au participat, parte în mod activ la mișcări revoluționare, parte au adăpostit în comună agitatori și prizonieri de război evadați.

17 august 1917. Dezertorul român Călina Ion, condamnat la moarte prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Craiova din 14 iulie 1917, pentru nepredarea unei arme, și românul Tudora, condamnat la moarte prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Rîmnicu Vîlcea, din 16 iulie 1917, pentru omorârea unei patrule austro-ungare, au fost împușcați la 14, respectiv la 20 iulie 1917.

30 octombrie. Prin sentința tribunalului Comenduirii de etapă Rîmnicu-Vîlcea, din 18 septembrie 1917, supușii români Ilie Tudor, M. Tica, Vasile N. Cuculici și Ilie Vintilă au fost condamnați la moarte pentru nepredare cugetată și purtare de arme, precum și pentru colindare în uniforme ca bandă înarmată de tâlhari, și au fost împușcați la 22 octombrie 1917.

7.

Fräulein Grete petrecu o oră-ntreagă în fața oglindii. De când se încheiase stagiunea teatrului german de varietăți, avea mult mai mult răgaz. Își pieptănă cu grijă părul blond, lung, care-i cădea în bucle mari pe umeri. Își zâmbi, încurajându-se cu un mic semn din cap. Nu se putea plânge. Marile evenimente care zguduiseră lumea îi influențaseră în bine destinul. Înainte de război era o oarecare dansatoare, pe care obișnuiții localului o numiseră „Steaua Varieteului” elogiindu-i nu atât calitățile artistice, cât frumusețea și priceperea de a se face agreată mai

ales după spectacol. Între admiratorii ei se numărase, scurtă vreme, și căpitanul Crivăț, om cu conversație plăcută și maniere alese. Intrarea României în război o luase prin surprindere pe micuța vieneză, aflată sub influența afaceriștilor germani și austrieci care mișunau în capitala țării până atunci neutre; îl primise cu răceală pe căpitanul devenit inamic, când el venise să-și ia rămas-bun. Crivăț pleca pe front împotriva compatrioților ei și Fräulein Grete știuse să-i vorbească tăios, ca o demnă fiică a Dublei Monarhii.

Mai apoi, aflase că o parte din supușii austro-ungari și germani, socotiți primejdioși pentru siguranța statului, fuseseră internați într-un sat din Ialomița. Aceeași soarta o aștepta și pe ea. Un agent de poliție venise să-i vestească plecarea; lăsase să se înțeleagă că ar putea-o face scăpată, în schimbul unei sume pe care artista n-avea de unde s-o scoată; atunci apăruse, providențial, omul adus de spate, cu părul cenușiu, care-i oferise o sumă de bani în schimbul unor viitoare mici servicii. Cu suma aceasta ea potolise lăcomia agentului și rămăsese în București. Omul adus de spate nu-i spusese niciodată că polițistul era un fals polițist, trimis de el ca s-o intimideze, pregătind terenul pentru viitoarele „mici servicii”. Prin această manevră abilă, Fräulein Grete devenise agentă a Puterilor Centrale; ea aduna informații, răspândea zvonuri, ajuta la depistarea eventualilor prieteni și adversari ai viitoarei administrații de ocupație; după intrarea trupelor germane în București, apăruse pe scena Teatrului Național unde se jucau spectacole germane, acțiunile ei crescuseră, devenise o veritabilă „stea”, răsfățata posacilor ofițeri prusaci și a voioșilor funcționari imperiali năvăliți în București după ocupație.

Dar paralel cu cariera artistică ea continua activitatea nemărturisită, dar bine plătită, de agent secret; îndeplinea fără să șovăie misiunile date de omul adus de spate, care nu-și spusese niciodată numele și nu-i divulgase pentru cine anume lucrează de fapt. Cea mai remarcabilă ispravă a ei fusese, fără-ndoială, descoperirea căpitanului Crivăț care tocmai intra în casa lui Dragomirescu. I se păruse suspectă prezența lui în București, știindu-l plecat pe front; omul adus de spate, aflând de la ea adresa, pornise pe urmele lui Crivăț și într-un duel nocturn cu căpitanul, primise două gloanțe de pistol de pe urma

cărora era să-și încheie socotelile cu viața. Dar omul adus de spate nu-i purta dansatoarei pică pentru acest incident; în fond i se oferise o șansă de a termina cu Crivăț, vechi adversar al serviciilor secrete străine…

Între timp, dansatoarea se mutase din vechea și modesta cămăruță pe care și-o permitea cu leafa ei de dansatoare la „Varieté”; omul adus de spate îi oferise o casă rechiziționată, locuia acum în vila unui fost profesor universitar, care se retrăsese în camera servitorilor lăsându-i „supusei Puterilor Centrale” camerele de la față și holul impunător, mobilat cu mobilă stil și unde omului adus de spate îi plăcea să bea în tihnă unicul păhărel de coniac al zilei.

Veni, ca de obicei, să-și ia tainul; o găsi pe artistă în aceeași dispoziție optimistă, pieptănându-și părul lung și admirându-se în oglinda de Murano a toaletei.

— Vești proaste, păpușo, îi spuse el încă din prag. Guvernatorul e foc, șefii mei tună și fulgeră, iar eu n-am nici măcar cui să mă plâng.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Tot cu Crivăț al tău.

— Era vorba că l-au prins, că e rănit…

— Nu-i înțeleg deloc pe domnii de la serviciul secret. L-au avut în mână, mie nu mi-au spus nimic. Voiau să țină bomba pentru ei, să culeagă lauri de pe urma isprăvii lor. Pe scurt, fără să mă-ntrebe, au stat de vorbă cu el. El venise în București ca ofițer demobilizat în urma unei răni. S-au bucurat că le-a căzut în palmă un statmajorist român, l-au interogat și i-au propus să intre în solda serviciului secret.

— Frumoasă lucrătură, comentă Fräulein Grete.

— Stai să vezi. O să admiri lucrătura după ce ai să afli toată povestea. L-au înarmat cu niște întrebări la care trebuia să răspundă și l-au expediat pentru două săptămâni în Moldova, la armata română, cu condiția să se întoarcă și să aducă informațiile dorite.

— Și el nu s-a mai întors! ghici dansatoarea.

— Ar fi fost prea simplu. Dacă era vorba să rămână acolo, de ce ar mai fi venit prima oară, cu actele de clasare în buzunar? Nu, Crivăț venise aici cu o misiune, asta-i lucru sigur. Este greșeala serviciului secret că a luat de bună decizia de clasare.

— Nu era autentică?

— Ba da. Ca și rana, de altfel. Asta i-a convins; un medic a fost pus special să constate… Dar vezi tu, sunt momente în care oamenii cei mai inteligenți pot comite imprudențe pe măsura lor. I-au dat crezare, cum ți-am spus, l-au trimis în misiune la inamic, înarmat cu un *ausweiss* care să-l ferească de neplăceri pe teritoriul ocupat de noi. Crivăț s-a dus. Și la termenul fixat s-a întors. *Ausweiss*-ul era și el pe o durată limitată. La întoarcere a fost arestat și dus la divizia de la Brăila. Cei de-acolo, văzând documentul, i-au dat drumul să vină spre București. A trecut o săptămână de atunci și cei de la serviciul secret continuă să-l aștepte… Ce spui de asta?

— Poate s-a-mbolnăvit. Sau poate a pățit ceva pe drum.

— Asta am presupus și eu și am făcut prostia să-mi spun gândul cu glas tare față de șef. Mi-a aruncat în obraz: „Ești un imbecil, omule!” Și cred că avea dreptate Numai că imbecilul numărul unu… dar mai bine mă abțin. Abia am reușit să-i conving cine este de fapt căpitanul Crivăț. Șeful mi-a ordonat să nu spun nimănui deocamdată povestea.

— E și normal. L-ar râde și curcile aflând că lasă un ofițer de informații inamic să se plimbe încolo și-ncoace peste linia frontului, cu un *ausweiss* la mână.

— Stai să vezi. După ce mi-a spus toată întâmplarea, iar eu i-am dat amănunte despre Crivăț, ce crezi că-mi spune șeful? Să întrerup orice altă misiune și să-l caut. Să-l scot pe Crivăț de unde-oi ști, și asta în cel mai scurt timp. Îți place?

Fräulein Grete își trecu, nervoasă, de câteva ori peria prin părul blond.

— Las-o baltă, strigă omul adus din spate. Românii au un proverb: lumea arde și baba se piaptănă.

— Nu cred că arăt a babă.

— În schimb lumea arde. Am o descriere sumară a acestui domn Crivăț; atunci când m-am dus să-l arestez era noapte, l-am văzut de departe, nu știu bine cum arată. Tu, în schimb, îl cunoști bine. Trebuie să mă ajuți. Fă ce poți ca să-i dăm de urmă.

— Să-ți spun și eu un proverb: cauți acul în carul cu fân.

— De când te-ai făcut așa glumeață? se răsti omul adus de spate. Trebuie să-l găsim, altfel șeful e pierdut. A apucat de s-a

lăudat față de general cu isprava lui. Un stat-majorist român care-i furnizează informații... Dobitocul! Iartă-mă. Fă-te că n-ai auzit!

— Tot nu te pot șantaja cu asta. N-am martori.

— Ți-am spus să lași gluma. Am vrut să spun că dacă șeful o-ncurcă, s-a zis și cu noi. N-am chef să-mi închei cariera din cauza greșelii altuia. Sau nu-ți plac banii serviciului secret?

Fräulein Grete puse pieptănul deoparte, se aplecă, deschise ușița mesei de toaletă și scoase o sticlă cu coniac. Își strânse mai bine halatul în jurul umerilor și se așeză în fotoliu, în fața omului adus de spate.

— Să gustăm o picătură și să gândim cu calm. Ce-ar putea să facă domnul Crivăț odată întors aici? *Ausweiss*-ul îi expiră, deci nu se poate mișca fără riscuri prin țară. Poate că vine totuși la București...

CAPITOLUL V

1.

Într-o dimineață ploioasă de noiembrie, pe străzile Ploieștiului începură să umble patrule germane. În lătratul întârâtat al câinilor, militarii se opreau în fața caselor, băteau la porți, se răsteau:

— Îmbrăcat... Plecat la muncă. *Schneller!* Mai repede!

— Ce mai e și asta? se mirau oamenii încă buimaci după somnul neîndestulător.

— Ordin de la *Kommandatur!* Repede!

Pe străzi începuseră să se arate grupuri ciudate – muncitori nerași, cu pachețelul de mâncare sub braț, escortați de patrule.

La una din porți, patrula bocăni zadarnic. Târziu după ce lucrătorii de la rafinărie trecuseră, însoțiți de gardienii lor, spre întreprindere, o bătrână se arătă în ușa căsuței din fundul curții:

— Cine bate?

— Poliția militară, strigă soldatul îngroșându-și glasul.

— Ce dorești? întrebă bătrâna pornind agale, cu pași târșâiți, spre poartă.

— Domn Năstase nu acasă?

— A plecat, spuse bătrâna cam în silă.

— Unde plecat?

— La muncă.

— Nu este la muncă, izbucni neamțul. Ieri nu este la muncă, azi nu este la muncă, comandant pedepsește. *Zuhaus*, înțelegi?

— Țuhaus, repetă bătrâna. Cum să nu-nțeleg? E cel dintâi cuvânt pe care l-am învățat de la voi.

— Liniște! Vrei și tu *Zuhaus!* spuse ostașul și plecă mai departe, amenințând cu pumnul.

Se întoarse repede, însoțit de un agent civil care bătu și mai strașnic în poarta pașnicei căsuțe. Bătrâna se opri iarăși în prag.

— Ho, bavarezilor, că nu-s surdă. Ce mai vreți?

— Doamnă, unde-i meșterul Năstase? întrebă agentul.

— I-am spus o dată voinicului ăla, dar se vede că n-a înțeles. Nu-i acasă, a plecat la lucru.

— Lipsește, doamnă, nu e la lucru. A lipsit și ieri. Trebuie să cercetăm casa.

— N-aveți decât, spuse bătrâna cu resemnare. Intrați, n-avem câine, că ni l-au împușcat ai voștri, printre gard.

— Mai puțină vorbărie, spuse agentul și făcu semn soldatului să intre.

În câteva minute răscoliră toate ungherele, cu toate că bătrâna protesta de zor:

— V-am spus că nu este, nu pricepeți, doamne iartă-mă, că doar n-o fi în dulap, și ce-ai cu perna mea, băiete, am păstrat-o douăzeci de ani ca să vâri tu baioneta în ea?... Lasă sertaru-n pace, am nasturi și ață acolo, atâta, poți să te holbezi cât vrei.

Din coșul sobei, agentul scoase triumfător un teanc de hârtii mici și le flutură în fața bătrânei:

— Astea ce sunt? Manifeste, nu-i așa? Meșterul nu vine la lucru, are treabă să împartă manifeste, ai? O să mergi dumneata la comandatură în locul lui...

Bătrâna își luă o broboadă mare, își acoperi capul și umerii, aruncă o privire casei devastate și-l surprinse pe soldat cum vâra în buzunar o brățară veche de argint sustrasă dintr-un sertar. Agentul în civil întoarse privirea-n altă parte, făcându-se că nu observă. Porniră împreună spre secție – bătrâna cu agentul înainte, iar în urma lor soldatul cu arma-n cumpănire.

Meșterul Năstase trase din țigară și povesti mai departe:

— Și vine ordin să punem fabrica pe picioare. Ne-au adunat în curte, cu mic cu mare, și-a venit un ofițer de-al lor care știa românește. „Să nu-ncercați să mă păcăliți, zice... Unii dintre voi mă cunosc, am lucrat acum câțiva ani aici, la rafinărie. Mă pricep la treaba asta. Producția poate fi reluată în trei săptămâni”. Ai noștri au sărit cu gura, că-s conductele sparte, că s-au ars cablurile electrice, că instalația de răcire nu mai merge... Asta era prin februarie. „O lună, zice neamțul. Sunt inginer și știu ce vorbesc. Într-o lună trebuie să începem producția. La lucru toată lumea!” Hai la lucru, ce să facem? Munceam cam în silă, cam fără inimă; peste vreo trei zile găsim în dulapuri, printre haine, niște hârtiuțe cât palma, care îndemnau muncitorii să nu se spetească în slujba ocupantului.

— Am primit și noi hârtii de-astea, spuse țăranul mai vârstnic. Ne spuneau să ascundem grânele.

— În toată țara umblă manifeste, spuse meșterul Năstase.

Lampa de pe masă sfârâi. Țăranul mai bătrân se aplecă, micșoră și mări flacăra de câteva ori.

— Gazul e de vină, spuse. De la o vreme s-a prostit și ăsta. Mă gândesc ce-o fi pe nemți când îl pun în mașinăriile lor. Cred că se strică pe capete.

— Păi da, spuse meșterul. De ce să le facem benzină bună? În manifest spune să nu dăm concursul vrăjmașului…

— Chiar așa, încuviință bătrânul. Și le-ați făcut fabrica nemților?

— Ne-am apucat s-o facem, că nemții stăteau lângă noi cu baioneta. Însă cum lucram… asta-i altă poveste. Nu dădea nimeni în brânci. Ce montam azi, demontam mâine. Șuruburile se rupeau. N-aveam sculele la-ndemână, plecam să le căutăm și veneam către prânz: n-am găsit. Conductele se crăpau de la sine, sub ochii nemților. Știți cum se întâmplă. Dacă cunoști bine o mașinărie, dai ușor de partea sensibilă. Lucrul mergea prost; inginerul făcea spume la gură. Într-o dimineață m-a trimis la arest, că nu zoresc echipa să lucreze. După trei zile m-au scos de-acolo. Pe drum santinela care mă escorta a scăpat o vorbă: zice că rău mergea treaba cât eram eu la fabrică, dar fără mine nu mai merge nici atât. Mi-am dat seama că au nevoie de noi și nu mi-a mai fost teamă când zbierau și ne amenințau cu închisoarea. Am luat lucrul de la capăt, dar tot așa, vorba neamțului, *langsam-langsam*, încetișor, că vreme e destulă și știam, din manifestele acelea, cam ce au de făcut ei cu benzina fabricată de noi.

— Le trebuie la aeroplane și la tancuri, spuse țăranul mai tânăr.

— Tocmai d-aia ne-am sfătuit câțiva inși și le-am spus pe urmă și celorlalți: „Mă băieți, cu benzina asta zboară avioanele care-i bombardează pe-ai noștri. Lăsați-o mai moale. Și dacă nu le-o place cum lucrăm, să pună mâna dumnealor pe cheie și pe ciocan”. Și uite-așa treceau săptămânile și lunile. Generalul lor venea tot mai des să vadă cum merge treaba. Treaba nu prea mergea, mai țipau, mai făgăduiau premii… Ce s-o mai lungesc! În loc de-o lună, reparația a ținut o jumătate de an. Dar nemții s-au bucurat și cu atâta; au mare nevoie de benzină. Și-atunci am vorbit cu tovarășii mei… „Măi băieți, ce-o să fie dacă botezăm nițel benzina?” „Bună idee, dar nemții o controlează în

laborator.” „Păi să punem în eprubetele laboratorului benzină bună, din alt lot, și las’ să controleze cât or vrea…”

— Parcă noi nu punem pământ în grâul pe care-l dăm la rechiziții? râse țăranul mai tânăr. Și ținem ouăle la căldură, pe urmă când le predăm îs numai bune de aruncat. Au țipat jandarii la noi pentru asta, dar n-au ce face. Cum să știe dintr-o căruță întreagă, care ouă sunt stricate și cine le-a dat?

Meșterul își aprinse țigara de la lampă, micșoră iarăși fitilul, pufăi cu plăcere și se lăsă pe spătarul scaunului.

— Las’ că-i bine, spuse. Să vadă că nu ne împăcăm cu ei și nu ne supunem. Am auzit că prin sate s-au alcătuit cete de haiduci care le dau la cap.

— Or fi, spuse țăranul cel bătrân. În alte sate, pe la munte. La noi, aici, nu merge. Prea sunt aproape cu comandatura, cu jandarii, cu spionii lor. Și n-avem nici arme… A-ncercat un cumătru de-al meu, când s-a-ntors din spital. A pitit pușca-n gluga de coceni. Dar nemții au metoda lor. Au scotocit tot satul, au băgat baionetele prin hambare, au dărâmat glugile, și-acuma, dacă au dat peste armă, i-au făcut proces bietului om. Acum o lună l-au împușcat în văzul satului, ca să ia lumea aminte și să se sperie.

— Și v-ați speriat?

Bătrânul lăsă privirea-n jos.

— Nu ne-am speriat. Dar ne-am făcut socoteala: nici să mori așa, prostește. Măcar de apuca să le facă nemților vreun necaz cumătrul ăsta. Așa…

Tăcu și începu să-și răsucească mustața mare, sură. Țăranul cel tânăr își drese glasul:

— Cum să te bați cu ei cu mâinile goale? Ne-au luat până și toporițtile din bătătură. Au nevoie de fier, zice. Și când intri în sat stă unul în drum și te caută ca la poliție. Dacă ai cuțit, ți-l ia. Nu poți să te clintești, că-s cu ochii pe tine.

Meșterul Năstase oftă.

— Te pomenești că vă temeți să-mi dați găzduire. Dacă au să mă găsească aici?

— Asta-i altă treabă, spuse țăranul tânăr. Ordinul lor spune să nu găzduiești om în haină militară. Dumneata n-ai haină militară, așa că fii pe pace.

— Și vreți să stau cu mâinile-n sân?

— Ești meșter, o să ne dregi plugurile și grapele.

— Nu de asta vorbeam.

— Știm noi de ce vorbeai. Dar nu se poate. Dacă moare un neamț, iau zece ostatici și dau foc la case. Vrei să dăm de belea?

De la o vreme, pe drumurile satelor de deal începuse să se arate un zănatic îmbrăcat în zdrențe, cu barba jumătate albă, jumătate neagră, care se oprea în fața caselor mai arătoase și începea să vorbească singur. Lumea se aduna în jurul lui, trăgea cu urechea. Nebunul vorbea vrute și nevrute. Despre judecata-de-apoi, despre pedeapsa care-i așteaptă pe cei răi, despre credința în ziua de mâine. Pe urmă, fără nicio legătură, se apuca să-i spurce pe nemți. Că fură pâinea de la gura copiilor. Că au smuls clanțele de alamă de la ușa caselor, să facă din ele gloanțe. Că au adăpostit caii în salonul domnului avocat Cutare.

Oamenii ascultau cu încântare cuvintele omului. Rostea vorbe pe care ei nu cutezau să le spună cu glas tare. Se simțeau într-un fel răzbunați; nebunul părea pus anume să-i judece pe ocupanți și să întărâte lumea împotriva lor. Începuseră să-l aștepte ca pe-un poștaș; era omul care, printre bolboroselile lui fără înțeles, le aducea vești și-i îndemna să-și țină firea. Când apărea într-un sat, se strângeau cu mic cu mare să-l asculte. Îl miluiau cu ce le îngăduia sărăcia lor. Unii îi dădeau merinde; alții încercau să-l facă să lepede zdrențele cu care se înfășurase și să-i dea o haină omenească. Pe aceștia îi refuza cu dibăcie; părea să se simtă bine în țoalele lui puse cu furca. Pantalonii îi agățase cu o sfoară în loc de bretele; pe cap avea o căciulă spartă, iar din paltonul cu găuri în coate, se vedea cămașa peticită. Când era ploaie, își punea un sac drept glugă, care-i acoperea capul și umerii; stătea cu stoicism în mijlocul uliței și-și depăna netulburat vorbăria.

De la o vreme, nemții prinseră de veste că un nebun colindă satele și-i vorbește de rău. O patrulă primi poruncă să-l aresteze; soldații veniră cu baionetele lor lungi, dar poporul îi alungă cu huiduieli și mare haz. Nebunul era acum al lor, îl ocroteau și-l fereau de dușman.

Crivăț auzi și el că un nebun umblă prin sate și nemții n-au ce să-i facă. O luă pe urmele lui; voia să afle despre ce e vorba. La

început țăranii erau bănuitori, se temeau ca străinul acesta care-l caută pe sărmanul nebun să nu fie o iscoadă de-a nemților. „A fost pe-aici, spuneau, cine știe pe unde-l poartă păcatele. Dă-i pace, e un om sărman, bătut de soartă. Ce poți avea dumneata cu un nebun ca el?”

Îl descoperi pe neașteptate, într-un sat de pe malul Argeșului. Nebunul se așezase turcește pe marginea șanțului din fața bisericii; vorbea și dădea din mână și mâneca sfâșiată a paltonului părea un steag negru.

— Dușmanii au terminat pâinea și umblă să pună pace, spunea nebunul. Pacea în vârful suliței. Adevăr zic vouă, soldații noștri sunt tari și nu se dau bătuți. Siretul e mare și ploaia l-a sporit. Caii de la tunuri se înecă și nemții îi taie și-i fac friptură. De peste apă, românii trag cu tunul. Regele le-a dat decorații, și-a poruncit să nu-i lase…

— Auzeam că l-au arestat nemții, mormăi unul dintre ascultători.

— Cum să-l aresteze? Îl apără oștenii. Neamțul n-a ajuns la Iași și n-o s-ajungă. Adevăr zic vouă, credeți și vă veți mântui.

— De nepotu-meu n-ai auzit ceva? îl întrebă o bătrână. Face la Trei Artilerie și nu mai știu de el de luni de zile.

— Artileria se bate, spuse nebunul. Nu-i lasă pe nemți să treacă apa. Regele le-a poruncit să stea pe mal cu tunul gata; cum vin dușmanii, încep să tragă. Și dușmanii cad ca muștele. Își iau pedeapsa Anticriștii. Fraților, ce-avuseră cu clopotele de la biserică? L-au furat și pe Sfântul Dumitru și când să-l suie-n trăsură s-au prefăcut în piatră și sfântul s-a-ntors cu raclă cu tot în altar… Așa-i bate Cel-de-Sus pe răi, și cine-ascultă de ei va pătimi. Mă voi întoarce, zise Domnul, și-o să se întoarcă și vine ceasul judecății. Temeți-vă, oameni buni!

Începu să cânte fals o cântare bisericească. Oamenii mai așteptară o clipă și începură să se împrăștie, vorbind despre ce le spusese nebunul. O bătrână veni și-i aduse un colac; alta puse lângă el două ouă fierte; o a treia îi întinse o ulcică cu lapte. Nebunul se ospătă liniștit, își strânse gospodărește zdrențele și se ridică.

— Mai vino pe la noi, om bun, spuse bătrâna care-i dăduse laptele. Poate-mi spui ceva și de fiu-meu, că-i sergent la roșiori…

— Roșiorii se luptă, zise nebunul. Regele le-a poruncit să nu se lase. Și ei stau în șanțuri și trag, și dușmanul cade. Veșnica pomeniiire…

Se depărtă mergând pe mijlocul drumului și cântând încet, ca un țârcovnic. Crivăț îl lăsă să se depărteze; când omul ajunse la marginea satului, porni pe urma lui. Îl ajunse departe de sat, în preajma unei troițe unde drumul se despărțea. Făcu câțiva pași alături de el; nebunul nici nu întoarse capul; mergea în același pas, mormăind la nesfârșit cântarea aceea simplă și tărăgănată.

— Vreau să-ți spun o vorbă, om bun, zise Crivăț.

— Spune, om bun, zise nepăsător nebunul. Vorbele-s de la Dumnezeu. Cu noi esteee Dumnezeeeu…

— De unde știi dumneata despre nemți? E adevărat ce povestești?

Nebunul îl măsură cu o privire furișă.

— Crede și nu cerceta, zise el repede. Așa spune la Scriptură.

— Nu cercetez. Dar vreau să știu cine te-a trimis prin sate, să vorbești oamenilor.

— Dumnezeu m-a trimis, spuse declamator nebunul. Mi s-a arătat într-o noapte și era înconjurat de arhangheli cu săbii de foc. Și i-am spus: „Doamne, mă doare inima de chinul fraților mei”. „Du-te, vorbește cu ei, alină-le chinul și vei găsi și tu alinare.” Așa mi-a poruncit, spuse nebunul. Mergi sănătos, omule.

— Stai că n-am plecat, zâmbi Crivăț. Zici că te-a trimis Dumnezeu.

— El m-a trimis.

— Pe mine m-a trimis generalul.

Nebunul tresări, îl măsură iarăși cu privirea aceea rapidă, dar nu spuse nimic. Crivăț îl privi atent. Văzuse oameni cu mintea rătăcită de pe urma suferințelor și chinurilor războiului. Vorbeau fără șir, aveau privirea tulbure, nestatornică, ochii roșii și fața schimonosită de spasme. Dar nebunul din dreapta lui nu arăta deloc a nebun. Avea privirea limpede, concentrată. Își controla perfect expresia feței. O făcea pe indiferentul și izbutea de minune. E la fel de sănătos ca și mine, se încredință Crivăț după ce-l studie astfel. Trebuie să-i înțeleg taina…

— Omule, reluă el, văd că nu-i iubești pe nemți.

— Anticriștii, spuse nebunul. Au luat clopotele de la biserici.

— Nici eu nu-i iubesc. De unde vii? Cine te-a îndemnat să umbli prin sate și să vorbești împotriva lor?

— Nu-ți spusei?

— Ba da. Dar răspunsul nu mă mulțumește. Uite, eu îți spun cine sunt. Dacă încerci să mă dai în vileag, nimeni n-o să te creadă.

— He-he, râse nebunul. Cine pune preț pe vorbele unui nebun?

— Văd că oamenii din sate pun preț.

— Treaba lor. Sunt oameni de rând, nu știu carte, jurnalele nemțești n-ajung pe la ei…

— Atunci ții dumneata locul jurnalelor.

— Ce mă sâcâi, om bun? Dă-mi pace și să ne vedem fiecare de drumul lui. Uite, am ajuns la răspântie. Încotro o iei?

— De ce mă-ntrebi?

— Dac-o iei la dreapta, eu o iau la stânga. Sau dacă vrei, dimpotrivă: dumneata la stânga și eu la dreapta. Oricum, ne despărțim.

— Dar nu vreau să ne despărțim. Vreau să vorbim mai mult. Pot să-ți spun lucruri noi pe care să le istorisești oamenilor. Dacă tot faci lucrul ăsta, să-l faci cât mai bine.

— Cine ești? întrebă scurt nebunul.

— Sunt trimisul generalului, ți-am spus. Generalul mi-a poruncit să umblu prin țară și să-ndemn oamenii să nu-și piardă nădejdea. Ne-am putea ajuta unul pe altul, dacă facem amândoi același lucru. Ce spui?

— Zi mai departe. Mai întâi, n-am cum să știu dacă spui adevărul. Iscoadele nemțești mă caută și mă hăituiesc. Își pun mintea cu un biet…

— Să poposim o clipă, zise Crivăț. Uite, la adăpostul troiței nu bate vântul. Om fuma o țigară și-om sta de vorbă.

Nebunul îl ascultă. Se așezară lângă troiță, pe iarba încă verde. Crivăț scoase țigările și-i oferi una. Omul o luă cu un gest delicat, o bătu cu capătul de unghie înainte de a o duce la gură. Acceptă focul din palmele celuilalt și mulțumi cu o înclinare ușoară a capului. Fumară câteva clipe în tăcere.

— Mi-am dat seama că nu ești ceea ce vrei să pari, începu Crivăț. Totuși, ai intrat destul de bine în rol.

— Serios? Făcu „nebunul”. Ceea ce-mi spui face cât o cronică

pe două coloane.

— Trebuia să-mi închipui, râse Crivăț. Ești actor. Abia acum fac legătura. Te-am văzut pe scenă, acum câțiva ani. Dar nu purtai barbă.

— Deghizare, de nevoie. Sunt, într-adevăr, actor. Când au intrat nemții în București, mi-au cerut să joc pentru ei. Am refuzat. Nu le-a convenit. Mai ales atunci, la început, voiau să salveze aparențele, să dea ziarelor străine iluzia că viața merge normal. Încercau să-și atragă oamenii de partea lor. Cine li se împotrivea, ajungea pe lista neagră. M-am prefăcut că nu-mi pasă de ei. Mă întâlneam mai departe cu prietenii la cafenea, stăteam de povești... Totdeauna se nimerea lângă masa noastră un agent secret. Începusem să-i cunosc după mutră. Au ceva al lor... Într-o seară, când nu văzusem niciun spion pe-aproape, le-am spus prietenilor că Puterile Centrale vor pierde războiul, că e o chestiune de timp. Le-am explicat de ce cred asta... Cum se discută, mă-nțelegi. Ca din pământ s-a ivit lângă noi un individ înalt, adus de spate, cu părul cenușiu. Mi-a râs în față, cu o satisfacție diabolică: „Propagandă antigermană, musiu. Știam demult, dar acuma te-am prins asupra faptului. Mergi cu mine la secție, dar fără gălăgie...” Știam că odată intrat în mâna lor n-aveam nicio speranță. Prieteni de-ai mei zac și-acum în arestul de la Cercul Militar. Pe alții i-au trimis în lagăr, peste Dunăre. Mă aștepta aceeași soartă. Trebuia să risc. Am riscat. I-am dat una agentului și-am fugit pe ușa din dos. Omul fusese neprevăzător, de obicei umblă câte doi sau au în preajmă o patrulă când e vorba de arestări. Dar îi căzusem prea pe neașteptate în mână. Prietenii mei au făcut larmă, cineva a stins lumina, altul i-a pus agentului piedică cu scaunul și așa am scăpat. Știam că nu mai pot rămâne în București. Dar trebuia să fac ceva împotriva lor. Nu pot să-i ucid, habar n-am să mânuiesc o armă. Deci, să fac ce pot. Sunt actor, pot vorbi oamenilor. Am ales acest rol... Cel mai drag din cariera mea.

— Și cel mai util în clipa de față, oftă Crivăț. Așadar, domnule...

— Constantinescu, spuse actorul.

— Eu sunt căpitanul Crivăț. Demobilizat în urma rănii căpătate pe front. Dar demobilizat nu înseamnă cu brațele încrucișate. Fac și eu ce pot, cum spui dumneata. Sunt mulți ca mine, ca noi.

O să-ți dau vești de pe front, să le spui oamenilor. O vorbă spusă la timp e mai bună decât zece gazete nemțești. Să stabilim un mijloc de comunicare, să păstrăm legătura. Ce spui?

— Binecuvântez întâmplarea grație căreia ne-am întâlnit.

— Poate nu-i chiar o simplă întâmplare, zâmbi Crivăț.

Ordonanța germană lipită pe zidurile primăriilor din Prahova oferea un premiu de 1000 de lei celui care va da informații utile pentru prinderea banditului Mihai F. Mihai, care a ucis o patrulă austro-ungară. Crivăț citi ordonanța și se duse în satul cu pricina, să afle amănunte. Satul, așezat pe-o coastă de deal, își termina grădinile în lunca Doftanei. În vârful dealului, o bisericuță de lemn străjuia crucile sărace ale cimitirului. Oprit pe dealul dimpotrivă, Crivăț cuprinse cu privirea satul. Un vânt subțire făcea să trosnească ramurile salcâmilor înalți și scorburoși de pe marginea șoselei. Căpitanul își strânse mai bine pe el mantaua ponosită, pe care continua s-o poarte, ca militar demobilizat. Încercă să ghicească ce se petrecuse în acest sat cu aparență atât de pașnică, cu ulițe drepte tăiate spre drum și spre apă, cu câmpuri întinse și pâlcuri de pădure în jur.

Porni pe drumul care cobora lin până la râu și de aici, după ce trecea podul, urca mai departe pieziș, printre casele mărunte, pe jumătate ascunse de frunzișul pomilor încă neatins de brumele toamnei. Curând îl ajunse din urmă o căruță; un țăran tânăr mâna caii stând în picioare. Văzându-l, struni scurt hățurile și căruța se opri.

— Bună ziua, spuse țăranul. Mergeți departe?

— Aici, în satul dumneavoastră.

— Păi urcați.

— Nu le-o fi greu cailor?

— Acuma, la întoarcere? La dus a fost mai greu, că am cărat grâul la gară, la Cîmpina.

— Pentru nemți?

— Dar pentru cine? Abia se târau bietele mârțoage. Parcă simțeau și ele că…

Păru că-și ia seama la vorbă, se întrerupse, întinse o mână drumețului și-l ajută să urce. Se așezară amândoi pe scândura acoperită cu un preș, care ținea loc de capră.

— Și cu ce treabă în sat, la noi? Aveți pe cineva, vreun neam, ceva?

— Nu. Îl caut pe unul, Mihai F. Mihai.

— Hă-hă! râse tânărul. Mai sunteți? Multă lume-l caută pe omu-ăsta de la o vreme-ncoace!

— Poate că-i om însemnat. O fi făcut vreo ispravă… Sau poate a-mprumutat cu bani și oamenii vin să-i dea datoria… Câte pricini n-or fi?

— Or fi, zise țăranul. Dumneata, de-o pildă, ce ai cu el?

— Păi să vezi, spuse Crivăț. Omu-ăsta a fost în batalion cu mine. Se-mprietenise cu nepotu-meu. Când m-au rănit, am intrat în spital și n-am mai știut nimic de el. De nepotu-meu, vreau să zic. Mi-au spus soldații că el și cu Mihai F. Mihai ăsta au dispărut într-o luptă…

— Auzi, zise țăranul, la ce armă erai matale?

— La infanterie.

— Atunci lasă poveștile. Mihai F. Mihai a fost artilerist, că-i voinic ca un taur. Trăgea singur tunul, când era vorba să-l mute de pe poziție. Noi în sat îi zicem Sfarmă-Piatră. Știai toate astea?

— Nu le știam, mărturisi Crivăț. O fi vreo potriveală de nume. Ce, numai un Mihai F. Mihai e-n țara asta?

— În comună la noi e numai unul. Eu aș zice să spui drept ce-ai cu el. Povestea cu nepotul matale e prea cusută cu ață albă. Nu cumva citiși afișul nemților și vrei să te pricopsești?

— Afișul l-am citit. Dar de pricopsit… Măi frățioare, eu am văzut moartea cu ochii pe front. Am fost căpitan. Ai făcut armata?

— Da, dom’ căpitan. Și respect gradele. Da’ mneavoastră n-aveți grade. De unde să știu eu…

— Ai aflat acum. Și să nu mă bănuiești că vreau să-ți vând consăteanul. Dac-ar fi fost pe-așa, nu întrebam în gura mare de el. Sau încercam să te plătesc…

— Adică să-l fi vândut eu?

— Nu zic asta. Zic doar atât, să nu-ți fie teamă.

— Îl caută nemții.

— Îl caut și eu, dar nu din porunca nemților. Vreau să știu ce-a făcut, cum de-a omorât patrula. Poate-l ajut să scape de năpastă.

Țăranul scuipă cu năduf și-și trase căciula până la sprâncene.

Privi cerul mohorât, îndemnă caii, se scărpină pe burtă de-a dreptul peste surtucul negru și abia după ce săvârși toate aceste mișcări se învrednici să vorbească:

— Cum să-l ajuți? Izbutește cineva să scape din mâna nemților? Nea Mihai ăsta, Sfarmă-Piatră cum îi zicem noi, s-a ajutat singur. După ce i-a dat ulanului la mir s-a dus în pădure.

— Dar ce-a avut cu ulanul?

— Ce avem noi toți. Și încă ceva pe deasupra. S-au apucat niște oameni din comună de-au tăiat firul de telefon pus de nemți. Într-o noapte. A doua zi, zarvă mare, că unde-i firul. Au chemat nemții pe primar că să dea firul. Primarul că ce știe el unde-i firul. Ba că-l împușcă, ba că-l spânzură, primarul, spânzurați-mă, împușcați-mă, nu știu unde-i firul. Atunci nemții s-au apucat să caute ei. Erau patru, și-au luat comuna pe de-a rândul. Unul pe deal, unul pe vale. Iar ăilalți doi în casele de la drum. Din casă-n casă, din curte-n curte… Acuma nea Mihai Sfarmă-Piatră avea și el o biată pușcă, pentru zile negre. O adusese de pe front, când l-au rănit. Neamțul dă de pușcă, și-n ziua de azi știi ce-nseamnă asta.

— Pedeapsa cu moartea, murmură Crivăț.

— Păi. Și ce să facă nea Mihai ăsta? Trage una neamțului, da știi așa, cu mâna goală, că are mână grea. A luat pușca cu pricina, a luat-o și pe-a neamțului, de ce s-o lase? Și-a fugit în codru. Până să afle nemții… cine era să le spuie? Au aflat ei singuri, când au terminat treaba și s-au văzut că-s trei. Al patrulea nu s-a sculat nici azi. L-au căutat tot așa, din casă-n casă, și lumea ridica din umeri. N-am văzut n-am auzit. L-au îngropat în cimitir, dar mai într-o parte, să nu se-amestece cu ai noștri. Parcă morții și-ar urma războiul acolo, sub pământ! Morții-s morți și au pace. După aia, ne-am pomenit cu afiș că-l caută pe nea Mihai și cine-l dă, se-alege cu o mie de lei. O mie de lei, bani buni, ce să zic? Or fi știind și nemții vorba că banu-i ochiul dracului. Dar țăranul mai are-o vorbă: sărac și curat. Până azi n-a încercat nimeni să ia premiul…

— Îți mulțumesc, frate, spuse Crivăț. Mi-ai spus lucruri de preț. Și zici că nu știi pe unde s-a dus Mihai Sfarmă-Piatră.

— Chiar de-aș ști, n-aș spune. Dumneata, dom’ căpitan, ai spune?

— N-aș spune… Dar n-are și el nevastă, copii?

— Copii n-are. Nevasta i-a murit astă-iarnă, când cu tifosul. Era cam beteagă. Te și miri cum de-a găsit-o un uriaș ca el...

Țăranul tăcu. Drumul urca în pantă dulce, apropiindu-se de cele dintâi case. Crivăț privi satul, cum se înfățișa privirilor mai de-aproape: case mici, sărace, dar cu curți bine gospodărite, cu pământul de sub garduri făcut răzoare.

— Nemții, lămuri țăranul. Sunt în stare să semene până și-n fundul șanțului. Au lipsă mare de pline. Când or termina și pâinea de la noi, gata, nu mai au încotro. Pun pace. Așa vorbește lumea. Ce spui, dom'căpitan?

— Mai e până-atunci. Oprește, că vreau să cobor. O să te mai caut, să mai stăm de vorbă. Cum zici că te cheamă?

— Al lui Roșca. Eu-s băiatul ăl mic, frate-meu mai mare a căzut la Câmpulung. Iar pe tata l-au luat nemții când cu telefonul. Tata era primar. Roșca primarul, așa-i spune lumea.

— O să te caut, Roșca. Poate-mi dai vești despre Sfarmă-Piatră al vostru.

— Eu știu? zâmbi țăranul și opri caii. Rămâi în sat la noi, dom' căpitan?

— Nu. Vreau doar să vorbesc cu oamenii.

— Crezi că afli mai multe de la ei decât de la mine?

Râse ironic și dădu bice cailor. Crivăț privi o clipă în urma lui, apoi se îndreptă, la întâmplare, către prima poartă. Știa și el că n-o să afle mai mult despre „banditul" Mihai F. Mihai. Dar voia să știe ce gândesc oamenii.

2.

Din ziarul „Lumina" din București (16 noiembrie 1917)

Zahăr pentru populație

Se va vinde – până la noi dispoziții – zahăr cu plata în aur, zilnic între orele 8 și 10 la Ministerul de război, în clădirea din dos (intrarea prin strada Brezoianu). Pentru o piesă de 20 lei aur se dau 5 kg zahăr. Solicitatorii vor aduce pungi de hârtie.

— Nu te știam amatoare de bijuterii, spuse omul adus de spate.

Fräulein Grete făcu să joace lumina tare a candelabrului pe

fațetele diamantelor de pe brățară.

— Care femeie nu-i amatoare de bijuterii? râse ea.

— De unde-o ai?

— Am… cumpărat-o.

— Mă dezamăgești, păpușo. O femeie ca tine nu cumpără bijuterii. Primește. Sau mai degrabă, în zilele noastre, își ia singură.

— Ești mai aproape de adevăr. Am fost zilele trecute la o descindere. O femeie, profesoară sau așa ceva, care cumpăra pânză roșie, galbenă și albastră.

— Ăsta-i motiv pentru o descindere?

— Stai să vezi. Femeia s-a apucat sa coasă pânza. Mai precis, făcea steaguri. Pentru o manifestație, probabil. Asta or să stabilească domnii de la poliția politică. Eu n-am făcut decât să le-o dau pe mână.

— Și să-ți pui ceva pe mână.

— Ah, ești glumeț azi. Într-adevăr, brățara e de la ea. În timp ce soldații percheziționau casa, am zărit-o. Prea era la vedere, pe măsuță de toaletă. Dacă n-o luam eu, o găseau soldații.

— Amuzantă poveste.

— Serios? Ai uitat cum ți-ai făcut rost de-o blană astă-iarnă?

— Era frig, explică omul adus de spate. Blana este pentru mine ce este pușca pentru o santinelă. Am confiscat-o în beneficiul armatei de ocupație. Pe când brățara…

— Nu suport procesele de conștiință, spuse Fräulein Grete. Mai bine spune-mi ceva noutăți.

— Noutăți? Nu reușim să dăm de Crivăț al tău, asta-i noutatea. Cred că trebuie să pui umărul nițel la treaba asta. Știu că ești sentimentală, dar excelența sa ar da o recepție special în onoarea noastră dac-am reuși.

— Să-ncercăm, spuse dansatoarea cu modestie. Pe unde se învârtește?

— Dac-am ști! oftă omul adus de spate.

— Niște informații ajutătoare, un element oarecare, cât de vag, doar serviciul secret își vâră nasul peste tot…

Omul adus de spate scoase o listă din buzunar.

— Un suspect cu semnalmentele lui a fost văzut la Ploiești, în preajma rafinăriei, pe când ieșeau muncitorii de la lucru. S-a amestecat printre ei și n-a putut fi urmărit. Într-un sat de pe

valea râului Doftana un bărbat străin de localitate a venit, sub pretext că-și caută un camarad de pe front. Nu se știe ce anume urmărea de fapt. A intrat în cârciumă și a mâncat. N-a stat de vorbă cu nimeni. Omul nostru, angajat la cârciumar, l-a întrebat de unde vine. Dinspre Craiova, i-a spus. Într-o seară a fost văzut intrând la ziaristul Petrea, a cărui casă e supravegheată. Agentul nostru, fiind vânt afară, a intrat o clipă într-un gang să-și aprindă țigara. În clipa aceea Crivăț, dac-a fost el, a ieșit din casă și a plecat spre centru. Agentul nu l-a putut urmări.

— De ce?

— Avea ordin să supravegheze casa, atât.

— Voi, cu ordinele voastre absurde! izbucni Fräulein Grete. Ca și cum în casa lui Petrea curg emisarii inamici. Trebuia să plece după el și să lase baltă supravegherea asta inutilă. Agentul acesta era un prost.

— Asta mă gândesc și eu, spuse omul adus de spate.

— Să recapitulăm. Văzut în trei locuri din țară, la mici intervale de timp. Identificat sigur…

— Numai în cazul trei.

— Fă-mi rost de o căruță și ceva boarfe de vânzare, spuse dansatoarea.

— Ce ai de gând?

— Mă duc spre Ploiești. Voi, cu mutrele voastre de copoi, speriați vânatul de la o poștă. Trebuie finețe.

— De ce tocmai la Ploiești?

— Încep să-mi pierd încrederea în oamenii serviciului secret. Pentru că la Ploiești e țara petrolului. Și pentru că s-au petrecut acolo fapte ciudate. Un oarecare ins deschide robinetele și varsă țițeiul pe gârlă. Un altul dă foc la un depozit german. Uleiurile produse de rafinărie sunt proaste. Sondele se înfundă mereu.

— De unde naiba știi toate astea?

— Ai uitat că lucrez în serviciul secret? râse dansatoarea.

Căruța cu boarfe rămase aproape intactă tot drumul. Vânzătoarea se prefăcea săracă, își povestea necazurile, dar știa să țină la preț și cerea nu bani, ci produse. Țăranii se lăsau păgubași; erau la capătul resurselor, comandaturile cereau mereu grâne, ouă, unt, le plăteau cu bani în care țăranii n-aveau încredere sau cu bonuri la care se uitau chiorâș. Dar

negustoreasa de ocazie nu părea grăbită să-și vândă marfa; se apuca de taclale cu oamenii, uneori amintea despre fratele ei dispărut în timpul refugiului, câte cineva îi dădea o speranță vagă, vorba se lega, un detaliu sau altul, lipsit de însemnătate pentru cei din jur, o încredința că nu se află pe drumul cel bun. Și pornea mai departe, fără să dispere; își însușise cel mai de preț dintre principiile veritabilului spion – să nu-ți pierzi răbdarea. Spera că la capătul acestui drum, prin frigul și ploaia mărunță de sfârșit de noiembrie va da de urma omului care-i plăcuse cândva…

La începutul lui decembrie, spre munte începe să ningă. Pe Valea Prahovei se așternu o negură rău-prevestitoare; vârfurile dealurilor nu se mai vedeau, sondele păreau niște schelete negre răsărite din ceața unui vis rău; pe șosea goneau cu farurile aprinse mașinile germane, speriindu-i fără milă căluțul cu trompetele lor asurzitoare și răspândind în jur evantaie de noroi pulverizat. Dansatoarea își înfășură mai bine broboada și-și îndemna resemnată căluțul istovit…

Când ieși din Cîmpina, o bătrână în negru, cu o legătură pe mână, îi aținu calea.

— Fă-ți pomană, maică, și du-mă și pe mine o bucată de drum.

— Urcă-te măicuță. Mergi departe?

— Aici, la Cornu, peste deal. Într-acolo te duci?

— Oi ajunge și-acolo, dac-o vrea mârțoaga asta.

Bătrâna se urcă oftând, cercetă cu o privire curioasă lucrurile îngrămădite sub coviltirul căruței.

— Nu ești din părțile noastre, constată ea.

— Nu sunt. Vin de la București cu niște lucruri să le vând. Că de când mi-a plecat frățiorul, abia de-mi duc zilele.

— Necazuri peste tot, spuse bătrâna. Eu vin de la cimitir, din Cîmpina. Fiu-meu lucra la sondă, și când au venit nemții, n-a mai vrut să lucreze. L-au luat în ochi răi mai-marii lui, și tot așa a dus-o până luna trecută. Luna trecută l-au găsit cu niște hârtii ce-i vorbeau de rău pe dușmani. Și l-au dus cătanele cu șpanga-n coaste la arest și-au început să-l bată să spună de unde le are. Și dacă n-a spus l-au bătut mai tare, până și-a dat sufletul, bietul băiat…

Își șterse cu colțul broboadei lacrima din colțul ochiului și privi

înainte, puțin rușinată că și-a spus durerea în fața unui străin. Dansatoarea se aplecă spre ea și-i spuse cu blândețe:

— Liniștește-te, măicuță. Îți înțeleg durerea. Toți avem necazuri, așa e la război. Uite, eu îmi caut fratele de luni de zile, bat drumurile și nimeni nu-mi dă măcar un capăt de ață, să mă agăț și să trag nădejde. Pe-acolo, prin satul matale, Cornu ziceai că-i spune, n-a venit vreun bărbat străin, tânăr și înalt, cu ochii verzi?

— Bărbați străini sunt mulți, draga mamii. De când cu nemții, au adus meșteri la sonde. Unii stau prin casele oamenilor și pleacă dimineața la vale. Frățiorul dumitale e sondor, ori inginer, ceva?

— Nu, n-are nimic cu sondele. Era profesor și l-au luat la război. Am scris la regiment; mi-au răspuns că a dispărut. Acum vreo două săptămâni o doamnă care venea de la Sinaia mi-a spus că l-a văzut în gară. Copilul ei învățase la el la școală, de aceea îl cunoștea. Am întrebat-o dacă l-a văzut bine și mi-a spus că da.

— L-o fi asemuit cu cineva, își dădu cu părerea bătrâna.

— Se poate, dar eu tot trag speranță.

— Ia stai! O fi domnul care-a tras o noapte la dascălul Nicoară. Știu că i-am dus lapte dulce și l-am văzut în bătătură, se spăla. Avea o împușcătură în umăr, n-am îndrăznit să-ntreb dacă-i de la război sau din altă împrejurare.

— El e! În umărul drept, nu-i așa?

— Parcă în dreptul, zise bătrâna șovăind. Da, în dreptul.

— Măicuță, te duc până-n mijlocul satului. Și-ți dau și o basma, s-o ai de la mine. Mi-ai dat o veste minunată. Numai să-mi spui și mie unde stă dascălul, poate că știe ceva.

— Apoi asta nu-i greu, draga mamii. Și basmaua ține-o sănătoasă, pentru o veste ca asta nu-mi trebuie plată. Mă bucur și eu de bucuria dumitale, uite cum ai înflorit deodată, abia acum văd cât ești de mândră, să nu te deochi!

O apucă de braț și o întoarse cu fața spre ea. Fräulein Grete suportă cu greu această privire; zâmbi mustrându-se singură: Te-au găsit procesele de conștiință! Bine că bătrâna a înghițit povestea cu frățiorul pierdut…”

Când căruța se opri la poartă, Crivăț își aruncă privirea pe

ferestruică. Tocmai termina de cifrat raportul către statul-major. Își strânse degrabă hârtiile, în vreme ce dascălul Nicoară, cu ochelarii pe nas, se îndrepta către ușă.

— A dracului femeie, cum a ajuns aici? murmură Crivăț. Domnule Nicoară, dacă-ntreabă de mine, spune-i că am plecat la Turnu Severin. Chiar dumneata mi-ai luat bilet de tren, ieri după-masă.

Dascălul încuviință din cap, își luă bunda pe umeri și ieși.

3.

Comitetul femeilor se întruni într-o duminică după-amiază, în casa profesoarei Miclăuș Elisabeta. Profesoara, o femeie în vârstă care avusese drept elevi pe mulți dintre notabilii de acum ai orașului, izbutise să smulgă îngăduința autorităților de a alcătui comitetul. Statutele fuseseră astfel formulate, încât să încredințeze lumea că organizația nu contravine cu nimic legii, că scopul său era pur umanitar și cultural; profesoara făgăduise solemn că nu vor organiza discuții politice sau manifestări naționale.

— Așadar, iată întrupat un vechi vis al meu, spuse profesoara Miclăuș. Comitetul acesta ar fi trebuit să prindă viață de ani de zile. Vă rog, doamnelor, să-mi înțelegeți și să-mi iertați emoția. Mă văd acum, în amurgul vieții, înfăptuind unul dintre lucrurile cele mai însemnate ale vieții mele…

Se întrerupse. Nu mai putea vorbi. Își făcu de lucru cu ceștile de cafea pe care bătrâna slujnică le adusese în salon pe o tavă uriașă de argint, cu încrustații delicate. Victoria își plimbă privirile pe chipurile participantelor la ședință. Veniseră soția protopopului, grăsuță, cu obrajii rumeni ca de copil și voce subțire; Amalia, muncitoare la stația de sortare a minereurilor, slabă, cu mâini înăsprite de contactul cu rocile dure scoase din adâncul pământului; Iulia Sîngiorzan, filatoare, soția unui maistru minier, o femeie frumoasă, înaltă, cu părul negru, adunat într-un coc după obiceiul femeilor de la munte; și o țărancă tânără de la marginea orășelului.

— După cât se vede reprezentăm toate clasele din oraș, constată Victoria. Tocmai de aceea vreau să propun comitetului o acțiune care să intereseze un număr mare de oameni.

— O acțiune fără sens politic? întrebă cu un zâmbet profesoara Miclăuș. Să nu uităm, dragele mele, caracterul comitetului nostru.

— Fără sens politic, spuse Victoria. Cu un sens practic, de fapt: o campanie pentru strângerea de fonduri. Să construim un internat pe lângă gimnaziul românesc.

— Au să ne acuze că e manifestare naționalistă, o întrerupse gazda.

Victoria zâmbi, privind-o drept în ochi:

— Ideea aparține domnului avocat Ciurdariu. El mi-a dat și răspuns la această eventuală acuzație: de fapt, e vorba de o operă culturală în folosul populației din imperiu. Copii din toate colțurile Transilvaniei vor veni la acest internat. Statul va avea, fără cheltuială, o posibilitate în plus de a-și instrui viitorii cetățeni.

— Bine spus, încuviință soția protopopului. Așa vom arăta și-n declarația pentru gazete. Cu banii cetățenilor se va face o operă de interes patriotic…

Amalia puse ceașca jos, încercă să-și ascundă mâinile arse de asprimea pietrei și a minereurilor:

— Nu se vor lăsa înșelați. Or să priceapă lesne ce se ascunde îndărătul acestei opere patriotice.

— De ce s-ar împotrivi? interveni tânăra țărancă roșind. Un internat nu e ceva politic. Este o casă unde vor locui copii veniți din alte orașe.

— Vor întreba de ce nu învață în orașele lor, replică profesoara.

— E vorba de orașele din „zona culturală”, unde nu există școli românești, lămuri Victoria. Domnul avocat Ciurdariu s-a întristat mult aflând că „zona culturală” s-a întins și peste alte județe locuite de români. Se gândește că sprijinind gimnaziul, vom sprijini pe copiii din aceste județe să învețe carte în limba lor.

— E drept, spuse soția protopopului. Vom da un mare ajutor copiilor.

— Să sperăm că n-au să ne împiedice, spuse profesoara. Aveți alte păreri?

— Merită să încercăm, spuse Iulia Sângeorzan. Copiii minerilor din munți rămân ani de-a rândul fără învățătură… Cine să le

poarte de grijă, dară nu noi înșine?

Profesoara aprobă cu un semn din cap aceste cuvinte, apoi oftă și spuse încet:

— Ani de-a rândul am crezut că Partidul Național va izbuti să îndrepte soarta românilor. Dar de când cu războiul, politicienii noștri s-au dat deoparte. De-ar pune iarăși pe picioare partidul, s-ar schimba multe lucruri.

Iulia puse ceșcuța alături, pe măsuță, își îndreptă cu o mișcare iute o șuviță de păr care i se desprinsese din cocul bogat:

— Sunt semne, doamnă profesoară. În fabrica noastră toată lumea vorbește despre consfătuirea socialiștilor, din vară. Oamenii se-ntreabă: de ce tace Partidul Național? De ce nu și-ar uni puterile cu socialiștii, ca să folosească mai mult cauzei noastre?

— Din câte știu eu, au început să discute între ei, spuse Amalia. Le-au dat curaj mișcările din fabrici. Noi nu știm prea multe despre aceste mișcări, stăpânirea are grijă să le ascundă. Dar se întâmplă atâtea lucruri. La Arad, la Cluj, Brașov, Timișoara, peste tot sunt greve și manifestații. Știți bine și la noi în oraș ce s-a petrecut. De nu venea armata să pună mitralierele la gura minei…

— Așa este, spuse Iulia. Socialiștii au rămas credincioși cauzei noastre. Am aici o frântură din darea de seamă a Comitetului Central român al partidului. Ascultați numai…

Începu să citească rar, cu voce plină și caldă.

„La adunări populare și în scris am protestat totdeauna față de nedreptățile ce se aduc întregii națiuni române din Ungaria. Am făcut-o aceasta, cu atât mai mult, căci știam bine că, atât timp cât un popor este apăsat pe teren național, el nu se poate ridica la o treaptă culturală mai înaltă și astfel el nu poate primi nici învățăturile socialiste.”

— Era vorba că nu discutăm politică, zâmbi profesoara.

— Nu discutăm politică, zâmbi la rândul ei Iulia. Vom lua din aceste cuvinte numai îndemnul de a ridica poporul român pe o treaptă culturală mai înaltă. Și, ca să ne întoarcem la ordinea de zi, acestui îndemn îi răspunde ideea de a strânge fonduri pentru internat…

Femeile se uitară una la alta, încântate. Formula părea foarte

potrivită pentru a îmbrăca într-o haină convenabilă intenția adevărată a comitetului.

— Vom redacta în acest spirit apelul comitetului nostru, conchise profesoara Miclăuș. Așadar, doamnelor, sunteți de acord să strângem fonduri pentru internat?

Da, comitetul era de acord…

După ședință, Victoria porni spre casă. În urma ei se furișa, pe după ziduri, o siluetă neclară în negura înserării. Privi cu coada ochiului înapoi, înainte de a da colțul spre gară. Omul se ținea după ea la aceeași depărtare, fără ca măcar să se ascundă. O fi vreun agent nou, zâmbi în sinea ei. Cei de pe aici cunosc cine este în comitet și n-au nevoie să ne calce pe urme ca să știe unde mergem după ședință…

Mai mult în joacă, ocoli înadins pe altă cale decât umbla de obicei. Mergea pe străduțele strâmte, mărginite de ziduri oarbe și de garduri înalte, prin acest colț de orășel medieval, unde gustul cavalerilor temători și singuratici se altoise cu teama de năvălirile turcești, dând străzilor un aspect sumbru și bănuitor. Auzea în urma ei pașii ușori ai agentului. Ieși iarăși în strada Turnul Breslelor și se apropie de casa avocatului. Abia acum, parcă dezamăgit, urmăritorul se lăsă păgubaș. În vreme ce suna la intrare, îl privi peste umăr: omul se depărta spre gară, mergând tot mai repede pe strada înclinată și pustie.

Marița deschise ușa, îi făcu o mică reverență și o pofti înăuntru. În vestibul o puse la curent cu noutățile:

— Se află un domn la domnul avocat… De când ați plecat dumneavoastră, stau de vorbă în bibliotecă… Le-am dus de trei ori cafele și-acum or cerut iarăși…

Avocatul scoase capul pe ușa biroului:

— Bine c-ați venit! Vești mari, doamnă profesoară. S-a încheiat armistițiul. România și Rusia au încetat lupta.

— Și asta-i bine, oare? întrebă ea încet.

— Poate fi și bine, și rău. Să vedem ce răspuns dau împărații noștri, când va fi vorba de pace. Dar poftim înăuntru, să vă prezint un prieten de-al meu.

Victoria își așează cu o mișcare iute părul și păși în bibliotecă. Dădu cu ochii de un bărbat așezat în fotoliul din fața căminului. El se ridică și se înclină la intrarea ei.

— Domnul vine de la Budapesta, explică avocatul. Este ziarist

și face parte din mișcarea socialistă.

— Auzeam că ați fondat un comitet, spuse ziaristul strângându-i mâna Victoriei.

— Da, un comitet al femeilor pentru propășirea culturii. Dar cum cultura nu poate propăși fără drepturi politice, ne-am abătut întrucâtva de la programul anunțat oficial.

— Era firesc, interveni avocatul. Știm bine ce perspective culturale au românii în actuala formulă a imperiului.

— Formulă care n-o să dăinuie la nesfârșit, spuse ziaristul. Revoluția rusă a schimbat perspectiva marilor imperii. Am citit în șpalt programul noului guvern rusesc. Proclamă sus și tare că popoarele au dreptul a-și croi singure viața chiar și până când își vor alcătui statele neatârnătoare. Înțelegeți cum vine asta, stimată doamnă, și domnule avocat? Gândiți-vă la Austro-Ungaria: români, cehi, unguri, sârbi, polonezi… toți oprimați de un imperiu șubred… Trebuie să ne mișcăm, să facem ceva. Românii de aici, patru milioane de suflete, trebuie să ridice fruntea. Pentru asta ne străduim noi, socialiștii…

— Partidul Național ce spune? întrebă Victoria.

— Deocamdată tace. Dar noi mergem înainte. Vom arăta lumii adevărul, vom urma calea luptei pentru libertate. Domnul avocat e de partea noastră, ne bucurăm că a înțeles ideile noastre.

— Le-am înțeles și le-am îmbrățișat, spuse avocatul. De la bun început n-am fost de acord cu retragerea Partidului Național din viața politică. Am militat în rândul partidului, mi-am spus cuvântul la întruniri, am scris la gazete. Dar câtă vreme fruntașii săi s-au dat de o parte, nu pot rămâne simplu privitor. Am înțeles că, fundamental, și socialiștii luptă pentru aceeași cauză, cel puțin în această etapă: libertatea națională. Este cauza pentru care lupt și eu, deci nu socotesc această trecere de partea socialiștilor o simplă manevră politică.

— Nimeni n-o socotește așa, domnule avocat, spuse ziaristul. Așadar, veți scrie articolul făgăduit. Cititorii trebuie să înțeleagă bine sensul schimbărilor pe care le poate aduce în lume Revoluția Rusă. Cel dintâi pas a fost făcut – nu se mai aude tunul de pe frontul de răsărit…

— Mai rămâne să știm care va fi soarta noastră, a Transilvaniei.

— Asta cred că atârnă de noi înșine. De puterea cu care vom ști să ne apărăm dreptul la viață.

4.

— Asta-i curată barbarie! Încălcați cele mai elementare legi ale umanității!

— Liniștiți-vă, domnule maior, spuse comandantul lagărului. Luați loc, vă rog. Doriți o cafea?

— O cafea! strigă Malamuceanu. După chinurile pe care le îndur de săptămâni de zile îmi oferiți o cafea? Nu-mi vine să cred, domnule colonel. Ca și cum n-ați ști nimic din ce se petrece în acest lagăr.

— Știu foarte bine, făcu comandantul lagărului pe un ton potolit. Aici nu se mișcă nicio frunză fără știrea mea.

Malamuceanu se așeză, în sfârșit, pe scaunul ce i se oferise. Încerca să-și potolească bătăile inimii. Respira greu, simțea o usturime continuă în partea stângă a pieptului.

— Domnule colonel, păreți totuși un om de omenie. E prima oară că dau cu ochii de dumneavoastră, deși mă aflu aici din luna octombrie. Eu și camaradul meu suntem tratați ca niște câini. Trăim într-un beci cu pereții șiroind de apă; mâncarea e mizerabilă, maiorul Ghițescu s-a îmbolnăvit de pneumonie. Vreți să spuneți că știați toate acestea? Atunci de ce n-ați luat nicio măsură?

Colonelul von Bülow întinse spre prizonier tabachera, zâmbind cu amabilitate. Malamuceanu scutură din cap:

— Nu fumez. Atâta mi-ar mai lipsi. Ar fi curată sinucidere. Sau asta urmăriți? Faceți-mă să înțeleg, domnule colonel.

— Suntem soldați, domnule maior. Știți bine ce-nseamnă un ordin. Ei bine, am ordin să vă tratez astfel, chiar dacă am alte păreri privind tratamentul prizonierilor de război. Mi s-a spus că sunteți un ofițer remarcabil, că ați fost rănit... Uneori – vă spun deschis – mi-a venit gândul să vă ușurez cât de cât soarta. Dar Serviciul secret are oameni până și aici. Orice mișcare din lagăr se raportează la Berlin. Este o instituție de care se interesează însuși împăratul. Nu pot să vă spun mai mult. Cred că mă înțelegeți.

Malamuceanu își cuprinse fruntea-n palme. Acum își explica o

serie de fapte pe care până atunci nu le înțelesese. Unul dintre prizonieri era un general belgian, condamnat la moarte pentru spionaj. Împăratul se milostivise să-l grațieze și-i comutase pedeapsa în închisoare pe viață. Mai erau aici ofițeri ruși care făcuseră studii în Germania, înainte de război. Ridică iarăși privirea spre comandantul lagărului:

— Ce fel de lagăr este acesta, domnule colonel? De ce nu ajunge Crucea Roșie până aici? De ce nu primim nicio scrisoare? De ce nu avem nicio legătură cu lumea exterioară?

— Este mai degrabă o închisoare decât un lagăr de prizonieri. Aici sunt aduși oameni cu vini deosebite față de imperiu. De aceea nu apare în evidența Crucii Roșii. Nu e trecut pe hărțile militare.

— Mă uimiți cu atâta sinceritate.

Colonelul zâmbi; cicatricea care-i brăzda obrazul, desigur lovitură de sabie, marca ofițerului de carieră, deveni deodată albă. Se aplecă peste biroul somptuos:

— Sunt sincer pentru că n-aveți cum să comunicați toate aceste lucruri. Foarte rar o carte poștală părăsește lagărul, și atunci cu aprobare superioară. O comisie de specialiști examinează conținutul scrisorii și decide dacă poate fi expediată. Oamenii internați aici nu sunt pur și simplu prizonieri, ci adversari ai imperiului. Se răcește cafeaua, domnule maior.

Malamuceanu sorbi din cafea. Gustul ei îi făcu o plăcere imensă. De luni de zile, în penumbra camerei de la subsol, se hrăneau cu o zeamă călduță și fără gust în care pluteau câteva coji de cartofi; un coltuc de pâine cleioasă și acră completa prânzul prizonierilor. Alături de camera lor se afla cazanul caloriferului. Zi și noapte, prin crăpăturile pereților, se strecura mirosul greu, grețos și înțepător în același timp, de păcură arsă incomplet.

— Camaradul meu s-a îmbolnăvit grav, spuse. Cred că are pneumonie. Viața lui e în primejdie.

— Știu. Am dat dispoziții să-l viziteze medicul.

— Dacă dispoziția întârzia câteva zile, l-ar fi vizitat preotul.

— Să nu exagerăm, domnule maior, spuse colonelul bine dispus. Sunteți amândoi oameni robuști, deprinși cu greutățile. Maiorul Ghițescu a avut ghinion cu pneumonia aceea, în schimb dumneavoastră rezistați foarte bine. Cu această constituție

atletică…

— Văd cerul de două ori pe zi, la apel. Și dorm într-o cameră rece și umedă, sub pământ. Ce constituție, oricât de atletică, poate rezista la infinit?

Colonelul privi, stânjenit, în altă direcție.

— Cât sunteți sănătos nu vă pot face nicio favoare. Vă aflați într-un lagăr de represalii. Ispășiți o pedeapsă…

— Dată de cine? Nu m-a judecat niciun tribunal.

— Nici nu e nevoie. Cunoașteți valoarea tribunalelor în război.

— Și nu vă temeți, domnule colonel, că toate acestea vor ieși cândva la iveală?

— Să se teamă cei care au dat ordinele. Eu nu fac decât să le execut.

— Pe scurt, ce-aveți de gând cu noi?

— Vă grăbiți, domnule maior? Poate mai doriți cafea?

— Nu pentru asta am cerut să vă văd. Vreau să luați act de protestul meu energic…

— Am luat act.

— Vreau să primesc vești de acasă. Și să trimit vești.

— Numai cu aprobare superioară.

— Cerem un tratament omenesc. Camaradul meu s-a îmbolnăvit.

— În clipa asta medicul se află la el, v-am spus doar.

— Nici eu nu mă simt prea bine cu sănătatea.

— Vă va vedea și pe dumneavoastră medicul. Altceva?

— Nu-i destul? Mai am multe de spus. Suntem în miezul iernii și avem echipamentul de vară, aproape distrus.

— N-avem alte uniforme. Trebuie să vă descurcați cum puteți.

— Domnule colonel, nu înțeleg nimic. Ați admis această întrevedere, ca să răspundeți negativ la toate doleanțele noastre?

— Am admis această întrevedere ca să vă arat că eu personal vă stimez și nu am nimic cu dumneavoastră. Nu sunt nici măcar rău din fire: mă port frumos cu soldații, am o familie, în clipele libere mă ocup cu muzica. Din omenie mă simțeam dator să vă dau unele explicații. Nu știu ce s-a întâmplat după ce ați căzut prizonier; tot ce știu este că vi s-a prescris un regim drastic pe care trebuie să-l aplic, independent de sentimentele mele. După încheierea păcii vom ciocni un pahar de șampanie și nu ne vom

purta ură. Acesta este sensul întrevederii noastre…

Malamuceanu se ridică.

— Vă mulțumesc pentru sinceritate. Vă mulțumesc pentru că v-ați milostivit de sărmanul meu camarad. Am onoarea să vă salut, domnule colonel!

Colonelul îi răspunse ceremonios la salut și apăsă pe butonul soneriei. Santinela se ivi numaidecât. Așteptă ca prizonierul să iasă primul, apoi îl urmă cu arma pregătită de tragere.

Întors în cămăruța de la subsol, maiorul avu surpriza să constate că unul dintre paturile de fier lipsea. Patul lui Ghițescu. Și cele câteva lucruri, averea sumară a unui prizonier. Îl privi întrebător pe plutonierul care-i descuiase ușa.

— Ordin de la domnul comandant, explică plutonierul. Camaradul dumneavoastră e bolnav. A fost mutat într-o cameră de la etaj.

— O cameră tot ca asta?

— Una în orice caz mai bună. Doctorul Berg a stăruit personal pentru aceasta. Spunea că nu vrea să fie părtaș la o crimă.

— Dar dumneata, plutonier?

— Eu? făcu plutonierul încurcat. Ce pot face? Anul trecut mi-au degerat picioarele în Galiția, pe front. Am fost trimis aici. Dacă nu vreau să mă întorc în linia-ntâi, trebuie să fiu disciplinat. Ce pot să fac pentru dumneavoastră?

— Să-mi aduci o gazetă, de pildă.

— Am una la mine. Poftiți. Eu o să mă retrag…

Îl auzi încuind ușa. Se trânti pe pătura uzată care acoperea patul de fier. Simți răcoarea jilavă a țesăturii ca pe-o atingere neplăcută. Se apucă să silabisească gazeta tipărită cu litere gotice. Pe prima pagină citi o știre înconjurată de chenar. Din surse demne de încredere, scria gazetarul, aflăm că la Iași a izbucnit o revoltă. Regele Ferdinand e arestat, în oraș domnește dezordinea, armata nu mai ascultă de comandanți… Citi cu înfiorare, de câteva ori, știrea tulbure și laconică. E cu neputință, își spuse. Oare a reușit colonelul Sturza? Oare trădarea, necinstea, nesupunerea, vânzarea de patrie să fi ieșit biruitoare?

Citi mai departe știrile vagi, lipsite de consistență, despre victoriile armatelor imperiale pe toate fronturile. Abia în ultima pagină, la includerea ediției, câteva rânduri mărunte „sosite pe

când numărul era sub tipar”, dezmințeau veștile din România. Redacția cerea scuze cititorilor și făgăduia ca în numerele viitoare să-i țină la curent, cu evenimentele de la Iași. Malamuceanu răsuflă ușurat. Metoda lor, își spuse. Ca să-și încurajeze publicul, inventează știri fanteziste și le publică la loc de frunte, cu litere mari. Se bizuie pe faptul că nu toată lumea citește gazeta până la ultimul rând…

Refăcu mintal dialogul cu comandantul lagărului. Acesta făcuse aluzie la o „ispășire” poruncită de serviciul secret. Dar ce amestec avea el în treburile tenebroase ale serviciului secret? Niciunul. Ba da, exista un punct de contact: colonelul Sturza. Oare ce face acum ticălosul? Continuă să viseze o armată-fantomă, care să-și vândă credința și să se dea de partea dușmanului? „Salvatorul patriei”, se gândi batjocoritor. Din Regimentul 32 scăpaseră câteva sute de oameni. Ceilalți, peste două mii de eroi, stăviliseră cu trupurile lor drumul dușmanului spre inima Moldovei. Acești două mii și celelalte mii din regimentele, din diviziile de la Mărășești, aceștia da, sunt cu adevărat salvatorii patriei!

Împături gazeta și o vârî între așternutul străveziu și zăbrelele de fier ale patului. Tot e bună la ceva, își spuse. Cât de cât, mă mai apără de frig!

Se auzi cheia răsucindu-se în broască. Medicul lagărului, un ofițer tânăr, în halat alb, se ivi în cadrul ușii.

— Vă salut, domnule maior. Am auzit că nu vă simțiți bine.

— Mai întâi spuneți-mi despre camaradul meu.

— Nu vă faceți griji. I-am dat aspirină și un ceai fierbinte. E mai mult slăbit decât bolnav. Condițiile de aici…

Renunță să-și termine fraza. Arătă cu un gest camera mică și întunecoasă și se apropie de maior:

— Ce vă supără?

— Inima. Mă înțeapă tot timpul.

— Dezbrăcați-vă cămașa. N-o să vă țin mult în frig.

Își vâri brațele nichelate ala stetoscopului în urechi. Puse aparatul pe pieptul vânjos al maiorului. Ascultă. Mută cercul de metal încoace și-ncolo, ascultă iarăși.

— Nu respirați… Respirați adânc… Stop…

Îl examină astfel câteva clipe, apoi îi spuse să se îmbrace, își puse stetoscopul la loc, în trusă, și scoase un carnețel. Înainte

de a scrie, rămase câteva clipe pe gânduri.

— Sunteți un om robust, spuse.

— Ceva grav?

— Nevralgie în partea inimii. Nici nu e de mirare. Altceva mă îngrijorează. N-avem medicamentele trebuincioase. Farmacia lagărului e destul de săracă: valeriană, aspirină, beladonă și tinctură de iod. O să vă văd mai des, să vedem cum evoluează.

Maiorul își puse cămașa, îl opri pe medicul care se îndrepta oftând spre ușă:

— Spuneți-mi, doctore, de ce abia acum.? Maiorul Ghițescu zace de-o săptămână. Îl scoteau cu sila la apel, dimineața și seara. Trebuia să-l susțin ca să nu cadă din picioare. Azi l-ați îngrijit și l-ați transferat sus. Mie domnul comandant mi-a acordat onoarea unei întrevederi. Iar acum veniți să mă consultați. Trei lucruri care se întâmplă tocmai azi. Are acest fapt vreo semnificație?

Medicul ridică din umeri:

— Datoria noastră... începu el. Nu, domnule maior. Nu-i asta explicația. Explicația este că pe frontul românesc s-a încheiat armistițiul.

— Armistițiul? strigă Malamuceanu.

— Nu știați?

— De unde era să știu?

— Pacea se apropie, domnule maior. Sunt și eu unul dintre cei ce-o așteaptă. Fie și numai pentru că nu-mi priește aerul de-aici. Știți, sunt dintr-un orășel din sud, de lângă Leipzig...

— Doctore, vă implor, mai multe amănunte. Spuneți-mi tot ce știți despre armistițiu.

— De fapt e numai o încetare a focului. Rușii au cerut. E revoluție la ei...

— Revoluția a fost demult, acum câteva luni.

— Altă revoluție, precizează medicul. Bolșevicii au luat puterea în Rusia. În primele zile chiar, au făgăduit soldaților că va fi pace. Cel dintâi pas a fost făcut... Sunt, oricum, speranțe. Și la noi lumea e sătulă de război. În toamna asta am văzut pe stradă multe femei în doliu. Mai multe ca niciodată... E foamete, bântuie boli, soldații veniți în permisie povestesc greutățile de pe front... Sunt informații neoficiale, domnule maior. Pot fi dus în fața tribunalului pentru ele.

— Nu la reclamația mea, spuse Malamuceanu.

— N-am vrut să spun asta.

— Înțelegeți că aceste știri îmi dau și mie, ca și dumneavoastră, speranță. Nu mi-e frică de moarte. Pe front mi-am făcut datoria ca orice soldat. Dar nu e tot una sa mori pe câmpul de luptă, sau să putrezești încet într-un beci, trăindu-ți ultimele zile în compania șobolanilor și a păianjenilor.

— Logic, spuse doctorul. Sentimental vă înțeleg perfect. Dar ca slujbaș, aici, n-am cum să vă ajut. Vi s-a prescris de la început regimul cel mai aspru cu putință. Un anume colonel Sturza se interesează personal dacă sunt respectate rigorile detențiunii.

— Va veni o vreme când acest ex-colonel Sturza va răspunde pentru faptele lui. Dar asta nu schimbă cu nimic lucrurile. Ce mi se pare ciudat este că într-un stat civilizat legile umanității sunt încălcate la cererea unui anume colonel Sturza.

— Legile umanității au rămas dincolo de zidurile lagărului, zâmbi trist doctorul. Pe poarta noastră trebuie pus un vers din Dante…

— „Lăsați orice speranță, voi ce intrați aici…” cită maiorul.

— Eu personal mă voi ocupa de sănătatea dumneavoastră cât îmi stă-n puteri. Dar bolile de inimă sunt gingașe, iar infirmeria noastră nu e dotată cu ce trebuie pentru a le alina. O să vă prescriu niște ceaiuri calmante; cât privește locul de detențiune, n-am nicio putere.

— Bine măcar că l-ați salvat pe colegul meu…

— Colegul dumneavoastră e foarte slăbit. Starea lui a înmuiat și inima comandantului. Vă trebuie mult curaj, domnule maior. Și… în pofida inscripției lui Dante, speranță!

— Când am intrat, uitasem de acest vers, zâmbi maiorul.

5.

Crivăț primise de la Serviciul special o parolă și instrucțiunea ca în fiecare miercuri să treacă, la ora șase seara, prin fața cizmăriei din preajma bisericii Olari. Dacă vede un pantof roșu de copil, în vitrină, trebuie să intre; se va întâlni acolo cu un agent. Dacă are vreun caz de forță majoră, tot acolo să se adreseze, dar cu anumite măsuri de siguranță. În primul rând, în

vitrină trebuie să se afle, ca uitat, un ghem de sfoară; dacă ghemul nu-i la locul lui, atunci înseamnă că s-a întâmplat ceva și trebuie să se depărteze cât mai repede și neobservat de locul cu pricina.

Îndată după încheierea armistițiului, Crivăț se duse la cizmărie. Deși nu era miercuri, pantoful roșu se afla acolo, semn că trebuia, oricum, să intre.

Deschise ușa și intră. Cizmarul, un om în vârstă, cu umerii aduși și privirea mioapă, îi făcu semn să treacă dincolo de perdeaua de stambă care despărțea atelierul de locuința modestă a meșterului. Îl ascultă. Trecu „dincolo” unde-l văzu pe locotenentul din Serviciul special.

— Ați venit la timp, domnule căpitan. Mă temeam că nu sunteți în București și că va trebui să aștept două-trei zile.

— Cum ați călătorit încoace?

— Destul de greu. Armistițiul nu i-a îmblânzit pe nemți; o fi ea încetarea focului, dar măsurile de pază sunt la fel de aspre ca și până acum. Nimeni nu are voie să treacă peste linia frontului; umblă vorba despre un schimb de prizonieri, dar deocamdată nu s-a făcut nimic. Nemții n-au încredere, asta e.

— E firesc, spuse Crivăț. După aproape două luni de ofensivă zadarnică, după atâtea sacrificii ale armatei noastre, se pomenesc deodată că ridicăm steagul alb, fără să fim înfrânți. Deslușiți-mi și mie această schimbare. De ce a trebuit să capitulăm?

— Întâi că nu e o capitulare, ci o încetare a focului. Nemții sunt la fel de bucuroși ca și noi să înceteze lupta de pe frontul românesc. Au mare nevoie de trupe pe frontul de vest. Așa că armistițiul de acum nu poate fi privit ca o capitulare.

— Indiferent de numele pe care i l-am da, faptul e fapt, spuse Crivăț. Când am intrat în război, am făgăduit să mergem cu Antanta până la capăt.

— Domnule căpitan, nu puteam face altfel. Războiul acesta e mare și complicat. Victoria bolșevicilor a schimbat situația pe frontul nostru. Să nu uităm că rușii se luptă de trei ani de zile într-un război pe care poporul nu-l dorea. A căzut țarul, s-au produs cele două revoluții, soldații de pe front au cerut tot mai insistent să se întoarcă acasă, să primească pământ, să-și ocrotească familiile. Pacea era prima condiție pentru împlinirea

acestor dorințe. Și conducătorii de azi ai Rusiei au ascultat de popor…

— Mă întreb ce spun ceilalți aliați.

— Nu sunt prea încântați, și e firesc. Dacă încetează focul pe frontul răsăritean, nemții vor avea disponibilități mai mari pentru cel occidental. De aceea, când s-a pus problema armistițiului, aliații au încercat să ne împiedice. Au fost discuții mari, aprinse, s-au ținut vreo cinci consilii de coroană până să se ia o decizie.

— O găsiți justă?

Locotenentul din Serviciul special își tamponă fruntea cu batista. Se mișcă fără zgomot pe scaunul scâlciat, de modă veche. Oferi căpitanului o țigară. Abia după aceea se decise să vorbească.

— Situația trebuie judecată cu luciditate. Dacă nu încheiem și noi armistițiul, în condițiile în care toate trupele inamice de pe frontul răsăritean sunt concentrate numai împotriva armatei noastre, am fi oferit Puterilor Centrale o victorie ușoară. Generalul Averescu a calculat cu precizie posibilitățile noastre de rezistență. Cel mult 23 de zile. După aceea? O retragere pas cu pas, cu jertfe fără număr, lăsând Moldova la bunul plac al dușmanului. Din ce s-a petrecut în Muntenia și Oltenia, era de presupus ușor ce soartă ne aștepta. Nemții sunt necruțători. Trebuia găsită o soluție care să ne salveze. Sau, în orice caz, cea mai puțin rea dintre soluții.

— Totuși, dacă la rezistența noastră s-ar fi adăugat loviturile aliaților pe celelalte fronturi…

— Aliații nu ne-au făgăduit nimic în acest sens. Suntem singuri, domnule căpitan. Avem informații că împăratul Wilhelm a telegrafiat la Viena: dacă românii nu urmează exemplul Rusiei, trebuie să-i lovim cu toate forțele disponibile. Cam așa se spunea în telegrama aceea. Dar și fără telegramă, nu ne-am fi așteptat la nimic bun. Armistițiul l-am semnat cu sabia lui Damocles deasupra capului.

— Și-acum ce urmează să facem? Mă refer la noi, la Serviciul special. Oare misiunea noastră a luat sfârșit?

— Oficial, pe frontul românesc nu se mai trage niciun cartuș. Dar frontul nu înseamnă numai linia Siretului. Frontul este în toate satele și orașele aflate de-un an și ceva de zile sub

ocupația străină. Oamenii luptă cum pot. Își iau misiuni pe cont propriu, se răzbună după posibilități și fără să-i îndemne cineva. Dacă n-au primit ordin de la nimeni să înceapă această luptă, nimeni nu le poate porunci s-o înceteze.

— Înțeleg, spuse Crivăț. Sunt sute de cazuri. Oamenii se împotrivesc cu deznădejde. Dar noi?...

Locotenentul îl privi drept în ochi. Crivăț aștepta liniștit. Pe sub ferestrele scunde ale casei trecură doi soldați germani cântând un cântec de pahar.

— Se plimbă ca la ei acasă, oftă Crivăț. Cum să suportăm asta? Cum să încetăm lupta? Aveți ceva instrucțiuni? Ce trebuie să facem?

— Ce ne dictează conștiința, spuse rar locotenentul. Oficial nu vă cere nimeni să acționați după încheierea armistițiului. Însă o acțiune pe cont propriu...

— Asta am vrut să știu, zise Crivăț cu satisfacție. Cunosc câțiva oameni care-au făcut destul sânge rău comandaturilor de etapă. Nimeni nu mă poate opri să mă alătur lor.

— Mă bucur că m-ați înțeles, domnule căpitan. Nu aveam dreptul să vă îndemn; oficial, focul a încetat, nu știm ce va fi mâine. V-am spus, și nu e o idee inventată de mine: faceți cum vă îndeamnă conștiința de patriot și de militar...

— Văd că vă grăbiți. Vă înțeleg, și totuși... nu mai aveți nimic să-mi spuneți?

Locotenentul plecă privirea:

— Așteptam întrebarea asta. Singur n-aveam tăria să deschid vorba.

— Rodica! S-a întâmplat ceva cu Rodica?

— Ceva foarte rău, domnule căpitan. Cei de la spital au făcut tot ce era omenește posibil ca s-o salveze. Zadarnic...

Crivăț își lăsă fruntea în palme. Oftă adânc. Locotenentul îi atinse umărul. Ridică privirea, luă cu un gest automat țigara oferită.

— De ce tocmai ea? șopti. De ce să sufere atât?

— A salvat atâția oameni, zise locotenentul. Era propusă pentru decorare. Medicul-șef spunea că e cea mai bună soră din spital. Ducea devotamentul până la sacrificiu. Asta i-a grăbit sfârșitul.

— Când am văzut-o atunci, la Galați, mi-am dat seama că se-

ntâmplă ceva cu ea. Era slăbită și deprimată; n-o mai recunoșteam. Dac-ați ști ce om admirabil a fost!

— Știu, domnule căpitan. O fiică demnă de părintele ei. Dar boala nu alege. Iar eroi nu sunt numai cei ce cad pe front…

— Numai ei sunt de vină, izbucni Crivăț. Ei și setea lor nepotolită de glorie și de cuceriri. Au încheiat armistițiul ca să-și ascută în liniște săbiile… Nu recunosc acest armistițiu, domnule locotenent. Atâta vreme cât mai e un soldat de-al lor pe pământul țării, nu recunosc acest armistițiu!

Știa la ce riscuri se expune, avea mereu trează în minte maxima aceea amară: „Dacă reușești, nimeni n-o să-ți mulțumească; dacă dai greș, nimeni n-o să te ajute.” Mă voi ajuta singur, hotărî căpitanul strecurându-se pe ușa pașnicului atelier de cizmărie. Așa cum se ajută toți cei care-au început *războiul lor* împotriva ocupanților. La urma urmei, în acte figurez ca demobilizat; armata nu va putea fi acuzată că a încălcat convenția de încetare a focului…

Se gândi la locotenent: el însuși își riscase viața trecând linia frontului, numai ca să-i transmită ordinele cu două înțelesuri ale conducătorilor Serviciului special. Războiul nu s-a terminat încă, spusese. Frontul din Balcani e o realitate, va veni ziua ofensivei spre sud. Așadar, armistițiul nu înseamnă că depunem armele. Ocupanții trebuie să simtă împotrivirea poporului!

Hotărî să stea de vorbă cu „luptătorii din umbră” pe care-i cunoscuse. Va închega o ceată, un mic detașament al răzbunării, care să continue războiul împotriva cotropitorilor…

Își aminti spusele locotenentului. Îi vorbise, în treacăt, despre Victor Popescu. Și despre proclamația lui, în care chema oamenii la luptă „să ardă pământul sub tălpile cotropitorilor”…

Un gazetar a numit Mărășeștii „Câmpia de foc”, spunea locotenentul din Serviciul special. Dar după vorba lui Victor Popescu, toată țara va deveni curând o câmpie de foc…

Câmpia de foc, își repetă Crivăț. Câmpia de foc…

Și aceste cuvinte îi alinau, treptat, durerea surdă din suflet.

Pe poteca îngustă și alunecoasă, patru oameni urcau în șir indian. Țăranul poreclit Sfarmă-Piatră îi călăuzea; mergea cu pași repezi, care nu cunoșteau oboseala, și Crivăț se străduia să răsufle adânc și egal ca nu cumva uriașul să bage de seamă că

tocmai căpetenia cetei gâfâie. În urma lui, cumpănind pe umăr o pușcă-mitralieră, venea maistrul de la sonde, Năstase. „Nebunul” încheia rândul; în răstimpuri, cu ghetele lui scâlciate, se poticnea sau aluneca, și-atunci mormăia o înjurătură pitorească, stârnind zâmbetele celorlalți.

— Mai e mult, frățioare? întrebă Crivăț. Să nu ne-apuce seara prin codrul ăsta…

— Îndată ajungem la stână, îl liniști Mihai poreclit Sfarmă-Piatră. Asta-i poteca ursilor, așa au botezat-o ciobanii, fiindcă mai sus e un izvor unde se adapă ursii.

— Și dacă ne-ntâlnim cu vreunul? întrebă actorul.

— Ursii stau la bârlog, că se-apropie iarna. Și stâna e părăsită; baciul e jos, devale, în sat, cu oi cu tot. Mi-a deslușit însă rostul colibei și cred că ne-om descurca.

— Eu mă ofer voluntar ca bucătăreasă, spuse actorul, între prietenii mei treceam drept un gospodar iscusit.

— De nevoie, toți o să devenim gospodari iscusiți, spuse Crivăț. Vă mai spun o dată, fraților, până n-ajungem sus: o să fie foarte greu. Ne-am angajat într-o treabă pe cât de anevoioasă, pe atât de riscantă. Nu uitați că tribunalele militare dau cu ușurință pedeapsa cu moartea. Gândiți-vă bine!

— Eu m-am gândit când am luat în mână pachetul cu manifeste, spuse domol meșterul.

— Și eu la fel, spuse Sfarmă-Piatră. Puteau să mă prindă când am ascuns pușca-mitralieră. M-au și prins, dacă mă gândesc bine. Așa că condamnarea nu mă mai sperie. Mi-am văzut singur afișul. Capul meu are premiu acum.

— Eu nu recunosc… armistițiul, spuse actorul încercând să-și astâmpere respirația întretăiată. N-am de gând să mă împac… cu cei care… ne-au încălcat pământul…

— Nici eu, spuse Crivăț. Am luptat pe front, am stat în lagăr de prizonieri, am evadat și m-au prins iar; în București am tras două cartușe în burta unui agent secret inamic. Am colindat satele și orașele din teritoriul ocupat. Au adus cu ei silnicia și nedreptatea, vreau să lupt împotriva lor.

— Mai trebuie să jurăm, spuse Sfarmă-Piatră.

— Ce să jurăm? întrebară ceilalți într-un glas.

— Așa făceau haiducii în vechime. Se legau frați și-și jurau credință…

— Noi am jurat credință țării, spuse încet Crivăț. Suntem toți patru copiii țării, așa că ne putem socoti frați. Și-acum să grăbim pasul. Văd că se-nnegurează sus, pe munte.

— S-ar putea să ningă, făcu țăranul privind cerul printre ramurile desfrunzite. Într-un sfert de ceas ajungem la Colțu-Babii...

CAPITOLUL VI

1.

Omul adus de spate bătu la ușa dansatoarei pe înserat. Femeia îi deschise repede, parcă-l aștepta. Nu-l lăsă să se mai scuture de zăpadă; îi luă căciula din mână, îl ajută să-și scoată paltonul de blană, „captură” din primele zile ale ocupării Bucureștiului.

— Am niște presimțiri negre, spuse ea conducându-l în salon.

— Și vrei să le combați cu coniac? o certă el. Ți-am spus să nu mai bei.

— Sunt atât de singură... Și când merg pe stradă, parcă tot aștept să-mi sară cineva în spate. Oamenii s-au înrăit, se uită urât la noi, au început să ne recunoască.

— Trebuie să ne mai schimbăm zona de lucru, spuse omul adus de spate. Ieri am arestat un polițist român. Refuza să ia parte la o percheziție.

— Până și polițiștii...

— Păi da. Un comisar din Brăila a fost împușcat astă-vară. Nici mai mult, nici mai puțin, spionaj în favoarea inamicului. În cine să mai ai încredere, dacă până și polițiștii... Așa i-am spus ăstuia ieri, când l-am înhățat. Știi ce mi-a răspuns? „Oi fi eu polițist, dar nu pot să-mi trădez neamul...” „Bine, omule, dar e regim de ocupație...” „Ocupația vine și trece, eu tot aici rămân și nu vreau să mă judece mâine-poimâine ca pe tâlhari...” I-am relatat șefului discuția asta. Merita să-l vezi cum s-a înfuriat. L-a trimis tocmai la Hamburg, într-un lagăr de muncă forțată.

— Bine i-a făcut, spuse dansatoarea. Dac-ar fi după mine, aș desființa poliția românească.

— Nu se poate. Măcar de ochii lumii trebuie s-o păstrăm. Așa spunea și șeful.

— Șeful și iar șeful, zise cu arțag Fräulein Grete. Bei ceva, domnule coleg?

— Merit, spuse omul adus de spate. Am avut o zi grea. Mi-au dat pe cap uzina electrică.

Dansatoarea rămase cu sticla ridicată. Îl privi cu uimire:

— Uzina electrică? De unde și până unde?

— A fost acolo un fel de grevă. Nu vreau să-mi judec șefii, dar

cred că au greșit. L-au schimbat pe director, un anume inginer Polizu, și-au pus în locul lui un ofițer german. Asta ca să întărească disciplina. Se-ntâmplau acolo tot felul de lucruri: amenzi mari, leafa nu se plătea la timp, muncitorii erau brutalizați de soldații din paza uzinei...

— Și ofițerul-director le-a făcut dreptate?

— Nu pentru asta l-au trimis, ci ca să păstreze ordinea. Și ne-am pomenit astă-seară la comandatură cu vreo cincizeci de oameni de la uzină. Să vorbească cu excelența sa, guvernatorul. Am primit ordin să mă ocup discret de caz. Bine-înțeles, a stat de vorbă cu ei un colonel din statul-major. Auzeam totul prin ușa biroului alăturat. I-a-ntrebat ce treabă au cu excelența sa. „Vrem să se reglementeze situația de la uzină". „Dar s-a reglementat. Aveți un nou director care va pune lucrurile la punct." „Tocmai de el e vorba, au strigat oamenii. Nu vrem să ne conducă un ofițer străin. Inginerul Polizu e om vechi acolo, ne cunoaște!" „Voi raporta excelenței sale. Duceți-vă liniștiți la lucru." „Stați că n-am terminat, au spus oamenii. Nu ni se plătesc lefurile la timp. Soldații se poartă urât. Primim amenzi la fiecare pas. Muncim prea mult, n-avem timp de odihnă." „Bine, duceți-vă liniștiți acasă, voi raporta tot excelenței sale." „Raportați, au spus oamenii. Noi așteptăm aici răspunsul." „Măi oameni buni, vă jucați cu focul." „Treaba noastră. De la foc venim. Să stai și dumneata douăzeci de ore în sala cazanelor, iar după aia să vorbești de foc!"

— Ce îndrăzneală! spuse Fräulein Grete cu indignare.

— Așa am zis și eu, până când am intrat în uzină. M-am dus la sala cazanelor. Iadul pe pământ. În zece minute am fost lac de nădușeală. Le-am dat dreptate oamenilor, asemenea condiții de muncă ațâță spiritele cât zece rânduri de manifeste.

— Ce frumos știi să le pledezi cauza!

— Am pledat la fel la statul major. Deocamdată, li s-a făgăduit că se vor lua măsuri. E adevărat că amenzile s-au desființat, iar soldaților li s-a ordonat să se potolească. Dar programul de lucru nu s-a schimbat, și nici pe inginer nu l-au readus în scaunul de director. Acuma excelența sa se teme de vreo tulburare. Ne-a trimis, pe mine și pe alți doi colegi, să vedem ce se petrece și să raportăm cine-i agită pe lucrători.

— Să nu nimerești din greșeală în vreun cazan de-ăla.

— Aș, de asta nu mi-e teamă. Oamenii par destul de potoliți. Eu, în locul șefilor, aș slăbi puțin hățurile și gata. În asemenea cazuri trebuie să fii mai diplomat... Dar uite că iar mă agăț de șefi. Ești singurul om în fața căruia mă destăinui.

— Trebuie să-ți verși focul într-un fel, spuse dansatoarea. Altfel se adună la ficat și e mai rău. Hai, gustă din coniacul ăsta. L-am descoperit în depozitul unui... cunoscut care vrea să fabrice băuturi. I-am procurat un *ausweiss*...

— Văd că te descurci, o admiră omul adus de spate. Vorbeai de singurătate, dar ai o mulțime de cunoștințe. Ai grijă că poliția secretă nu doarme.

— Ce poliție secretă? Eu lucrez cu statul major economic. Le-am demonstrat că dacă omul acela fabrică băuturi, e în avantajul nostru. Omul a și încheiat un contract cu administrația de ocupație.

— Sper că nu te-ai ales numai cu sticla asta de coniac...

— Vremuri grele, spuse dansatoarea cu ipocrizie. Nu poți nici așa, să iei pielea de pe om...

— Mie-mi spui? făcu omul adus de spate.

Când intră pe poarta uzinei electrice, omul adus de spate văzu învălmășeală în curte. Pe scara clădirii administrației, flancat de doi militari înarmați, stătea ofițerul numit director al uzinei. Spionul se strecură în mijlocul oamenilor; persoana lui anonimă trecu nebăgată în seamă.

— Domnul comandant al uzinei spune că nu poate sta de vorbă cu toți odată, spuse translatorul. Să vină conducătorii voștri, să spună ce doresc.

Din mulțime răsunară râsete batjocoritoare:

— Ete-al dracului! Vrea conducătorii, să le pună cătușe la mâini!

— Ce să stea de vorbă? Nu-l vrem și gata.

— Să vină înapoi inginerul Polizu!

— Să ne fixeze program de lucru ca la orice fabrică.

— Înțelegeți odată, spuse translatorul aproape rugător. Domnul comandant ordonă să vă duceți la lucru.

— Ce-i aia „ordonă”? Aici e uzină, nu regiment.

— Să-și vadă de regimentul lui!

— Să vină directorul nostru înapoi!

Ofițerul german dădu câteva ordine cu glas sec și aspru. Din pichetul de pază ieșiră în fugă câțiva soldați cu armele în cumpănire. Înconjurară grupul de muncitori. Apoi „directorul” se adresă mulțimii cu același glas sec și aspru.

— Plecați la lucru sau vă arestează, traduse translatorul. Hai, oameni buni, fiți înțelegători. Domnul comandant nu glumește.

— Nici noi nu glumim!

— Hai, fraților, la lucru, strigă un glas din mijlocul lucrătorilor. Cu vorba bună nu se poate. O să-ncercăm altfel…

Omul adus de spate încercă să-l identifice pe vorbitor, dar mulțimea îl împiedică. Se bucură totuși că-i reținuse glasul. Se și vedea, la terminarea lucrului, urmărindu-l în drum spre casă și oprindu-l pe o stradă mai dosnică: „Vă rog să mă urmați, fără rezistență, țineți seama că sunt înarmat…”

Toată dimineața se învârti fără vreun rezultat prin halele cazanelor, la turbine, la generatoare. Nu reuși să-l vadă pe om. Surprindea pe câte doi-trei inși stând de vorbă în șoaptă, într-un colț al halei, cu ochii-n toate părțile; când se apropia, îl salutau zâmbind și se împrăștiau…

Continuă să vegheze până spre seară, apoi se întoarse la statul major să dea raportul. Se simțea puțin umilit de insuccesul lui.

— Nu sunt indicii că au organizat ceva, raportă colonelului.

— Era normal. Au văzut că nu le merge și s-au potolit.

— Ăștia să se potolească? protestă omul adus de spate. Îi cunosc destul de bine și nu-mi fac iluzii. Toată ziua au șușotit pe la colțuri. Eu zic că trebuie întărită paza. Nu știm ce se poate întâmpla…

— Dac-am pune o companie în fiecare atelier din București, unde-am ajunge? Dumneata fă ce ți se ordonă: te duci acolo și încerci să depistezi pe eventualii agitatori.

Ce-aș mai râde să vă învețe nițel minte, își spuse omul adus de spate plecând de la statul major. Nu putea să-i sufere pe acești prusaci îngâmfați, care disprețuiau subtilitățile muncii serviciului secret și socoteau că forța pumnului poate obține orice…

Rămase câteva zile la rând, până seara târziu, în uzină. Dar nu se petrecu nimic demn de luat în seamă. Abia în ziua de Anul

Nou, când primi încuviințarea să stea acasă, înțelese: hoinărind prin oraș, văzu ici și colo tramvaiele electrice imobilizate pe linii, fără pasageri și fără vatman. Au întrerupt curentul, își spuse înfiorat. Trebuia să ne așteptam la asta, domnule colonel!

Opri o birjă, își arătă *ausweiss*-ul de funcționar al administrației militare germane și porunci birjarului să-l ducă în goana mare la uzina electrică. Văzu de departe fumul ieșind pe coșuri, așadar cazanele funcționau. Atunci unde să fie lovitura? se întrebă coborând din trăsură.

Îl găsi pe comandantul uzinei electrice în sala turbinelor, împreună cu tălmaciul și nelipsitele santinele.

— Uită-te și dumneata, izbucni ofițerul văzându-l. Au lăsat tramvaiele fără curent.

— Care-i cauza? Din punct de vedere tehnic, vreau să spun.

— Am cercetat. Presiunea de la turbine e de vină. S-a redus vidul și asta a determinat scăderea randamentului electric. Mai departe e misiunea dumitale să stabilești care-i cauza.

Omul adus de spate se gândi puțin.

— S-o luăm metodic, spuse. Cine-a fost de serviciu noaptea trecută?

— Individul de acolo, spuse ofițerul arătând cu capul spre geam.

Lângă geam stătea un lucrător mic de statură, cu fața uscată și ochii duși în fundul capului. Era mânjit de ulei pe obraz și pe mâini, iar atitudinea corpului trăda o oboseală cumplită. Omul adus de spate făcu doi pași spre el:

— Dumneata ai făcut de serviciu astă-noapte?

— Eu, spuse muncitorul cu glas stins.

— Numele?

— Iosif Dumitrescu.

— Și ieri, în cursul zilei?

— Tot eu.

Omul adus de spate aruncă o privire comandantului uzinei, care rămăsese nemișcat și privea arogant în jurul lui.

— Păi câte ore ai lucrat dumneata?

— Faceți socoteala, spuse Iosif Dumitrescu ridicând din umeri. Mai ține cineva cont de ore?

— Răspunde precis la întrebare, se răsti omul adus de spate.

— Vreo douăzeci de ore.

— Și liber?

— Liber… să spună dumnealui.

Arătă cu un gest spre comandantul uzinei. Omul adus de spate traduse dialogul. Ofițerul se dezvinovăți înciudat:

— Am ordin să asigur funcționarea uzinei. Oamenii refuză să vină la lucru. Mă descurc cu cei pe care-i am.

Omul adus de spate se întoarse către muncitor, care nu înțelesese nimic din scurtul dialog desfășurat în limba germană.

— Ai făcut-o intenționat? continuă el interogatoriul. Vorbește acum, cât te-ntrebăm cu frumosul. Cei de la poliția de siguranță se poartă ceva mai aspru.

— Dacă mă arestați pe mine, credeți că s-a terminat? râse Iosif Dumitrescu. N-o să-i arestați pe toți. Uzina asta nu merge singură.

— Ne amenințți?

— Vă previn. Vreți să meargă uzina, nu-i așa? Atunci îndepliniți cererile noastre. Altfel…

— Dar vi s-a dat satisfacție, știți bine.

— Vrem să se întoarcă inginerul Polizu. Și vrem un program omenesc de lucru. Până atunci, uzina stă. Asta-i tot. Și-acum, dacă vreți, puneți-mi cătușele…

— Nu am ordin, spuse omul adus de spate.

Făcu iarăși cale-ntoarsă. La statul-major nu era nimeni. Se supără, se certă cu santinela, ceru să fie chemat ofițerul de serviciu. Acesta arăta nedormit, și duhnea a băutură de la o poștă. Ascultă plictisit, căscând și încercând să înțeleagă de ce era nevoie să ia imediat legătura cu excelența sa. Când se înduplecă, află la telefon că excelența sa nu se află în București. Era invitat la o petrecere organizată de un coleg de promoție, undeva la țară.

Omul adus de spate îi mulțumi iritat și porni spre casă, privind cu satisfacție amară tramvaiele imobilizate de-a lungul bulevardului.

…Abia după câteva zile, când mașina birocratică a administrației militare izbuti să priceapă despre ce e vorba, inginerul Polizu reveni la postul lui și tramvaiele de pe bulevard înviară ca prin minune. Omul adus de spate fu unul dintre primii pasageri. Se ducea la colaboratoarea lui ca să-și descarce iarăși,

în fraze ocolite, veninul adunat în suflet. Dansatoarea îl primi cu o sticlă de coniac neîncepută.

— A fost mare depozitul negustorului dumitale, o ironiză el privind în zare licoarea limpede, aurie, care strălucea blând în lumina candelabrului.

2.

Într-o dimineață de la sfârșitul lui ianuarie, Victoria ieși ca de obicei la cumpărăturile zilnice. Se opri uimită în pragul casei, neînțelegând ce se petrece. Strada avea o înfățișare stranie, cu totul deosebită de zilele obișnuite. Minerii, pe care în toate diminețile îi vedea grăbind spre mina de la marginea orașului, se învârteau acum în Piața Breslelor, parcă așteptând ceva. Printre femeile care tot așa, nu se duseseră la lucru, o zări pe una dintre membrele comitetului, lucrătoare la stația de spălare a minereului.

— 'Mneața bună, o salută. Da ce-i, Amalia, ce se petrece?

— E grevă la mină, doamnă profesoară. Oamenii au zis că nu mai intră în șut. În tot Ardealul s-a hotărât grevă. Vrem pace, doamnă profesoară, și vrem drepturi pentru românii noștri…

Un bărbat înalt, purtând surtuc făcut în casă, se urcă pe treptele Turnului Breslelor și spuse cu glas răsunător:

— Fraților, dați-vă mai aproape să ne sfătuim o țârâ.

Muncitorii se apropiară, legănându-și gențile cu merinde. Arătau veseli și emoționați de acest eveniment

— Grăiește, bade Sîngiorzan! îl îndemnară.

— Frați mineri, organizația social-democrată ne-a chemat în această zi să încetăm lucrul. Odată cu noi, în Transilvania și-n toată împărăția milioane de muncitori au încrucișat brațele; galeriile minelor au rămas pustii, la forje s-a stins focul, s-a oprit lucrul în toate fabricile. Strigătul nostru este izvorât din suferință. Vrem pace! Nu noi am hotărât acest război. Nu vrem să ne mai jertfim copiii și frații pe fronturi străine; e timpul să ne cerem dreptul. Vrem să fim liberi! Nu este drept ca o națiune să asuprească alte națiuni. Omenirea privește cu încredere spre Rusia, unde revoluția a biruit puterea capitaliștilor și marilor proprietari! Lenin și partidul său au hotărât să pună pace și să le dea popoarelor libertate și drept de a-și conduce singure

destinul. Avem și noi, românii din imperiul Austro-Ungariei, acest drept pe care-l au toate neamurile de sub soare. Să ne unim glasul în îndoitul strigăt al inimilor noastre: Pace! Libertate!

— Pace! Libertate! strigară minerii adunați în piață.

— Nici măcar a ne organiza în sindicate nu ne este îngăduit… Cine să apere dreptul proletarilor? Patronii și slujitorii lor credincioși? N-o vor face niciodată. Trebuie să ne unim noi înșine, să alcătuim o putere în stare să se împotrivească asupritorilor…

Victoria tresări. Pe lângă ea trecu în grabă jandarmul însoțit de doi soldați înarmați. Urmări cu inima strânsă ce se petrece. Jandarmul se opri în mijlocul străzii, la câțiva pași de cei adunați în jurul oratorului.

— Încetează imediat, strigă jandarmul. Te somez în numele legii.

— N-ai dreptul să mă oprești, spuse oratorul. Nu încalc cu nimic legea. Așa cum vă spuneam, fraților…

— Încetează, repetă jandarmul. Faci agitație împotriva guvernului…

Un cor de huiduieli îi răspunse. Jandarmul făcu un semn. Cei doi soldați se strecurară prin mulțime: șovăind, muncitorii le făceau loc cu greu, încercau să-i împiedice în drumul lor către oratorul care rămăsese cu fruntea sus, pe scara de marmură.

— Înapoi, strigă un miner cu statură de uriaș, ieșind în calea soldaților. Nu îngăduim să vă atingeți de el!

Mulțimea tălăzui. Strigăte puternice țâșneau ca niște limbi de flăcări peste rumoarea nedeslușită a sutelor de oameni adunați în piață.

— Nu ne sperie armele voastre!

— Vrem dreptate și pace, asta nu-i o crimă!

— Înapoi, soldați!

— Pa-ce! Pa-ce! Pa-ce!

Soldații ezitară. Victoria văzu vârfurile baionetelor sclipind deasupra capetelor cu pălării și căciuli negre. Apoi, la porunca jandarmului, dată în silă, baionetele se strecurară afară din mulțime. De astă dată, minerii le făcură în grabă loc să treacă.

— Uite, nu ne-atingem de el, strigă ascuțit jandarmul. Dar duceți-vă la lucru. Domnul subprefect a primit ordine categorice.

Vrem liniște în oraș. Nu ne siliți să îndreptăm arma asupra cetățenilor. Nu dați ascultare agitatorului. Cererile voastre se vor rezolva pe calea legii. Să vină doi parlamentari să discute…

— Nu avem ce discuta, spuse oratorul. Greva noastră face parte din marea grevă a muncitorilor din imperiu. Spuneți domnului subprefect că vrem pace și drepturi de națiune liberă, și pâine, și libertate, și dreptul de a avea o organizație sindicală. Ne poate da toate acestea domnul subprefect?

Mulțimea se frământă iarăși:

— Parcă subprefectul are pacea în buzunarul de la jiletcă!

— El nu poate porunci decât jandarmilor să ne înhațe!

— Mai bine i-am face o scrisoare, s-o trimită la minister!

— Că mult le pasă lor de scrisorile noastre!

Jandarmul se înălță pe vârfuri, își scoase chipiul înalt, cu pană de păun, și-l flutură deasupra capului:

— Oameni buni! Ascultați la mine! Pe mulți vă cunosc și mă cunoașteți. Nu vă ridicați împotriva autorității! Duceți-vă la muncă și trimiteți plângerile voastre la subprefectură. O să fie citite cu grijă. Dar nu vă răzvrătiți!

Huiduielile se porniră iarăși. Oamenii râdeau de încurcătura jandarmului. Îl știau de totdeauna plin de sine și împărțind porunci și mustrări în oraș. Dintr-o notă a lui, mulți oameni ajunseseră la închisorile și lagărele din pustă. Dar acum îi ruga pentru prima oară-n viața lui; și oamenii, mulți, umăr la umăr, cutezau să-l înfrunte.

— Așadar, se auzi iarăși glasul oratorului, trebuie să ne unim cu toții și să ne cerem dreptate. Domnul jandarm împărătesc ne amenință cu închisoarea; dar câte închisori ar trebui ca să pedepsească pe toți cei ce se ridică împotriva asupririi? Și-apoi povestea cu închisoarea nu e nouă; mulți dintre noi au auzit-o demult. De fapt, toată țara, atâta vreme cât cenzura împestrițează cu rânduri albe paginile gazetelor noastre, atâta vreme cât n-avem drept să vorbim limba noastră și să ne dăm copiii la învățătură românească, toată țara este o uriașă închisoare!

— Așa e! strigară ascultătorii. Dă-i înainte, bade Sîngiorzan!

Deodată, din susul străzii se auziră tropote grăbite.

— Armata! Au trimis honvezii asupra noastră! strigară oamenii.

— Vor să ne sperie!

— Jos teroarea! Vrem pace și dreptate!

— Pace și dreptate!

Locotenentul din fruntea escadronului își opri calul în preajma jandarmului, într-o latură a adunării. Se ridică în scări, trase sabia, o flutură ca pe un fulger alb peste capetele mulțimii:

— Vă somez să vă împrăștiați! Am ordin să fac uz de armă în caz de nesupunere.

Omul de pe trepte se înfruntă câteva clipe în tăcere cu ofițerul, pe deasupra capetelor. Apoi privi în stânga lui: pe strada dinspre gară se apropia în marș forțat o companie, cu toboșarul în frunte; pesemne sosise chiar atunci, cu trenul. De sus, de pe trepte, văzu cum mulțimea șovăie. Unii își trăgeau pălăriile pe ochi și încercau să-și facă loc spre margine; alții, surprinși de apariția neașteptată a călăreților, se strecurau cu capu-n jos spre străzile lăturalnice.

— Ne vom împrăștia, spuse liniștit Sîngiorzan. Nu vrem vărsări de sânge. Duceți-vă la mină, oameni buni. Trag nădejde că greva noastră a atras luarea-aminte a celor mari. Se mișcă ceva în lume, așa să știți. Ideea națională și democratică a prins aripi, ea nu va putea fi niciodată smulsă din sufletele noastre.

Victoria privi întristată cum minerii se întorceau să plece rând pe rând, privegheați de chipurile impasibile și încruntate ale călăreților împărătești. Se întoarse acasă, cu gând să facă avocatului o relatare cât mai fidelă a ceea ce văzuse și auzise.

Peste drum de casa avocatului, rezemat de-un copac, stătea jandarmul. Victoria vru să pară că nu-l vede, dar el făcu un pas înainte și o salută cu un respect țeapăn. În casă, avocatul stătea în picioare lângă fereastră.

— Ce se-ntâmplă? strigă el când o zări în ușă. Am auzit larmă în piață. Aș fi vrut să ies, dar m-am pomenit cu cătana împăratului în fața casei.

— A fost manifestație mare, povesti Victoria înfrigurată. Sîngiorzan, socialistul de la mină, a dat vorbă oamenilor să nu mai intre în șut. Apoi au venit jandarmii. L-au somat pe Sîngiorzan să înceteze, dar el vorbea mai aprig oamenilor: „Atâta vreme cât cenzura împestrițează cu rânduri albe paginile gazetelor noastre, atâta vreme cât n-avem drept să vorbim limba noastră și să ne dăm copiii la învățătură românească,

toată țara este o uriașă închisoare!”

— Chiar așa a spus? se miră avocatul.

— Întocmai. Pe urmă s-au arătat honvezii. Ofițerul lor a ridicat sabia și a spus că are ordin să facă uz de armă. Sîngiorzan nu s-a pierdut cu firea; a dat poruncă oamenilor să se împrăștie la casele lor și a spus că greva a fost spre luarea-aminte a celor mari.

— Foarte frumos, spuse avocatul. Rău îmi pare că n-am fost și eu de față. Dar să vă amintiți vorbă cu vorbă, doamnă profesoară, și să punem pe hârtie toată întâmplarea. Voi face un articol la „Adevărul”. Voi pune acolo cuvintele lui Sîngiorzan și amenințările jandarmilor. Să știe muncitorimea din toată împărăția ce s-a petrecut în orașul nostru. Așa, sunt încredințat că vor căpăta curaj și alții. Să pregătim spiritele pentru luptele mari ce ne așteaptă…

3.

— Eu zic să-i mai supărăm nițel pe nemți, spuse Sfarmă-Piatră. Mă gândesc că la curtea lui Drăgoescu s-a așezat o comandatură. Divizie, brigadă, ce-o fi.

— E bun și-un simplu post de pază, mormăi Crivăț. Cunoști locurile?

— Am fost argat doi ani la Drăgoescu ăsta. Avea doi băieți, îi ținea la școală, la Paris. Veneau vara în vacanță și-i întovărășeam la plimbare cu caii, prin pădure. Când au venit nemții, boierul a fugit în Moldova. Ținea cu Brătianu și i-a fost teamă. Și nemții și-au așezat comandatura în conacul lui.

— Și cum zici să facem?

— Păi lângă conac e moara. Între moară și conac sunt grajdurile cu fân. Dacă ne strecurăm în moară, e ușor să scăpăm o făclie sau câțiva tăciuni în podul grajdului. Așteptăm o seară vântoasă. De la grajd, focul se-ntinde ușor…

Crivăț îi privi pe ceilalți. „Nebunul” încuviință tăcut din cap; maistrul Năstase aruncă țigara departe în zăpadă și spuse scurt:

— Să-ncercăm.

— Atunci, spuse Crivăț, să ne gândim. Câlți avem destui, în coliba de la stână. Dumneata, meștere, cred că te pricepi să faci niște făclii pe cinste. Nea Mihai, dumneata du-te și cere

hangiului de la răspântie niște gaz. Eu rămân să păzesc bordeiul. Mă gândesc că un pribeag cu mintea rătăcită s-ar putea strecura ușor în sat și la moară, să vadă cum stau santinelele și cam pe unde-am putea să pătrundem, acolo la vreme de noapte…

„Nebunul” se așeză pe marginea șanțului după obiceiul lui, și începu să vorbească repede. Oamenii se adunau treptat; mai întâi copiii curioși, apoi câteva babe, pe urmă bărbații din sat – unul șchiop, cu o capelă ostășească în loc de pălărie, altul cu pantaloni de călăraș cu schimbul și purtând opinci îndesate cu paie, și un tinerel șchiop. Un copil veni aproape, rozând un colț de mămăligă rece.

— Unde-i tac-tu, mă? îl întrebă „nebunul”.

Copilul se feri într-o parte, încercă să se ascundă îndărătul oamenilor, care-l opriră, râzând nemilos:

— Cu tine vorbește, țâcă. Răspunde-i!

— Tata-i la nemți, la pușcărie. S-a bătut cu santinela și l-au închis.

— Fericiți cei săraci cu duhul, spuse „nebunul”. Să porți căciula lui, că a ta ți-a rămas mică. Și-acuma o să-ți spun povestea cu lupul și mielul.

— O știu, zise copilul.

— Poate n-o știe lumea, zise „nebunul”. Să v-o spun, oameni buni. A intrat lupu-n stână și când să fure mielul, au sărit berbecii pe el cu coarnele…

— Asta-i numai în poveste, râse unul dintre țărani.

— Împungi și te pomenești cu baioneta neamțului în spinare, adăugă altul.

— Mi-ar trebui oleacă de mălai, spuse iar nebunul. Care din voi a măcinat zilele-astea?

— Păi ce să măcinăm? Nisip? Nu ne-au lăsat niciun bob de porumb. Cică fac spirt din el să pună la mașini.

— Mașinile-s lucrul diavolului. Păi voi de ce mai aveți moară? Ori s-au cuibărit în ea șobolanii?

— Șobolanii cu două picioare, neică, spuse țăranul cu pantaloni de călăraș. Au făcut baie din moară; sâmbăta dau foc la cazan și vin soldații lor să se scalde.

— Și când nu se scaldă ei vă lasă pe voi?

— Eah! Pun caraulă la ușă, să nu intre nici pasărea.

„Nebunul” își scoase căciula jerpelită și-și scărmănă chica sură.

— Nu mi-ar prinde rău o baie. Dar nu pot s-aștept până sâmbătă. Mă duc acuma, poate răzbesc.

— Du-te. În loc de baie, poate te pomenești cu un glonț în bucă, spuse iarăși țăranul.

— Aruncă ei gloanțele așa lesne?

— D-apoi cum?! Pe-un băiat l-au prins pe stâlp, când tăia sârmele. Zece inși l-au luat la țintă.

— Ptiu, drace! zise nebunul scuipându-și în sân. Ăștia îs cu Mamona, tartorul și anticristul. Dar nu vă pierdeți firea, frați creștini. Adevăr zic vouă, cei de pe urmă vor fi cei dintâi. Și cine trage sabia, de sabie o să piară. Crede și te vei mântui, așa zice la Scriptură.

— Săracul, iar o ia pe mirișe, îl compătimi în șoaptă o femeie.

„Nebunul” se ridică de pe șanț, își scutură zăpada de pe cojocul murdar, își îndesă căciula pe cap. Oamenii îi făcură loc să treacă; tocmai atunci se apropie un ofițer cu sabie și cu coif strălucitor.

— *Was mahen sie?* se ploconi „nebunul”.

Ofițerul îl privi cu dispreț și se răsti la oameni:

— Ce v-ați adunat aici? Ce mai puneți la cale? Când vă chemăm la corvoadă parcă-i satul pustiu.

Oamenii se depărtară cam fără chef. Rămaseră la o distanță prudentă, să vadă ce se petrece. Ofițerul se apropie de „nebun”, îi ceru actele.

— N-am acte. Sunt liber ca pasărea cerului, colind satele și trăiesc din mila creștinilor.

— Să pleci din satul ăsta, altfel ai de-a face cu mine!

— O să plec, spuse „nebunul”. Dar pe urmă o să mă-ntorc. Mai bine dă-mi o țigară, domnule comandant.

— Ți-am spus să pleci, zbieră ofițerul și se îndreptă către soldatul care-l însoțea: Du-l până la marginea satului, și să nu-l mai prind pe-aici. Dacă află excelența sa… Auzi, pasărea cerului!

Se depărtă țanțoș, în vreme ce actorul pornea la drum cam în silă, escortat de santinela tăcută.

Bordeiul din pădure se umpluse de fum. Meșterul Năstase înjura și sufla-n foc. Când actorul deschise ușa, se opri uimit, înțelese ce s-a întâmplat și se aplecă spre vatră, împingându-l ușurel pe meșter.

— Nu te cunoaște, spuse el în glumă. Am lipsit două zile și gata, nu mai merge nimic ca lumea. Ce v-ați face fără mine?

— Chiar așa, spuse meșterul Mă pricep să sting focul, mai bine decât să-l aprind.

— Trebuie să înveți, spuse actorul mustrător. O să avem nevoie de știința asta cât de curând.

— Serios? Cum e p-acolo?

— Bine. Moara au făcut-o baie pentru soldați, că are cazan zdravăn. O păzește o santinelă. Prin sat umblă mereu patrule, la curte e pază ca la palatul regal. Numai la moară e nădejdea…

Într-o seară de februarie se dezlănțui o viforniță urâtă. Ploaia amestecată cu zăpadă curgea fără-ncetare din cerul fumuriu; vântul o spulbera încolo și-ncoace, în valuri subțiri și nestatornice; totuși iarna nu mai avea putere; cum ajungeau pe pământul ud fulgii de zăpadă se topeau; numai pe frunze se așternu, pentru scurtă vreme, o pojghiță albă și sclipind de umezeală.

Pe înserat, după ce se încredință că vântul n-are de gând să stea, Crivăț își luă pușca și dădu semnalul de plecare. Mica ceată se înșiră, în urma căpitanului, plescăind cu încălțările prin pământul vâscos al potecii. Pădurea era pustie; se auzeau numai vântul urlând printre ramurile încă golașe ale copacilor, și, într-o cadență aproape ostășească, pașii celor patru luptători. Cărarea tăia pădurea și ajungea într-o latură a satului. Către miezul nopții ajunseră la primele case. Drumul plin de bălțoace le îngreuna pașii. Din capătul uliței se ivi o patrulă călare. Soldații vorbeau încet între ei, și își luminau drumul cu o lampă electrică. Cei patru se făcură una cu șanțul drumului, așteptară cu mâna pe trăgaciul armelor până trecu patrula. Apoi Crivăț le șopti să se ridice și să-și șteargă noroiul de pe cojoace.

— Nemții sunt punctuali, spuse el cu glas coborât. La miezul nopții au să schimbe santinela; după asta, Sfarmă-Piatră să aibă grijă de santinelă, dar fără gălăgie, se-nțelege. Dumneata, meștere, o să stai împreună cu el de pază în locul santinelei.

Dacă e ceva, faci ca bufnița. Noi doi o să ne urcăm în podul morii cu cârlții și bidonul de gaz. Ați înghețat?

— Nici mult nu mai avem, râse actorul. Nu știam că-n șanțurile astea apa e așa de rece.

— Păzea! La loc în șanț! porunci Crivăț.

Patrula se întorcea în pasul domol al cailor. De astă dată, ostașii mergeau cu capu-n piept, înfășurați în pelerine. Cercetaseră o dată drumul, de la ultimele case și până-n marginea pădurii; păreau siguri pe ei. După trecerea lor, cei patru ieșiră iarăși la iveală. Porniră încet, călăuziți de țăran, spre moară. Auziră glasuri și văzură lumină; se schimbau santinelele și șeful gărzii cerceta împrejurimile. Apoi pașii cadențați ai gărzii se depărtară către intrarea conacului.

— Acum, spuse Crivăț. Areți grijă, fără pic de zgomot!

Sfarmă-Piatră se apropie tiptil de santinelă. Aruncă o piatră într-o parte – un străvechi vicleșug menit să abată atenția ostașului din post. Acesta își luă arma de pe umăr și se duse după colțul morii, unde căzuse piatra. Țăranul făcu un salt neauzit, ca de pisică; ajunse fără zgomot lângă zid. Crivăț se încordă; era clipa decisivă. Cel mai mic zgomot ar fi zădărnicit totul; dar Sfarmă-Piatră avea dibăcia lui de a călca ușor, asemeni fiarelor din pădure. Se auzea doar țârâitul ploii. Îi ghici silueta în cadrul ușii mari, negre, apoi văzu nedeslușit santinela înapoindu-se de după colțul clădirii. Un zgomot înăbușit, arma santinelei lovită de perete, apoi glasul șoptit al țăranului:

— Gata!

Alergară spre ușa morii. Sfarmă-Piatră vârî un fier în belciugul încuietorii vechi. Ușa se desfăcu repede. Crivăț și actorul se strecurară înăuntru și urcară treptele de lemn care scârțiiau ușor.

După două minute, pe fereastra morii zburară câteva torțe aprinse; acoperișul de stuf al grajdului luă foc; cei doi mai aruncară câteva șomoioage, neaprinse, dar bine îmbibate cu gaz, și coborâră în goană scările. Auziră împușcăturile santinelelor care dădeau alarma; la ușa morii, ceilalți îi așteptau cu armele gata.

— Fuga spre pădure, spuse Sfarmă-Piatră. Eu rămân să v-acopăr retragerea. Oricum, cunosc drumul…

Cei trei porniră în fugă pe drumul acoperit de apă. Auziră în

urmă câteva focuri, dar nu se opriră. Curând se afundară în întunericul ocrotitor al pădurii. În urma lor tropăiau caii patrulelor…

Sfarmă-Piatră îi ajunse din urmă abia în zori. Era de nerecunoscut sub crusta de noroi. Abia i se mai vedea albul ochilor.

— A fost petrecere mare, povesti el. Mai întâi trăgeau la nimereală de-a lungul ulițelor; m-am vârât sub un podeț și-am așteptat. Pe urmă a venit un ofițer și a-nceput să dea porunci, încercau să stingă focul. După aia, au început să scoată din conac muniții, lăzi cu hârtii și ce-or mai fi avut de preț. Vântul a dus scânteile la streașină, grinzile s-au aprins, toată lumea răcnea, neștiind încotro s-o apuce…

— Nu ți-a fost teamă? îl întrebă Crivăț.

— Mai mult frig. Ofițerul acela se oprise tocmai lângă podețul unde eram ascuns; îl auzeam cum țipă la soldați și cum își aprinde luleaua. Mă fraților, și-mi ardea buza după o țigară!

— Ia de aici, spuse Crivăț. Ai meritat-o.

— Când m-am ascuns sub podeț m-am gândit că n-o să scap din mâna lor. Au înconjurat satul cu călăreți. Au scotocit curțile și ulițele. Și prin copaci se urcau să vadă dacă nu-i cineva acolo. Numai la picioarele mai-marelui lor nu le-a dat prin cap să caute.

— Mă gândesc la oamenii din sat, spuse Crivăț Au să-i cam sâcâie.

— N-au ce să le facă, spuse meșterul potolit. Nimeni n-a văzut, n-a auzit nimic. Cel mult au să amendeze comuna. Ăsta-i obiceiul lor. Își mai întregesc vistieria…

Porniră voioși la drum spre bordeiul din pădure.

4.

Omul adus de spate făcu o grimasă care voia să fie zâmbet când o văzu venind să-i deschidă. Geamlâcul colorat care adăpostea intrarea casei așternea pe fața dansatoarei dungi violet și roz. Ea deschise și el intră scuturându-și îndelung zăpada de pe picioare.

— Intră o dată, îl zori ea. Vrei să faci impresie bună stăpânei casei?

— Truc simplu, învățat în copilărie. Niciodată nu trece neobservat. Ei, dar ai făcut schimbări pe-aici.

— Ah, pianul, se prefăcu ea indiferenta. L-ai și văzut. L-am luat de la un plutonier, pe câteva sticle de coniac. Armata imperială tremură de frig, coniacul e la mare preț acum.

Spionul își dezbrăcă paltonul, îl agăță în cuier lângă blana ei somptuoasă, intră în salonul bine încălzit, frecându-și mâinile roșii de frig.

— Unora le prieste de minune războiul ăsta, spuse el mușcător.

— Sper că n-ai venit să-mi cauți ceartă.

— Nu. Vreau să-ți amintesc că mai ai și datorii. Dacă nu eram eu, acum te rugai pe la ușile teatrelor pentru un angajament.

— Un păhărel? îl invită ea. Poate te mai îmblânzești.

— Crezi că beau chiar așa, la orice oră? Sunt în timpul serviciului. Ar trebui să te simți și tu tot așa, în timpul serviciului.

Dansatoarea luă o mină serioasă, plecă privirea.

— E adevărat că-n ultima vreme n-am mai avut de lucru.

— Și ești gata să îndeplinești orice însărcinare…

— Ei, făcu ea modest.

— Ți-am găsit o treabă ușoară și frumoasă. Faci o plimbare până la Ploiești.

— Eu credeam că până la Viena…

— La Viena e frig și cam lipsește pâinea. Nu-i invidiez pe cei rămași acolo.

— Și ce să fac la Ploiești?

Omul adus de spate se așează în fotoliu, în fața căminului, luă sticla și-și turnă un deget de coniac. Păru că-și adună gândurile.

— E o poveste mai lungă, începu el. Trebuie să ți-o spun de la capăt, ca să înțelegi bine ce ai de făcut. O misiune ușoară, dar delicată.

— Povestea, spuse ea scurt.

— A fost odată un ofițer român din Ploiești. Ostaș bun, omenos în timp de pace și viteaz în timp de război. Decorat pentru acțiuni îndrăznețe pe frontul din Ardeal și avansat de la căpitan la maior. Rănit la Câmpulung; după însănătoșire a revenit la batalionul său. În vară îl găsim, tot în fruntea batalionului, între unitățile venite să apere Mărășeștii. Rezistă o

săptămână, cu trupa mereu împuținată; dă contraatacuri pline de succes. I se încredințează un regiment pe care-l reorganizează chiar acolo, în prima linie. „Atacul în cămăși” de care s-a vorbit atâta, se pare că e opera regimentului său. Înconjurat la Cosmești, maiorul cu o mână de soldați acoperă retragerea comandamentului brigăzii, rezistă pe poziție până-n ultima clipă și cade prizonier împreună cu ultimii supraviețuitori.

— Frumoasă carieră, spuse dansatoarea. Păcat că a avut un sfârșit neplăcut.

— Povestea abia acum începe, accentuă omul adus de spate. Să capturezi un comandant de regiment din prima linie a Mărășeștilor, un om cu prestigiu în toată armata, citat prin ordine, decorat… îți închipui ce bucurie pe generalii noștri. Au încercat să-i smulgă informații – rezultatul e ușor de ghicit. Au schimbat tactica. Există în București un anume colonel Sturza, piesă prețioasă pe tabla de șah a serviciului secret. Iarna trecută, acest colonel a încercat să treacă la noi cu brigada pe care-o comanda, dar trupa nu l-a urmat. Ai noștri l-au îndemnat să alcătuiască o armată din partizani ai Puterilor Centrale; anul trecut am colindat lagărele de prizonieri români ca să recrutez oameni.

— Și ai izbutit?

— Deocamdată această armată e formată numai din colonelul Sturza, spuse încet omul adus de spate. Șefii au părerile lor în legătură cu spiritul ostașului român. Părerile acestea nu s-au potrivit cu realitatea.

— Am cunoscut și eu un ofițer român, murmură Fräulein Grete. Dar nu cred că e momentul să vorbim despre el.

— Și nici despre calitățile lui de țintaș cu pistolul, zâmbi amar omul adus de spate. Oricum, era noapte și asta m-a salvat. Câteva săptămâni de suferință n-au făcut decât să-mi crească acțiunile în fața șefilor…

— Să revenim la maiorul din Ploiești, propuse dansatoarea.

— Să revenim. Cum ți-am spus, după ce și-au dat seama ce captură prețioasă au în mână, domnii generali ai noștri s-au gândit că viteazul comandant de regiment ar fi o momeală bună pentru alți prizonieri. Generalul von Morgen i-a făcut onoarea unei întrevederi. L-au dus apoi la Ploiești să-și vadă familia; la București însuși ministrul de interne girant a stat de vorbă cu el,

încercând să-l atragă de partea colonelului Sturza. Toate insistențele au fost zadarnice, omul cerea să fie tratat ca un simplu prizonier, a refuzat poziția nouă ce i se oferea, și-a manifestat credința în rege și așa mai departe. Asta i-a supărat foarte mult pe șefii noștri; nu se așteptau la un asemenea eșec. Au hotărât să se răzbune. Omul zace acum într-un lagăr de represalii în Germania, lagăr care nu figurează în evidența Crucii Roșii. Iar acolo nu doarme pe saltea de puf. Dar s-au gândit că suferințele fizice nu-s de ajuns. Au hotărât să-l distrugă și moral, să-l pedepsească și prin alte mijloace. Aici începe misiunea ta. Omul trebuia discreditat în fața compatrioților lui; orașul să-i privească familia cu suspiciune, iar dacă se încheie pacea, la întoarcerea din lagăr să-l hăituiască prin tribunale. Te duci așadar la Ploiești. În tren intri-n vorbă cu lumea, aduci vorba despre el. A fost rănit? De fapt, este un caz de automutilare, ca să scape de front. O acuzație ca asta e destul ca să-l aducă în fața plutonului de execuție. Pe urmă, ce-a căutat la Ploiești, ca prizonier? De ce i s-a făcut favoarea de a-și revedea familia? Se spune ca l-a avut pe mareșalul Mackensen în mână, dar l-a făcut scăpat în schimbul unei sume importante și așa mai departe…

— Bine, dar e absurd. Cum să-l captureze tocmai pe mareșal?

Omul adus de spate râse superior pe deasupra paharului cu coniac:

— O poveste cu cât e mai absurdă, cu atât se răspândește mai repede. Cetățeanului de rând îi plac poveștile în care sunt implicate personalități. Psihologia mulțimii, știi? Totul e să creezi semne de întrebare. Ce-a căutat maiorul la București? Ce-a vorbit cu girantul ministrului de interne el, un ofițer prizonier? Și mai departe: cum a căzut prizonier? Nu cumva a vrut să ia calea lui Sturza? Poate chiar era omul lui Sturza. Ce-a făcut cu documentele și hărțile regimentului? Cât a primit pe ele de la comandamentul german?

— Bine, dar omul dumitale nu era singur pe front. Poate dovedi cu martori că e nevinovat.

— De unde să ia martori? Unii au murit în luptă, alții s-au risipit la alte unități. Sunt prizonieri, bolnavi în spitale, dispăruți. Și deocamdată n-are nimeni vreme să facă investigații. Zvonul trebuie răspândit repede și pe mai multe căi odată. O vorbă aruncată în tren, o șoaptă la cafenea, destul de tare ca să fie

auzită la mesele vecine; o aluzie strecurată unei femei vorbărețe din cartierul lui... Ploieștiul nu e Berlinul sau Parisul; e un oraș de provincie; oamenii se cunosc între ei, un comandant de batalion e cineva, bărbații din oraș au făcut armata sub comanda lui, femeile l-au văzut la defilare în fruntea trupei, mamele l-au pândit ca pe un viitor ginere...

Fräulein Grete alesese pentru călătorie clasa întâi, acolo unde presupunea că vor călători oameni cu o anumită poziție socială în oraș. În compartimentul confortabil dar neîncălzit se urcaseră pe rând un ofițer german gras și îngâmfat, care privea peste capetele tuturor și-și potrivea mereu monoclul, și un negustor cu mustață care privea nerăbdător peronul, așteptând pe cineva. În ultima clipă cel așteptat veni – un alt negustor, cu obrajii congestionați și voce hârâită, care-l vesti la ușă că prețul cerealelor era în creștere, fapt care părea să-l bucure. Mai veni o doamnă în vârstă, purtând voaletă de mare doliu, însoțită de o tânără plânsă, îndoliată și ea. După plecarea trenului, discuția să închegă repede; dansatoarea cu figura ei angelică, cu ochii albaștri nevinovați, cu căciulița de blană albă care-o făcea să semene cu o păpușă, deveni ținta galanteriei celor doi negustori.

— Păcat că nu-i mai cald, spuse mustăciosul privind cu jind gulerul de blană, strâns la gât, al dansatoarei. Trebuie să stăm cu paltoanele pe noi...

— Bine că ne putem deplasa și-așa, râse celălalt. Să ne putem vedea de afaceri

— Sau de necazuri, spuse Fräulein Grete. Îmi caut fratele de luni de zile. A fost rănit pe front și a căzut prizonier. Umblu din spital în spital să-i dau de urmă.

— Păi nu știi regimentul în care lupta? întrebă mustăciosul.

— Regimentul de Prahova, atâta știu. Secretul, timp de război, știți bine... A fost subalternul ofițerului acela, din Ploiești, care l-a capturat pe mareșalul Mackensen.

— Cum să-l captureze pe mareșal? holbă ochii celălalt negustor. Mareșalul se plimbă călare pe Calea Victoriei în fiecare zi. L-am salutat chiar eu, azi-dimineață. Cum să-l captureze?

— Păi i-a dat drumul, că mareșalul i-a oferit bani.

— Domnișoară, iertați-mă, asta-i o enormitate. Mareșalul

Mackensen prins ca un recrut nătăfleț?

— Poate n-o fi fost chiar mareșalul, spuse celălalt negustor. O fi fost vreun general oarecare. Nu știți cum e lumea? Exagerează întotdeauna.

— Chiar așa fiind, să iei prizonier un general și să-i dai drumul în schimbul banilor? Cum îl cheamă pe ofițerul acela, domnișoară?

— Are un nume ciudat. Malamuceanu, maior Malamuceanu.

— Imposibil! spuse doamna îndoliată. Cunosc familia, sunt oameni onorabili, soția lui mi-a fost elevă la liceu…

— E război, doamnă, spuse mustăciosul. Oamenii se schimbă. În război toate ciudățeniile devin lucruri normale. Să vă spun un caz. Nemții au constatat că pe apa Doftanei curge țiței. Au cercetat din aproape în aproape și au descoperit cauza: un anume mecanic de la rafinărie deschidea noaptea robinetele la rezervoare și petrolul extras cu atâta cheltuială se ducea pe gârlă…

— Un criminal, se scutură Fräulein Grete.

— Sau un patriot, spuse doamna în vârstă.

Negustorul gras ridică din umeri, privind în jur cu teamă:

— Depinde de unghiul din care vezi lucrurile. Eu unul nu mă bag în politică; nu știi ce se-ntâmplă mâine.

În cafenea era multă lume dornică să se încălzească cu un pahar de ceai și să privească printre perdelele groase strada măturată de viscol. Fräulein Grete își găsi cu greu loc la masă; când chelnerul se apropie cu coniacul, îl întrebă:

— Nu știi dumneata pe unde șade familia Malamuceanu? Mi-au arestat nemții tatăl și aș vrea s-o rog pe doamna să intervină…

— Nu cunosc, spuse chelnerul scurt.

— Domnișoară, spuse tânărul din dreapta ei, eu cunosc o familie cu numele ăsta. Dar domnul Malamuceanu, maiorul, a fost pe front și a căzut prizonier.

— Despre el e vorba, spuse dansatoarea plină de speranță.

— Păi cum să intervină, dacă e prizonier?

— Prizonier așa, de ochii lumii, zâmbi ea. De fapt lucrează mână-n mână cu ei. Când s-a descoperit că s-a împușcat singur la picior ca să scape de război, atunci s-a predat.

— S-a împușcat singur? întrebă un bărbat vârstnic care se servea numai de mâna stângă. Asta n-o mai cred. Am luptat cu el în Ardeal. Era un om fără teamă. Batalionul nostru, al doilea din șapte, era totdeauna primul la atac.

— S-o fi săturat omul de război, spuse tânărul din dreapta.

— Nu cred nici mort, se încăpățână infirmul. Eram pe front când a fost rănit.

— Și l-ai văzut căzând?

— E drept că nu l-am văzut. În ziua aia era o ceață deasă. Eu mă aflam la flancul stâng… Am văzut cum îl duceau ostașii spre postul de prim-ajutor.

— Atunci? spuse tânărul triumfător… De unde știi că nu și-a tras singur un glonț?

Fräulein Grete colindă orașul până seara. Se așeză la cozi, aduse vorba de maiorul Malamuceanu între femeile care trăncăneau verzi și uscate țopăind pe loc ca să se încălzească; intră în restaurant; vorbi cu sergenții de stradă și cu ceferiștii din gară. Seara se întoarse la București, mulțumită că și-a îndeplinit misiunea.

— O să raportez mai departe, spuse omul adus de spate. Deocamdată ține banii ăștia. Serviciul secret nu se uită la fonduri, când cineva face o treabă bună.

Îi întinse un teanc de bancnote frumos împăturite. Dansatoarea luă banii cu un gest distrat, îi puse delicat în sertarul *secretaire*-ului cu incrustații și zise visătoare:

— Văduva unui diplomat are de vânzare un colier splendid, moștenire de familie. Cred că-l dă ieftin…

— Îmi place că ai spirit practic, rânji omul adus de spate.

5.

Generalul Averescu privea absent pe fereastra vagonului. Trenul alerga spre Focșani, printre ogoarele încă acoperite cu petice de zăpadă. Venea, totuși, primăvara. Ce ne va aduce această primăvară? se întrebă generalul. O primăvară tristă și totuși plină de speranțe. Oare am greșit? Nu. Trebuia să fac pasul acesta. Numai un orb ar putea susține că mai puteam urma războiul. Își aminti discuțiile furtunoase din repetatele

dezbateri politice. Frânturi din discuții îi reveneau în minte:

— Să-ncercăm o ultimă rezistență…

— Nu putem face față unui atac masiv…

— Măcar să tergiversăm cât mai putem tratativele…

Argumente pro și contra, replici tăioase, soluții găsite și părăsite în aceeași clipă… În cele din urmă, guvernul Brătianu demisionase. În aceeași zi, ca din întâmplare, generalul fusese invitat de Brătianu la dejun. În timpul mesei, primul-ministru proaspăt demisionat îi spusese de-a dreptul:

— Am sugerat regelui să vă însărcineze cu formarea guvernului.

— Pe mine?

— Nu protestați, domnule general. În clipa de față sunteți omul cel mai indicat să ia frânele țării în mână. Soldații vă prețuiesc, poporul vă admiră… Am pregătit terenul din timp. Știți ce se spune despre dumneavoastră? Că veți încheia pacea cu sabia în mână… Eu unul vă asigur de tot sprijinul, dar firește că n-o să mă amestec în hotărârile guvernului.

Apoi audiența la rege și răspunsul la ultimatumul lui Mackensen: schimbarea guvernului necesită o prelungire a termenului. Mackensen acceptase o amânare de 48 de ore. Consultările și discuțiile continuau zilnic. Întrebarea cea mai acută era dacă inamicul va pune condiții acceptabile pentru începerea tratativelor. Se făceau fel și fel de presupuneri, care nu duceau la niciun rezultat. În cele din urmă, Averescu hotărâse să ceară o întrevedere personală cu Mackensen. Acesta acceptase și fixase întrevederea pentru 12 februarie. Generalul oftă și se întrebă cum vor decurge discuțiile cu comandantul teritoriului ocupat. Îl cunoștea personal pe mareșal, de pe vremea când fusese atașat militar la Berlin. Dar una erau întâlnirile protocolare din saloanele diplomaților și alta era situația de acum: unul prim-ministru, celălalt comandant al trupelor de ocupație. Inamici, cu diviziile față-n față, despărțite de un armistițiu pe cale să expire; și unul și altul, nevoiți să țină seama de atâția factori în discuțiile care vor avea loc…

În liniile germane, generalul Averescu fu întâmpinat cu onorurile cuvenite. Un căpitan de cavalerie îi fu atașat, împreună cu alți ofițeri, care-l conduseră la Focșani. Acolo fu primit de șeful de stat major al Corpului I rezervă german, apoi i

se puse la dispoziție un vagon special care să-l ducă la Buftea, la reședința lui Mackensen.

Mareșalul german își stabilise cartierul în palatul Știrbei. El îl întâmpină la scară pe primul-ministru român, îl conduse plin de curtenie într-un apartament ce-i fusese rezervat, se interesă cum a călătorit. Generalul răspunse cu politețe acestor avansuri, întrebându-se dacă adversarul său va fi la fel de politicos și amabil când vor intra în miezul discuției.

— Aș vrea să știu pe ce baze vom negocia, spuse Averescu într-un târziu.

— Mai întâi chestiunea dinastiei...

— Noi nu o considerăm un obiect al tratativelor de pace.

— Noi da, spuse liniștit Mackensen. Problema e hotărâtă chiar de împărat. Au fost de acord și fruntașii politici din București...

— Problema mă depășește, spuse Averescu. Gândiți-vă că regele Ferdinand m-a numit șef al guvernului. Cum să consimt la înlăturarea lui?

— Vă înțeleg, dar împăratul e foarte hotărât...

— Înlesniți-mi o audiență la maiestatea sa.

— Îi voi face cunoscută cererea dumneavoastră, chiar în astă-seară, când dau raportul zilnic prin telegraf.

— În privința teritoriului, domnule mareșal...

— S-au formulat unele cereri. Trebuie să cedați din teritoriu. Dobrogea – sub rezerva unei ieșiri la mare. Cred totuși că s-ar putea ajunge la o înțelegere. Să dați numai până la linia Mangalia-Adamclisi. Dar asta este o părere personală. Trebuie să subliniez că, în general, convorbirea noastră are un caracter neoficial.

— Se-nțelege, spuse Averescu. Totuși aveți un cuvânt greu de spus...

— Și-l voi spune în favoarea dumneavoastră. Dar nu depinde prea mult de mine. Austro-Ungaria cere trecătorile din munți...

— Inadmisibil!

— Și eu sunt de această părere. Să sperăm că va ieși bine. Oricum, nu fiți prea îngrijorat de cererile Austro-Ungariei.

— Cum să nu fiu îngrijorat? Aș dori să iau contact și cu contele Czernin...

La 23 februarie avu o nouă întâlnire cu Mackensen, acesta

purtându-se la fel de amabil. Dar după inițiala discuție amicală urmară tratativele propriu-zise cu miniștrii de externe. Atât ministrul Austro-Ungariei, contele Czernin, cât și cel al Germaniei, von Kühlmann, ridicară pretenții neașteptat de mari. Generalul Averescu rămase uimit de cerbicia cu care reprezentanții inamicului susțineau condițiile excesiv de aspre pentru începerea tratativelor de pace.

Cea mai grea dintre aceste condiții era aceea ca România să cedeze întreaga Dobroge Puterilor Centrale, care urmau s-o administreze în condominium.

— Cu neputință, spuse Averescu. Niciun guvern român n-ar îngădui dezlipirea Dobrogei de România. Am acceptat să formez guvernul, bazat pe declarațiile publice făcute de guvernele dumneavoastră. Puterile Centrale au afirmat că vor să încheie pacea fără despăgubiri sau anexiuni. Mă găsesc acum în fața unei noi situații. Tratativele nu pot continua astfel. Voi raporta regelui și guvernului...

Se ridică. Cei doi miniștri se ridicară și ei, strângându-și hârtiile. Contele Czernin îl opri pe general care se îndrepta spre ușă:

— Domnule general, am însărcinarea să fac regelui Ferdinand o comunicare personală din partea împăratului Austriei.

— Voi raporta și vă voi comunica răspunsul îndată ce voi ști hotărârea maiestății sale...

Din „Istoria războiului pentru întregirea României” de Const. Kirițescu, ed. II, București, 1927

Pentru a nu rupe tratativele, Czernin solicită lui Averescu o întrevedere cu regele Ferdinand. Aceasta avu loc în gara Răcăciuni la 27 februarie.

Czernin începu convorbirea declarând regelui că el n-a venit să se roage pentru pace, ci din însărcinarea împăratului său care, cu toată „trădarea” României, vrea să trateze cu blândețe și menajamente, dacă regele Ferdinand e dispus să încheie imediat pacea cu Puterile Centrale, subt condițiunile fixate de acestea. Ministrul austriac adăugă amenințarea că, în caz contrariu, fiind dată superioritatea militară a puterilor centrale, acum când întreg frontul de la Baltica la Marea Neagră e liber, dacă operațiile războinice vor fi reluate, în cel mult șase

săptămâni România și dinastia sa vor fi încetat a mai exista...

Din memoriile contelui Czernin

Regele mi s-a plâns din nou de asprimea condițiilor de pace ce i se pun și mi-a declarat că niciodată nu se va găsi un ministru care să le primească.

*Eu i-am obiectat că formarea unui cabinet este o chestiune internă a României, dar că însă, **după părerea mea personală**, numai un cabinet Marghiloman va salva România, acceptând condițiile puse.*

La 1 martie, după multe discuții, primul ministru Averescu comunică inamicului că acceptă bazele tratativelor, dar fără condiții *sine qua non*. Răspunsul veni sub forma unui ultimatum: dacă guvernul român nu dă un răspuns categoric până a doua zi la orele 12, armistițiul va fi denunțat.

La 3 martie, chiar în timpul unui consiliu de coroană, care nu izbutea să ia o decizie, inamicul anunță că deoarece răspunsul n-a fost dat la timp, pune condiții noi pe lângă cele existente. Din nou, conducătorii țării dezbătură problema dureroasă a viitorului. În cele din urmă, datorită lipsei unei soluții, guvernul Averescu își prezentă, la 12 martie, demisia. La 19 martie, armistițiul urma să expire. La 18 martie, Alexandru Marghiloman fu chemat de la București, însărcinat să formeze guvernul și să înceapă tratativele pentru pace.

ECOURI
în urma semnării tratatului de pace de la București
(7 mai 1918)

Din manifestul editat de socialiștii români în mai 1918

Muncitori ai satelor și orașelor!

Noi nu putem aproba o pace cu anexiuni și despăgubiri de război, pentru că aceasta înseamnă robirea poporului român. O astfel de pace poartă într-însa germenul unor noi conflicte, unor războaie de care popoarele sunt sătule. Clasele muncitoare vor o pace de înțelegere, de prietenie cu toate popoarele, o pace democratică. Socialiștii români, în numele acestui popor, declină orice răspundere pentru această pace...

Din gazeta „Adevărul” a socialiștilor români transilvăneni din 12 mai 1918

Între împrejurările de acum nu ne putem spune părerea după cum voim despre pacea aceasta, însă suntem siguri că ea nu va fi temeiul unei bune înțelegeri între România și Puterile Centrale...

Din Rezoluția Congresului muncitorilor români din Ungaria (Budapesta, mai 1918)

Totodată, Congresul de azi dă cuvânt protestului muncitorimii române din Ungaria fală de tendințele de anexiune ale monarhiei austro-ungare în Balcani și în special față de modificările de hotar periclitate în paguba României.

Din protestul Comitetului național al comisiei române din Paris, al Comitetului național al românilor din Transilvania și Bucovina, și al delegaților români din Comitetul naționalităților oprimate (23 mai 1918, Paris)

Pacea pe care Puterile Centrale au impus-o României este negarea independenței politice și economice a patriei noastre. Această pace este un instrument al răutății și cruzimii prin violarea celor mai elementare principii ale justiției.

6.

Când își reveni, dădu cu ochii de infirmierul lagărului, care-i ținea mâna în dreptul încheieturii.

— Ce mai e și asta? șopti Malamuceanu.

— Liniștiți-vă, domnule maior. Deocamdată, n-aveți voie să faceți nici cea mai mică mișcare.

— Am căzut iar?

— Iar. La apelul de seară. Domnul doctor spunea că n-ar fi trebuit să ieșiți.

— Parcă-i după mine! spuse maiorul cu amărăciune. Santinela nu te iartă nici mort.

— Pulsul e bun, spuse infirmierul. Principalul e să stați liniștit.

Maiorul făcu o mișcare, simți o povară pe piept, încercă să afle ce este. Infirmierul făcu un gest liniștitor:

— Lăsați-o acolo. E o pungă cu gheață. Domnul doctor a poruncit… Mâine dimineață vine iarăși consulul Spaniei. Să vadă că ne ținem de cuvânt și că sunteți bine îngrijit.

— Noroc cu consulul, râse amar maiorul. Altfel, nu primeam nicio cană cu apă.

— Greșiți, domnule maior. Noi, lagărul vreau să spun, n-avem nimic împotriva dumneavoastră. Am vrea să vă îngrijim cât mai bine. Domnul doctor spunea că v-ar trebui niște galvanizări, este un tratament modern, cu electricitate, care dă rezultate bune. Dar aici, în lagăr, nu există aparatură pentru asta. Ar trebui să vă vadă un doctor specialist, să vă trateze într-o clinică…

— N-aș fi ajuns în acest hal, dacă nu m-ar fi ținut luni de zile sub pământ…

— Așa am primit ordin. Eu lucrez de patru ani la infirmeria lagărului. Nimeni, înaintea dumneavoastră, n-a mai fost găzduit în camera asta. Nici nu e amenajată pentru așa ceva.

— Am simțit-o pe propria-mi piele. Apa curge din pereți, din camera cazanului vin gaze… Dacă vrei să-i faci cuiva de petrecanie, e locul cel mai potrivit.

Infirmierul se aplecă spre el, vorbi repede și pe șoptite:

— Poate că a vrut cineva să vă facă de petrecanie. Eu mai ajut uneori furierul la corespondența lagărului; am văzut printre hârtii o adresă care atrăgea atenția să fiți supus unui regim deosebit de aspru…

Maiorul închise ochii. Revăzu fața furioasă a „ministrului de interne”, Lupu Kostaki, după discuția în care el, maiorul Malamuceanu, refuzase să stea de vorbă cu trădătorul Sturza. Nu-i greu de ghicit cine a inspirat adresa aceea, își zise. Și cine a dat ordin să nu primesc pachetele de la Crucea Roșie. Sau scrisorile de acasă.

— Cum mai merge războiul? întrebă.

— În orient liniște pe toată linia. România a încheiat pace, aveți un nou prim ministru, un anume Mar… Mar…

— Marghiloman, se îngrozi maiorul.

— Da. Marghiloman. Dobrogea a fost dată Puterilor Centrale, o parte din armată a fost demobilizată. Ne apropiem de pacea generală, domnule maior.

— Pace, dar cu ce preț… oftă maiorul.

— Mai bine nu vă spuneam. Domnul doctor a zis să vă feriți

de cea mai mică emoție sau supărare. Chiar dacă aici n-o duceți tocmai pe roze...

— Apă, șopti maiorul cu glasul sfârșit deodată.

Infirmierul îi duse paharul la buze, îl ajută să bea o înghițitură, îi luă iarăși pulsul și alergă la ușă:

— Santinelă! Cheamă imediat pe domnul doctor!

Ambulanța alerga pe șoseaua dreaptă, bine întreținută, pustie la această oră matinală. Maiorul încercă să se ridice, dar infirmierul îl opri cu un gest:

— Domnul doctor a spus să nu vă mișcați.

— Unde suntem?

— Mai avem un sfert de oră și intrăm în Hamburg. Fiți liniștit, profesorul None a fost anunțat că venim. Înainte de război am lucrat în clinica lui. Este un adevărat vrăjitor. A scăpat mulți oameni de la moarte sigură.

— E așa de gravă boala mea?

— Nu pot să vă spun prea multe. Bine că ați ieșit din iarnă. Domnul doctor spune că aveți o sănătate de fier. Altul n-ar fi rezistat acolo, în beciul ăla infernal.

Mersul mașinii se schimbă, roțile duruiau pe caldarâm, prin fereastra îngustă a ambulanței se vedeau trecând în goană ziduri cenușii, înalte, cu ferestre multe. După câteva opriri, mașina se avântă pe o stradă lungă, cam în pantă, și se opri cu un viraj scurt. Se auziră glasuri, apoi o poartă de fier deschizându-se. Și iarăși ziduri înalte acoperind lumina soarelui. În sfârșit, ambulanța se opri cu o smucitură, șoferul coborî și deschise ușa din spate.

— Am sosit, spuse el cu o veselie prefăcută. O să coborâm, domnule maior. Țineți-vă bine până tragem targa afară.

Ajutat de infirmier, scoase targa și porni, el în față, infirmierul în spate, în urma doctorului care urca grăbit treptele unei clădiri sumbre, cu aspect de cazarmă.

— Unde suntem? întrebă maiorul mirat.

— La spitalul ofițerilor prizonieri. Puteți fi liniștit, domnule maior. Dacă ajungeți pe mâna profesorului None, sunteți ca și vindecat...

Profesorul era un om mărunt și energic, cu ochelari de modă veche și bărbuță pe care și-o netezea mereu cu degetul

arătător. Îl primi prietenos pe prizonier.

— Așa... Ia să vedem cum se prezintă voinicul nostru... Dezbracă-l, îi porunci infirmierului. Dumnezeule, asta-i tot ce ai pe dumneata?

— Era uniforma de vară, spuse maiorul.

— Și toată iarna ai umblat așa?

— Mai aveam și-o pelerină...

— Bine, omule, mă faci să cred că ești sinucigaș.

— Sunt prizonier, spuse maiorul.

— Și prizonierii nu-s tot oameni? se răsti profesorul cu ochii la medicul lagărului. Ce-ați făcut din omul ăsta?

— Condițiile, murmură medicul lagărului. N-am ce-mi trebuie, domnule profesor. A stat șapte luni într-un subsol igrasios. A făcut pneumonie și suferă de inimă.

— Ai avut cardiaci în familie? se interesă profesorul.

— Nu. Iar când am venit aici eram sănătos tun.

— De ce nu l-ați adus mai din timp? se răsti iarăși profesorul către medicul lagărului.

— Eu am raportat... Mi-am dat seama că se agravează... Am insistat zadarnic.

— Războiul, spuse profesorul întârâtat. Și asta ce mai e? Varice, nu-i așa?

— N-am observat, spuse doctorul lagărului.

— Am fost rănit la picior, explică maiorul. Au vrut să mă opereze, dar am cerut să mă întorc pe front. M-au tratat și rana s-a vindecat...

— Stetoscopul, ceru profesorul către asistentul sau.

După ce-l consultă cu minuțiozitate, profesorul se așeză la birou și scrise câteva rânduri în josul hârtiei pe care i-o prezentase medicul lagărului. Când termină de scris, aținti stiloul către medic.

— Spune-i comandantului să nu se joace. E soldat, nu călău. Omul acesta trebuie salvat. S-a încheiat pacea, Crucea Roșie se interesează de prizonieri, primele loturi au început să plece spre țara lor. Hrană bună, repaus, o cameră liniștită și curată. De trei ori pe zi câte o pungă cu gheață la inimă. Răspunzi cu capul, doctore.

— Am înțeles, domnule profesor...

După intervenția energică a profesorului, soarta prizonierului se schimbă. Primi o cameră bună, împreună cu maiorul Ghițescu, fu scutit de apelurile zilnice, hrana se îmbunătăți. Maiorul începu să aștepte ziua cea mare a repatrierii...

7.

Muncitori și tovarăși!

...Guvernul Marghiloman își încoronează începutul guvernării lui infame cu arestarea celor unsprezece tovarăși, membri ai mișcării socialiste.

Tovarăși!

Pentru marți 4 iunie ora 2. p.m. părăsiți fabricile, atelierele, uzinele și veniți cu miile la o ***mare demonstrație*** *în fața Palatului justiției să aclamăm pe cei arestați, veniți să arătăm întregii lumi* ***crimele odioase*** *pe care le comite guvernul Marghiloman de convenție cu militarismul germen.*

Trăiască tov. arestați!

Jos infamia clasei stăpânitoare!

Trăiască revoluția!

Federația maximalistă din România

— Nu-i chip să păstreze pacea-n țară, spuse meșterul Năstase. Nici cu vorba bună, nici cu mitralierele. Umblă zvonuri că de-Ntâi Mai a fost demonstrație la București. Iar la Cîmpina se pregătește ceva. S-au găsit manifeste la muncitori. Vor să facă grevă. Nemții sunt speriați. Când zici Cîmpina, zici petrol...

— Da, petrolul, încuviință Crivăț. Asta-i doare în primul rând.

— Vor să aducă niște mașinării noi pe deal, spre Moreni, spuse „nebunul”. Acuma lucrează zi și noapte la calea ferată. Dacă aduc mașinăriile acelea, nu mai au nevoie să desfunde sondele vechi, pe care le-au astupat ai noștri când s-au retras.

— Dom’le căpitan, începu rugător Năstase.

— Ce e, meștere? zâmbi Crivăț. Fac prinsoare că te gândești la ce mă gândesc și eu.

— Păi... cât îi lăsăm să sugă din vlaga pământului? Că asta-i petrolul: vlaga pământului. Și dacă aduc mașini noi...

— Să nu-i lăsăm să le aducă, asta vrei să spui. Dar cum?

Rămaseră pe gânduri. De afară se auzi tusea lui Sfarmă-

Piatră, rămas de pază, apoi închizătorul armei pregătite de tragere.

— Cine-i?

— Om bun, se auzi un glas depărtat.

— Apropie-te, strigă Sfarmă-Piatră.

În ușa bordeiului se arătă silueta masivă a santinelei.

— Dom' căpitan, un om de la noi din comună. Nu știu cum o fi nimerit pe-aici…

— Adu-l încoace să-l întrebăm. E singur?

— Singur, spuse noul-venit înălțându-se să vadă peste umărul voinic al lui Sfarmă-Piatră. Știam că vă ascundeți pe-aici. Am fost pădurar ani de zile. Cunosc bine potecile muntelui. M-am gândit: dac-ar fi să-mi caut un adăpost, împreună cu doi-trei fârtați, să nu fie nici departe de oraș, dar nici să mă găsească cu una, cu două, unde m-aș ascunde? Aici, la Colțu-Babii. Și-am venit încoace, ținând-o pe mijlocul drumului, să se vadă că sunt singur și cu gânduri bune.

— Dac-ai venit cu gânduri bune, intră, spuse Crivăț. Ce mai e prin sat?

— Ce să fie? Ne-au scos nemții cu mic cu mare la muncă. Se grăbesc tare cu drumul de fier pentru sonde. Au și adus mașinăriile. Sunt devale, la Băicoi. Niște alea de te-apucă groaza. Un motor cât casa, abia stă pe un vagon de tren. Și turla, din două bucăți, cum n-am mai văzut. Și peste toate, o macara înaltă, vopsită galben. Lucruri bune, nemțești. Au un cusur: nu se mișcă decât pe calea ferată. Îs mari al dracului, cu ce să le duci pe șosea? De-aia se grăbesc cu linia spre munte. Ne-au scos din trei sate. Unii cară piatră, alții înalță terasamentul, alții în urma lor pun traversele și șinele. Oamenii n-au prea vrut să meargă la lucru, dar au venit călăreți și ofițeri și-un tâlmaci care țipă la noi și face cu ochiul.

— Înseamnă că nu-i de-al lor, spuse actorul.

— O fi, n-o fi, omul ține cu noi și asta-i bine.

— E bine, încuviință Crivăț. Și-acuma, spune, ce vânt te-a adus încoace?

— Păi nu vreau să mai muncesc pentru ei. Știam că cumătru-meu ăsta de-i zicem Sfarmă-Piatră a fugit în munte, zic hai și eu. Că s-o găsi să fac ceva de folos. Mă primiți?

— Zic să-l primim, dom' căpitan, spuse Sfarmă-Piatră. E om

cinstit, îl cunosc de mic copil.

Noul venit luă un fel de poziție de drepți:

— Să trăiți, dom' căpitan. Nu v-am știut gradul. Primiți-mă, dom' căpitan. Sunt om cinstit, cum zice cumătru-meu, și-i iubesc pe dușmani ca sarea-n ochi.

Crivăț se uită la tovarășii săi. Cu toții încuviințară din priviri.

— Armă ai? întrebă Crivăț.

— N-am, că am avut pistol și când cu cercetarea asta mare mi-a fost frică și l-am aruncat în privată.

— Meștere, dă-i carabina pe care-am luat-o de la patrulă alaltăieri. Cum te cheamă, frățioare?

— Savu Gheorghe, să trăiți. Am fost caporal la trenul regimentar, leat nouă sute zece. Știu să umblu cu carabina, în tot cazul. Mă pricep și la cai…

Ițiseră cu toții: de unde cai? Unde să-i țină? Cu ce să-i hrănească?

— Ești caporal, vasăzică, spuse Crivăț.

— Caporal, să trăiți. Puteți să-ntrebati în sat, mă știe lumea. Și mă jur să fiu de credință și să nu vă las la primejdie.

— Nu-i nevoie de jurăminte, spuse Crivăț. Ai jurat o dată, când ai intrat în armată. Aici e tot o armată, doar că e mai mică. Și are legi mai aspre.

— Mă supun, orice-ar fi.

— Acuma uite, eu zic c-ai picat tocmai bine. Când ai venit dumneata, vorbeam de drumul cel nou pentru sondă. Am înțeles că ai lucrat la el.

— Câteva săptămâni. Mă pricep nițel la dulgherie și m-au pus la pod.

— Care pod? strigară toți odată.

— Un pod, spuse Savu Gheorghe, bucuros că a spus ceva interesant. Linia trece peste un pârâu, un fir de apă pân-la genunchiul broaștei. Numai că are albia adâncă, și-n preajma lui sunt stânci. Inginerii nemți au socotit că trebuie pod zdravăn peste el. În primăvară, când cu ploile, se umflase ca Dunărea.

— Ia de-aici o țigară, îl îmbie Crivăț schimbând o privire cu meșterul Năstase. Și pe unde vine podul ăsta? E aproape de vreo comună, ceva?

— Nu. Cel mai aproape e un cătun și mănăstirea. La vreo zece kilometri.

— Te superi dacă i-om pune gând rău? zise meșterul Năstase.

— Am lucrat la el în silă, făcu Savu Gheorghe. Chiar dacă-i lucru bun, când știi că folosește dușmanului îți iese de la inimă.

— Să-i lăsăm întâi să-l termine, zise Crivăț. Tocmai când s-or pregăti să treacă trenul peste el, hop și noi. Să-i facem să ia treaba de la capăt. Le mâncăm o lună de zile, ai?

— Pe puțin. Poate chiar două, spuse țăranul.

— Mai au mult de lucru?

— Nemții socotesc că vreo două săptămâni. Dar ai noștri nu se prea grăbesc și tot caută pricină: ba s-au terminat scoabele, ba le cade un ferăstrău în apă, ba se lovește unul la mână și aleargă toți să vadă ce s-a întâmplat. Măcar trei săptămâni de lucru de-acum încolo.

— Trei săptămâni… spuse Crivăț îngândurat. Destul timp ca să ne pregătim. De-am avea niște dinamită…

Maistrul Năstase se scărpină la ceafă, înciudat.

— Așa ceva doar la mineri se mai găsește…

Crivăț se uită țintă la actor. Acesta zâmbi și încuviință din cap:

— E-n regulă, fraților. Mă duc în Oltenia, la mineri…

— *Halt! Hände hoch!* Stai! Mâinile sus!

— Am stat, fiule, nu te speria. Și lasă pușca ceea jos, că m-au trecut nădușelile.

— Cine sunteți?

— Călugări de sus, de la mănăstire. Ne ducem la târg cu de-ale gurii.

— Acuma, noaptea, prin locuri pustii?

— Locuri pustii nu se află nicăierea. Pretutindeni veghează ochiul Celui-de-Sus. Crede și te vei mântui, frate.

— Aprinde lumina, Hans. Și voi, ceilalți, nu-i slăbiți din ochi! spuse cel care știa românește către camarazii lui.

Călugării rămaseră nepăsători, cu sacii-n spate. Neamțul îi privi pe rând: aceleași chipuri bărboase, aceleași priviri plecate sub lovitura luminii prea crude a lămpii electrice.

— Și ce ziceți că aveți în sacii ăia? Hans, dă lanterna încoace și percheziționează-i.

Hans se execută. Călugării puseră desagele jos. Cel din frunte desfăcu primul desaga și scoase o pâine pe care-o învârti în lumina lămpii. Aerul se umplu de aromă.

— Ia-o, fiule, spuse călugărul. Adineauri am scos-o din cuptor. Să-ți dau și ceva brânză.

— Și-o înghițitură de rachiu, spuse al doilea călugăr, care ducea un sac mai mare decât toți.

Scoase din sac o ploscă; al treilea călugăr dădu la iveală o găină friptă. Percheziția continuă mai mult de formă; soldații își treceau unul altuia plosca, rodeau copanele și rupeau codri mari de pâine caldă, mormăind unul spre altul cu mulțumire.

— Bine, taică, spuse gradatul cu gura plină, tot n-am înțeles de ce umblați noaptea.

— Păi până-n zori trebuie să fim la târg, la Cîmpina. Să vindem ce-avem cu noi și să mai cumpărăm una-alta. Părintele stareț ne ucide dacă ne-ntoarcem cu treaba făcută numai pe jumătate. Uite, de când stăm aici, de vorbă, ajungeam hăt, în vale…

— Târgul nu se mută din loc.

— Nu, dar dimineața sunt prețuri mai bune.

— Ai dreptate, spuse gradatul Dar tot nu-mi place povestea voastră. Pe drumul ăsta se umblă numai ziua cu *ausweiss* la mână. Document, înțelegi?

— De unde *ais-vais*, cum spui dumneata? Ieșim din mănăstire de două ori pe an, și porunca părintelui stareț e documentul nostru.

Hans mai trase o-nghițitură și se apropie să spună ceva la urechea gradatului. Acesta încuviință din cap și se întoarse spre călugări:

— Uite, vă las să treceți, că sunteți fețe bisericești. Dar ca să nu vă abateți de la drum, vă dau un om de-al meu să meargă cu voi până dincolo de linia ferată. Mâine vine colonelul aici. Și dacă află că lăsăm lumea să circule în miez de noapte… Asta e. Puteți pleca. Hans, du-te cu ei. Treci linia, îi scoți la șosea și te întorci cât mai repede. Ne găsești la canton.

— *Jawohl*, spuse energic Hans.

Porniră la drum, ducându-și trudnic poverile.

— O cam băgasei pe mânecă măi, Sfarmă-Piatră, spuse Năstase ridicându-și mai bine desaga pe umăr.

— *Ruhe*! strigă Hans. Nu vorbit!

— Sus pe deal, faci ca la moară, spuse Crivăț rar și deslușit.

— Da, încuviință Sfarmă-Piatră.

— Spus la voi nu vorbit, se răsti Hans. Ce asta moara?

— Noi, la moară, explică Crivăț în întuneric. Grâu, motor, făină, pâine bună, *Brot*...

— Aha, *Brot*, zise neamțul. Mai bun *Schnaps*.

— Bun și șnapsul, că-ți face capul greu și inima ușoară. Bem după ce reușim. Ție-ți dăm acum. Omenește-l măi, Sfarmă-Piatră.

Țăranul scoase din mers plosca din desagă și o jucă, făcând să sune lichidul dinăuntru.

— Na, mă, șnaps, spuse. Mai e o țâră pe fund. O golirăți, calicilor.

— Ce asta *kalitchilor*? se miră neamțul.

— O să afli de la bâtu, spuse țăranul.

— *Was*? se supără neamțul și-l auziră mânuind închizătorul armei.

— Dacă trage-n aer, ne-am ars, spuse Crivăț. Atinge-l, măi!

Sfarmă-Piatră îl pocni atât de tare cu plosca, încât neamțul se prăbuși fără să scoată un geamăt. Îi luară arma și porniră în fugă spre podul cel nou, care lucea alb între stâncile cufundate în umbră.

Santinela de pe pod avu aceeași soartă. Crivăț și dulgherul instalară încărcătura sub grinzile care susțineau mijlocul podului; pe urmă întinseră fitilul, dădură foc și o luară la fugă. Din celălalt capăt al podului auziră împușcături și strigăte.

— Sfarmă-Piatră, rămâi cu mine. Să nu-i lăsăm să stingă fitilul. Ceilalți, fuga spre vale!

Se aruncară la pământ. Îl auzi pe țăran făcând la fel. Traseră amândoi spre soldații care tropăiau pe pod. Unul căzu, celălalt continua să alerge. Crivăț mai trase două focuri, zadarnic. Între timp Sfarmă-Piatră se ridicase, alergă spre pod. Îi auzea pașii grei duduind pe drumul stâncos. Pe urmă bubui pușca cu țeava retezată și neamțul se prăbuși chiar în preajma fitilului.

— Înapoi, repede! țipă Crivăț. Acum explodează...

Glasul îi fu acoperit de bubuitura îngemănată. Aerul se cutremură; bolovani și țăndări aprinse jucară în lumina slabă a lunii.

Când vuietul exploziei se potoli, Crivăț își strigă tovarășul. Niciun răspuns. Alergă spre locul de unde răsunase împușcătura aceea singuratică. Sfarmă-Piatră zăcea cu țeasta zdrobită de un

bolovan.

— Uite că piatra a fost mai tare decât tine, șopti Crivăț.

Spre vale auzi împușcăturile ascuțite ale armelor cu țeava retezată. Alergă într-acolo, cu inima strânsă. Desigur, patrula s-a întors din drum auzind explozia și zgomotele luptei. Te las, Sfarmă-Piatră. Tot n-am cum să te ajut. Și poate ceilalți au nevoie de ajutor…

CAPITOLUL VII

1.

Din cuvântul lui Octavian Goga la întrunirea refugiaților ardeleni de la Iași, 7 ianuarie 1917

Dezrobirea Ardealului se obține numai prin sacrificiu din partea tuturor, deci și a ardelenilor... Noi declarăm război monarhiei austro-ungare pentru a alipi Ardealul la patria-mamă, la România.

Din Memoriul prizonierilor români aflați în lagărul de la Darnița-Ucraina, 26 aprilie 1917

Noi, corpul voluntarilor armatei române – ofițeri, subofițeri și soldați de națiune română de pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foști prizonieri de război în Rusia, cu jertfa vieții noastre suntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru: de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară, cu una și nedespărțită Românie liberă și independentă.

Din Declarația Comitetului Național al românilor emigrați din Austro-Ungaria, Iași, 6 octombrie 1918

Românii ardeleni și bucovineni, aflători pe teritoriul Regatului Român, în numele nostru și al fraților subjugați de acasă, a căror conștiință e siluită și deci în imposibilitate de a se manifesta liber, declarăm cele ce urmează:

1. Cerem să fim liberați de sub jugul Monarhiei austro-ungare și suntem hotărâți să luptăm, prin toate mijloacele și pe toate căile, ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber...

3. Cerem ca întreg teritoriul din Monarhia habsburgică revendicat de statul român, recunoscut și garantat prin tratatele de alianță încheiate de România cu puterile înțelegerii, să fie liberat și unit cu Patria mamă.

Din cuvântul fruntașului socialist Iosif Jumanca la Congresul muncitorilor mineri, Budapesta, 21-23 septembrie 1918

Azi putem spune că chiar și cele mai părăsite unghiuri ale Ardealului, acolo unde nu se aude decât fluierul ciobanilor și trenul nu umblă, acolo unde stăpânitorii maghiari au semănat mizeria cea mai fără măsură, au străbătut și se răspândesc ca fulgerele ideile noastre.

Din declarația de autodeterminare a Comitetului Executiv al Partidului Național Român, citită în parlamentul de ia Budapesta la 18 octombrie 1918 de către deputatul
Al. Vaida-Voievod

Organul național al națiunii române din Ungaria și Ardeal nu recunoaște îndreptățirea acestui parlament și acestui guvern să se considere ca reprezentante ale națiunii române, ca să poată reprezenta la congresul general de pace interesele națiunii române din Ungaria și Ardeal. Căci apărarea intereselor ei, națiunea română o poate încredința numai unor factori desemnați de propria ei adunare națională...

Toamna anului 1918 veni plină de frământări și de speranțe în orășelul de la poalele Apusenilor. În cursul verii, minerii făcuseră în două rânduri grevă, jandarmii aduseseră mitraliere la gura minei, arestaseră pe câțiva dintre fruntași, dar lucrurile nu se potoliseră cu atât. Femeile de la filatură ieșiră în stradă și cerură pâine; apărură pe străzi petice mici de hârtie, copiate de mână, care chemau pe muncitori să se înscrie în Federația muncitorilor mineri.

Într-o zi neguroasă și rece de la sfârșitul lui noiembrie, la ușa avocatului Ciurdariu bătu Iulia, soția maistrului Sîngiorzan de la mină. Victoria se duse să deschidă.

— Domnul avocat e acasă?

— Nu, a plecat. Dar ce-ai cu el?

— Doamnă profesoară, sunt tare necăjită...

Nu mai putu să urmeze, din cauza lacrimilor care-o năpădiseră. Victoria o luă de umeri și o împinse cu blândețe înăuntru.

— Ia loc, și nu mai plânge, spuse Victoria. Ce s-a întâmplat?

— S-o întâmplat că pe soțul meu l-or luat jandarii. Acuma vor să-i facă proces. De-aceea venisem. Voiam să vorbesc cu

domnul avocat, până nu-i prea târziu. Dacă apucă să-l ducă la Deva, la prefectură, atunci… Mă gândeam să n-ajungă pân-acolo. De-ar fi fost acasă domnul avocat, ar fi vorbit la jandari, la subprefectură…

— Va vorbi deseară, când se-ntoarce de la Arad. L-au chemat acolo domnul Goldiș și ceilalți fruntași. Se pregătesc întâmplări mari, tu, Iulie. Domnul avocat spune că ceasul cel mare e aproape. Nu vor avea vreme dușmanii să-l judece pe soțul tău.

— Sunt tare cu grijă, spuse Iulia. Un frate de-al meu s-a întors de pe front cu camarazi de-ai lui și cum or ajuns în sat, or făcut răscoală împotriva castelului din Zărand. Baroneasa a fugit pe fereastră. După asta or dat foc castelului și când or venit jandarii, s-or luat la harță cu ei. Or tras cu puștile, l-or pușcat în umăr, apoi gloata o luat armele din mâna jandarilor. Acuma e vorba să vină honvezii să-i potolească. Doamne, cum s-or termina toate astea?

— S-or termina cu bine, o liniști Victoria. Suntem mulți și hotărâți în lupta noastră. Împăratul de la Viena și-a pierdut puterea, toată țara e-n fierbere… Du-te liniștită acasă, dragă. Soțul tău o scăpa curând, mai curând decât te gândești…

Pe stradă se auziră voci amestecate, strigăte, pașii unei mulțimi. Săriră amândouă la fereastră, să vadă ce se petrece. O mare de oameni se revărsa către Piața Breslelor. Mineri veniți direct de la muncă, soldați și ofițeri întorși de pe front, cu armele pe umăr, femei cu copii în brațe – cu toții mergeau în aceeași direcție. Un glas din mulțime începu să cânte „Deșteaptă-te române!” și sute de voci reluară, triumfător, cântecul. Victoria deschise fereastra. Cineva văzu fereastra deschizându-se, strigă:

— Trăiască domnul Ciurdariu, alesul nostru!

— Trăiască libertatea!

— Vrem pace! Trăiască România!

Deodată, Iulia dădu un strigăt și se apropie de fereastră:

— Ștefane! țipă ea. Ștefane!

Sîngiorzan se apropie de fereastră fluturându-și șapca:

— Iulie, suntem liberi! Or venit soldații și lumea și ne-or scos de la temniță!

— Libertate! Ura! strigă mulțimea.

— Și-acuma ce faceți? întrebă Victoria.

— Merem la primărie să alungăm notarul. E revoluție, doamnă profesoară.

— Venim și noi! spuse Victoria cu sufletul la gură.

Își aruncă un sal pe umeri, o zori pe Iulia:

— Hai să mergem, Iulie! Necazurile tale s-au sfârșit mai iute decât gândeam.

În stradă, lumea se apropiase de primărie. Ușile somptuoase rămaseră însă închise. Sîngiorzan se urcă pe trepte împreună cu un ofițer și un bărbat cu ochelari.

— Fraților! strigă Ștefan. A sosit ziua cea mare a libertății. Vom lua puterea în mâinile noastre. Vom alcătui Consiliul național român în care să intre aleșii locuitorilor. Domnul avocat doctor Ciurdariu e pe drum, ne-a telegrafiat aseară de la Arad.

— Ura! strigă mulțimea.

— Studenții români din Budapesta au cerut unirea Transilvaniei cu România. Ofițerii și soldații români din Timișoara au alcătuit un consiliu militar național. Socialiștii s-au unit cu Partidul Național, formând împreuna Consiliul Național Român, unicul for care reprezintă voința poporului român!

— Ura! strigă mulțimea.

— Domnul avocat Ciurdariu ne va aduce îndrumările din partea comitetului de acțiune.

— Trăiască domnul avocat Ciurdariu! strigă mulțimea.

— Să-l alegem în consiliu!

— Și pe Ștefan Sîngiorzan, din partea minerilor.

— Îl vrem pe Sîngiorzan!

— Și pe domnul căpitan Duma! strigă altcineva.

— Îl vrem și pe el!

Căpitanul Duma își smulse cocarda împărătească de la chipiu, în uralele mulțimii.

— De azi suntem soldați ai națiunii române! cuvântă el. Toți militarii să-și scoată semnele împărătești de pe uniformă și să se socoată supuși ordinelor Consiliului!

— Ura! strigă mulțimea.

— Ascultați, fraților! strigă Sîngiorzan. Răscoala noastră are un țel hotărât și sigur. Toată suflarea românească trebuie să ni se alăture, căci lucrăm în interesul națiunii, pentru libertate și pentru un trai mai bun! Vrem opt ore de muncă, vrem pâine pentru mineri, vrem libertate! Să trimitem o telegramă

Consiliului Național, la Arad, că ne supunem ordinelor lui!

— Vin honvezii! Vine armata! se auzi un strigăt din mulțime.

Lumea tălăzui, agitată la culme.

— Ascultați! strigă ofițerul. Cine-a spus că vine armata?

— La telegraf... a vestit cineva că au plecat încoace, de la Deva, un escadron.

— Nu vă temeți, fraților! Ne vom apăra dreptul cu arma-n mână! Vom forma chiar acum garda națională. Cine are arme, să se prezinte la comisie. Ridicați baricade la gară și pe strada Devei! Doi tineri să iasă pe deal și să dea de veste când se apropie soldații! Dacă suntem uniți, n-or să ne biruie!

O masă fu scoasă la repezeală din clădirea primăriei. Căpitanul Duma se așeză la masă, în jurul lui câțiva militari păstrau ordinea. Începu să-i înscrie pe cei care doreau să intre în garda națională.

— Numele?

— Soldat Râșca Vasile.

— Ai armă?

— Da.

— Jură credință Consiliului Național și nației române.

— Jur!

— Iscălește aici, apoi treci la front, în fața bisericii. Următorul. Numele?

Victoria lucră ore-n șir, alături de lumea din oraș, să pregătească baricada de pe strada Devei. Drumul spre Deva suia pe deal și părăsea orașul, șerpuind domol până la cătunul agățat printre păduri, pe colinele din partea de răsărit. De acolo veni strigătul de alarmă, repetat din gură-n gură de pândarii puși în lungul drumului:

— Vin honvezii, mă!

Căpitanul, aflând vestea, vârî liniștit lista în buzunar și se duse în fața bisericii, unde noii ostași din garda națională așteptau.

— Fraților, spuse căpitanul. Nu-i vreme de vorbe mari. Guvernul s-a spăimântat de scuturarea românilor din robie și a trimis oaste să ne împiedice. Dar nici cu lanțurile, nici cu glonțul nu putem fi răpuși. Credem în dreptatea noastră. Vom lua mitralierele de la compania de jandarmi și ne-om așeza la

barieră, să întâmpinăm dușmanul. După mine, pas alergător, marș!

Garda se puse în mișcare. Erau aproape o sută de ostași și ofițeri, cu chipurile arse de soare, înăsprite de vânt, slăbiți de greutățile războiului. Ajunseră curând la compania de jandarmi, aflată într-o cazarmă din preajma gării. Santinela de la poartă, văzându-i că se apropie, puse arma de o parte și rămase lângă gheretă, cu brațele atârnând.

— Unde-i comandantul? întrebă căpitanul apropiindu-se.

— Nu știu, domnule căpitan. O plecat cu plutonierul și cu soldații, azi-dimineață, când s-a atacat închisoarea. M-au lăsat singur aici, să păzesc cazarma. Schimbul meu a trecut demult.

— Bine. Vom lua armele din cazarmă în stăpânirea noastră. Unde-s cheile?

— Nu știu. Cred că le-a luat comandantul cu el.

— Ne-om descurca și fără chei, ridică din umeri căpitanul. Hai și arată-ne unde aveți armamentul și muniția.

— Eu… șovăi soldatul.

— Nu te teme, n-or să-ți scoată vină pentru asta. Acuma noi suntem stăpâni pe oraș. Iar dacă s-or întoarce, spui că te-am amenințat cu armele. Haide, că n-avem vreme de pierdut.

Soldatul porni înainte, urmat de zecile de ostași. Cazarma era o clădire veche și sumbră, cu hale mari, întunecoase, reci. Merseră în lungul unui coridor fără sfârșit parcă și se opriră la ușa cu boltă din zidul de miazăzi.

— Aici avem mitralierele și muniția, spuse soldatul. Domnule căpitan, spuse el în românește, eu-s român cu toate că mă cheamă Szilagy. I-or schimbat numele lui taica, pe când o fost recrut. Primiți-mă în oastea voastră…

— Te primim, spuse simplu căpitanul. Juri credință Consiliului Național?

— Jur, spuse soldatul și-și făcu repede cruce.

Mitralierele, purtate pe umeri de ostași voinici, fură duse la Poarta Devei. Acolo lumea pregătise, din căruțe răsturnate, stâlpi de lemn și saci cu nisip, o veritabilă fortăreață.

— Bună treabă, spuse căpitanul. O mitralieră în casa de colo, în pod, porunci el. Cealaltă deasupra baricadei, peste sacii de nisip. Ostași, luați-vă poziții de tragere. Cine nu face parte din gardă, ar fi mai bine să plece. Nu trage nimeni fără ordinul meu!

Garda se instală astfel cum poruncise căpitanul. Curând se auzi tropotul cailor și, de sus de pe deal, se arătară cei dintâi călăreți. În urma lor venea o trăsură, apoi iarăși călăreți.

Două plutoane... trei... socoti căpitanul. Un escadron, aveau dreptate oamenii...

— Mitraliera de pe baricadă, trage o rafală scurtă în aer! comandă el.

Mitraliera țăcăni scurt peste liniștea ce se lăsase. Călărețul din frunte făcu un semn și trupa se opri. Trăsura se strecură printre călăreți și veni mai în față, pe șosea. Din trăsură coborî comandantul jandarmilor, îl recunoșteau după chipiu. El păși pe șosea ținându-și teaca sabiei cu mâna. La câteva zeci de metri de baricadă se opri.

— În numele guvernului Ungariei... începu el.

Căpitanul se ridică de după meterezele improvizate și spuse răspicat:

— Nu ascultăm de guvernul Ungariei. Guvernul nostru este Consiliul Național Român. Numai lui ne supunem.

— Băgați de seamă, răzvrătiților, strigă jandarmul. Dacă nu depuneți armele numaidecât, va fi vai și amar de voi. Vă așteaptă spânzurătoarea pe toți, ați înțeles?

— Am luptat patru ani pentru o cauză ce nu era a noastră și nu ne-am temut. Crezi că ne temem acum, când a sunat ceasul libertății? Vom muri până la unul, dar nu ne dăm!

Mai-marele jandarmilor se sfătui cu comandantul călăreților, care se apropiase și descălecase. Din toate colțurile baricadei se auziră strigăte de aprobare.

— Bine le-ai spus, domnule căpitan! Nu ne dăm bătuți! Avem cartușe destule, vom lupta până la capăt!

Jandarmul făcu câțiva pași înainte, strigă iarăși:

— Ascultați, voi! Nu vrem vărsare de sânge. Depuneți armele și desfaceți baricada, iar noi făgăduim să vă lăsăm nesupărați. Domnul subprefect mi-a poruncit să fie pace în oraș. Vrea să se întoarcă și să trăim cu toții în liniște.

— Domnul subprefect ne-a arătat destul pacea și dreptatea lui. Ne-a năpăstuit familiile, a împărțit nedrept ajutoarele în bani, ne-a arestat fruntașii. Să nu cuteze a călca în orașul care-l urăște!

— Deci nu vă supuneți autorităților?

— Autoritatea noastră este Consiliul Național.

— Vom folosi forța, spuse comandantul jandarmilor.

— Încercați!

Din nou se sfătuiră jandarmul și comandantul honvezilor. Sfatul acesta dură mai mult, punând la încercare nervii celor de pe baricadă. În cele din urmă, șeful jandarmilor spuse:

— Vom raporta domnului subprefect despre răspunsul vostru. Ne vom întoarce, fiți siguri!

Se urcă iarăși în trăsură, urmărit de strigătele ironice ale celor de pe baricadă:

— Meri sănătos!

— Să te-ntorci și c-un regiment, noi aici suntem!

Escadronul se depărtă în galop pe șoseaua Devei. La ordinul căpitanului, se organizară schimburi de santinelă și soldații coborâră să ia masa. Femeile din oraș le aduseră de mâncare acolo, în jurul baricadei. La căderea nopții, santinelele fură dublate, apoi căpitanul se întoarse la primărie, unde Consiliul Național al orașului ținea întâia sa ședință.

2.

Maiorul Malamuceanu porni abătut spre casă. Din luna iunie, de când fusese repatriat, singura clipă senină fusese cea a întoarcerii acasă. Venise cu ultimul lot de prizonieri; erau oameni care stătuseră în captivitate mai mult de-un an de zile, plecaseră la război niște voinici și se întorceau niște umbre. Trenul, împodobit cu crengi de brad și cu uniforme împestrițând vagoanele, se oprea îndelung în gări; lumea se năpustea prin vagoane, cu desperare, cu speranță, cu nerăbdare. Femei slabe și triste întrebau cu glasul stins despre vreun soldat anonim, cu nădejdea timidă că oarecine din mulțimea aceea de soldați anonimi le va da o știre, o speranță sau o veste îngrozitoare; copiii plângeau în brațele vreunui soldat bărbos și slab ca o umbră; invalizi de război veneau să-și întâmpine camarazii de regiment; râsete și lacrimi, strigăte de bucurie și întrebări scurte se întretăiau în vacarmul de pe peroanele pestrițe, sub privirile neprietenoase ale patrulelor germane…

În gară la Ploiești, soția îl întâmpinase cu un țipăt de bucurie:

— Ai venit! De două săptămâni, zi de zi, aștept la fiecare

tren…

— Ce fac copiii?

— Bine. Suntem bine cu toții. De ce nu ne-ai scris?

— Voi de ce nu mi-ați scris?

— Cum? N-ai primit nimic? Ți-am scris în fiecare zi…

— O-să-ți povestesc multe. Prin ce am trecut…

— Bine că s-a terminat, spusese ea. Restul nu mai contează. O să stai acasă, să te refaci…

— Nu am de gând să stau pe cuptor. Regimentul meu, camarazii mei…

— Ce regiment? spuse ea repede. Arăți ca o umbră. Trebuie să te odihnești, să-ți vii în fire. Ți-ajunge atâta jertfă și-atâta zbucium.

— Dac-ai știi… murmurase el.

La regiment îl primiseră cu multă rezervă.

Comandantul, colonelul Cornea, după momentul revederii, îl luase în biroul lui și-i vorbise aproape oficial:

— Domnule maior, eu te cunosc foarte bine. Știu cum s-a întâmplat de ai căzut prizonier. Dar trebuie să procedez după lege. Avem ordine stricte în privința ofițerilor care au căzut în mâna inamicului. S-a hotărât ca fiecare caz în parte să fie examinat de o comisie specială, un fel de tribunal… Va trebui să-ți pregătești apărarea.

— Apărare față de cine? Față de camarazii mei? Sunt un om cinstit, domnule colonel. Mi-am păstrat demnitatea de ofițer în cele mai grele împrejurări…

— Toate astea trebuie să le spui comisiei, și să le întărești cu probe. Și probe solide. Amintește-ți cu cine erai acolo, pe front. Ofițeri, soldați, într-un cuvânt martori. Nu-ți ascund adevărul. În oraș se vorbește că te-ai predat inamicului…

— E o minciună!

— Știu la fel de bine ca și dumneata. Am și întocmit un document în acest sens. De altfel, curând după capturarea dumitale, te-am propus pentru decorare. Regele a scris cu mâna lui pe raport: „Se va examina mai târziu, fiind dispărut.” Deci nu te-a exclus din capul locului. Generalul Razu ține la dumneata. El a dat curs propunerii de decorare. Dar toate astea sunt mai puțin importante. Este mai important să găsești martori din noaptea de 14 august.

Maiorul depărtă brațele de trup, într-un gest deznădăjduit:

— Unii au murit, alții s-au lăsat la vatră…

— Trebuie să existe și alții aici, în regiment. Sau le poți da de urmă, după scripte. Află care pe unde sunt și întocmește o listă de martori. Prin oraș umblă tot felul de vorbe. E de prisos să-ți spun că eu personal nu le cred.

— Ce vorbe anume?

Colonelul înghițise în sec, își făcuse de lucru cu tocul străvechi, rămas la locul lui pe călimara de bronz încă dinainte de război. Spusese șovăind:

— Cum să-ți spun? Îți repet că eu personal nu cred. Dar lumea zice că… ai colaborat cu sturziștii.

— Eu? strigase revoltat maiorul

— Știu că e o minciună. Se mai spune că l-ai avut în mână pe Mackensen și l-ai eliberat pentru bani…

— Asta-i culmea!

— De acord cu dumneata. Mackensen, luat prizonier. El, care umblă totdeauna cu o suită de generali și aghiotanți, și bucătar personal și garda de cavaleriști… Lumea însă nu știe cum e la război. Ascultă și crede.

— Bine, dar Curtea Marțială n-o să ia în serios asemenea bazaconii…

— Nu fi așa de sigur. Deocamdată, iată ordinul de numire. Ești mutat din regimentul nostru.

— Dumneavoastră ați cerut asta?

— Mă judeci greșit, domnule maior. Am fost sincer cu dumneata, și vreau să rămânem prieteni. Cum era să cer eu așa ceva? A venit un ordin de sus. Probabil tot în urma zvonurilor. De aceea cred că trebuie să iei în serios problema apărării dumitale.

— Înțeleg, spusese Malamuceanu cu tristețe. Și… unde sunt mutat?

— Ofițer în Biroul operațiilor, la trupele de comunicații.

— Dar sunt ofițer de infanterie, am avut ostași în subordine…

— Îmi pare rău, n-am nicio putere. Mă despart cu tristețe de dumneata. Ți-am pregătit foaia calificativă. Opiniile mele sunt scrise acolo. După ce-o citești, semnează de luare la cunoștință și dă-mi-o. S-o pun la dosar. Și… încă ceva. Ceva destul de penibil. Se spune că rana dumitale de la picior ai căpătat-o în

condiții dubioase…

— Îmi voi apăra onoarea cu sabia-n mână împotriva celui care afirmă acest lucru.

— Dac-ar fi așa de simplu… Autorul acestei afirmații a rămas necunoscut, dar vorba circulă. Știi cum sunt zvonurile.

— Domnule colonel…

Se clătinase, colonelul sărise să-l sprijine. Îi oferise apă, îl așezase compătimitor pe scaun:

— Fii bărbat, domnule maior. Ai rezistat la Mărășești și cedezi în fața unor zvonuri mârșave?

În timp ce maiorul își revenea treptat, colonelul Cornea luase în mână foaia de ieșire din lagăr. Citise, apoi sărise în sus:

— Bine, omule, de ce n-ai spus? E adevărat ce scrie aici? Boală gravă de inimă… Și eu, cu atâta ușurință… N-o să mi-o iert niciodată…

Maiorul deschisese ochii încercând să zâmbească:

— Nu-i nimic, domnule colonel. Chiar și o inimă sănătoasă n-ar fi rezistat ușor la asemenea noutăți…

— Dar cum de te-ai îmbolnăvit?

— Agenții lui Sturza… Au stăruit să mi se ofere condiții bune. Șapte luni într-un beci umed și cu atmosferă viciată de gaze. Am avut pneumonie. Pe urmă, cu inima…

— Ticăloșii! scrâșnise colonelul.

— Ei bine, acesta a fost prețul „colaborării” mele cu trădătorul Sturza.

— E strigător la cer, domnule maior. Abia acum înțeleg totul. Cu zvonurile acestea, au vrut să se răzbune… Ei bine, îți declar că ai în mine un aliat de nădejde. Voi face tot ce pot ca să te ajut. Mai întâi, du-te la medicul corpului. Să examineze cicatricea de la picior și să-ți dea un certificat oficial. Între timp, eu mă interesez de oamenii din regiment care-au fost cu noi în noaptea aceea, la Călini. Le voi cere declarații. Vom întocmi un dosar…

Lunile care urmaseră fuseseră un coșmar. Trebuise să se prezinte la diferite comisii, să dea declarații, să întocmească memorii în care-și apăra dreptatea. Începuseră să sosească declarațiile martorilor oculari; scotea câte o copie după aceste declarații, întregind astfel dosarul onoarei, dosarul disculpării în fața unei acuzații pe cât de nedrepte, pe atât de nebuloase.

Uneori avea senzația că se luptă cu morile de vânt; în fața comisiilor – birou somptuos, doi-trei ofițeri cu grade mari privindu-l cu neîncredere, sau încurcați, sau mustrători, iar la o măsuță separată un ofițer luând note pentru procesul-verbal... Oameni ascultându-l numai pe jumătate, întrerupându-i pledoaria pentru a-i cere să precizeze un amănunt fără importanță; unii bine intenționați, dar plictisiți de procesele prizonierilor, de relatările seci, în termeni de stat-majorist; alții, promovați recent printr-o inexplicabilă generozitate a comandamentului de căpetenie, dornici să-și justifice avansarea printr-o asprime exagerată; alții, rușinați de faptul că în timpul luptelor se ținuseră departe de front, stânjeniți de privirile mustrătoare ale acestor „acuzați” care dăduseră de-atâtea ori ochii cu moartea.

Cazul se rezolva încet, chinuitor de încet. Cercetările progresară abia când începură să sosească declarațiile martorilor. Din conținutul lor devenea tot mai evidentă comportarea ireproșabilă a acuzatului. Dosarul depășise curând o sută de piese: mărturia unui ostaș telefonist; un certificat medical; copie după un ordin de operații; declarația unui ofițer din comandament: relatarea căruțașului de la ambulanță...

După discutarea dosarului de către o comisie de la divizie, urmă prezentarea la corpul de armată; săptămâni de discuții, actele studiate cu mai multă sau mai puțină atenție, apoi iarăși interogatoriul interminabil...

Cu câteva zile în urmă, fusese chemat la Curtea Marțială a Corpului II Armată. I se înmânase copia unui document pe care, citindu-l, maiorul se simți într-adevăr ușurat.

REFERAT

Comisia întrunită conform înaltului Decret 783/1918 și compusă din d-nii Generali Stratilescu, Popescu și Vernescu, găsesc că maiorul Malamuceanu nu are nicio vină și că trebuie reintegrat în toate drepturile sale.

Substitut Comisar Regal Raportor
de pe lângă Curtea Marțială a Corpului
5 Armată
Maior
G. NICULESCU-BOLINTIN

Sperase, citind documentul, că nenorocirile sale au luat sfârșit; alcătuise un nou memoriu, către Ministerul de Război, cerând să fie readus în regimentul în care luptase; acest raport continua să se plimbe de la un birou la altul, de la o comisie la alta…

Ajuns la serviciu, colegul său din biroul operații îi spuse în treacăt:

— Domnule maior, vești proaste. Raportul dumneavoastră a sosit înapoi cu mențiunea că rezolvarea se amână până la noi ordine.

— O să perseverez, spuse Malamuceanu. Sper că dreptatea n-a dispărut de pe fața pământului!

Procurorul regal îl primi cu răceală. Avea grad de colonel și multe barete de decorații pe pieptul tunicii. Nu-i întinse mâna, ci îi arătă cu un gest fotoliul din fața biroului uriaș, sculptat.

— Vă ascult, domnule maior.

— În legătură cu ultima rezoluție pusă pe raportul meu… Mi se pare că nu e drept. Mai sunt care semne de întrebare după toate documentele pe care le-am prezentat?

— Documentele emană de la persoane particulare.

— Emană de la ofițeri, de la soldați care au luptat pe front.

— Am nevoie și de dovezi oficiale. Acte întărite cu semnături. Din păcate, o parte din arhiva regimentului…

— Am distrus-o cu mâna mea, să nu cadă în mâna inamicului.

— Puteți dovedi asta?

Maiorul rămase o clipă încremenit. Sunt un om cinstit! ar fi vrut să strige. M-am dus pe front cu toată inima, hotărât să lupt pentru patrie; să fac orice sacrificiu, mergând până la jertfa supremă…

Zadarnic, gândi cu amar. Asemenea cuvinte erau potrivite acolo, sub arșița soarelui, în fața plutoanelor desfășurate în dispozitiv de atac. Ce simplă și limpede era viața pe front! Fără meschinării și fără mici lașități, fără jumătăți de măsură. Mergi înainte sau fugi, cale de mijloc nu există. Am mers toți înainte. Destui au rămas acolo, între rețelele de sârmă, cu trupurile sfârtecate oribil, unii agonizau ceasuri întregi, până când un glonț rătăcit venea să le curme tortura. Sanitari curajoși țâșneau

din tranșee, să-i culeagă; atunci mitralierele dușmane începeau să tragă, le răspundeau mitralierele noastre, câteva minute dura acest duel al armelor, iar când se făcea liniște, se auzea de undeva, dintre tufele de iarbă ciopârțite de schije, strigătul de ajutor al celui venit el însuși să dea ajutor altuia…

— Domnule colonel, mi-am făcut datoria. Am fost rănit; după însănătoșire, deși voiau să mă claseze, am venit la regiment. Nu e aceasta o dovadă împotriva acuzațiilor?

— Vă cred, personal vă compătimesc, dar justiția nu se bazează pe sentimente. Ne trebuie probe, domnule maior. E drept că războiul s-a terminat, că situația politică e favorabilă anumitor oameni; se aude că însuși guvernul care a declarat război va fi dat în judecată. Dar pe noi nu ne interesează toate acestea; ne interesează onoarea militară, ne interesează calitatea armatei și a oamenilor care-o slujesc. Dosarul dumneavoastră e neconcludent, nici nu îndrăznesc să-l prezint mai departe. S-ar putea trage concluzii pripite și ar fi spre răul dumneavoastră. Mai încercați, strângeți-vă dovezi cât mai multe. Vreau să luăm o hotărâre în deplină cunoștință de cauză…

Malamuceanu se ridică, își îndreptă centura și sabia, salută scurt și porni spre ușă. Magistratul îi răspunse la salut cu un semn scurt și fără un zâmbet pe fața bine rasă.

Ieși în stradă, se opri pe trotuar, întrebându-se încotro trebuie s-o apuce. Un pluton de infanteriști germani trecu bătând pasul; subofițerul care-l conducea se prefăcu că nu-l vede, Malamuceanu îl privi contrariat; soldatul încarnat din el se revoltase la acest act de indisciplină. Apoi se gândi că „învingătorilor” le este îngăduit totul. Salutul vostru îmi trebuie, râse interior. Să ne salutăm acum, că la Mărășești ne străpungeam cu baionetele! Pacea voastră e o pace șubredă și scurtă, gândi.

La gară izbuti să se strecoare într-un compartiment de clasa-ntâi, arhiaglomerat. Erau acolo, claie peste grămadă, soldați germani cu nelipsita lădiță de alimente, o bătrână cu o coșniță goală, speculantă probabil, care vânduse ouă sau țuică și se întorcea cu banii strânși șomoiog în colțul basmalei mari, negre. Un bărbat rotofei, bălai ca un prunc, îl privi insistent, își făcu loc alături de el:

— Costică, tu ești?

— Eu, zise maiorul. Am fost colegi la „Petru și Pavel”, nu-i așa?

— Ai memorie bună, spuse rotofeiul. Ai scăpat, carevasăzică…

— Scăpat?

— Ți-au dat drumul, vreau să spun.

— Păi nu s-a terminat războiul? Ce să facă nemții cu mine?

— Nu nemții. Ai noștri.

— Adică?

Rotofeiul șovăi. Se apropie de urechea lui, îi vorbi în șoaptă grăbită:

— N-o mai face pe secretosul. Urlă târgul, domnule. Știe toată lumea că te-a arestat pentru trădare. I-ai dat drumul generalului ăla, cum îl cheamă…

— Ascultă, frățioare, zise Malamuceanu liniștit, toate astea sunt povești. Fiecare om are dușmanii lui. Dușmanii mei sunt mulți și tari. Ei au născocit istoria cu generalul „cum-îl-cheamă”. Dar există martori, soldații cu care am luptat. Ei confirmă că m-am purtat onorabil, că mi-am făcut datoria până-n ultima clipă…

— Mă rog, mă rog, bătu rotofeiul în retragere. Eu spun ce-am auzit. M-ar fi mirat ca un om ca tine să-și vândă cinstea pe două mii de franci…

— Două mii de franci?

— Atâta ai primit. Adică, se spune că ai primit, ca să-l faci scăpat pe general.

Malamuceanu răsuflă adânc. O mânie surdă clocotea în el; ar fi vrut să-l ia de guler pe acest naiv, să-i strige adevărul în urechea rozăː ești un gunoi; ar fi vrut să-i strige; numai două ceasuri să fi fost acolo, când explozia „grelei” dărâma șanțurile peste oameni, când sacaua era distrusă la zece pași de pozițiile unde oamenii nu băuseră strop de apă trei zile de-a rândul, pe arșiță… Atunci ai fi știut ce-nseamnă războiul și cum să lași un general inamic să scape.

— Măi omule, generalii nemți stăteau la kilometri în spatele frontului, aveau cazemate de beton și soldații lor îi păzeau ca pe sfintele moaște. Cum să-l prind? Și cum să-l las să scape după cât bine ne-au făcut?

— Ei, necazuri, spuse omulețul. Eu unul nu mă amestec în politică. Știi vorba: pleacă-ai noștri, vin ai noștri. Ieri ziceau de

Marghiloman că ne-a vândut; azi e prim-ministru. Așa că din partea mea… mă înțelegi, nu? Îmi văd de afaceri și nu mă bag.

— Asta-i nenorocirea noastră, că nu ne băgăm, oftă maiorul.

Omulețul privi îngrijorai în jur. Schimbă vorba, speriat ca nu cumva să se adâncească în politică înaltă.

— Altfel, pe-acasă bine, nu? Aud că te muți cu casa din Ploiești. Foarte frumos. Mai astupi gura lumii…

— Mă mut singur deocamdată. Sunt numit la Iași. Tot din cauza…

— Ei, succes și s-auzim de bine, spuse rotofeiul cu o veselie falsă și se depărtă grăbit, făcându-și loc spre ușă.

Maiorul privi lung în urma lui. Și înțelese că-l așteaptă o luptă grea.

3.

— Am umblat prin tot Bucureștiul fără teamă, povesti actorul. Nemților nu le mai arde de răzbunare; tot ce pot să facă este să-și apere pielea. Armata lui Mackensen s-a mărit, trupele retrase din Balcani după pacea cu Bulgaria au rămas în Muntenia, să apere linia Dunării. Nemții au ordin să păstreze România cu orice preț.

— Le trebuie petrolul și grâul nostru, spuse Crivăț îngândurat. Ai fost și pe la cizmărie, unde ți-am spus?

— Am fost. Sandalele roșii erau la locul lor. Am intrat, meșterul era singur, i-am spus că un prieten ar vrea să le cumpere și l-am întrebat de câtă vreme stau acolo. De-o săptămână, a spus meșterul. Spune-i prietenului dumitale să se grăbească…

— O să plec la București chiar în seara asta, spuse Crivăț. Bun ar fi un cal. Numai Sfarmă-Piatră ar fi putut face rost…

— Dac-am venit eu în locul lui, oi face eu rost de cal, spuse „cumătrul”. Ți-aduc, dom’ căpitan, și-o șaretă dacă vrei. Nemții le vând pe nimica, parc-a intrat strechea-n ei.

— Le e teamă, spuse actorul. Alaltăieri, duminică, s-a petrecut o scenă de necrezut. Lumea era toată la plimbare, pe Calea Victoriei, când s-a zvonit că la „Athenée-Palace”, sediul comandamentului Mackensen, au venit ofițeri parlamentari francezi, să discute capitularea trupelor germane. Lumea a dat

năvală sub zidurile hotelului, să-i salute pe aliați. Au apărut buchete de flori, oamenii aclamau ca la paradă. Un ofițer român, trimis de nemți, iese în balcon: „Domnilor, potoliți-vă. Pe cuvânt de onoare că știrea nu e exactă. Nu se află niciun ofițer francez aici!” Vorbele lui au fost purtate din gură-n gură prin mulțime. Cineva a strigat: „N-are-a face! Trăiască Franța!” Strigătul a fost reluat de toată lumea din piață. Unii s-au dus la muzica militară din grădina Ateneului, care începuse să cânte o melodie germana. „Cântați Marseieza! Cântați imnul învingătorilor!” Muzicanții au plecat, lumea a început să cânte Marseieza, în urechea comandanților germani. Au venit patrulele. Oamenii i-au înconjurat pe soldați, i-au izolat pe unul de altul, stingherindu-le mișcările. Soldații nu știau ce să facă, asurziți de huiduieli, îmbrânciți încoace și-ncolo. Cineva a strigat: „La Cercul Militar! La garda centrală, s-o dezarmăm! Jos germanii!” E greu până se aprinde o scânteie. Toată lumea a pornit pe Calea Victoriei, spre Cercul Militar, cu strigăte și îndemnuri și amenințări la adresa inamicului. În drum, au dat foc la pachete cu ziare nemțești, au rupt indicatoarele în limba germană. În Piața Teatrului i-au întâmpinat trupe cu baioneta la armă. I-au înconjurat. Au început arestările. Îi duceau sus, pe terasa Cercului Militar, să le ia numele, apoi îi vârau la beci. M-am fofilat cum am putut, pe-o stradă laterală; atât îmi lipsea, să mă aresteze! Guvernatorul a decretat stare de asediu. Umblă vorba că Mackensen vrea să se retragă din calea francezilor, se pregătesc evenimente mari…

— E limpede, spuse Crivăț. Nu mai aștept calul, cumetre. Plec chiar acum la București. Găsesc eu ceva.

— Și noi? întrebă cu naivitate „cumătrul” dându-și căciula pe ceafă. Noi ce facem?

— Faceți mai departe ce-am început. Nemții sunt înghesuiți, au să plece. Nu-i lăsați să jefuiască satele. Dumneata, cumetre, ai fost caporal. Mi-ai stat alături în atâtea zile de cumpănă. Cred că te pricepi să conduci mai departe ceata noastră. Iar voi, ceilalți, dați-i ascultare!

Își îmbrățișă tovarășii de luptă și părăsi pentru totdeauna bordeiul de la Colțu-Babii, statul-major al micului său război.

— Știam că veți veni, spuse locotenentul din Serviciul special

strângându-i cu putere mâna. Și știu că ați făcut multe de când ne-am despărțit. Uneori bănuiam, alteori știam sigur că o ispravă sau alta e opera dumneavoastră. Domnul Moruzov vă transmite felicitări!

— Am încercat... după puterile mele... spuse Crivăț, stingherit de aceste elogii. M-au ajutat mult niște oameni...

— Pe toți ne-au ajutat, spuse cu entuziasm locotenentul. Dar avem vreme să ne povestim aventurile, după victorie. Acum avem treburi mai arzătoare Să vă pun mai întâi la curent cu situația. Guvernul Marghiloman a căzut acum câteva zile. Francezii ne-au cerut să mobilizăm armata și să cooperăm cu forțele lor din Balcani.

— Și tratatul de pace?

— Tratatul? spuse locotenentul ridicând din umeri. O simplă foaie de hârtie. Regele nu l-a semnat și nu i-a îngăduit lui Marghiloman să-l ducă la Viena pentru ratificare. Marghiloman a încercat să-l revizuiască, la sugestia nemților, și să-l ratifice; asta i-a grăbit căderea. Guvernul are acum președinte pe generalul Coandă, iar ministru de război, pe generalul Eremia Grigorescu. S-a și pregătit decretul de mobilizare...

— Abia aștept să ajung pe front, se bucură Crivăț.

— Nu, domnule căpitan. Domnul Moruzov e de altă părere. Să vă duceți în Transilvania și să țineți la curent comandamentul român cu ceea ce se petrece acolo. Au mai fost trimiși și alți observatori, în diferite zone. Dumneavoastră vă revin Munții Apuseni. Acolo sunt moții, oameni dârji și iubitori de libertate. Este o misiune de răspundere și de onoare. Eu v-aș sfătui s-o acceptați.

— Pe când plecarea? întrebă Crivăț scurt.

Din Apelul adresat de comandantul de căpetenie ostașilor români la 10 noiembrie 1918

Ostași!

Ora mult așteptată de toată suflarea românească și îndeosebi de voi, vitejii mei ostași, a sunat în sfârșit după lungă și dureroasă așteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim, împreună cu ele, pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniște populației asuprite.

Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916—1917 ați luptat cu atâta vitejie.

Din nota oficială prezentată mareșalului Mackensen din partea guvernului român la 10 noiembrie 1918

Pentru a împiedica ca România să devie din nou teatru de răsboiu, este absolut necesar ca trupele germane să părăsească teritoriul român într-un termen de 24 de ore.

4.

— Ne despărțim, păpușo, spuse omul adus de spate. Joaca de-a Mata Hari s-a terminat. Suntem nevoiți să ne facem bagajele.

— Fugim? întrebă dansatoarea îngrozită.

— Nu. Cel puțin eu unul nu fug. Cariera mea nu s-a terminat. Sunt ca viteazul din poveste: nu pot fi doborât decât de un glonț de argint. Iar la ora asta argintul e scump…

Fräulein Grete rămăsese nemișcată în fotoliu și privea țintă înaintea ei.

— Așadar, sfârșitul, șopti ea. Nu mă așteptam să se termine astfel.

— Nimeni nu se aștepta. Când pornești un război, te gândești să câștigi, nu să pierzi.

Dansatoarea luă sticla de coniac și umplu ochi două pahare.

— De data asta da, mormăi omul adus de spate. Un întăritor. Avem mare nevoie, de ce s-o ascundem? Ridică paharul, toastă cu ironie: Pentru colaborarea noastră de până acum! Pentru fericirea care ne așteaptă!

Dădu paharul peste cap, fața lui palidă se îmbujoră brusc; răsuflă adânc și urmă:

— De fapt îmi pare rău că ne despărțim. A fost singura dată în cariera mea când am avut un colaborator statornic. N-ai încercat să mă vinzi și nici să mă dobori. Îmi pare rău de tine, păpușo. Erai pe cale să devii a doua Mata Hari. Trebuie să te mulțumești cu ceva mai modest: să redevii „Steaua Varietéului”…

Dansatoarea puse paharul pe masă, se aplecă spre el și-i vorbi patetic:

— Nu pot să rămân. Nu mă lăsa aici. A început lumea să mă

cunoască, cei care mă știu n-au să mă cruțe.

— Ah, fii liniștită, războiul are legile lui, între care și uitarea. Ce au făcut domnii întorși de la Iași, care au aflat că nevestele lor au benchetuit cu ofițerii germani? Cunosc bine câteva cazuri. Unii au divorțat; alții, după un scandal repede înăbușit, și-au văzut de treabă. Oare agenții de poliție care au patrulat pe străzi alături de ulanii noștri își vor pune lațul de gât? Sau domnul Marghiloman, după căderea răsunătoare de acum trei zile, o să se retragă-n sihăstrie? Ai să-l vezi atacând iar treptele guvernului, foarte curând. Îți spun eu, fetițo, războiul scurtează memoria oamenilor. Câteva săptămâni o să-ți vină greu; după aceea, te pomenești cu coșuri cu flori la cabina ta de la „Varieté”. Să nu te miri dacă vechiul prieten, un anume căpitan, va veni în persoană să-ți prezinte omagiile…

— Trebuia să-l ucizi, spuse dansatoarea printre dinți.

— Pe vremea când puteam s-o fac, erai sentimentală. Adu-ți aminte, când mi-ai dat adresa lui, cum mă rugai: „N-aș vrea ca din cauza mea…” Te-am ascultat. Sentimentalismul ăsta m-a costat o cicatrice urâtă și două luni de zăcere în spital.

— Ia-mă cu dumneata, te implor!

— Ai haz, păpușo. Ce sunt eu? Milionar care pleacă în vacanță cu iachtul? Războiul meu nu s-a terminat. Și cred că n-o să se termine niciodată. Oricând voi găsi un stăpân care să-mi plătească bine serviciile și un adversar cu arma îndreptată asupra mea. Unde să te iau?

— Acolo unde mergi. M-ai lăudat totdeauna că sunt pricepută, că mă descurc. Am fost de folos Puterilor Centrale și le pot fi în continuare de folos.

— Care Puteri Centrale? Austro-Ungaria nu mai există; pe ruinele imperiului s-au născut câteva state. Sfânta Germanie se clatină și ea, schimbă miniștri și încearcă să potolească ura soldaților întorși de pe front… Mă așteaptă zile grele, fetițo. Pot să mai am și grija ta?

Dansatoarea rămase pe gânduri. Își mai turnă un păhărel și-l bău gânditoare, combinând în minte un plan. Omul adus de spate, cu pătrunderea lui psihologică, o dădu de gol îndată:

— Știu la ce te gândești. Cu sau fără mine, tot vrei să fugi. Dar unde? Și mai ales pe unde? Prin Ardealul răsculat, unde în fiecare sat s-a format o gardă națională românească? Unde ai să

dormi? Cine să aibă grijă de tine și de lucrurile tale? Soldații sunt soldați, ei fac ce li se poruncește. Trebuie să meargă oriunde primesc ordin. Dar s-o iei de bună voie pe o cale atât de aspră… Fii cuminte, fetițo. Pentru tine războiul s-a terminat, într-adevăr…

— Salvează-mă, țipă ea ascuțit. Îți dau aur, dacă vrei.

— Aur… râse omul adus de spate. Am într-un carnețel înșirate până la ultimul bănuț toate roadele pe care le-ai cules de pe urma războiului. Mi s-a raportat tot: și povestea cu *ausweiss*-urile, și bunurile adunate de prin casele refugiaților… Crezi că toate astea mai au vreo valoare acum? Valoarea supremă e propria piele, și aurul nu poate fi o armură potrivită pentru ea. Ascultă sfatul meu: fii fată cuminte și rămâi aici. După încheierea păcii s-ar putea să-ți fac o vizită, să-ți aduc un plic cu bani și să te-ntreb ce se mai aude prin cercurile prietenilor tăi suspuși…

— Nu mai vreau. Mi-e frică. Am făcut totul la adăpostul baionetelor germane, și tot m-am temut. Vrei s-o iau de la capăt?

— E un ordin, spuse încet omul adus de spate.

— Nu mai vreau, repetă ea iarăși.

— Fără crize de isterie, fetițo. Mai gândește-te.

— De ce pleci? Stai să ne lămurim.

— Nu pot, mă grăbesc.

— Încotro?

— Spre… Ardeal, spuse rar omul adus de spate. Acolo sunt vremuri tulburi și astea îmi priesc cel mai mult. Rămâi cu bine, Fräulein Grete. Și nu uita ce ți-am spus. Fă-ți prieteni printre miniștri și printre generali; vâră la cap tot ce auzi. Un cuvințel prins din zbor poate să valoreze mult după un timp. Sper să ne mai vedem, dacă scap cu bine de-acolo…

Dansatoarea amuți. Pentru prima oară îl vedea trist și dezorientat; sub masca de cinism întrezări neîncrederea și se îngrozi și mai mult.

Omul adus de spate bău ultimul strop din pahar și plecă fără să se mai uite în urmă.

5.

Petrea se trezi cu sentimentul că se află în preajma unui mare eveniment. Sări iute din pat și se pregăti de plecare. N-avea răbdare să stea pe loc. Recapitulă, îmbrăcându-se, evenimentele ultimelor zile. Mai întâi, căderea guvernului Marghiloman, „omul nemților” cum îl numea lumea prin cafenele. La 6 noiembrie, regele îi ceruse să demisioneze. Cu câteva zile înainte, trupele germane din Balcani se retrăseseră în România. Pe străzile Bucureștiului apărură soldați diferiți la înfățișare de vechile trupe din garda lui Mackensen. Erau ostași obosiți de tranșee, slăbiți de lupte, cu uniforme uzate și murdare. Se îmbătau cumplit, povesteau grozăvii de pe front și aduceau vorba mereu despre revoluție. Lumea începuse să-i distingă între mulțimea de militari care mișunau pe străzi; erau soldați dezordonați și agresivi, care-i înfruntau pe ofițeri și păreau în stare de orice.

Când Petrea ieși în stradă, îl izbi schimbarea bruscă a atmosferei.

Oamenii se adunau în grupuri, discutau noutățile de pe front în gura mare, fără să le pese că în preajmă s-ar afla agenți ai poliției secrete germane. Auzea frânturi în dialoguri, scurte ca niște telegrame de „ultimă oră”:

— Turcia nu mai putea să reziste…

— Din cauza cenzurii trebuia să facă…

— Ce să facem? Armata noastră demobilizată, iar nemții cu atâtea divizii…

— Din mesajul lui Berthelot s-ar zice că…

— Ce fel de om e generalul Coandă?

— Ardelenii au manifestat la Iași…

Intră în cea dintâi cafenea pe care-o găsi deschisă. Înainte de război, aici era locul de întâlnire al reporterilor dornici de noutăți. Salută câțiva cunoscuți, se așeză la o masă într-un colț și împinse cu un gest de dezgust colecția de „Gazeta Bucureștiului” uitată pe masă. Ceru o cafea chelnerului vârstnic și politicos ca-n timpurile bune. Între timp, cerceta cu privirea lumea care intra mereu pe ușa largă, cu geamurile aburite. În sfârșit, zări un cunoscut, reporter parlamentar înainte de război, rămas ca și el fără ziar după ocuparea Bucureștilor. Fostul reporter parlamentar se opri în ușă să-și șteargă ochelarii, apoi privi lumea de la mese. Dădu cu ochii de Petrea, îl salută și se

grăbi spre el.

— Evenimente mari, spuse el grăbit. Ce faci, domnule Petrea?

— Deocamdată mă bucur, atât. Se pare că scăpăm de ei.

— Era și timpul, oftă reporterul parlamentar. Cred că am uitat să machetez o pagină de gazetă. Când am intrat uzi în tipografie…

— Tipografie? se miră Petrea.

— Ah, nu ți-am spus. De mâine, ziarul nostru își reia apariția. M-au avansat secretar de redacție, caut oameni.

— Serios?

— Nu vrei să stai de vorbă un minut cu „patronul”?

— Ar fi o idee, spuse Petrea. Ce aveți de gând?

— Susținem împroprietărirea țăranilor și, firește, unirea Transilvaniei cu patria mamă.

— Frumos program, spuse Petrea.

— Știam că o să-ți placă, se bucură secretarul de redacție. Hai să mergem.

Pe stradă, se adresă lui Petrea cu o voce misterioasă:

— Ai aflat? Nemții au respins ultimatumul guvernului. Au refuzat să depună armele. Mackensen le-a ordonat să se retragă și să distrugă în urma lor podurile și liniile de telegraf.

— Era de așteptat, marmură Petrea. Mackensen se află în București, iar armata noastră, în Moldova; deocamdată nu se tem de noi. Doar dacă aliații…

— Aliații sunt în fața Giurgiului, știu din surse sigure. Din clipă-n clipă ne așteptăm să treacă Dunărea.

Coborând pe Calea Victoriei spre Palatul regal, văzură o coloană lungă de camioane gonind, greu încărcate, păzite de soldați.

— Fug nemții, strigă un trecător oprindu-se să privească. Pân-aici le-a fost!

Într-o clipă strada se umplu de lume. După primul convoi de camioane urmară câteva căruțe, încărcate cu saci, geamantane, baloturi, trecând în trapul cailor spre gară. Lumea începu să huiduie; drept răspuns, soldații care păzeau căruțele traseră câteva focuri în aer, sporind furia mulțimii.

— Tâlharii! Și-au luat prada și-acum fug!

— Să mergem la gară!

— Oameni buni, potoliți-vă! Suntem cu mâinile goale în fața

unei armate!

— Le pui parte, amice? Nu cumva ești de-al lor?

— Jos cotropitorii!

— Rușine cui s-a dat cu dușmanul.

O patrulă se ivi de pe strada Episcopiei, cu baioneta la armă, și oamenii amuțiră.

— Atmosfera se înfierbântă, spuse Petrea.

— Te pui cu poporul? Forță, nu glumă. Pe-aici, stimate coleg!

Îi făcu loc să treacă pe ușa îngustă care adăpostea intrarea redacției. Din coridorul întunecos îl izbi un val de aer înghețat și umed.

— N-am făcut focul, se scuză Petrea. Abia suntem la începutul organizării. „Patronul” stă cu șuba pe el, suflă în degete și scrie de zor.

Într-adevăr, îl găsiră scriind, în biroul său din colțul clădirii, mai friguros decât celelalte. Petrea dădu mâna cu el; „patronul” ziarului, un bărbat între două vârste, neras, cu pălăria pe cap și paltonul pe umeri, zâmbi și privi întrebător către subalternul său, care se grăbi să-i explice:

— Vă prezint pe domnul Petrea.

— Ah, vă cunosc din scris, zâmbi șeful ziarului. Iertați halul în care ne găsiți. Nici măcar o cafea, să ne onorăm musafirii…

— Nu e musafir, sau cred că n-o să fie. Domnul Petrea vrea să se angajeze la noi. I-am spus, venind încoace, programul gazetei.

— Și condicile, adăugă „patronul”. Leafă fixă, plus o mică indemnizație pentru fiecare colaborare. Când puteți începe?

Petrea zâmbi. Îi plăcuse „patronul” cu aerul său de om care știe ce vrea și n-are vreme de pierdut.

— Chiar acum, dacă n-aveți nimic împotrivă.

— Mă bucur. Vreau să lucrez cu oameni curați, care n-au cochetat cu nemții.

— Eu am cochetat cu ei de la mansarda Cercului Militar.

— Știu. Am avut în mână lista tuturor celor care-au trecut pe-acolo. Poate scrii câteva foiletoane, amintiri din arestul german. Dar asta, pentru zilele următoare. În clipa de față am o nevoie mai urgentă. Ia mașina mea de jos și du-te imediat la Giurgiu. Vreau un reportaj despre ofensiva aliaților. Eram pe punctul să mă duc eu, dar dacă ai venit dumneata… Ce spui?

— Numai să pot răzbi pân-acolo.

— N-o să ai de furcă cu nemții. Sunt ocupați cu evacuarea, nu le arde de poliție. Și, oricum, un gazetar trebuie să se descurce. Te aștept cu reportajul…

Înmuie iarăși tocul în călimară. Petrea ieși pe hol cam zăpăcit. Colegul sau îl urmă, îi puse o mână pe umăr:

— Să nu te sperie „patronul”. E cam repezit, dar are geniu. O să facem o gazetă pe cinste. Hai să te duc la mașină. Șoferul n-o să fie atât de uimit. A văzut altele și mai și de când lucrează cu șeful…

Șoferul era un bătrânel cu ochelari. Mașina un „Packard” vechi, dar lustruit cu deznădejde, aștepta în curtea clădirii cu motorul pornit.

— Nea Sandule, avem un nou coleg, spuse secretarul de redacție. Domnul Petrea.

— Să trăiți, zise șoferul. Nu mai plecăm la Giurgiu?

— Ba da, dar „patronul” rămâne să scrie fondul pentru mâine. Te duci cu domnul Petrea și-l aduci teafăr înapoi.

— Dacă oi rămâne și eu teafăr, râse șoferul. Să-ncercăm…

Auzise multe despre distrugerea Giurgiului, dar nu-și imaginase proporțiile. Mormane de moloz, pereți rămași în picioare ca un decor de teatru, geamuri acoperite cu scânduri…

Ticăloșii, își spuse, au luat cu ei până și cadrele ferestrelor!

Mașina ajunse repede în centrul orașului. Piațeta rotundă, străjuită de turnul străvechi, era plină de lume. Șoferul micșoră viteza, claxonând repetat.

— Unde te duci, nene? întrebă un polițist.

— Presa! țipă șoferul.

— Ah, bine, află că vin francezii, mergem să-i întâmpinăm. Nemții și-au pus bateriile spre fabrica de zahăr, nu vă băgați acolo că-i pericol. Mai bine spre parc, dacă vreți să vedeți ceva interesant…

Mașina porni mai departe, strecurându-se cu greu printre cetele de oameni care așteptau în mijlocul străzii.

În apropierea parcului, ajunse din urmă un grup de soldați germani, cu două mitraliere, alergând spre Dunăre. Șoferul se strânse spre stânga drumului, înfricoșat, dar nici ofițerul, nici soldații nu dădură atenție automobilului prăfuit, care țopăia

scrâșnind din arcuri pe șoseaua accidentată. În preajma canalului mașina trebui să se oprească: pe pod se instalaseră mitraliere și două tunuri ușoare, de câmp, în jurul cărora se agitau soldați germani neliniștiți.

— Nu pot să merg mai departe, spuse șoferul. Și nici aici nu pot sta…

— Ai dreptate, spuse Petrea. Du-te înapoi în oraș. Mă descurc eu cumva. Dacă până diseară nu mă întorc, te duci singur înapoi, la București.

— Cum vine asta? auzi în urmă strigătul nedumerit al șoferului.

Porni cu pasul iute către linia de sălcii din dreapta portului. Deodată, o salvă de tunuri grele bubui din partea stângă, dincolo de oraș. Grăbi pasul și mai mult, cu inima zvâcnind. Nu voia să piardă marele spectacol așteptat cu mult dor și puțină speranță: înfrângerea trupelor de ocupație…

Dădu iarăși peste o linie de rezistență germană: în șanțul șoselei, după parapete ridicate în grabă, grupuri de soldați cu mitraliere. În jurul lor roiau copiii orașului; când și când se auzeau strigătele aspre ale gradaților care încercau să-i alunge, dar după o clipă droaia de școlari se năpustea iarăși în preajma temutelor arme…

Mitraliera din flancul drept trase o rafală scurtă spre sălciile de pe malul Dunării. Ofițerul care comanda subunitatea strigă, supărat, către cel care trăsese. Se așternu iarăși liniștea plină de încordare, întretăiată când și când de glasul unui copil.

Deodată, dinspre oraș veni un biciclist țipând cât îl ținea gura:

— Vin francezii! Vin francezii! Au debarcat la Slobozia!

Lumea se grămădi în jurul tânărului care rămăsese tot în șa, sprijinindu-se de pământ cu un picior și ștergându-și de zor fața nădușită.

— Unde-s francezii?

— În sus de port, la Slobozia!

— Vor să-i ia din flanc, își dădu cu părerea un bătrânel.

— Trăiască Franța! se auzi un strigăt.

După câteva clipe se arătă un soldat german, care dădu alor săi aceeași veste. Ofițerul sări din șanț. Strigă câteva ordine. Soldații luară mitralierele și lăzile cu cartușe și plecară în fugă spre oraș. Lumea rămase pe loc; câțiva copii alergară în calea

francezilor, ale căror căști apăruseră după deal.

Curând primele grupe de infanteriști, cu armele în mână, ajunseră pe aleile parcului; între ei, călare pe mitralierele cu roate, copiii în culmea fericirii. Lumea îi primi pe ostașii aliați cu strigăte entuziaste; Petrea se apropie de un ofițer tânăr, care părea a fi comandantul, și i se adresă:

— Fiți bineveniți! Sunt jurnalist din București, vreau să scriu despre trecerea dumneavoastră peste Dunăre. Ce unitate sunteți?

— Regimentul 210 infanterie franceză. Dușmanul a fugit?

— S-a retras pe drumul Bucureștiului, strigă un licean roșind. Vorbesc prima oară franceza cu un francez, explică el.

— Vorbești perfect, îl încurajă ofițerul. Ești bun să ne-arăți drumul într-acolo?

Porniră în marș forțat, cu populația însoțindu-i în triumf, către nord-vestul orașului. Pe străzile cu gropi de obuze, cu garduri lipsă și ziduri înjumătățite de explozii, lumea îi primea cu entuziasm. Petrea, care li se alăturase, explică ofițerului topografia locului, îl făcu atent că de după liziera din marginea orașului, în dreptul liniei ferate, s-ar putea să întâmpine rezistență. Când ajunseră în preajma locului cu pricina, ofițerul rugă populația să se depărteze, întrucât nu vrea să rișteviața vreunui locuitor. Apoi își desfășură trupa în tăgători și începu să înainteze...

Petrea, din locul unde rămăsese împreună cu ceilalți oameni, urmărea ce se petrece. Când unul, când altul, tiraliorii țâșneau în salturi scurte și se adăposteau după câțiva pași. Se apropiară astfel binișor de calea ferată. Apoi la semnul ofițerului, porniră toți odată, în uralele mulțimii, la atac.

O rafala lungă de mitralieră țâșni din pozițiile germane. Câțiva soldați se prăbușiră; ceilalți alergau mai departe, cu baionetele sclipind în soare; mitralierele lor din flancuri începură să tragă spre dușman.

După câteva clipe, spectatorii îi văzură sărind peste calea ferată; focuri de armă dezordonate, strigăte îndârjite răzbătură până la ei. Dincolo de terasament, lupta continua ascunsă privirilor celor din oraș. Un copilandru se cățără pe unul dintre copacii seculari din marginea șoselei.

— Ura! Nemții fug! strigă el bucuros.

Francezii reapărură pe terasamentul scund ridicând armele, victorioși. Mulțimea alergă spre ei. Îi ajutară să-i îngrijească pe cei căzuți. Tărgi improvizate la iuțeală, pansamente făcute din cămăși sfâșiate. Dar trei dintre ostași muriseră. Lumea se descoperi. Un cortegiu trist, în care soldații regimentului, care veniseră din urmă, se amestecau printre locuitorii întristați, conduse spre cimitir pe cei trei eroi. În faptul serii, o gardă trase salva de salut și lumea intonă „Marseieza” în fața celor trei morminte proaspete.

Petrea îl găsi pe șofer tropăind îngrijorat în jurul mașinii. Urcă; porniră în goană spre București.

Un avanpost francez de pe șosea îi opri.

— Unde mergeți? Acolo sunt nemții…

— Presa, spuse Petrea. Merg la București să scriu despre victoria voastră.

Locotenentul se ivi din întuneric, îl recunoscu, porunci soldaților să-l lase să treacă. Mașina porni înainte, goni îndelung pe șoseaua pustie. Petrea, doborât de oboseala zilei, moțăia pe scaunul din dreapta șoferului; gânduri dezordonate, fraze răzlețe din viitorul reportaj se amestecau cu crâmpeie de vise. Deodată, se trezi, căci șoferul frânase scurt.

— Ce este?

Șoferul mormăi ceva neînțeles, opri mașina, coborî și alergă înainte. Se întoarse după câteva clipe:

— Au distrus podul, ticăloșii. Să nu-i ajungă francezii din urmă.

— Unde suntem?

— La un pas de București, pe malul Argeșului. Copăceni, dacă știți.

— Ce facem? În noaptea asta trebuie să dau reportajul.

— Argeșul e umflat de ploi. Doar dac-am găsi o barcă, dar acuma, noaptea…

— Să cerem oamenilor, în sat.

— E o idee, spuse cu respect șoferul. Să mergem în sat.

Târziu după miezul nopții, Petrea ajunse la redacție.

— Te-ai descurcat? întrebă patronul. Cum a mers?

— Minunat. Francezii au intrat, am fost de față la luptă și la înmormântarea celor căzuți. La întoarcere, podul de la Copăceni

era rupt. Nea Sandu a găsit în sat un barcagiu care m-a trecut Argeșul; el a rămas cu mașina dincolo. După ce-am trecut apa, am găsit la o fermă un cal și o șaretă; omul m-a adus la trap până la Jilava. De-acolo, ne-a oprit o patrulă germană, erau să-i ia calul bietului om. A scăpat cu fuga. Iar eu am venit pe jos.

— De la Jilava? strigă patronul. Asta zic și eu plimbare. Și reportajul?

— L-am gândit pe drum, că aveam timp berechet. O să-l dictez direct tipografului.

— Încearcă, spuse patronul. Eu, unul, n-am izbutit niciodată.

— Dovezi? spuse Malamuceanu cu glas stins. Domnule, am obosit pur și simplu. Dosarul acesta cântărește tot mai multe kilograme; de luni de zile nu fac altceva decât să adun dovezi. Iată încă una. O carte poștală, singura pe care am izbutit s-o expediez din lagăr, prin intervenția consulului spaniol. Scrisorile erau citite și răscitite, cenzura ștergea cu tuș negru cea mai mică aluzie la situația din lagăr. Și totuși am izbutit să strecor ceva. Iată: „O duc ceva-ceva mai bine decât Tache Lăzărescu…”

— Și ce-i cu asta? întrebă indiferent magistratul. O frază ca oricare alta…

— Nu-i o frază ca oricare alta. La ultima întâlnire cu soția am aflat că acest Tache Lăzărescu, nașul meu, murise de curând, după o boală grea. Nemții nu știau, desigur, povestea. Dar soția mea a înțeles, din această frază, prin ce momente trec. Și a-nțeles cât de greu o duceam, dacă-mi puneam situația alături de a răposatului…

— E ceva, murmură magistratul. Adăugați scrisoarea la dosar, domnule maior.

— Aș vrea să vă convingeți că-i autentică.

— Nu mă-ndoiesc. Să știți că eu, personal, mi-am format o anumită părere. Ca om al legii, îmi place să mă bizui pe fapte și pe documente; pentru a convinge la rândul meu pe alții, trebuie să-mi organizez foarte atent materialul de care dispun. Personal, vă rog să mă credeți, sunt de partea dumneavoastră. Vă voi pleda cauza, sprijinindu-mă pe probe. Dar să știți că va fi greu și va dura mult. Uneori e mai ușor să dovedești vina cuiva decât să risipești o acuzație falsă…

— Aștept, spuse, Malamuceanu. Am mai multă încredere în

instituția căreia m-am devotat toată viața, decât are ea în mine… Dar de-ar fi să lupt mai departe, tot restul vieții mele, pentru triumful adevărului, să știți că o voi face!

(În acest punct al povestirii noastre, să ne îngăduie cititorul o abatere de la cronologia acțiunii. Abia peste doi ani, în 1920, Constantin Malamuceanu va fi repus în drepturi, va fi avansat la gradul de colonel, i se va încredința din nou comanda Regimentului „Mircea” Nr. 32 și i se va decerna cea mai înaltă distincție de război a vremii, potrivit Înaltului Decret pe care îl reproducem mai jos. Datele calendaristice sunt pe stil vechi).

FERDINAND I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională

Rege al României

La toți de față și viitori sănătate

Dorind a răsplăti meritele maiorului Malamuceanu Constantin din Regimentul 7 Infanterie, pentru vitejia și avântul deosebit cu care a luptat în fruntea batalionului II din Regimentul Prahova Nr. 7 în luptele de la Bisigheşti, podurile de pe Șușița Seacă și Pădurea Călini în zilele de 25 și 26 iulie 1917, pentru glorioasa conducere a Regimentului Mircea Nr. 32 în luptele de la Mărășești pe pozițiunile de la Străjescu, Valea Jugastrului și Moara Roșie în zilele de 27 iulie – 2 august 1917. Deși cu pierderi mari a rezistat cu regimentul său sub un bombardament îngrozitor de artilerie, spulberând numeroase valuri inamice ce atacau fără întrerupere; în cele din urmă, copleșit de trupele germane, cu care a dat o luptă la baionetă, eroică, a căzut în mâinile dușmanului cu o mică rămășiță a luptătorilor săi, îndeplinindu-și datoria către patrie cu onoare și abnegație de sine.

Noi îi conferim Ordinul militar „Mihai Viteazul” clasa a III-a.

Drept care îi dăm acest brevet subscris de Noi și investit cu regescul Nostru sigiliu.

Dat în Sinaia la 17 septembrie 1920.

FERDINAND

Nr 3812

Ministru de Război
General RĂȘCANU

6.

— Dumneata mai rămâi? întrebă răstit proprietarul.

Fräulein Grete se dădu un pas înapoi, înspăimântată. Omul acesta, care se mulțumise timp de aproape doi ani s-o salute mutește în vreme ce se îndrepta umilit spre camera din fund, era acum de nerecunoscut. Ai prins curaj, strigoiule, își spuse dansatoarea citind ura din ochii lui. Încercă ultima armă: dădu drumul unui șuvoi de lacrimi.

— Unde să plec? se tângui ea. Nu mai am pe nimeni; părinții mi-au murit de tifos astă-iarnă, am ajuns ca o frunză-n vânt.

— Lasă lacrimile că nu ești pe scenă, i-o reteză omul. Du-te cu spionii tăi și cu polițaii tăi. Te-au lăsat singură, ai?

— Ce polițai, spuse ea cu glasul înăsprit. Sunt artistă, te legi de o biată femeie…

— O biată femeie, care i-a slujit pe dușmani. Dacă erai cinstită, cum spui, nu mă legam de tine. Așteaptă să vină ai noștri și-ai să vezi. Iarna trecută ai dat pe mâna lor pe cineva din strada Caselor. Nu știu cine era, dar m-am dus să-l previn pe bietul om. Pe urmă am stat ascuns în capul străzii și am văzut soldații venind. Vrei să spui că nu-i așa?

Dansatoarea ezită o clipă. Mintea ei ascuțită căuta o soluție. Și o găsi:

— Ascultă, domnule, dumneata nu știi cine era cel urmărit. Un criminal care se-mbrăca în uniformă germană și jefuia casele oamenilor. Mă mândresc că am ajutat să-l prindă, înțelegi?

— Se poate, spuse omul încurcat. Dar eu știu că i-ai ajutat pe dușmani. Dac-or să mă-ntrebe ai noștri, nu le-ascund adevărul. Cum ai ajuns în casa asta? Vrei să spui că Komandatura s-a îngrijit de toate artistele ca să trăiască bine? O să dai socoteală când vor veni ai noștri!

Fără să mai aștepte răspuns, se întoarse brusc și plecă pe coridor, spre cămăruța din fund. Fräulein Grete intră repede în salonul ei. Se trânti în fotoliu și căută, cu un gest automat, sticla cu coniac, aflată mereu la-ndemână. Băutura o liniști pentru o clipă. Trebuia să privească lucrurile cu calm, să ia o hotărâre pe care să n-o regrete mai apoi. Prin minte îi trecură rapid toate întâmplările din timpul ocupației. Trecu în revistă oamenii care știau ceva despre ea și care-ar fi putut depune mărturie, la

ceasul judecății. Trebuia să trăiesc, încercă să explice tribunalului imaginar. Războiul mi-a întrerupt cariera… Sorbi iarăși din pahar. Dispoziția i se schimbă brusc. Simți că-i e silă de ea. Carieră, pfui! Expusă, aproape goală, ca un animal frumos, pe scena micuță a „Varieté”-ului. Privirile domnilor grași învăluind-o, lacome, prin fumul de țigară. Și în culise, mâinile transpirate ale „omului casei” netezindu-i umerii. Un buchet de flori, o trăsură. Unul dintre spectatorii din sală alături de ea, încercând s-o îmbrățișeze chiar acolo, în trăsură, apoi o casă cufundată în întuneric, și șoapta mirosind a șampanie: „Ușurel, să nu simtă vecinii…”

La urma urmei, m-am jucat, râse după ce goli al treilea pahar. A doua Mata Hari, ce basm frumos! „Încotro ai plecat, soldatule?” „Departe, spre Bran, să-mi ajung din urmă divizionul…” Și semnalele făcute avioanelor, o mică piesă de la Ploiești… A doua Mata Hari! Se apropie de oglinda enormă de deasupra căminului. Făcu o mișcare sfidătoare spre femeia frumoasă, cu părul despletit, propria ei imagine. Se încruntă, strângând buzele și aplecând capul înainte: procurorul. Nu, n-o să ajung acolo! Se întoarse lângă măsuță, își turnă iarăși în pahar. Pe stradă se auzi gălăgie. Sări la fereastră. Văzu o ceată de soldați germani, încărcați ca niște hamali, cu ranițe, rucsacuri și valize. Pe urmele lor, la o distanță respectuoasă, câțiva băiețandri râdeau de ei în gura mare. Ostașul care încheia coloana se întoarse brusc, se făcu spre ei și băieții fugiră urlând de spaimă și de bucurie.

Îi compătimi pe soldați. Se simți deodată tristă și fără rost. Acum câteva zile, pe front, acești oameni puteau primi un glonț în frunte sau o decorație; acum se aleg cu batjocura copiilor… Se răstoarnă lumea. Și omul adus de spate – oare cum l-o fi chemând? „Am trei nume și niciunul adevărat”. S-a retras tocmai la vreme. Sau a fugit? Sau… a fost trimis. Trebuia să mă ia cu el. I-am fost credincioasă. El singur mărturisește. Nu l-am trădat, n-am încercat să-l sap. Nici n-aș fi izbutit. E prea puternic. Dar trebuia să mă ia cu el. Cu el nu m-aș fi pierdut. Un om ca el știe să reziste…

O hotărâre subită o făcu să tresară: după el! Simplu, spre gară. Spunea că pleacă în Transilvania, nu? Își roti privirea prin încăpere. Stăpânul pianului să mă scuze, câteva pete de alcool

pe capacul negru… Și covorul, păcat de el, începuse să-mi fie drag ca o ființă. Nu, fără bagaje. O refugiată oarecare, modestă, care-și caută fratele rănit, vechea poveste. Sau poate iubitul. Oricine te vede, se simte obligat să te ajute. Poate nu-ți găsești iubitul și-l iei pe el în loc. Un batic negru. Haina veche, mănușile… Dar blana? Blana!

Blana aproape că făcea parte din propria-i ființă. O scoase iute din garderob, se îmbrăcă, se fandosi în fața oglinzii. Nu, fără pantofi îi venea prea lungă. Își puse pantofii. Făcu câțiva pași prin cameră. Se uită iarăși în oglindă. Tresări, văzând prin oglindă un chip bărbos în cadrul ușii. Se întoarse, gâtuită de spaimă. Soldatul neamț avea ochii injectați, uniforma tăvălită, privirea sălbatică a omului venit de-a dreptul de pe front. Făcu un pas spre ea și femeia dădu un țipăt. Soldatul închise ușa în urma lui. Înaintă, rânjind. Fräulein Grete începu să vorbească repede în limba germană.

— Pleacă! Să nu te atingi de mine. Prietenul meu e generalul Kurt. O să te pedepsească dacă…

Soldatul venea încet, cu carabina întinsă. Fräulein Grete se repezi spre fereastră, dar nu mai avu vreme. Soldatul trase de la un pas, fără să ochească. O prinse în cădere și-i scoase cu îndemânare blana scumpă. Șterse cu mâneca stropii de sânge proaspăt de pe gulerul bogat al blănii, apoi începu s-o împacheteze gospodărește.

CAPITOLUL VIII

1.

— Așa a fost sortit neamului nostru, să ne plătim libertatea cu sânge, spuse încet avocatul. Sunt multe victime?

Căpitanul Duma își învârti chipiul în mână, netezi cu degetul cocarda tricoloră, își drese glasul:

— Trei morți și douăzeci de răniți. Au tras cu tunul asupra baricadei. Erau prea departe, dincolo de bătaia puștii, n-aveam cum să-i gonim. Pe urmă, au venit moții și i-au luat din spate. S-au temut că rămân fără tunuri; și-au strâns bateria și s-au dus.

— S-ar putea întoarce, nu-i așa?

— Moții au pus pândari pe șosea, peste deal. Dacă vin iarăși, au să-i oprească din drum măcar pentru câteva ceasuri. Le-am dat o mitralieră și o ladă de cartușe.

— Numai atât?

— Ne trebuie și nouă, murmură căpitanul. Aveam trei, am rămas cu două. Și o sută de pușți.

— Cam puțin pentru un oraș ca al nostru…

Răsună o bătaie zorită în ușă.

— Poftește, spuse avocatul.

Un tânăr cu brasardă tricoloră intră agitat în biroul luminos al primarului:

— Domnule avocat, telegrafistul de la gară a primit veste că vine încoace un tren blindat!

— Tren blindat? tresări Ciurdariu. Asta ne lipsea, fraților. Ce putem face, domnule căpitan?

Căpitanul ridică din umeri:

— Un tren blindat e ca o fortăreață. Are tunuri și mitraliere. Nu știu ce putem face dacă se apropie de oraș.

— Nu-l lăsăm să se apropie, zise avocatul cu tărie. Demontăm șina undeva la o cotitură, înainte de gară. În cât timp poate ajunge trenul aici?

— Două-trei ore, zise tânărul repede.

— Cereți ajutorul minerilor. O echipă să strice șinele în preajma cotiturii, o companie de gardiști să taie drumul soldaților care-ar încerca să dreagă linia.

— Înțeleg, spuse căpitanul. Plec chiar acum, domnule avocat.

Crivăț se opri. În marginea drumului, se iviseră doi oameni cu sumane și căciuli negre, înarmați cu puști de vânătoare, care-i tăiau calea.

— Cine ești dumneata?

— Om bun, spuse Crivăț. Vreau s-ajung în oraș, am treabă.

— Dom' căprar! strigă omul. Vrea s-ajungă în oraș!

Din tufele din marginea șoselei ieșiră câțiva țărani cu armele în mâini. Apoi un militar în uniformă austro-ungară, fără grade, sări sprinten șanțul și se apropie:

— Nu-i fi om de-al grofilor?

— Nu, spuse Crivăț. Sunt căpitan în armata română. Am ordin să aflu ce se petrece aici.

— Să trăiți, dom' căpitan, spuse căprarul fără grade. De-ați avea și-o hârtie la mână…

Crivăț scoase documentul eliberat de Marele Cartier și i-l întinse. Omul citi îndelung, silabisind. Apoi i-l întoarse și-l salută iarăși.

— Să trăiți!

— Ce e prin oraș? întrebă Crivăț.

— Bună pace, din cât cunoaștem noi. A venit azi-dimineață o companie împărătească cu tunuri și-a vrut să spargă poarta orașului. Or dat cu tunul, că românii din oraș au înălțat baricadă. Din câte-am văzut, au nimerit de două ori baricada, dar n-au stricat-o de tot. Și-apoi ne-am luat puștile și-am năvălit peste ei dintr-o coastă. Ei se uitau spre oraș; când ne-au văzut, n-au mai avut vreme să-ntoarcă tunurile. Am tras cu puștile și noi, și ei. Și numai ce i-am văzut înhămând caii la tunuri. Au plecat cum au venit, fără izbândă…

— Țineți-vă tari, fraților, spuse Crivăț. Armata română a trecut munții și merge spre Tîrgul Mureș. Dar merge-ncet, că dă peste poduri stricate și capcane de tot felul. Până s-or lămuri lucrurile, în dumneavoastră e nădejdea. Apărați-vă cum puteți.

— Ne-om apăra, spuse caporalul. Eu, dom' căpitan, am trei ani de front. Când m-am întors acasă, ai mei mureau de foame. Le luaseră jandarmii și cenușa din vatră. M-am luat cu camarazii mei și cu alți oameni din sat și-am dat fuga la curtea grofului. Avea acolo hambare mari, umplute din munca noastră. Păzitorii s-or speriat și or fugit călare peste deal, cătră ai lor. Am spart

hambarele și-am dat oamenilor pâine. Pentru asta, a venit un locotenent de la Cluj, nepot de-al grofului, cu niscai cătane. Or început să tragă, am tras și noi, câți știam ține pușca-n mână. Morți și de la noi, și de la ei. Când au văzut că nu ne dovedesc, or plecat. S-a dus cu ei și notarul, care ne asuprise crâncen femeile și părinții. Ne-am adunat și-am pus noi un notar dintre noi, să-mpartă legea după dreptate. Dar dacă grofii ne trimit pacoste prea mare ne-or răzbi și e păcat de truda și de morții noștri. Ce spune armata română, dom' căpitan? O veni să ne apere de dușman?

— Deodată, nu se poate. E pace, armata se va opri pe Mureș, după cum a fost înțelegerea cu aliații. Dar voi, poporul, trebuie să va țineți tari.

— Apoi nu ne-om lăsa tocmai acum, râse caporalul.

— Cu bine, fraților, spuse Crivăț.

Porni din nou spre oraș însoțit, de urările de bine ale moților.

Trenul blindat trecu încet peste podul cel mare, înaintă pufăind către curbă și se opri scrâșnind ascuțit din frâne. Căpitanul Duma privea de sus, de pe deal, prin binoclu. Văzu cum se deschide ușa grea a unuia dintre vagoane. Un om scoase capul, privi prudent în dreapta și-n stânga, apoi dispăru înăuntru.

— Nu trage nimeni fără porunca mea, spuse căpitanul.

Ușa se deschise iarăși. Vreo zece soldați cu unelte în mâini săriră pe terasament. Începură să înainteze prudent, către locomotivă. Apoi, văzând că nu se întâmplă nimic, prinseră curaj. Trecură în fața locomotivei și se apropiară de șinele azvârlite la o parte, pe terasament. La ordinul căpitanului, mitraliera trase o rafală scurtă. Soldații se adăpostiră îndată dincolo de terasament. Țeava tunului se roti încet, țintind dealul. Căpitanul porunci oamenilor să-și schimbe îndată locul, în gropile pregătite din vreme. Tunul trase câteva lovituri și poziția de adineauri a mitralierei fu scormonită de explozii.

— Au țintași buni, spuse căpitanul. Numai că i-am păcălit. Să-i lăsăm a crede că ne-au bătut ei pe noi.

După încă o salvă bine țintită, soldații cu unelte scoaseră iarăși capul. Voiau cu orice preț să dreagă linia. Un ofițer coborî între ei și începu să dea porunci. Dar mitraliera trase iarăși, de

data asta asupra celor care lucrau. Unul dintre soldați se prăbuși; ceilalți se ascunseră sub terasament. Căpitanul se uită spre tren: toate tunurile își întoarseră țevile spre deal. Salva zgudui prelung văzduhul; peste pozițiile apărătorilor căzură zeci de proiectile. Oamenii, adăpostiți în șanțurile adânci, așteptau. Căpitanul trecu, dintr-un salt, la mitralieră. Văzu că în timp ce artileria îi ținea cu capul în pământ, soldații cu unelte apăruseră iarăși pe linie; acum luaseră una dintre șine și încercau s-o pună la locul ei. Căpitanul trase o rafală lungă, măturând terasamentul. Mai căzură doi ostași. Ceilalți se adăpostiră iarăși. O nouă salvă bubui și gardiștii se îngrămădiră iarăși în fundul șanțurilor. Dar tunurile tăcură deodată și, după un minut de așteptare, căpitanul scoase capul, curios, să vadă ce se petrece. Deasupra locomotivei, un om agita un steag alb.

— Vor pace! se miră unul dintre gardiști.

— Așa! încearcă să ne păcălească, spuse altul.

Căpitanul porunci unui gardist să pună o batistă albă în vârful baionetei. Luă arma și o agită deasupra șanțului. Apoi îl văzură pe ofițer ieșind din vagon și pășind pe terasament, înaintea locomotivei. Ofițerul veni mai aproape, ajunse chiar sub malul lor. Se opri, ridică privirea spre ei. Căpitanul Duma se ridică în picioare pe marginea șanțului.

— De nu încetați focul, tragem până dărâmăm tot dealul peste voi, strigă ofițerul. Avem muniție destulă.

— De nu vă întoarceți, dărâmăm podul din urma voastră, răspunse căpitanul Duma. Podul e minat; nu l-am dărâmat până acuma pentru că ne-a fost milă de el. Înainte nu vă lăsăm; linia e stricată în mai multe locuri și risipiți degeaba muniția.

— Să vorbesc cu comandantul, spuse ofițerul.

— Un sfert de ceas, precizează căpitanul Duma. Peste un sfert de ceas dărâmăm podul!

Ofițerul inamic porni înapoi, grăbit, și dispăru în pântecele vagonului blindat. Oamenii rămaseră în așteptare. După câteva minute, ofițerul strigă celor de pe terasament să urce în tren. Veniră toți, în fugă, cărând cu ei pe cei trei răniți. Steagul alb dispăru înăuntru; ușa se închise și trenul porni înapoi încet, parcă regretând...

Victoria petrecuse multe ceasuri la comitetul femeilor. Venea

iarna, populația săracă nu avea lemne și făină. Prin hotărârea consiliului național local se luaseră în stăpânire bunurile pe care fosta administrație le smulsese de la populație; se făcuse un apel pentru donații de alimente către populația nevoiașă, zile în șir Victoria umblase din casă-n casă pentru a stabili familiile care aveau nevoie de ajutor. O însoțea în drumurile ei inimoasa Amalia, cunoscând bine familiile din cartierul minerilor. Acum, rămăseseră până târziu să repartizeze alimente și lemne de foc pentru fiecare familie...

Ieșind de la primărie, Victoria o luă la vale, pe strada Breslelor. Bătea un vânt subțire dinspre miază-noapte, mirosind a zăpadă; peste copacii din grădina publică un cârd de ciori croncăneau prevestind vreme rea. Victoria își ridică mai bine gulerul hainei și grăbi pasul pe strada măturată de vânt. Întâlni o patrulă. Gardiștii o salutară cuviincioși; mai departe strada era pustie, luminată de felinarele stinghere din fața bisericii...

— Victoria!

Se opri cu o tresărire. Încercă să distingă trăsăturile bărbatului din fața ei.

— Dumneata! șopti cu răsuflarea tăiată.

— Vezi că tot ne-am întâlnit? spuse Crivăț. Cum ai ajuns aici?

— Dumneata cum ai ajuns? întrebă ea cu glasul înecat de bucurie.

Porniră amândoi, umăr la umăr.

— Îl caut pe domnul prezident, spuse Crivăț. Am misiunea să observ ce se petrece în orașele din Apuseni. Colind țara, scriu rapoarte pe care le trimit alor noștri. Îl cunoști pe prezidentul de acum, avocatul Ciurdariu?

— Chiar în casa lui locuiesc, spuse Victoria. Sunt profesoară la copiii lui și am intrat în comitetul femeilor române din oraș...

— Mă bucur, spuse Crivăț. Stau și mă minunez câte poate face întâmplarea. Fiu speram să te mai revăd, deși aș fi vrut să te caut. Războiul încurcă drumurile oamenilor, nu-i așa?

— Să mergem la domnul avocat, spuse ea. Pe drum îmi povestești întâmplările prin care ai trecut.

— Cred că tu ai mai multe de povestit. Cum ai ajuns aici?

— Când s-au întors primarul cu ai lui, cei rămași în oraș au avut grijă să le spună cine a găzduit militari români. Multe romînce au fost arestate, pe mine soțul meu m-a amenințat,

mi-a vorbit urât... Am plecat la rudele mele, la Topliţa. Sora mea o cunoştea pe doamna Ciurdariu; i-a scris şi am fost chemată aici...

— Ţi-ai stricat rostul?

— Pot spune mai degrabă că l-am găsit. Adevăratul rost, să fac ceva pentru neamul meu. Ţi se par vorbe mari, dar noi, aici, am suferit mult şi ne-am zbătut. Acum oraşul e o cetate asediată; dimineaţă au bătut porţile oraşului cu tunul; azi după-amiază ne-a cercat un tren blindat venit de la Buda. Avem răniţi şi morţi; am făcut spital la şcoală. Acuma împărţim făină şi lemne celor care au fost nedreptăţiţi. A venit şi ceasul nostru...

— Câte veşti deodată! se miră Crivăţ.

— Uite c-am ajuns, domnul avocat se va bucura nespus.

— Vreau să mai stăm de vorbă, spuse Crivăţ repede.

— E vreme, zâmbi ea şi deschise uşa.

Avocatul se ridică de la masa mare din mijlocul salonului.

— Domnul căpitan vine de la Iaşi cu o misiune, spuse Victoria. Domnul avocat Ciurdariu, prezidentul Consiliului Naţional din oraş...

Cei doi îşi strânseră mâinile privindu-se în ochi.

— Bun venit, domnule căpitan, spuse Ciurdariu. Zi mare pentru mine. Am aflat că au venit în Ardeal trimişi ai armatei române, dar n-am avut prilejul să dăm ochii cu niciunul. S-au dus în oraşele mari, la Arad, la Cluj şi Oradea. Sunt acolo lucruri mai însemnate.

— Şi dumneavoastră faceţi lucruri însemnate aici, spuse Crivăţ tulburat. Mi-au spus sătenii, pe drum...

— Ocupaţi loc, domnule căpitan. Veniţi de la drum, poate sunteţi ostenit. Voi porunci îndată să vă gătească o cameră. Nădăjduiesc ca-mi faceţi onoarea să înnoptaţi în casa mea.

— Vă mulţumesc, spuse Crivăţ. Mai sus de oraş am stat de vorbă cu ţăranii, care păzeau şoseaua. Mi-au povestit despre lupta lor şi despre frământările de aici. Aţi îndurat multe...

— Da, domnule căpitan. Ne-a fost dat să ne înfruntăm în câteva rânduri cu duşmanii noştri. Nobilimea maghiară nu vrea să lase puterea din mână; au cercat cu făgăduieli, când n-a izbutit a împins către noi puterea armelor. Dar drumul către libertate nu poate fi stăvilit cu armele. Acuma, dacă s-a încheiat armistiţiul, nădăjduiesc să avem linişte. Ne-am înşelat. Trebuie

să ne apărăm dreptul cu vorba și cu fapta. Avem vești de la Arad; guvernul Károly a trimis o delegație pentru tratative. Au încercat să ne dea jumătăți de măsură, să primim autonomie administrativă dar nu și drepturi politice. În toiul discuțiilor s-a aflat despre unele întâmplări tragice…

— Vorbiți de comuna Beliș? Am auzit lumea povestind în tren. Ce s-a petrecut acolo?

— Un lucru cumplit s-a petrecut. Au fost pușcați și arși pe rug patruzeci și cinci de țărani români, din porunca nemeșului Urmanczy Nandor. Cum să te supui? Ne făgăduiesc pace și bună convietuire, dar de fapt ne dau gloanțe și nedreptăți. Consiliul Național a vorbit în numele tuturor românilor din monarhie, și cuvântul său a fost unul singur: desfacere totală. Vrem să fim liberi, vrem să ne unim cu țara. Aceasta este dorința noastră cea mare. Mai bine pierim, decât să răbdăm mai departe oprimarea și asuprirea!

— Aceste cuvinte le-am auzit în toate orașele și satele pe unde am trecut, spuse Crivăț. Nu-ncape îndoială că voința poporului e una singură. Dar mai sunt obstacole de înfrânt…

— Dreptatea noastră e prea limpede ca să ne temem, spuse avocatul. Nicio putere, nicio silnicie nu ne poate întoarce din drum!

Își întoarse privirile spre Victoria care se rezemase de căminul în care jucau vesel flăcările și asculta.

— Să ne îngrijim de oaspetele nostru, doamnă profesoară.

Târziu, spre miezul nopții, după ce avocatul îi dădu lui Crivăț lămuririle trebuincioase, căpitanul se așează sub lumina tare a lămpii din salon și-și redactă raportul. Avocatul se retrase în bibliotecă; avea de pus în ordine actele pentru alegerea delegaților la Marea Adunare. Crivăț rămase cu Victoria, care-și luase un lucru de mână, stătea în fotoliu, lângă foc, și ofta în răstimpuri.

— Victoria, spuse el încet.

Ea ridică privirile.

— Ești mulțumită aici?

— Ți-am spus: am dat vieții mele un sens.

— M-am gândit la tine în tot acest răstimp.

— Oare așa să fie? zâmbi ea.

— Pe drumurile războiului, în atâta mizerie și primejdie, ai fost pentru mine o rază de lumină. Am trecut prin multe din ziua aceea. Am mers pe frontul din București, am fost rănit…

— Rănit? tresări ea.

— Da. O schijă de grenadă, în timpul unui atac german. Nemții au dat năvală în pozițiile noastre, m-au luat prizonier împreună cu un camarad și ne-au dus în Germania. Am fugit din lagăr, m-au prins, m-au închis iarăși… Camaradului meu îi dăduse cineva o adresă; dacă evadăm, la Berlin există un oarecare domn care ne va ajuta să ajungem în țară. De unde să știu că și cel care ne dăduse adresa, și gazda din Berlin erau oamenii nemților? Adresa aceea era o capcană pentru prizonierii evadați; te duceai acolo, omul te ospăta și-ți dădea curaj, iar la ușă te aștepta poliția militară…

— De necrezut, murmură Victoria.

— La a treia evadare am izbutit să ajung în Oltenia. Am dat peste un sublocotenent rămas în zona ocupată. Își alcătuise o ceată de țărani și de soldați scăpați din încercuire și lupta pe cont propriu împotriva nemților. Am stat o vreme cu ei, apoi am plecat spre front. M-am oprit pentru scurt timp la București. Erau cât p-aci să mă înhațe iarăși. L-am rănit pe agentul care mă urmărea și am fugit în Moldova cu o fată care mă ascunsese.

— Frumoasă?

— Frumoasă. Plănuiam să ne căsătorim, după război. Lucra la un spital din zona frontului. A murit de tifos…

— Ce nenorocire! șopti Victoria.

— Am aflat mult mai târziu. Eram în teritoriul ocupat, îndeplineam o misiune, veștile ajungeau greu din Moldova. După armistițiu, am făcut și eu ca sublocotenentul acela din Oltenia: mi-am alcătuit o ceată și am continuat războiul împotriva trupelor de ocupație… Cam asta-i viața mea de când ne-am despărțit.

Victoria rămase gânditoare, cu ochii la jarul care-și pâlpâia ultimele licăriri. Oftă:

— Multe întâmplări. Și multe suferințe… O iubeai?

— Cred că da. Era o fată curajoasă. Mă legasem sufletește de ea. Îmi salvase viața, atunci, la București. Iar eu n-am putut face nimic pentru ea. Era pianistă; războiul a transformat-o în infirmieră. Tatăl ei, Bistrițeanu, scriitor refugiat din Ardeal, a

murit de inimă în primele zile ale ocupației…

— Am citit articole de-ale lui. Era un adevărat patriot. Păcat că s-a prăpădit… Și fata?

— Fata rămăsese singură, era suspectată de poliția germană, trebuia s-o duc cu mine în Moldova. Alte peripeții pe drum… Asta îi apropie pe oameni. Nenorocirea îi leagă mai puternic decât bucuria. Pe front, la Oituz, m-au rănit a doua oară. Am fost dus la spitalul de zonă, unde lucra ea. M-a îngrijit ca pe-un copil. În primele zile nu puteam nici să mănânc singur. Toate astea se adună, se preschimbă într-un sentiment în care nu e numai recunoștință…

— Vorbești de parcă te-ai rușina de această dragoste. Sau ai încerca să te aperi.

— Nu. Încerc să mă explic. Războiul e un șir mare de necazuri și zile întunecate. Pe întuneric, o rază de lumină prețuiește enorm. Ea a fost pentru mine o rază de lumină.

— Te înțeleg, spuse Victoria. Păcat că s-a terminat așa…

Avocatul ieși din bibliotecă cu ochelarii în mână. Îi învălui cu o privire caldă și se apropie de masă.

— Nu v-ați culcat încă?

— Povesteam, spuse Crivăț. Întâmplări din război.

— Domnul căpitan a locuit în casa mea în timpul ofensivei din Ardeal.

— Ah, sunteți cunoștințe vechi, spuse avocatul bucuros. Ce întâmplare, să vă-ntâlniți tocmai aici! Domnule căpitan, am pregătit o cuvântare pentru mâine. Avem treburi însemnate. Vom alege delegații pentru marea adunare de la Alba Iulia. Mă gândesc dacă n-ar trebui să adaug ceva despre felul în care frații de peste munți privesc lupta noastră…

— Ar fi bine, spuse Crivăț. Oamenii știu, dar ar trebui să li se spună neîncetat că România a intrat în război numai pentru dezrobirea fraților încătușați de monarhia Austro-Ungară. Că-i așteptăm cu brațele deschise pe ardeleni la sânul unei patrii libere… Nu sunt poet, domnule prezident. Dar cred că nici nu e nevoie de vorbe mari, ci de adevăr. Iar adevărul cel mare e că românii de pretutindeni doresc această unire!

Din apelul Consiliului din Orăștie (22 noiembrie 1918)

Adunarea de la Alba Iulia este chemată să hotărască asupra

sorții neamului nostru și să exprime voința nestrămutată a națiunii române, care pretinde sus și tare unitatea națională a tuturor românilor!

Din apelul Conciliului de la Blaj (24 noiembrie 1918)

Veniți cu miile, cu zecile de mii... Veniți și jurați că nedespărțiți vom fi și uniți rămânem de aici înainte cu frații noștri de pe tot cuprinsul pământului romanesc, sub una și nedespărțită cârmuire...

Din declarația adunării din comuna Albac (27 noiembrie 1918)

Atât Sfatul național român, cât și întreg poporul din comuna Albac, la adunarea națională din 14/27 noiembrie 1918, cu unanimitate s-au declarat că unica și nestrămutata lor dorință, nemaiputând suferi jugul străin, este unirea românilor...

2.

Dumnezeule, se miră Crivăț. Oare în orașul ăsta și-au dat întâlnire toți oamenii pe care-i cunosc?

Se strădui să nu-l piardă din ochi. Omul adus de spate se strecura prin mulțime, anonim, cu privirea-n jos. Orașul era plin de lume străină; erau aici lucrători din exploatările miniere apropiate; militari demobilizați; preoți, învățători și țărani din comunele învecinate; sosiseră delegați din partea Marelui Sfat al Națiunii Române – cum se numea acum Consiliul Național Central, veniseră și câțiva gazetari din Deva și din Lugoj; și în această mulțime care tălăzuia, plină de însuflețire, căutând un loc cât mai aproape de tribuna înălțată în fața primăriei, omul adus de spate se strecura anonim, spre împlinirea unei ținte deocamdată necunoscute.

N-a venit adus de întâmplare, își spuse Crivăț. Și nici să facă un lucru bun... Ciudat, de figura acestui om se leagă numai întâmplări nenorocite, gândi mai departe, strecurându-se și el, cu gulerul paltonului ridicat, cu pălăria pe ochi, în urma eternului adversar. Își aminti prima zi de război, când la o percheziție în casa unui alt spion al Puterilor Centrale, omul adus de spate încercase să salveze eprubetele cu microbi

ascunse în grădină. După cea dintâi evadare din lagăr, Crivăț aflase că același personaj dăduse camaradului său de suferință adresa-capcană și-l aruncase în brațele poliției militare din Berlin. Mai apoi, la București, pe când se afla ascuns în casa lui Dragomirescu, se pomenise cu patrulele împânzind strada; sărise pe fereastră, alergase pe ulicioara care se înfunda – avea și acum în auz strigătul omului adus de spate: „Crivăț, stai!” Crivăț trăsese două focuri, parcă dorind să curme strigătul acela care pentru el însemna moartea…

De fapt, nu ne-am întâlnit niciodată cu adevărat, față-n față, ca doi adversari într-o înfruntare deschidă; războiul modern n-are nimic cu cavalerismul medieval, iar omul adus de spate nici atât… Dar poate-i spre bine că nu mă cunoaște; îmi va fi mai ușor să-i calc pe urme, să văd cu ce treburi a nimerit în acest oraș transilvan, acum, când toată Transilvania fierbe…

Mulțimea tălăzuia, cuprinsă de voie-bună; într-un colț al pieții, câțiva moți cântau din fluier și după ei lumea începu străvechiul cântec al lui Avram Iancu: „Astăzi cu bucurie românilor veniți…”

— Trăiască România Mare! strigă cineva cu glas puternic.

— Vrem să ne unim cu țara!

Urale prelungi subliniară aceste cuvinte, devenite veritabilul cuvânt de ordine al adunărilor din satele și orașele Ardealului.

— La Alba Iulia! Jos robia! Trăiască Unirea!

Crivăț traversă cu greutate marea piață înțesată de lume. Omul adus de spate dispăru în hotelul din stânga primăriei. Dintr-un salt Crivăț ajunse și el în hol. Îl auzi cum cere cheia de la camera două sute cinci și se prefăcu că cercetează gazetele de pe măsuța din hol. Urale puternice răsunară în piață. Își aruncă privirea pe fereastră. La tribună urcaseră chiva bărbați. Ciurdariu, un ofițer cu tricolor la șapcă, un preot, un țăran cu cojoc lung, un miner și un alt bărbat îmbrăcat orășenește, probabil delegatul Marelui Sfat. Avocatul ținea în mână foile discursului pe care avea de gând să-l rostească. Deocamdată delegatul deschidea adunarea, în strigătele entuziaste ale mulțimii.

Crivăț nu mai stătu pe gânduri. Bănuia ce plan are omul adus de spate. De la etajul doi al hotelului, tribuna se vedea ca-n palmă. Era nespus de ușor să nimerești, cu o pușcă precisă, un om urcat la tribună… Alergă pe scări în sus. Covorul gros de pe

trepte îi înăbușea pașii. Nu întâlni pe nimeni; toată lumea era în piață, la adunare. Toată lumea, afară de...

Se opri în fața ușii camerei 205. Ascultă ținându-și răsuflarea. Simți curent pe sub ușă, deci fereastra fusese deschisă. Se auzea, nelămurit, zgomotul mulțimii de afară. Iar peste acest zgomot, un sunet bine cunoscut, pe care nu l-ar fi confundat cu nimica: zgomotul închizătorului unei arme, pus în poziție de tragere. Încercă ușurel clanța. Încuiată, desigur. Izbi cu toată puterea și ușa cedă. Sări în mijlocul încăperii cu pistolul în mână. Omul adus de spate se întoarse brusc, cu arma întoarsă spre el.

Crivăț trase și omul adus de spate se prăbuși lovit drept în frunte.

Privi pe fereastră. În uratele mulțimii, avocatul Ciurdariu, la pupitru rosti cu voce limpede:

— Frați români, trăim zile istorice...

Căpitanul Duma se apropie de fereastră:

— Într-adevăr, și-a ales bine locul. Hotelul are două ieșiri. În panica ce s-ar fi produs, i-ar fi fost foarte ușor să iasă prin ușa din spate și să scape... Domnule dragă, în numele orașului vă exprim recunoștință. Domnul avocat Ciurdariu este prezidentul nostru; de ani de zile luptă pentru drepturile românilor. I-a apărat pe țărani în procese deznădăjduite cu nobilii; a militat pentru școală românească; a scris la gazete și a vorbit la adunări. A avut mult de suferit de pe urma stăpânirii, i-au făcut procese, l-au amenințat și în cele din urmă l-au deportat în Pustă. Acum l-am ales primar al orașului și-l vom face purtătorul de cuvânt al românilor din aceste locuri, în fața adunării de la Alba Iulia. Ar fi fost păcat să piară tocmai acum, în această zi măreață, de pe urma unui ticălos...

Se apropie de omul adus de spate care zăcea pe covor cu fața-n jos, strângând într-o mână arma. Îl privi mai de aproape:

— E străin de oraș...

— E străin și de țară, adăugă Crivăț. Este de ani de zile în slujba Puterilor Centrale. Înainte de război avea dosar la poliția de siguranță.

— Cum, îl cunoașteți? Pot afla și eu cine sunteți?

— Sunt căpitanul Crivăț, din Biroul de Informații al armatei

române.

— Dați-mi voie să vă strâng mâna, domnule căpitan. Suntem, sau vom fi cât de curând, camarazi. Mă recomand: căpitan Duma, ofițerul gărzii naționale din oraș. Încă o dată, domnule căpitan, toată gratitudinea noastră. Ați salvat pe omul cel mai bun pe care l-am cunoscut.

— În schimb l-am ucis pe omul cel mai rău pe care l-am cunoscut, spuse Crivăț.

3.

Relatarea lui Toader Dragoșa, din Țebea, făcută autorului în primăvara anului 1978:

În toamna lui nouă sute optșpe se auzeau zvonuri că românii vor face o adunare să ne unim cu țara. Eram tânăr și ne-am înțeles cu cumnatu-meu Tisu Petru să merem și noi acolo. Or mai venit cu noi Rusu Ioan, comerciant din Baia de Criș, și Rîșca Petru din Rîșcuța. Când să ne suim în tren, jandarmii maghiari mai figurau și ne-au împiedicat să mergem cu trenul.

Am hotărât să plecăm pe jos. Am urmat calea lui Horia spre Alba Iulia. Am trecut peste Curechi, pe lângă Zlatna, pe valea Ampoiului. În toate satele se aduna popor cu steaguri tricolore. Nu se găsea pânză galbenă și puneau hârtie în loc de pânză. Copiii aveau stegulețe în mâini. Toată lumea era voioasă. Unii ziceau din fluier, alții din lăuți. Și strigau că „Vrem să ne unim cu țara”.

O noapte am poposit într-un sat, apoi ne-am urmat calea. Am ajuns la Alba Iulia aproape de sară. Era un ger sec. În Alba Iulia ne-a dat orașul lemne, am făcut foc, oamenii cântau și jucau. Nu ne era frig, ne încălzea dorul și dragostea pentru unire...

Avocatul Ciurdariu opri automobilul pe o stradă lăturalnică, nu departe de poarta cetății.

— Mai departe nu cred că putem răzbi, zise el. Ne-om descurca în chip de pedestrași. Strângeți-vă bine șalul, doamnă profesoară. E cam răcoare, după cât se vede.

Dincolo de geamurile mașinii se vedeau trâmbele de zăpadă spulberate de viscol. Crivăț coborî cel dintâi, trăgându-și căciula pe frunte. Apoi, căpitanul Duma, ridicându-și gulerul mantăii.

Minerul sări cel din urmă, tropăind.

— Să-mi dezmorțesc oasele o țârâ. Bine-i în automobil, dar cam strâmtoare. Tot țugul e mai fain…

— Acuma-ți dă mâna să hulești, râse căpitanul Duma, că țugul numai pe dumneata te aștepta…

Coborâră. În capătul străzii dădură cu ochii de gardiștii moți, cu puștile pe umăr, cu sumane albe, lungi până-n pământ.

— Parcă-s coborâți din tablouri, șopti Victoria.

— Am coborât din munte, doamnă, spuse grav un tânăr oștean. Venim să ne spunem gândul. De-amu s-o gătat cu robia!

În drum spre cetate, pâlcuri tot mai dese de oameni, fluturând steaguri, îmbrățișându-se, cântând.

— Mă gândesc ce va fi mâine, spuse avocatul. Deodată, să ne găsim un adăpost pentru noapte.

Răzbiră cu greu la comisia de încartiruire, aflată la hotelul „Hungaria”. În holul de la parter, așteptându-și rândul, ascultau frânturi din întâmplările celor care, ca și ei, veniseră să fie de față la marele act al dezrobirii. Erau delegați ai comunelor, preoți bătrâni de la țară, soldați, învățători.

— În gară la Solnoc s-a aprins osia vagonului…

— Am ocolit tocmai prin Oltenia, ca să nu dăm de trupele de ocupație…

— Când am văzut că trenul nu merge mai departe, am luat-o pe jos…

— Jandarii ne-au oprit în fața gării, și-atunci ce era să facem?

— A murit pe loc, bietul fecior, fără de vină, cu steagul în mâini…

— Delegația ofițerilor români are în frunte un general…

— De-ar fi mâine vreme bună…

— … Câte zece inși într-o cameră…

— Unirea fără condiții, aceasta-i calea…

După ce obținură un bilet de cartiruire, porniră cu toții la adresa arătată pe bilet. Era o casă înaltă, cu geamurile împodobite cu ramuri de brad. La intrare flutura un steag tricolor cusut la repezeală, din pânză de casă. Sunară la ușă; îi primi o bătrână mărunțică, cu părul alb ca argintul.

— Bine-ați venit, dragii mei, spuse ea cu glas tremurător. Am dat adresa la consiliu, că primesc oaspeți în gazdă. Fiul meu e dus cu garda. L-or pus să păzească drumul de fier, e locotenent.

Eu am vrut să nu fiu singură în astă-noapte, ci să mă aflu deolaltă cu români de-ai noștri, să ne bucurăm împreună... Dar poftiți, intrați, dragilor; doamna va dormi cu mine în odaie, iar dumneavoastră în camera feciorului.

— Mulțumim, doamnă. Venim de la drum lung și suntem osteniți, spuse căpitanul Duma în numele tuturor.

— Dar nu ne-om așterne la dormit încă, spuse avocatul. Eu mă întorc la hotel. Vreau să aflu ce-au hotărât comisiile care discută actul unirii.

— Nici nouă nu ne arde de somn acum, spuse Crivăț. Vom merge prin oraș, să vedem ce spune lumea.

— Nimeni nu va dormi astă-noapte, adăugă căpitanul.

Bătrâna încuviință mărunt din cap:

— Nu va dormi. E noaptea noastră cea sfântă. Cea de pe urmă noapte de robie...

Când ieșiră iarăși din casă, se înnoptase. Lumea era toată pe stradă; la răspântii se aprinseră focuri mari, în jurul cărora oamenii cântau și jucau. Ici răsuna un fluier, dincolo un glas bătrânesc istorisea ceva, mai departe, o horă cu lumini și umbre prelungea mișcarea oamenilor într-un joc tulburător.

— O noapte măreață, murmură avocatul Ciurdariu.

— Pe măsura zilei ce vine, adăugă căpitanul Duma.

Dimineața, se treziră în uralele mulțimii. Săriră la ferestre. Pe strada largă, o mare de oameni, cu steaguri, cu pancarte care arătau numele localităților; ici și colo, prin mulțime se vedeau uniforme militare și străluceau țevile armelor. De-a lungul drumului către cetate, feciorii mândri ai Țării Moților, în sumanele lor albe, cu căciuli negre asemănătoare celei pe care-o purta Mihai Viteazul, cu arma pe umăr, păreau întruchiparea virtuților strămoșești și pavăza marii adunări.

— Să ne grăbim, spuse avocatul Ciurdariu. Va fi greu să răzbim până la sala ședinței.

— Vă conducem pân-acolo, spuse Crivăț. Și vom rămâne în preajmă, să aflam printre cei dintâi ce s-a hotărât...

— Cred că știm de pe acum, zâmbi avocatul. Să mergem, dragii mei!

Drumul până la cetate fu o adevărată încântare. În soarele strălucitor, gărzile ce străjuiau drumul păreau și mai

impunătoare. Trecură printre grupurile de reprezentanți ai județelor; steaguri tricolore fluturau pretutindeni; fanfare își împleteau armonios cântările cu strigăte de unire și libertate. În preajma intrării în cetate, îi opri un ofițer din garda națională. Avocatul dădu la iveală Credenționalul prin care „toată răsuflarea românească din orașul nostru delegă pe domnii Ciurdariu, avocat, Duma, căpitan al gărzii naționale, și Sîngiorzan, maistru miner, a lua parte cu vot decisiv la Marea Adunare Națională Română...”

— Succes, le ură Crivăț.

— Să votați pentru unire, adăugă Victoria.

Din mulțimea strânsă în jurul clădirii, cineva începu să cânte: „Pe al nostru steag e scris unire”. Sute, mii de glasuri i se alăturară. Curând avea să înceapă adunarea...

Din textul împuternicirilor date delegaților la Adunarea de la Alba Iulia

Subscrisul birou al Adunării generale a poporului român din Țînțari (jud. Făgăraș)... constată că Marea adunare obștească cu însuflețire au ales ca reprezentant al său... pe Ilarie Gonța din localitate, obligându-l ca... în numele celor 2800 de suflete care locuiesc în această comună românească, să declare dorința noastră nestrămutată de a ne alipi României...

...În numele la toată suflarea românească din comuna Lesnic, să adereze și să declare sfânt și solemn că noi toți vrem întruchiparea marelui ideal național român, adică unirea tuturor românilor într-un stat național român...

...Românii din Berchies declară solemn și în unanimitate că pretind alipirea lor către statul român...

Petrea își făcu loc cu greu prin mulțimea care înconjurase, încă din zorii zilei, sala Cazinoului ofițerilor. Ca vechi militant pentru eliberarea Transilvaniei, fusese cooptat în delegația prezentă la adunare din partea României. Își arătă în câteva rânduri documentele.

— Sunt ziarist din București...

— Fiți binevenit, iubite frate!

Pătrunse în sală, își găsi un loc în băncile asistenței. Privi în jur. Cel puțin o mie de oameni, se gândi. Iar afară, dincolo de

zidurile cetății, cine i-ar putea număra? Zeci de mii, poate o sută de mii, poate chiar mai mult...

Delegații din sală vorbeau cu însuflețire, fluturau unii către alții hârtii, își strigau bucuria întâlnirii. Deodată, cântecul „Pe-al nostru steag e scris unire” răzbătu de afară și fu reluat de glasul tuturor. În sunetele vechiului cântec patriotic își făcură apariția în sală membrii Consiliului Național. Aplauze furtunoase îi întâmpinară. Cel din urmă sosi un bătrân cu fruntea înaltă, cu barbă albă, susținut de doi tineri. Bătrânul era palid dar se străduia să țină capul sus. Delegații aplaudară frenetic.

— Cine este? întrebă ziaristul pe vecinul său.

— Cum, nu-l recunoști pe bădia George? întrebă omul cu ochii plini de lacrimi. Ah, ești regățean! Este George Pop de Băsești, prezidentul Consiliului Național Român!

Petrea aplaudă și el, ridicându-se ca toți ceilalți care omagiau astfel pe vechiul luptător pentru drepturile românilor ardeleni.

— E greu bolnav, adăugă vecinul în urechea lui Petrea. Dar s-a ridicat de pe patul suferinței ca să binecuvânteze adunarea noastră...

Un bărbat se apropie de pupitru și făcu semn cu mâna. Încet-încet, aplauzele se potoliră. Petrea află că vorbitorul era Ștefan Ciceo Pop, președintele Consiliului Național Român Central. El evocă situația poporului român din fosta monarhie austro-ungară, nedreptățile suferite de români în timpul războiului, încercările guvernanților de a schimba opinia poporului prin promisiuni.

— Fraților, între acestea, noi neînfricoșați, cu fruntea ridicată, am mers cu un pas mai departe și am publicat manifestul Marelui Sfat național român... Cu acestea Comitetul Național și-a împlinit datorința față de națiunea sa. A spune mai mult, voi reprezentanții poporului, sunteți chemați...

Urmă apoi la cuvânt raportul Comisiei de verificare, doctorul Ioan Suciu, care raportă adunării că s-au prezentat peste 680 de delegați, reprezentând aproape toaie circumscripțiile electorale. Delegați speciali au trimis societățile culturale, biserica, școlile, reuniunile de învățători, de meseriași, Partidul social-democrat român, gărzile naționale, tinerimea universitară și reuniunile de femei.

— În total sunt 1228 de delegați. Aici sunt credenționalele,

aici lista delegaților. Doriți să citim lista delegaților?

— Nu-i de lipsă, răspunse adunarea. Le vedem. Să nu se citească!

Fu aleasă apoi conducerea Adunării. Ziaristul își însemnă febril numele celor propuși. Erau nume cunoscute, numele unor vechi militanți pentru drepturile românilor: George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Ștefan C. Pop, Ioan Flueraș...

Când președintele Adunării, George Pop de Băsești, se ridică să ia cuvântul, sala se ridică iarăși să-l ovaționeze. Bătrânul vorbea greu, în liniștea emoționată a sălii cuvintele sale se auzeau însă în toate colțurile:

— Vreau să zdrobim lanțurile robiei noastre sufletești prin realizarea marelui vis al lui Mihai Viteazul: Unirea tuturor celor de-o limbă și de-o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc!

Urmă la cuvânt Vasile Goldiș, care după ce făcu istoricul zămislirii și luptelor pentru libertate ale poporului român, dădu citire mult așteptatului proiect de rezoluție:

I. Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România...

Era ora 12. Ușile sălii de ședințe se deschiseră. Mai mulți oratori, printre care Al. Vaida-Voievod, dr. Petru Groza, Emil Isac, Aurel Vlad, episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, se urcară la tribunele ridicate din loc în loc în mijlocul mulțimii și făcură cunoscut conținutul rezoluției adoptate. Urale nesfârșite întăriră votul delegaților și al întregii obști românești adunate la Alba Iulia.

Căpitanul Crivăț se întoarse spre Victoria. Cu ochii umezi, ea ascultă cuvintele oratorului:

— Vom merge pe drumul nostru; vom pune umăr la umăr și vom așeza fiecare câte o cărămidă la grandioasa clădire a României Mari...

Mulțimea triumfa. Mii de glasuri se uniră într-un strigăt uriaș, puternic ca un bubuit de tunet, strălucitor ca soarele de vară,

nestăvilit ca un torent de munte:

— Trăiască România Mare!

O pală de vânt făcu miile de steaguri să fluture deasupra capetelor. Victoria se strânse, înfiorată de măreția clipei, lângă pieptul căpitanului. El îi puse brațul peste umeri. Cu chipurile luminate, priviră amândoi mătasea tricoloră care unduia, biruitoare, spre cerul senin al cetății.